

**UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA**

Mateja ŠMID HRIBAR

DREVO KOT DVOPOMENSKA DEDIŠČINA

MAGISTRSKO DELO

THE TREE AS A HERITAGE OF DUAL MEANING

MASTER OF SCIENCE THESIS

Ljubljana, 2008

Magistrsko delo je nastalo na Univerzi v Ljubljani, Biotehniški fakulteti, v okviru podiplomskega študija Varstvo narave dediščine.

Na podlagi Statuta Univerze v Ljubljani ter po sklepu Senata Biotehniške fakultete z dne 25. 9. 2006 je bilo potrjeno, da kandidatka izpolnjuje pogoje za magistrski Podiplomski študij bioloških in biotehniških znanosti ter opravljanje magisterija znanosti s področja varstva naravne dediščine. Za mentorja je bil imenovan prof. dr. Boštjan Anko.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik:

doc. dr. Robert BRUS

Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire

Član:

prof. dr. Boštjan ANKO

Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire

Član:

prof. dr. dr. h. c. Nikolaj TORELLI

Gozdarski inštitut Slovenija

Datum zagovora: 10. 12. 2008

Magistrsko delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Vsi podatki, pridobljeni iz drugih virov, so ustrezno citirani.

Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Mateja Šmid Hribar

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD Md

DK GDK 235.41:907.1(043.2)=163.6

UDK 398.32:338.483.13(043.2)=163.6

KG drevesa/naravna dediščina/kulturna dediščina/vrednotenje/kriteriji/Karavanke

AV ŠMID, Mateja, univ. dipl. soc. kulture in filozofije

SA ANKO, Boštjan (mentor)

KZ SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101

ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta

LI 2008

IN DREVO KOT DVOPOMENSKA DEDIŠČINA

TD Magistrsko delo

OP XI, 161 str., 23 pregl., 20 sl., 7 pril., 225 vir.

IJ sl

JI sl/en

AI Drevesa so v zgodovini človeštva odigrala pomembno materialno in nematerialno vlogo, odnos do njih pa se je tekom časa in znotraj različnih kultur spreminjal. Ker imajo drevesa daljšo življenjsko dobo kot človek in ker so s koreninami vezana na določen prostor, se je med drevesom in človekom spletla posebna vez. Na določena drevesa, zasajena ob različnih priložnostih, je bil človek še posebno navezan in ponosen. Taka drevesa imajo v prostoru posebno vlogo, predstavljajo nosilce kulturnega izročila in jih tudi uvrščamo med drevesno dediščino. Kljub temu pa so v trenutnem sistemu vrednotenja drevesnih naravnih vrednot zaradi nedefiniranih in nekonsistentnih kriterijev prav taka drevesa večkrat prezrta. Cilj naloge je bil tako na primeru analize stanja drevesne dediščine na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 pokazati, da imajo drevesa dvojno razsežnost (poleg naravne tudi kulturno), kar je potrebno upoštevati pri celostnem vrednotenju drevesne dediščine. V nalogi smo na izbranem območju preučevali izjemna drevesa ter v nadaljevanju podali nov nabor kriterijev, ki smo jih na primerih konkretnih dreves tudi podrobno opredelili in bodo služili celostnemu sistemu vrednotenja drevesne dediščine. Pri tem smo še posebno pozornost posvetili opredelitvi nematerialnih kriterijev, kar je tudi ena izmed prioriteten nalog v širšem evropskem prostoru. Na koncu so podani kratkoročni in dolgoročni predlogi izboljšav, preglednica trenutnega stanja drevesne dediščine izbranega območja po materialnih in nematerialnih kriterijih, med ostalimi prilogami pa so zapisane tudi zgodbe posameznih dreves.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Md

DC GDC 235.41:907.1(043.2)=163.6

UDC 398.32:338.483.13(043.2)=163.6

CX trees/natural heritage/cultural heritage/evaluation/criteria/Karavanke Mts.

AU ŠMID, Mateja

AA ANKO, Boštjan (supervisor)

PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101

PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty

PY 2008

TI THE TREE AS A HERITAGE OF DUAL MEANING

DT Master of Science Thesis

NO XI, 161 p., 23 tab., 20 fig., 7 ann., 225 ref.

IJ sl

JI sl/en

AB Trees have played an important material and non-material role in the human history, while the relationship between humans and them has been changing throughout time and within different cultures. Due to trees having longer life span compared to humans' and being tied to a certain place because of their roots, a special relationship between trees and people has developed. A man was especially attached and proud of particular trees, planted on different occasions. Such trees have a special role within a place; they are carriers of cultural tradition and as such they are recognized as the tree heritage. However, because of the inconsistent and undefined criteria in the present evaluation system of tree heritage, such trees are often overlooked. Based on the analysis of the tree heritage in the area of the expected park Karavanke Natura 2000, the aim of the study was to show that trees have dual dimension (beside the natural also the cultural one). This fact must be taken into consideration in the holistic evaluation of tree heritage. In this study, the exceptional trees growing in the selected area have been analysed, and a new set of criteria, defined on the basis of actual trees, has been proposed with the aim to fulfil the holistic evaluation of tree heritage. A special concern was dedicated to the definition of non-material criteria, which is also one of the priority issues in the wider European area. At the end of the work, a list of short-term and long-term suggestions for possible improvements is added, and a table of the present state of tree heritage of the selected area according to material and non-material criteria is presented. The stories of particular trees are recorded among other appendices as well.

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE	V
KAZALO PREGLEDNIC	IX
KAZALO SLIK	X
1 UVOD	1
1.1 CILJI NALOGE	2
1.2 DELOVNE HIPOTEZE	3
2 PREGLED OBJAV	4
3 METODE DELA	13
3.1 PREDSTAVITEV RAZISKOVANEGA OBMOČJA PREDVIDENEGA PARKA KARAVANKE NATURA 2000	13
3.2 ŠTUDIJ LITERATURE IN ZAKONODAJE	17
3.3 UPORABLJENI VIRI PODATKOV	19
3.3.1 Register naravnih vrednot.....	21
3.3.2 Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem.....	21
3.3.3 Neuradni seznam drevesne dediščine ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko	22
3.3.4 Register nepremične kulturne dediščine.....	22
3.3.5 Dodana drevesa.....	22
3.4 IZDELAVA POPISNEGA LISTA IN TERENSKI OGLEDI	23
3.4.1 Zbiranje dendroloških podatkov o drevesni naravni vrednoti	23
3.4.1.1 Označevalna številka	24
3.4.1.2 Ime drevesne vrednote ter rod oziroma drevesna vrsta	24
3.4.1.3 Številka naravne vrednote	24
3.4.1.4 Koordinate	24
3.4.1.5 Lastnik, katastrska občina in parcelna številka	25
3.4.1.6 Opis lokacije drevesne naravne vrednote	25
3.4.1.7 Položaj drevesa v okolju.....	25
3.4.1.8 Tlakovanost tal	25
3.4.1.9 Obseg in višina drevesa	25
3.4.1.10 Stopnja vitalnosti	26
3.4.1.11 Opis korenin, debla in krošnje.....	26
3.4.1.12 Oblika krošnje	27
3.4.1.13 Znaki nevarnosti za okolico in simptomi ogroženosti za drevo	28
3.4.1.14 Predpisovanje ukrepov	28
3.4.1.15 Razlog (kriterij) zavarovanja	30
3.4.1.16 Predlagane varstvene usmeritve	30
3.4.1.17 Opombe, popisovalec in datum	30
3.4.2 Zbiranje nematerialnih podatkov o drevesni naravni vrednoti.....	30
3.4.2.1 Ime drevesne vrednote, identifikacijska številka in rod oziroma drevesna vrsta	31
3.4.2.2 Kdo je drevo zasadil?	31
3.4.2.3 Kdaj je bilo drevo zasajeno?.....	31

3.4.2.4 Zakaj je bilo drevo zasajeno (vzrok zasaditve)?	31
3.4.2.5 Kako lastniki oziroma domačini skrbi(jo) zanj?	31
3.4.2.6 Ali je drevo evidentirano in če da, na katerem seznamu?	31
3.4.2.7 Ali bo drevo izločeno iz seznama in zakaj?	32
3.4.2.8 Kakšen odnos ima do drevesa lastnik?	32
3.4.2.9 Kaj bodo storili z drevesom, ko bo bolno, staro?	32
3.4.2.10 Zgodba povezana z drevesom (opis morebitne zgodbe)	32
3.4.2.11 Opombe, vir informacij, popisovalec in datum obiska	32
3.5 ANKETNA RAZISKAVA	33
3.5.1 Anketni vprašalnik	33
4 KULTURA DREVESA TER ODNOSI DO DREVES IN DREVESNE DEDIŠČINE	35
4.1 ČAŠČENJE DREVES PRI NAŠIH PREDNIKI	36
4.2 MEHANICISTIČNO-ZNANSTVENI ODNOS	42
4.3 ROMANTIČNO NOSTALGIČNI ODNOS	42
4.4. GOSPODARSKI ODNOS	43
4.5 STROKOVNI ODNOS NARAVOVARSTVENE STROKE	43
5 VREDNOTENJE IN ANALIZA ZAKONODAJE DREVESNE DEDIŠČINE	45
5.1 ANALIZA ZAKONODAJE NA PODROČJU DREVESNE DEDIŠČINE	45
5.1.1 Sistem varstva naravnih vrednot v Sloveniji	45
5.2 VREDNOTENJE DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT IN DRUGIH IZJEMNIH DREVES	50
5.2.1 Vrednotenje, vrednota in vrednostni krog	50
5.2.2 Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot	52
5.2.3 Vrednotenje drevesne dediščine v evropskem prostoru	59
5.2.3.1 Izpopolnjeni vseevropski kazalci za trajnostno gospodarjenje z gozdovi	60
5.2.3.2 Evropska deklaracija o okrasnih drevesih	62
6 ANALIZA DREVESNE DEDIŠČINE NA OBMOČJU PREDVIDENEGA PARKA KARAVANKE NATURA 2000	63
6.1 PREGLED STANJA DREVESNE DEDIŠČINE	63
6.1.1 Register drevesnih naravnih vrednot	69
6.1.2 Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem	70
6.1.3 Neuradni seznam drevesne dediščine ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko	70
6.1.4 Register nepremične kulturne dediščine	71
6.1.5 Dodaten seznam drevesne dediščine na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000	72
6.2. ANALIZA REZULTATOV	72
6.2.1 Posamezna drevesa	74
6.2.1.1 Zastopanost drevesnih vrst	75
6.2.1.2 Zastopanosti kriterijev vrednotenja dreves	76
6.2.1.2.1 Register naravnih vrednot	77
6.2.1.2.2 Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem	77
6.2.1.2.3 Neuradni seznam drevesne dediščine ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko	78

6.2.1.2.4 Register nepremične kulturne dediščine	78
6.2.1.3 Analiza vrednotenja drevesne dediščine na obstoječih seznamih	78
6.2.1.4 Položaj posameznih dreves v prostoru	79
6.2.2 Skupine dreves.....	81
6.2.2.1 Lipe v Robcih	81
6.2.2.2 Lipe pri župnišču na Jezerskem.....	81
6.2.3 Šopi dreves	81
6.2.3.1 Čeringlska krona.....	81
6.2.4 Nizi dreves.....	82
6.2.4.1 Stagne pri Zabreznici.....	82
6.2.4.2 Hrasti ob poti Novake-Senično	84
6.2.4.3 88 lip v spomin maršala Titu	85
6.2.4.4 Jesenove meje na Jezerskem.....	85
6.2.4.5 Šenkove ulice na Jezerskem	86
6.3 ANALIZA ANKETE	86
6.3.1 Splošni del	86
6.3.2 Vsebinski del	88
6.3.2.1 Sklop 1 - Asociacije.....	88
6.3.2.2 Sklop 2 – Razvrščanje pojmov	89
6.3.2.3 Sklop 3 – Trditve o odnosu ljudi do narave in dreves.....	90
6.3.2.4 Sklop 4 – Zgodba o drevesu	91
6.3.2.5 Sklop 5 – Vrednote neposrednega okolja.....	91
7 PREDLOG CELOSTNE OPREDELITVE KRITERIJEV VREDNOTENJA	
DREVESNE DEDIŠČINE	93
7.1 POMEMBNI MATERIALNI IN NEMATERIALNI KRITERIJI ZA	
VREDNOTENJE DREVESNE DEDIŠČINE.....	100
7.1.1 Materialni kriteriji	100
7.1.1.1 Debelina.....	100
7.1.1.2 Višina.....	104
7.1.1.3 Habitus.....	105
7.1.1.4 Redkost	107
7.1.1.5 Nadomestno drevo (predlog).....	108
7.1.2 Kompleksna povezanost	109
7.1.3 Nematerialni kriteriji	110
7.1.3.1 Etnološka pomembnost (predlog).....	110
7.1.3.2 Spominska pomembnost (predlog).....	116
7.1.3.3 Simbolna pomembnost (predlog)	117
7.1.3.4 Estetska pomembnost (predlog)	119
7.2 NERAZPOREJENI KRITERIJI.....	124
7.2.1 Znanstveno-raziskovalna pomembnost	124
7.3 MANJ POMEMBNI KRITERIJI ZA VREDNOTENJE DREVESNE	
DEDIŠČINE	124
7.3.1 Starost	124
7.3.2 Ekosistemska pomembnost	126
7.3.3 Tipičnost	127
7.3.4 Ohranjenost.....	127

8 RAZPRAVA IN SKLEPI.....	129
8.1 UGOTOVITVE	129
8.2 PREDLOGI IZBOLJŠAV SISTEMA VARSTVA DREVESNE DEDIŠČINE	136
8.3 PREVERJANJE POSTAVLJENIH HIPOTEZ.....	138
8.4 SKLEPI.....	140
9 POVZETEK	142
10 SUMMARY	145
11 REFERENCE	149
ZAHVALA	161

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Pregled dreves na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 zavarovanih z odloki	18
Preglednica 2 : Trditve v osrednjem delu vprašalnika	34
Preglednica 3: Prikaz kriterijev in strokovnih meril za proglašanje drevesnih naravnih vrednot v različnih zakonodajnih aktih	54
Preglednica 4: Izhodišča, ki so v pomoč pri obravnavanju drevesne dediščine, kot sta jih podala Skoberne in Svetličič (1988)	56
Preglednica 5: Pregled drevesnih vrednot in drugih izjemnih dreves na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000.....	64
Preglednica 6: Različne oblike drevesne dediščine na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000.....	73
Preglednica 7: Položaj posameznih dreves v prostoru.....	80
Preglednica 8: Asociacije anketiranih na besedo drevo.....	88
Preglednica 9: Asociacije anketiranih na besedo drevesna dediščina.....	89
Preglednica 10: Trditve, ki merijo odnos ljudi do narave in do dreves.....	90
Preglednica 11: Pregled odgovorov o tem, kaj anketirane v njihovem okolju navdaja z največjim ponosom.....	91
Preglednica 12: Drevesa, ki jih na različne seznime uvršča kriterij pričevalne pomembnosti.....	97
Preglednica 13: Dopolnjeni nabor kriterijev za vrednotenje drevesne dediščine, ki opredeljuje drevo ali skupino dreves tako v gozdu ali izven njega.....	99
Preglednica 14: Predlagane mejne vrednosti obsegov, pri katerih se drevo po Habičevi (2006) uvrsti med drevesne naravne vrednote lokalnega ali državnega pomena in najdebelejši primerki, ki rastejo na obravnavanem območju.....	100
Preglednica 15: Drevesa, ki so bila na različnih seznamih opredeljena s kriterijem izjemnih dimenzij.....	101
Preglednica 16: Delež posameznih dreves na obravnavanem območju, uvrščenih po kriteriju debeline, ki ga je predlagala Habičeva (2006)	102
Preglednica 17: Drevesa, ki jih na Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem uvršča kriterij habitusa.....	106
Preglednica 18: Dodatna drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju habitusa.....	107
Preglednica 19: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju etnološke pomembnosti.....	114
Preglednica 20: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju spominske pomembnosti.....	116
Preglednica 21: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju simbolne pomembnosti	119
Preglednica 22: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju estetske pomembnosti	123
Preglednica 23: Seznam dreves, za katera obstajajo podatki o letu in razlogu zasaditve	125

KAZALO SLIK

Slika 1: Območje predvidenega parka Karavanke Natura 2000	13
Slika 2: Močnikova lipa na Jezerskem (foto M. Šmid Hribar, 2006).....	15
Slika 3: Prikaz obstoječih seznamov drevesne dediščine na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000	20
Slika 4: Božjepotna podobica 'svete smreke' na Paki pri Vitanju 1851 (Šmitek, 2004: 79)	40
Slika 5: Lipova vejica, na katero po ljudskem verovanju na binkoštno nedeljo 'Sveti Duh sede', zataknjena na oknu Trnovčeve domačije v Dupljah (foto: M. Šmid Hribar, 2008).....	42
Slika 6: Prostorska razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji (Habič, 2006: 90).....	53
Slika 7: Prostorska umestitev drevesnih naravnih vrednot ter drugih zanimivih dreves, ki rastejo na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000.....	68
Slika 8: Prikaz dejansko obstoječe drevesne dediščine (posamezna drevesa) na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 z vidika seznamov	74
Slika 9: Zastopanost posameznih rodov pri drevesni dediščini na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000	75
Slika 10: Prikaz uporabe različnih kriterijev za posamezne drevesne naravne vrednote in druga izjemna drevesa, ki se nahajajo na obstoječih seznamih.....	76
Slika 11: Čeringlska krona	82
Slika 12: Lepo ohranjene stagne pri Zabreznici (levo) in pogled na stagne iz zraka (desno) (ortofoto posnetek, GERK, MKGP, 2007)	84
Slika 13: Jesenove meje na Jezerskem (levo ortofoto posnetek, GERK, MKGP, 2007, desno detajl)	85
Slika 14: Struktura vprašanih glede na spol in kraj bivališča.....	87
Slika 15: Struktura vprašanih glede na starost in dokončano izobrazbo	87
Slika 16: Razvrstitev dreves (po odstotkih odgovorov vprašanih) glede na pomembnost med danimi pojmi	89
Slika 17: Prikaz dreves glede na obsege, ki se po Habičevi (2006) uvrščajo med drevesne vrednote državnega pomena in glede na vrste, ki rastejo na območju predvidenega parka.....	103
Slika 18: Obsegi lip in lipovcev s celotnega seznama drevesne dediščine, ki rastejo na predlaganem območju Karavanke Natura 2000.....	104
Slika 19: Brest zanimive oblike nad 500-let staro domačijo Hlebanja v Srednjem Vrhu (levo) in približno 400 let stara Zakamniška hruška ob opuščeni samotni kmetiji v Zakamnikih (desno).....	105
Slika 20: Zastopanost kriterijev, ki v predlaganem parku Karavanke Natura 2000 po zaključku raziskovanja uvrščajo drevesa na končen seznam	131

KAZALO PRILOG

- Priloga A – Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot in drugih izjemnih dreves na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 pred začetkom raziskovanja
- Priloga B – Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot in ostalih izjemnih ter zanimivih dreves na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 po zaključku raziskovanja
- Priloga C – Zgodbe dreves
- Priloga D – Viri in zastopniki
- Priloga E – Popisni list
- Priloga F – Navodila za izpolnjevanje kategorij na popisnem listu
- Priloga G – Anketni list

1 UVOD

*»Lipa zelenela je tam v dišečem gaju,
s cvetjem me posipala, d'jal sem da sem v raju.
Veje raztezavala k nebu je visoko,
meni pa je do srca segala globoko.«
(slovenska ljudska)*

Drevo je organizem z izjemno sposobnostjo preživetja. Drevesa so najmogočnejša in najstarejša živa bitja na Zemlji in kot taka so človeku vedno predstavljala simbol življenja. Zato ni naključno, da se je med človekom in drevesom spletla posebna vez. Človek je drevesa sadil, varoval in negoval zaradi estetskih vidikov, uporabne vrednosti ter zaradi verovanja. Drevesa so bila starim ljudstvom sveta in so do njih gojili poseben odnos. Stara ljudstva so verjela, da drevo predstavlja nekakšno svetovno os oziroma steber, saj s koreninami sega v podzemlje (svet mrtvih), s krošnjami pa v nebo (nebesa); v tem oziru so drevesa predstavljala vrata v druge dimenzije oziroma stanja zavesti in so tisočletja predstavljala svet prostor. Oltarji in templji, ki še dandanes simbolizirajo svetost prostora, so prišli mnogo kasneje. Hageneder (2001) meni, da v današnjem času podcenjujemo pomembnost dreves v duhovnem življenju človeka. Ko so pred približno sto leti arheologi v Angliji izkopavali predkrščansko svetišče pri Taplowu (Buckinghamshire), so podrli starodavno tiso, ki je rasla v sredini njihovih izkopavanj. V zemlji niso našli ničesar, niso pa se zavedali, da je prav tisa predstavljala srce svetišča (Hageneder, 2001).

Zaradi dolge življenjske dobe je drevo edino živo bitje, ki povezuje človeške generacije in ohranja njihove zgodbe za prihodnje rodove. Na določena drevesa (zasajena ob različnih priložnostih npr. ob rojstvu, posebnih dogodkih ipd.) je bil človek navezan in ponosen in jih je zato še posebno varoval. Ker so imela taka drevesa pomembno vlogo in so bila nosilci določenega izročila v prostoru, so skozi desetletja in stoletja pridobila bogato pričevalno vrednost in jih štejemo med drevesno dediščino.

Slovani so poleg dreves častili tudi gozdove in gaje. Častili so lipo, hrast, lesko, bezeg, oreh, bukev, brezo, topol. Pogosto se ob čaščenih drevesih in gajih in pojavlja tudi kamenje in izviri (Ovsec, 1991).

Danes drevo dobiva nov pomen. Poleg tega da izboljšuje klimo, prečrpava vodo, nudi življenjske prostore različnim živalskim in rastlinskim vrstam ter ima gospodarsko vrednost, je pomembno tudi zato, ker raste v bližini človeka. V tehnološki dobi, v kateri smo se bolj kot kdajkoli odtujili od narave, predstavlja za marsikoga, še posebno za meščane, enega redkih stikov z naravo. V tem pogledu je drevo ambasador narave znotraj mest, kar je pomembno, ker ljudi – kot živi del narave - povezuje z letnimi časi in z živalmi, predvsem pticami, ki v njem najdejo svoj dom. Drevesa so bila tu, ko se je pojavil

človek in bodo z njim do konca, saj brez njih ni možen obstoj človeške vrste. Tudi preko kulture drevesa bo človek lahko zopet prišel do nove zaveze z naravo.

1.1 CILJI NALOGE

Glavno vprašanje, s katerim smo se ukvarjali v nalogi, je bilo ugotoviti, kaj povzroči, da je določeno drevo za ljudi drugačno od množice ostalih dreves in se uvrsti med drevesno dediščino. Pomemben del naloge predstavlja analiza vrednotenja drevesnih naravnih vrednot ter ostale drevesne dediščine, kot jo trenutno določata Zakon o ohranjanju narave (2004) (v nadaljevanju ZON) ter Uredba o zvrsteh naravnih vrednot (2002) (v nadaljevanju Uredba). Kriteriji in merila za določitev drevesnih vrednot v zakonodajnih aktih niso natančno določeni, niti niso najbolj konsistentni med seboj.

Predpostavili smo, da drevo iz okolice izstopa tako zaradi zunanjih, kot tudi notranjih lastnosti, zato je bilo bistvo naloge pokazati in opozoriti na različne kriterije za vrednotenje drevesne dediščine. Človek in drevo sta v nenehni interakciji, njuni polji delovanja se prekrivata in ker je nazadnje človek tisti, ki odbira, kaj bo varoval, dobi vsako varovanje tudi kulturno oziroma družbeno komponento. Zato drevo ne more biti le predmet naravoslovnih znanosti, o drevesu ne moremo več govoriti kot zgolj o naravni dediščini; drevo v družbi človeka postaja tudi kulturna dediščina.

Človeka kot razsodnika nikoli ne moremo izločiti iz njegovega kulturnega konteksta. Zaradi naštetega postaja jasno, da bi morali biti kriteriji za opredelitev drevesne naravne vrednote tako materialni (debelina, višina, habitus ipd.), kot tudi nematerialni (npr. kulturni, vzgojni, estetski ipd.) – slednji so tisti vidiki drevesne dediščine, zaradi katerih ljudje navadno drevesa občudujejo in jih cenijo. Ker zaradi omenjene specifik in kompleksnosti sodijo drevesa tudi v sfero kulturne in ne le naravne dediščine, mora biti uspešno varstvo dreves nujno usmerjeno večplastno. Tudi za drevesa, pomembna zaradi kulturnih vidikov, bo potrebno poskrbeti. Tako je glavni cilj naloge poskus vzpostavitev jasnega sistema materialnih in nematerialnih kriterijev za celostno opredeljevanje drevesne dediščine.

Nenazadnje je cilj magistrske naloge opozoriti tudi na mrtvo drevo. Njegova vloga ni le v zagotavljanju biodiverzitete, saj tako drevo nudi habitat številnim ogroženim živalskim in rastlinskim vrstam. Sporočilo mrtvega drevesa je tudi v nauku o tem, na kakšen način in kako dolgo drevesa živijo, umirajo in propadajo. V ta namen smo v nalogi predlagali, naj se v gozdnem prostoru ali na obronku, kjer ni nevarnosti, pusti kakšno staro, posušeno ali padlo drevo.

Pričujoča študija naj bi torej služila kot izhodišče za oblikovanje celostnega sistema vrednotenja drevesne dediščine. Naša razmišljanja o drevesni dediščini naj bi nakazala pot

k rešitvi vprašanj, ki zadevajo njeno prepoznavanje in vrednotenje, ohranjanje in nadaljnje varovanje.

1.2 DELOVNE HIPOTEZE

V nalogi smo na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 preverjali naslednje hipoteze:

- Drevo kot dediščina ima dvojno razsežnost: naravno in kulturno.
- Drevo je najbolj varovano takrat, ko s svojo lastno zgodbo postane pomemben/enakovreden sestavni del človeškega okolja.
- Jasen sistem varstva, jasni kriteriji in monitoring drevesne dediščine so pogoj za uspešno varstvo.
- Med ohranjenimi drevesnimi vrednotami je več takih, ki rastejo poleg sakralne in arhitekturne dediščine in so njen sestavni del, kot takih, ki se nahajajo v gozdu.
- Zaradi dvojne narave drevesa kot dediščine bi sodelovanje med različnimi strokovnjaki in inštitucijami s področja varstva narave in varovanja kulturne dediščine pripomoglo k bolj učinkovitemu varovanju drevesne dediščine.

2 PREGLED OBJAV

*»Ne klesti drevja, pod katerim počivaš«
(pregovor)*

Zgodbe o posameznih drevesih so med Slovenci krožile že davno pred pisano besedo in prvimi slovenskimi knjigami. V šestem poglavju, kjer govorimo o kulturi drevesa, posebej obravnavamo čaščenje posameznih dreves pri naših prednikih. Zaradi spoštljivega odnosa, ki so ga imeli do dreves, le-teh ni bilo potrebno varovati z zakonom in prepovedmi. Pavlin, ki sicer omenja, da bi bilo tiso v Stranjah pod Nanosom potrebno zaščititi, če bi bil njen obstoj ogrožen, za lipe na Kranjskem še leta 1906 piše, da: »... na Kranjskem raste mnogo starih lip in ker ljudstvo tako ali tako z njimi ravna kot z naravnimi spomeniki, skorajda ne potrebujejo varstva.« (Pavlin, 1906, cit. po Mayer, 1988: 44).

Verjetno najstarejša zapisana omemba dreves v Sloveniji sega v leto 1689, ko je izšla Slava Vojvodine Kranjske. Drevesa na Kranjskem so na kratko omenjena v tretji knjigi, kjer Valvasor zanje navaja tudi »kranjska« imena ter zapiše njihovo uporabo (Valvasor, 1689, cit. po Anko, 1988b). V enajsti knjigi je Valvasor omenil, da »... grad Turjak krasi rastoča visoko in prijetno zelena lipa« (Valvasor, 1984: 224). Lepa, velika lipa raste tudi sredi dvorišča pred gradom Vrhovo, na gradu Lisično pa v krasnem vrtu raste mnogo dreves, od katerih imajo nekatera okusne plodove, druga pa lepo listje (Valvasor, 1984; Škofljica.info, 2007). Najlepši razgled pa je imela krasna lipa na grajski planoti (Ljubljanskem Gradu), ki je vidna tudi na Valvasorjevi veliki sliki Ljubljane (Vrhovnik, 1934). Priljubljena je bila tudi lipa pred starim rotovžem, pod katero se je - tako Valvasor - zbiralo staro in mlado (Vrhovnik, 1934). Valvasor poroča: »... da je pod lipo plesalo na pustni dan 1257. leta 12 deklet s toliko mladeniči. Plesi so se ponavljali v poletnih nedeljah«. (Valvasor, 1710, cit. po Vrhovnik 1934: 138). To je prav tista lipa, izpod katere je povodni mož julija 1547 zvabil v svoje kraljestvo zalo Uršiko. Dogodek, ki ga je opisal Valvasor (XI, 685; XV, 460), je kasneje Prešeren upesnil v baladi Povodni mož (Vrhovnik, 1934).

Slomšek se je v Pastirskem listu 15. junija 1852 jezil nad romanjem k smreki na Paki. Romanje se je začelo, potem ko naj bi leta 1851 v Vitanjski fari dve deklici med pašo na bližnji smreki opazili podobo Božje matere (Šmitek, 2004).

Prvi strokovni opis posameznega drevesa v Sloveniji pa je Deschmannov zapis o stari tisi v Stranah pod Nanosom iz leta 1862, v katerem jo je razglasil za najstarejše drevo na Kranjskem (Deschmann, 1862, cit. po Habič, 2006). S pomočjo prereza druge tise iz muzeja je Deschmann omenjeni tisi izračunal starost 958 let, vendar meni, da bi bila tisa lahko še starejša (Šivic, 1948).

Rutar (1882) je v sklopu zgodovine Tolminskega pisal, da so »stari Slovenci« opravljali obrede pod drevesi (izrecno omenja dve drevesni vrsti – lipo in hrast) in pri studencih.

Zametke naravovarstva v gozdarstvu na Slovenskem predstavlja Dimitzev članek o drevesu in gozdu z etičnega in estetskega vidika iz leta 1880, v katerem je med prvimi pozival k varstvu dreves in gozdov iz neekonomskih razlogov (Anko, 1988c).

O tisi je leta 1890 pisal tudi Schollmayer (Habič, 2006), marca 1892 pa je Kranjska deželna vlada izdala okrožnico, ki je zahtevala, naj se ohranijo tise, rastoče po gozdovih in izven gozdov. Okrožnici so bila dodana tudi navodila za vzgajanje in sajenje tis (Šivic, 1956).

Podboj (Podboj, 1898, cit. po Habič, 2006) omenja veliko jelko, pod katero je med lovom na Javornikih leta 1846 obedoval avstroogrski cesar Franc Jožef I. Po tem dogodku so jelko poimenovali 'cesarjeva hoja' in se je ni smelo posekati.

Prvi seznam najpomembnejših naravnih znamenitosti v Sloveniji sega v leto 1920, ko je bil predložen Spomenici Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu za Slovenijo (Spomenica, 1920). V njej so poleg treh večjih območij v Alpah, devetih rezervatov, vseh jam ter ogroženih živalskih in rastlinskih vrst za zavarovanje predlagana tudi vsa znamenita drevesa.

Na podlagi Spomenice je vlada leta 1921 izdala, leta 1922 pa uzakonila Naredbo deželne vlade za Slovenijo o varstvu redkih ali za Slovenijo tipičnih in znanstveno pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj. V okviru te uredbe je bila zavarovana (drevesna vrsta) bodika *Ilex aquifolium* (Šivic, 1956; Piskernik, 1965).

Šivic (1923) ugotavlja, da najvišji tisovec (višina 17,7 m, premer debla 80 cm) v Sloveniji raste na Zgornji Lipnici pri Radovljici, tisa v Stranah pod Nanosom (višina 11 m, premer debla 1 m) pa naj bi bila precej starejša od 500 let. Na slednjo tiso nas Šivic ponovno opozori leta 1948 (Šivic, 1948), ko zapiše, da je to tiso že leta 1907 opisal Putick, ki ji je na podlagi prerezov tis, ki rastejo v bližini, določil častitljivo starost med 1250 in 1340 let.

Svojevrstna je omemba krive jelke v povesti Pod krivo jelko – povest iz časov rokovnjačev na Kranjskem, ki je izšla leta 1923. Bohinjec poroča, da so se dupljanski rokovnjači zbirali pod Krivo jelko v Udin borštu, kjer so se tudi poročali (Bohinjec, 1998). Jelka je bila tako posebna, da je kraju, kjer je rasla, dala ledinsko ime. Pred približno 90. leti je jelko podrl vihar, leta 1998 pa so domačini ob ponatisu povesti posadili novo 'krivo' jelko.

Na kratko je na tiso v Solčavi opomnil Kocbek (1930). Omenil je, da je to najstarejša tisa v Gornjegrajskem okraju, kjer se narečno imenuje kisov'na in dodal, da je na Solčavsko tiso

z opombo v Spominski knjigi pri Piskerniku v Logarski dolini prvi opozoril profesor Julij Glawacki že 10. avgusta 1876.

Zaradi prevelikega izkoriščanja domače orehovine je leta 1934 gozdarski odsek banske uprave izdal uredbo o zaščiti domačega oreha, ki so jo leta 1937 spremenili in dopolnili (Piskernik, 1965).

S prispevkom Ljubljanske lipe (Vrhovnik, 1934) smo Slovenci dobili zanimiv pregled nekaterih častitljivih ljubljanskih lip. Lipe niso opisane dendrometrijsko, pač pa nam avtor sporoča, kaj so pomenile ljudem in kaj se je dogajalo v njihovih bližinah. Prispevek je dragocen še posebno zato, ker nam je ohranil in prenesel tudi zgodbe tistih lip, ki jih že dolgo ni več med nami.

Na osnovi obširnega gradiva o naravnih znamenitostih Dravske banovine, ki ga je med obema vojnama zbiral odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu za Slovenijo, kasneje Prirodoslovno društvo, je Šivic (1944) objavil izbor predlogov za zavarovanje z naslovom *Domovinski prirodni spomeniki*. Po drugi svetovni vojni so seznam dopolnjevali s pomočjo prispevkov, ki so izhajali v revijah Varstvo spomenikov in Varstvo narave (Skoberne in Peterlin, 1988).

V 50. letih 20. stoletja so bila na podlagi Zakona o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti (1948) z odločbami zavarovana naslednja drevesa: tisa v Solčavi in tisovec v Stranjah pod Nanosom (Odločba o zavarovanju tise ..., 1951), kačja smreka v Koševniku (Odločba o zavarovanja kačje smreke ..., 1951), domači kostanji v vasi Hudo (Odločba o zavarovanju devetero ..., 1951) in znamenita stara eksotična drevesa na »Ipavčevem« v Pivoli (Odločba o zavarovanju znamenitih starih ..., 1952). V omenjenih odločbah so pri posameznih drevesih navedeni naslednji razlogi zavarovanja: izredna starost in redkost (tisa, kačja smreka), prirodoslovna in lepotna pomembnost (drevesni parki), botaničen pomen (kačja smreka), študije (kostanji v vasi Hudo) ter botanično-dendrološki pomen (drevesa v Pivoli).

V prispevku O drevesnih orjakih na tujem in pri nas je Bleiweis (1952) primerjal orjaška drevesa na območju Amerike, Evrope, Jugoslavije in Slovenije. Izpostavil je, da imamo zelo skromne in neurejene podatke o izjemnih drevesih v Sloveniji, zato je gozdne uprave pozval, da naj za svoja področja zberejo podatke o največjih drevesih. Podatke naj bi uredila Agronomska in gozdarska fakulteta oziroma Institut za gozdarstvo in lesno industrijo, objavili pa naj bi jih v strokovnem glasilu.

Piskernikova (1953) je strokovno in laično javnost ponovno opozorila na več kot 500 let staro tiso nad Solčavo. V prispevku je navedla, da je tisa brez vrha zato, ker so jo klestili za cvetnonedeljske butare in nagrobne vence.

K varstvu spominskih dreves, parkov s starimi drevesi ter ostalimi naravnimi znamenitostmi je leta 1956 zopet pozival Šivic. Šivic je izpostavil, da v parkih, ki so jih nekoč dali zasaditi graščaki ob svojih graščinah, rastejo po sto in več let stara tujerodna drevesa, nekaj znamenitih dreves pa raste tudi ob nekaterih kmečkih domačijah. V prispevku je poleg ostalih objektov, ki so že zaščiteni ali so predlagani za zaščito, uvrstil tudi posamezna drevesa, pri čemer je posebej izpostavil, da je nadaljnja zaščita potrebna za nad 400 detajlno opisanih spominskih dreves (starih vaških lip, raznih znamenitih dreves), stoječih izven gozda, zgodovinsko znamenitih (Šivic, 1956: 270). Z razočaranjem ugotavlja, da je bilo zaradi neustrezne zaščite nekaj takih dreves že posekanih.

Leta 1961 so bila kot naravne znamenitosti z odločbo Okrajnega ljudskega odbora Kranj zavarovana nekatera drevesa na Gorenjskem (Odločba o zavarovanju nekaterih dreves..., 1961). V večini primerov gre za lipe in lipovce (77), zavarovani pa sta tudi dve platani, dve kriptomeriji, domači kostanj, bukev, smreka in jelka. Za omenjena drevesa so navedene lokacije, obsegi, višine in približna starost. Kriterij zavarovanja ni bil naveden.

Hribar (1962) je v članku Stara tisa pod Nanosom omenil, da je drevo med domačini zelo priljubljeno in je uživalo posebno zaščito, še posebno zaradi legende, da je pod njim pridigal sv. Hieronim. Pod tiso teče stalni izvirek, ki ji omogoča ugodne življenjske pogoje. S pomočjo podatkov pridobljenih pred stotimi leti, ko jo je prvi opisal in premeril Deschmann, je Hribar ugotovil, da je pri Deschmannovih in Putickovih izračunih prišlo do napake in da tisa verjetno ni starejša od 500 let.

Petkovšek (1965) je omenil, da se je tisa kot subspontana in kultivirana vrsta pri nas dobro uveljavila, verjetno tudi zato, ker je imela v preteklosti med ljudmi velik kulturno zgodovinski pomen.

Prvi sistematični seznam starih in znamenitih dreves na območju Podravja in Pomurja je podal Šoštarič, ki je v reviji Varstvo narave objavil seznam starih in znamenitih dreves v Podravju in Pomurju (Šoštarič 1966, 1967). Po avtorjevih ocenah ta drevesa predstavljajo le 3/5 vseh znamenitosti, zato v prispevku naproša ljubitelje narave, da pomagajo pri dopolnitvi seznama. Seznam vsebuje 312 zapisov, ki obsegajo okrog 350 znamenitih dreves - 6 vrst iglavcev in 17 vrst listavcev. Za vsak zapis je naveden kraj, občina, drevesna vrsta (pri lipah ni ločeval med lipami in lipovci, ugotavlja pa, da lipovec prevladuje) pri nekaterih drevesih pa je dodan tudi obseg/premer, višina, opis lokacije, starost, stanje, morebitna posebnost in lastnik. Obsegi dreves niso natančni, saj jih je Šoštarič izmeril z raztežajem rok v višini ramen (155cm visoko).

Leta 1970 smo dobili prvi zakon, ki je urejal varstvo narave kot celote, ni pa še podrobneje opredeljeval posameznih tipov naravnih znamenitosti (Zakon o varstvu narave, 1970). Leta 1976 je bil prav na podlagi tega zakona sprejet Odlok o zavarovanju redkih in ogroženih

rastlinskih vrst (1976), med katerimi sta bili kot drevesni vrsti zavarovani bodika *Ilex aquifolium* L. in tisa *Taxus baccata* L., vendar je v prilogi Pravilnika o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (2002) v kategoriji ogroženosti označeno, da nista več ogroženi, obstaja pa potencialna možnost ponovne ogroženosti.

Za Goriško, Sežansko in Ilirskobistriško območje je podroben pregled drevesne dediščine leta 1973 pripravila Golob-Klančičeva s sodelavci. Upoštevali so stara drevesa, ne glede na to ali rastejo prosto ali v umetnih nasadih. Poudarili so, da imajo drevesa poleg izjemnih razsežnostih tudi pričevalno vrednost, saj o nekaterih drevesih med ljudmi krožijo tudi zgodbe. V raziskavi so ugotovili, da med starimi drevesi na Goriškem območju prevladujejo hrasti, na Sežanskem in Ilirskobistriškem pa lipe. Drevesa so za vsako posamezno območje razdelili v spomenike prvega razreda (skupno 20 dreves, poleg premera so navedeni tudi opis, zdravstveno stanje ipd.) ter spomenike drugega razreda (skupno 48 dreves, navedeni so le premeri v prsni višini).

Leta 1973 je pri Mohorjevi družbi v Celju izšla knjiga Stare slovenske lipe. V njej sta Sattler in Stele zbrala zgodbe več sto let starih slovenskih lip (Sattler in Stele, 1973). Avtorja sta še uspela najti lastnike in domačine, ki so poznali zgodbe in usode več sto let starih lip oz. »stark, ki jih je vredno poslušati«, kot sta jih poimenovala avtorja.

Prvi in do sedaj edini nedvoumen kriterij in merilo za odbiranje drevesne dediščine je prinesla šele Uredba o urejanju posameznih razmerij iz zakona o gozdovih (1975). V tej uredbi je bilo določeno, da se kot naravni spomenik lahko v gozdu zavarujejo posamezna drevesa zaradi značilnih oblik, izredne debeline ali redkosti ali svoje zgodovine ali če imajo poseben kulturni, znanstveni ali vzgojni pomen. Kot naravni spomenik pa so, ne glede na zgornje določilo, zavarovana vsa drevesa v gozdovih v družbeni lastnini, ki v premeru merijo nad 120 cm. Kljub temu, da merilo ni prilagojeno posameznim vrstam in je bilo zato večkrat tarča kritik, je obvarovalo in zavarovalo številna drevesa. Kriterij je veljal do leta 1999, ko ga je razveljavil nov Zakon o ohranjanju narave in tako uničil »edini primer zavarovanja z jasno postavljenim kriterijem in merilom« (Anko, 2004: 190).

Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, ki je pokrival vso Slovenijo in je izšel leta 1976, je ponudil prvi pravi izbor vrednejših naravnih območij in objektov, ki so lahko predmet varstva narave ali pa so bili že zavarovani z republiškimi predpisi. Od 1100 predlogov evidentiranih objektov in območij naravne dediščine je bilo s posebnimi merili (znanstvena vrednost, izjemnost ali redkost, značilnost (tipičnost), kulturno vzgojna vrednost, ekološka vrednost, krajinska oblikovna vrednost, rekreacijska vrednost in ogroženost) izbranih 367 objektov in območij naravne dediščine (Peterlin in sod., 1976). V tem Inventarju so bila drevesa popisana v okviru gozdne in drevesne naravne dediščine. Od 46 zapisov (več kot 66 dreves, saj nekateri zapisi vsebujejo več dreves), je bilo ustrezno

(torej z odlokom oziroma odločbo) zavarovanih le 12 dreves, ki so bila zavarovana z že omenjenimi odločbami iz leta 1951 in 1952.

V različnih tiskanih gradivih se je konec 70. let zvrstila vrsta krajših poljudnih prispevkov na temo drevesne dediščine (Sgerm 1977, Jurhar 1978a, 1978b, Longyka 1978, Peterlin, 1978). Jurhar (1977a) je v okviru mladinske revije Pionir izvedel akcijo »Najdebelejša drevesa v domačem kraju«, znotraj katere so iskali tako debela, zanimiva in redka drevesa, kot tudi drevesa posebna zaradi svoje zgodovine, zgodb in ljudskega izročila. Predlagan popisnik je poleg dendrometrijskih lastnosti dreves obsegal tudi posebno poglavje, namenjeno zbiranju podatkov o ljudskem izročilu povezanem z drevesom.

Strniša (1976) je v transcendentalni burki Driada opozoril na drugačne razsežnosti drevesa. Hrastova vila Driada se poigrava z vprašanjem o tem, kaj je resnično. S svojo pojavnostjo v različnih časih vila Driada kaže na drugačno življenje drevesa, kot smo ga vajeni ljudje. »... za prividnimi barvami tvojega vida, za previdno trdoto, ki jo tipaš, za velikostjo krone, majhnostjo lista, za počasnim ritmom njegove rasti, ko se zdi, da rase in trohni, za stoletji njegovega časa, ko se razrašča, spet razpada, zazeleni in spet usiha, tam se šele začne resnica – kje je še vsa resnica hrasta!« (Strniša, 1988: 354).

Dobljene podatke je zbral in po dendrometrijski plati obdelal G. Mlinšek v diplomski nalogi Najdebelejša drevesa v Sloveniji in njihov pomen (Mlinšek, 1979). Njegova naloga je bila ugotoviti pomen posameznih dreves ter drevesa razvrstiti po drevesnih vrstah in premerih. V nalogi je drevesom orjakom, ki jih je poimenoval »živi spomeniki preteklega časa«, pripisal naslednje pomene: zgodovinski, zemljepisni, družbeni, psihološki, kulturni, rekreacijsko-turistični, vzgojni in gospodarski.

Skupina za varstvo naravne dediščine Zavoda Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine je na podlagi gradiva zbranega za Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije leta 1980 začela urejati Osrednjo evidenco naravne dediščine, v kateri so beležili podatke o objektih in območjih naravne dediščine. Pomemben vir novih podatkov je bilo terensko delo, študij literature, regionalni zavodi ter akcije, ki jih je v zvezi z evidenco organiziral in vodil Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Med ostalimi akcijami je potekala tudi akcija evidentiranja najdebelejših dreves (Simić, 2005).

Zakon o naravni in kulturni dediščini, ki je stopil v veljavo leta 1981, je za naravno dediščino razglasil drevesa, »ki imajo za SRS Slovenijo ali njeno ožje območje kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost.«

Ker se je število evidentiranih objektov naravne dediščine hitro povečevalo, so bili podatki v Inventarju iz leta 1976 zastareli. Zato se je Skupina za varstvo narave na Zavodu SRS za

varstvo naravne in kulturne dediščine odločila za izdajo novega Inventarja, ki naj bi izšel v treh delih. Prvi del je pokrival vzhodno Slovenijo in je izšel leta 1988, drugi del osrednjo Slovenijo, izšel je leta 1991, tretji pa naj bi obravnaval zahodno Slovenijo, vendar do njegove izdaje nikoli ni prišlo. V prvih dveh delih novega Inventarja je tudi obširnejši popis drevesne dediščine. Inventar je poleg izbora najpomembnejše naravne dediščine pomembno prispeval k razvoju metodologije varstvenega dela. Ob tej priložnosti so bili strnjeni v pregledno obliko dosežki na metodološkem področju (tipologija, vrednotenje, varstvene skupine, okvirni varstveni režimi) (Skoberne in Peterlin, 1988: 12).

Pomembnost estetskega kriterija pri varovanju drevesa, pa tudi gozda sicer, je leta 1988 izpostavil Anko v članku O lepoti drevesa (1988b), v katerem razmišlja o odnosu človeka do drevesa in o snovanju nove kulture drevesa.

V Zborniku Seminarjev Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu je bil objavljen članek Drevo kot naravna dediščina (Svetličič in Skoberne, 1988), v katerem sta avtorja obravnavala izhodišča za vrednotenje drevesne dediščine in poudarjala njeno pomembnost v prostoru tudi s kulturnega vidika.

V delu Slovanska mitologija in verovanje v poglavju Čaščenje dreves (Ovsec, 1991) je bilo v slovenskem prostoru prvič obdelano in predstavljeno čaščenje dreves pri Slovencih in ostalih slovanskih narodih.

V poljudnih in strokovnih publikacijah je bilo v 90. letih objavljenih več prispevkov o posameznih in izjemnih drevesih (Habič, 1993; Brus, 1995; Modic, 1995; Zaplotnik, 1995). V članku Kult pod lipo je Ovsec (1992) pisal o čaščenju lipe, navedel pa je tudi nekaj podatkov o znamenitih ljubljanskih lipah.

Budkovič (1996) omenja veličastna in mogočna drevesa, ki so se uspela ohraniti prav zaradi nedostopnih oz. težko prehodnih gozdov na območju gozdne uprave Bohinj. Leta 1996 je izšla knjižica Drevesa velikani v Bohinju (Budkovič in sod., 1996), ki predstavlja drevesne orjake, rastoče v gozdovih okoli Bohinja.

V obdobju med letoma 1997-1999 je Prirodoslovno društvo Slovenije izvedlo akcijo »Lesnika, drobnica, skorš«, v kateri je sodelovalo 25 šol (Kaligarič, 1996; Brus, 2002). Z akcijo so želeli opozoriti na vrste, ki so bile do nedavnega še močno prisotne tako v gozdu, kot v kulturni krajini, dandanes pa jih mlajše generacije komajda še poznamo. Učenci so s pomočjo mentorjev, ponekod pa tudi krajevnih gozdarjev, popisali 590 dreves; od tega 241 lesnik, 191 drobnic in 158 skoršev. Poleg kartiranja razširjenosti omenjenih dreves je bil namen akcije tudi zbiranje ljudskih imen in ugotavljanje njihove uporabnosti.

V letu 1997 je na nekaterih osnovnih šolah potekal večjezični projekt Drevo v mojem življenju. S projektom so želeli »pritegniti pozornost otrok, da bi na drevo gledali kot na živo bitje, da bi razmislili o njegovi preteklosti, sedanjosti in prihodnosti in da bi na svet poskusili pogledati skozi oči drevesa.« (Drevo v mojem življenju/Tree in my life, 1997)

Kotar in Brus (1999) sta v knjigi Naše drevesne vrste poleg podrobnih opisov drevesnih vrst marsikje navedla tudi velika, redka ali kako drugače zanimiva drevesa v Sloveniji.

Leta 1999 je na področju varovanja in ohranjanja narave v veljavo stopil nov Zakon o ohranjanju narave, ki je namesto pojma 'dediščine' uvedel pojem 'vrednota'. Kot že omenjeno je razveljavil 4. odstavek 44. člena Zakona o gozdovih, ki je predstavljal edini nedvoumni kriterij vrednotenja drevesne dediščine. ZON je napovedal nov sistem vrednotenja ter Register naravnih vrednot, znotraj katerega bodo vrednote razdeljene na vrednote državnega in lokalnega pomena. Register smo v sklopu Pravilnika o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004) dobili šele leta 2004, ne pa tudi napovedanega sistema.

Bogovičeva (1999) je posebno poglavje v knjigi Zeleni zakladi ob Savi in Krki posvetila tudi dendrološki naravni dediščini. Poleg kriterija izjemne dimenzije je pri vrednotenju dreves upoštevala še razrast, ohranjenost, redkost vrste, položaj v prostoru in kulturno zgodovinski pomen.

Jenčič (1999) ugotavlja, da na pomen dreves v prostoru vpliva več vlog oziroma izhodišč (numerična, primerjalna, opisna, pojavnostna in pesniška), kljub temu pa najočitnejšo vlogo za vrednotenje drevesne dediščine pripisuje debelini drevesa, ki je mnogokrat v korelaciji z ostalimi pomeni. V prispevku so podani tudi mejni premeri dreves za domače drevesne in nekatere grmovne vrste.

V diplomskem delu je Brejčeva (2002) podrobno opisala dendrološko dediščino v občini Tržič.

2004 je bil v okviru Gozdarskih študijskih dneвов organiziran posvet z naslovom Staro in debelo drevje v gozdu. Ob tej priložnosti je izšel tudi istoimenski zbornik, v katerem je bilo nekaj prispevkov namenjenih izjemnim drevesom, drevesni dediščini, pa tudi razumevanju senescence in staranja dreves (Budkovič, 2004; Habič, 2004; Jenčič, 2004; Torelli, 2004). Mastnak (2004) in Anko (2004) sta opozorila tudi na problem vrednotenja drevesne dediščine.

V Mitološkem izročilu Slovencev je Šmitek (2004) predstavil in orisal romanje k Vitanjski sveti smreki leta 1851 in 1852. O romanju podrobneje poročamo v 6. poglavju.

Leta 2005 je Zavod RS za varstvo narave sestavil posebno komisijo, ki se je ukvarjala z vrednotenjem in opredeljevanjem drevesnih naravnih vrednot (Ocvirk in sod., 2005).

Na problem vrednotenja in neustrezno varstvo drevesne dediščine, kot ga imamo trenutno v Sloveniji, je opozorila tudi Habičeva (2006) v magistrskem delu Sistem vrednotenja, ohranjanja in varstva izjemnih dreves v Sloveniji, kjer je podala predlog novega sistema vrednotenja, ki je namenjen predvsem varovanju prezrtih dreves v gozdnem prostoru.

Izšlo je tudi nekaj poljudnih člankov, ki opisujejo zanimiva drevesa in drevesne vrste, naš odnos do dreves in drevesne dediščine in vzpodbujajo ljudi k novemu odnosu do dreves (Brus, 2004b; Šmid, 2007; Hrastnik, 2007).

Kljub opozorilom na neustrezne in neusklajene kriterije in nekaterim poizkusom vzpostavitve enotnega sistema vrednotenja izjemnih dreves ugotavljamo, da v Sloveniji še vedno nimamo ustreznega sistema za vrednotenje drevesne dediščine, ki bi v pošteni meri zajemal tudi njene kulturne vidike. Kakšno vrednotenje uporabiti, ko odpove kriterij debeline, čigar merilo v trenutni zakonodaji ni več veljavno? Kot se bo pokazalo v nadaljevanju, se drevesa na neformalne sezname uvrščajo predvsem zaradi izjemne debeline, saj v trenutno predlaganih sistemih vrednotenja, v katerih se točkujejo posamezni kriteriji dreves, prav centimetri (in metri pri višini drevesa) prinašajo drevesom daleč največje število točk.

Gorski greben, zelo ozek in dolg več kot 120 km, danes predstavlja naravno ločnico med Slovenijo in Avstrijo. Kljub temu da mejna deželna kamna med nekdanjo Kranjsko in Koroško stojita vzhodno ob cesti Spodnja Kokra - Jezersko, na meji med današnjima občinama Preddvor – Jezersko in pričata o tem, da je Jezersko pripadalo Koroški (Register nepremične kulturne dediščine; Občina Jezersko, 2007), so fizično mejo, ki pa je bila zgolj upravna, predstavljale težko prehodne Karavanke (Zupančič, 2005). Obe deželi skupaj s Štajersko sta bili del posebne notranje-avstrijske deželne skupine s podobno politično in upravno ureditvijo ter gospodarskim položajem. Na obeh straneh pogorja so stoletja živeli Slovenci, ki so govorili isti jezik ter bili v gospodarskih, prijateljskih in sorodstvenih odnosih (Kos, 1933; Zupančič, 1999). Meja v preteklosti ni predstavljala problema, prav nasprotno, na območju Karavank je cvetelo vozarstvo in prevoznništvo, ki je dajalo zaslužek marsikateremu domačinu in je povezovalo kraje na obeh straneh.

Manjši del območja predvidenega parka Karavanke Natura 2000 (predvsem Jezersko) je bil že leta 1966 vključen v predlagani meddržavni Jugoslovanski-avstrijski visokogorski park, kasneje imenovan Karavanško-Kamniško-Savinjski krajinski park, do katerega pa nikoli ni prišlo (Piskernik, 1966; Peterlin in sod., 1976). Že takrat je bilo namreč jasno, da je varovanje rastlinskih in živalskih vrst smiselno in učinkovito le, če jih varujemo znotraj geografsko zaključenega območja.

3.1.1 Naselitev in prebivalstvo

Najstarejša znana poselitev sega v srednjo kameno dobo. Iz tega obdobja so v Jamnikovem spodmolu na Kočni nad Jesenicami našli koščeno harpuno in še nekaj manjših kremenovih odbitkov. Prisojna pobočja Karavank na območju nekdanje Dežele so bila poseljena že iz začetka železne dobe, naključne najdbe dveh žrmelj na zahodnem robu Most pa dajo slutiti, da so na nekaterih lokacijah naselja obstajala že v času prazgodovine. V času rimskega imperija so tedanji prebivalci poselili tudi ravninske predele, ki so bili bližje trgovskim potem. Kasneje sta kriza rimskega imperija ter prihod Slovanov v 7. stol. romanizirane staroselce prisilila v umik v težje dostopne in višje ležeče kraje, kjer so postavili nova bivališča (npr. Ajdna nad Potoki) (Sagadin, 2000). Karavanke so bile poseljene kasneje kot Kranjska ravnina (Kos, 1960). Kos (1933) navaja, da je šla sklenjena naselitev (prvih Slovencev op. a.) v dolino zgornje Save Dolinke komaj do Jesenic. Težje dostopne doline Karavank je proces naseljevanja dosegel mnogo kasneje. Dolina zgornje Save je bila »razen Dovjega - od Jesenic navzgor še od 14. stol. neobljudena in pokrita z gozdom.« (Notizenblatt 1858, cit. po Kos, 1932: 123). »O pravi naselitvi Karavank lahko govorimo šele v srednjem veku, ko so kolonisti poselili Karavanke tako na severni kot na južni strani. S koroške strani so jih naseljevali iz Roža, ki je staro naselitveno jedro, saj so tam živeli že pred Slovani romanizirani staroselci in pred njim železnodobni prebivalci, ki so pokrajini Rož tudi dali ime. Hkrati kot na koroški strani so začeli naseljevati tudi južno

Po podatkih iz popisa leta 1991 na območju živi okrog 29.466 prebivalcev, vendar jih skoraj štiri petine živi na Jesenicah in v Trziču (Karavanke, 2007). Del urbanega prebivalstva predstavljajo priseljenci iz republik nekdanje Jugoslavije, ki so se zlasti v Trzič in na Jesenice doseljevali v letih med 1960 in 1980. Preostali del območja je neenakomerno in redko poseljen. Zaskrbnjujoče je dejstvo, da je za območje značilno staranje in odseljevanje prebivalstva iz hribovskih vasi. Najvišje ležeče naselje je Planina pod Golico na 940 metrov n.v., samotne domačije pa segajo celo do višine 1100 metrov (Karavanke, 2007). Čez Karavanke potekajo prometne poti, ki povezujejo jugozahodno Evropo z zahodno in srednjo Evropo. Trem starim gorskim prelazom (Korensko sedlo, Ljubelj in Jezerski vrh) se je leta 1906 pridružil železniški predor Karavanke, ob katerem so leta 1991 zgradili tudi cestni predor.

3.1.2 Projekt Karavanke Natura 2000

Na spletni strani Karavanke je navedeno, da je za obravnavano območje značilna izjemna biotska raznovrstnost. Projekt je nastal z namenom pripraviti integracijski (mrežni) model upravljanja območja, saj se na območju nahaja veliko število zavarovanih območij narave, ki tvorijo eno najobsežnejših območij Nature 2000 v Sloveniji. Kljub svoji geografski razsežnosti pa območje do sedaj nikoli ni bilo obravnavano kot celota, za katero je potrebno vzpostaviti sistem celovitega upravljanja z vidika zagotavljanja trajnostnega razvoja območja (Karavanke, 2007). Območje predvidenega parka se deli v dva dela, ki ju zaznamujejo in določajo naravne geografske danosti: nižinski del, kjer prevladujejo strnjene vasi in kjer se nahajata mesti Trzič in Jesenice ter hriboviti del z zaselki. Geografske danosti prostora so narekovalе različno obliko življenja, različno arhitekturno zasnovno krajev, obenem s tem pa tudi različno dojemanje prostora. Cilji projekta so bili:

- zagotoviti ohranjanje biotske raznovrstnosti na osrednjem čezmejnem območju Karavank,
- krepiti pomen, vlogo, položaj tega dela Karavank kot posebne naravovarstvene in krajinske vrednote ter
- podpreti trajnostni in usklajen razvoj kmetijske, gozdarske, turistične in drugih dejavnosti.

Pomemben prispevek projekta predstavlja informiranje lokalnega prebivalstva in širše javnosti o pomenu območij Nature 2000, ohranjanja naravne pestrosti, dolgoročna povezanost lokalnih skupnosti v petih občinah ter krepitev čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Avstrijo (Karavanke..., 2006).

Območje predvidenega parka Karavanke Natura 2000 je bilo za študij primera o stanju in vrednotenju drevesne dediščine izbrano na predlog Zavoda za varstvo narave OE Kranj.

3.2 ŠTUDIJ LITERATURE IN ZAKONODAJE

Pregled domače literature, ki obravnava drevesno dediščino kaže na to, da tovrstno zanimanje kontinuirano obstaja že dalj časa in da so drevesa priljubljena med ljudmi. Po večini so za strokovne prispevke, ki zadevajo predvsem evidence in dendrometrijske podatke izjemnih dreves ter popularizacijo drevesne dediščine zaslužni v glavnem gozdarji. V redkih primerih pa so pomembna drevesa popisana in orisana v zgodbah, v katerih so nakazane njihove vloge med ljudmi (npr. Vrhovnik, 1934; Ovsec, 1992; Šmitek, 2004). Dejstvo, da so drevesa obravnavana iz zelo različnih vidikov, tako v poljudnih, strokovnih kot tudi znanstvenih prispevkih (domače drevesne vrste, drevesa-eksoti, debela drevesa, zdravljenje z drevesi, kulinarčni vidiki dreves, ipd.), kaže na večplasten odnos posameznika pa tudi družbe do dreves in drevesne dediščine. Vendar pa še posebno znanstvena literatura navaja številne pomanjkljivosti in nesistematičnost v trenutnem sistemu varovanja drevesne dediščine. V Sloveniji varovanje izjemnih dreves oziroma drevesnih vrednot urejata naravovarstvena in gozdarska zakonodaja. Drevesno dediščino opredeljujejo ali pa le-to vsaj posredno omenjajo naslednji zakoni, pravni akti in pravilniki:

- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Ur. l. SFRJ, 56/1974),
- Odlok o zavarovanju redkih ali ogroženih rastlinskih vrst (Ur. l. SRS, št. 15/1976),
- Zakon o gozdovih (Ur. l. RS, 30/1993),
- Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (Ur. l. RS, št. 5/1998),
- Pravilnik o varstvu gozdov (Ur. l. RS, št. 92/2000),
- Uredba o zvrsteh naravnih vrednot (Ur. l. RS, 52/2002),
- Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (Ur. l. RS, 82/2002),
- Uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (Ur. l. RS, 67/2003),
- Uredba o zavarovanih prosto živečih rastlinskih in živalskih vrstah (Ur. l. RS, 46/2004),
- Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB 2, Ur. l. RS, 96/2004),
- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Ur. l. RS, 111/2004),
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o varstvu gozdov (Ur. l. RS, 56/2006),
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Ur. l. RS, 70/2006),
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o gozdovih (ZG-B) (Ur. l. RS, 110/2007),

- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (MKVND, Ur. l. RS-MP, št. 1/2008),
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (Ur. l. RS, 12/2008),
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Ur. l. RS, 16/2008).

Na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 raste še 20 dreves, zavarovanih z odloki o razglasitvi dreves za naravne znamenitosti (Preglednica 1).

Preglednica 1: Pregled dreves na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 zavarovanih z odloki

Ime drevesa	Drevesna vrsta	Odlok	Stanje 2008
Devetero kostanjev v vasi Hudo pri Trziču	Kostanj (<i>Castanea sativa</i>)	Odločba o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo (21. julij 1951, Ur. l. LRS, št.29/51)	V vasi Hudo raste še šest kostanjev.
Kostanj v vasi Hudo (na poti proti Visočam)	Kostanj (<i>Castanea sativa</i>)	Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)	Kostanj raste, a se suši.
Lipa v Žiganji vasi (pri cerkvi)	Lipa (<i>Tilia sp.</i>)	Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)	Lipa je vitalna in raste.
Lipa v Pristavi pri Trziču	Lipa (<i>Tilia platyphyllos</i>)	Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)	Lipo je leta 1984 podrl veter. (Bodljaj, 2008)
5 lip in lipovec v Robcih na Jezerskem	Lipa in lipovec (<i>Tilia platyphyllos</i> , <i>Tilia cordata</i>)	Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)	V Robcih na Jezerskem raste še 5 lip.
Jelka na Poljški planini	Jelka	Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)	Jelka se je podrla potem, ko je 22. 7. 1988 nekdo v njej zakuril ogenj (Zupan J, 2008).
Lipa v Ratečah ob cesti	Lipa (<i>Tilia platyphyllos</i>)	Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)	Lipa je vitalna in raste.
Lipa v Vrbi (Prešernova lipa)	Lipa (<i>Tilia platyphyllos</i>)	Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)	Lipa je vitalna in raste.
Skupina hrastov ob poti Novake-Senično	Hrast (<i>Quercus petraea</i>)	Odlok o razglasitvi spominskega parka Udin Boršt za zgodovinski in kulturni spomenik (Uradni vestnik Gorenjske 20/85, 13. december 1985)	Ob poti Novake-Senično raste še 5 hrastov.
Jesen ob gradu Neuhaus	Jesen	Odlok o razglasitvi starega mestnega jedra Trzič za kulturni in zgodovinski spomenik (Uradni vestnik Gorenjske 7/85)	Jesen je bil pred leti močno obžagan, vendar še raste.

3.3 UPORABLJENI VIRI PODATKOV

Na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 obstaja več seznamov drevesne dediščine (Slika 3). Termin drevesna dediščina označuje drevesa, ki so nam jih ohranili in zapustili predniki, so zaradi različnih razlogov pomembna tudi za nas in bi jih radi ohranjena prenesli prihodnjim rodovom. Med drevesno dediščino sodijo drevesne vrednote iz Registra naravnih vrednot, izjemna drevesa iz Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem, za katera skrbi ZGS OE Bled, drevesa, ki jih na neformalnih seznamih vodi ZGS OE Kranj, ter ostala doslej neevidentirana zanimiva in posebna drevesa. Ko bomo govorili na splošno o drevesni dediščini, bomo uporabljali termin 'drevesna dediščina'; v primerih, ki se nanašajo na drevesa, ki rastejo na obravnavanem območju in so navedena na različnih seznamih drevesne dediščine, pa bomo v nadaljevanju uporabili termin 'drevesne naravne vrednote in druga zanimiva drevesa'.

O dediščini govorita tudi Konvencija o varovanju naravne in kulturne dediščine ter Konvencija o zaščiti nesnovne kulturne dediščine. Zaradi vsega navedenega pojma drevesne dediščine ne moremo skržiti na pojem drevesne vrednote, zato bomo v nadaljevanju uporabljali pojem drevesna dediščina. V primerih, ki bodo zadevali specifična drevesa iz točno določenega seznama, pa bomo drevesa natančneje poimenovali (npr. drevesna vrednota).

V naši raziskavi smo upoštevali in podrobneje preučili drevesne naravne vrednote iz Registra naravnih vrednot, ki ga vodi Zavod RS za varstvo narave (v nadaljevanju ZRSVN) in katerega podlaga je bila Osnovna evidenca naravne dediščine (Simić, 2004); drevesno dediščino iz obeh Inventarjev najpomembnejše naravne dediščine Slovenija (1976 in 1991), izjemna drevesa iz Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem, za katerega skrbi ZGS OE Bled, drevesa, ki jih neformalno vodijo na ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko, drevesa iz Registra nepremične kulturne dediščine ter drevesa, ki smo jih opazili med terenskim delom in smo jih uvrstili v Seznam dodatnih dreves. Pri tem velja poudariti, da ima edino Register naravnih vrednot status uradnega seznama in bi zato smeli pričakovati, da so v njem drevesa, ki so že zavarovana. Vendar temu ni tako, zavarovana so le drevesa, navedena v Preglednici 1. Ostali sezname drevesne dediščine so plod požrtvovalnega dela gozdarjev in kljub zgledni urejenosti nekaterih seznamov (na primer ZGS OE Bled) brez predhodnega vpisa v Register nimajo možnosti, da bi jih formalno zavarovali.

Prostorske podatke smo uredili in prikazali s programom ArcGis 9.2. Analiza stanja dreves na posameznih seznamih je opisana v šestem poglavju. Podrobnejše analize numeričnih in atributnih podatkov smo izvedli v programu MS Excel.

- drevesa na ostalih omenjenih seznamih so le naštet, niso pa bila niti ustrezno evidentirana, še manj pravilno ovrednotena in zanje nihče ne skrbi, kar pa seveda ni razlog, da se jih v prihodnje ne vključi v Celoten seznam drevesne dediščine predvidenega parka Karavanke Natura 2000.

3.3.1 Register naravnih vrednot

Na ZRSVN vodijo Register naravnih vrednot, kamor sodijo tudi drevesne naravne vrednote. Register naravnih vrednot je bil kot Priloga 1 objavljen skupaj s Pravilnikom o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004). Iz ZRSVN OE Kranj so nam februarja 2006 posredovali seznam drevesnih naravnih vrednot, ki rastejo na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 ter digitalne podatke o začasnih mejah predvidenega parka.

Seznam je bil sestavljen iz naslednjih rubrik: zaporedna številka, evidenčna številka, ime, pomen naravne vrednote in kratka oznaka. Iz opisa v kratki oznaki smo razbrali, da določen zapis včasih obsega več drevesnih vrednot - ponekod je bilo število natančno opredeljeno (kot npr. sedem lip ob opuščeni kmetiji na Spodnjem Jezerskem), nekje so bila drevesa zapisana v dvojini (kostanja na Dovjem), včasih pa je bilo v kratki oznaki število dreves opredeljeno v množinski obliki ali pa kot 'skupina dreves' (npr. lipe pri kmetiji Kovk, skupina hrastov ob poti Novake - Senično). Podatke o lokaciji (prostorske koordinate) smo pridobili neposredno iz Registra naravnih vrednot. Podatke o lastnikih, ki so bili zelo pomembni za našo raziskavo, smo pridobili posredno. Na ZRSVN OE Kranj smo v digitalnem katastru poiskali številko parcele, na kateri raste drevesna naravna vrednota, katastrsko občino ter številko katastrske občine. Na podlagi teh podatkov smo v elektronski zemljiški knjigi na Okrožnem sodišču v Kranju poiskali ime, priimek ter naslov lastnika. Kasneje leta 2006 in 2007 so nam iz ZRSVN OE Kranj za drevesne naravne vrednote poslali kopije popisnih listov, ki smo jih potrebovali za izdelavo celostnega sistema vrednotenja drevesne dediščine.

Register naravnih vrednot v preglednicah in slikah označujemo kot Register NV.

3.3.2 Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Na ZGS OE Bled vodijo evidenco izjemnih dreves znotraj Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem. Leta 2006 so izdali lično publikacijo Izjemna drevesa na Zgornjem Gorenjskem: dendrološka dediščina Zgornje Gorenjske, v kateri je bilo na seznamu navedenih 124 dreves.

Novembra 2006 so nam iz ZGS OE Bled posredovali MS Excel datoteko s podatki o izjemnih drevesih, ki rastejo znotraj mej raziskovanega območja. Datoteka je za vsako

izjemno drevo vsebovala naslednje podatke: zaporedno številko, ključ¹, drevesno vrsto, višino, premer, obseg, starost, okolje, poškodbe, kriterije (habitus, raziskovalna, ekosistemska in kulturna pomembnost, nadomestno drevo), relativno debelino (v točkah), relativno višino (v točkah), ime popisovalca, datum popisa, revir, odsek, parcelno številko, ime in priimek lastnika, ledinsko ime, prostorski koordinati x in y, nadmorsko višino ter podatek, ali drevo raste na zaščitenem območju. Ob našem obisku so nam pripravili tudi karto, v katero so vrisali izjemna drevesa iz Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem. Maja 2007 so nam za vsa izjemna drevesa, ki rastejo na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000, poslali kopije popisnih listov.

Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem v nadaljevanju v preglednicah in slikah označujemo kot ZGS - Bled.

3.3.3 Neuradni seznam drevesne dediščine ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko

Na ZGS OE Kranj KE Tržič in KE Jezersko pregled drevesne dediščine vodijo v neuradnih seznamih. Iz ZGS OE Kranj KE Tržič so nam novembra 2006 posredovali podatke (ime ter prostorske koordinate) za drevesa, ki rastejo na območju, ki smo ga raziskovali. Prav tako novembra 2006 smo dobili imena dreves ter njihove prostorske koordinate za del območja, ki ga pokriva ZGS OE Kranj KE Jezersko. Podatke o obsegih smo od obeh krajevnih enot pridobili julija 2007.

Oba neformalna seznama v nadaljevanju v preglednicah in slikah označujemo kot ZGS - Tržič in ZGS - Jezersko.

3.3.4 Register nepremične kulturne dediščine

Na Zavodu za varstvo kulturne dediščine OE Kranj ne vodijo posebnih seznamov drevesne dediščine, upoštevajo pa drevesa, za katera se domneva, da imajo kulturni pomen - torej drevesa v vaških jedrih in v drevoredih, sadne vstope pred vaškimi jedri ter vegetacijo znotraj parkovnih ureditev. Podatke o teh drevesih smo pridobili sami iz elektronskega registra nepremične kulturne dediščine (Register nepremične kulturne dediščine, 2007).

Seznam v nadaljevanju v preglednicah in slikah označujemo kot Register NKD.

3.3.5 Dodana drevesa

Med terenskim delom smo naleteli na drevesa, ki smo jih uvrstili na poseben seznam dodanih dreves (v nadaljevanju je v preglednicah in slikah označen kot 'Dodaten seznam').

¹»Ključ« je ime rubrike oziroma polja, ki ga sestavljajo rubrike drevesna vrsta, višina, premer in starost. Rubrika omogoča povezovanje ostalih podatkov za točno določeno drevo (Šemrl, 2006).

Poleg prsnega obsega smo zabeležili še ime in priimek lastnika, kriterije ovrednotenja, opis lokacije, zapisali pa smo tudi zgodbo, ki jo nosi posamezno drevo.

3.4 IZDELAVA POPISNEGA LISTA IN TERENSKI OGLEDI

Za popis dreves smo pripravili poseben popisni list, ki na prvi strani obsega dendrološke podatke, druga stran pa je namenjena strukturiranemu intervjuju z lastnikom oz. domačini, ki živijo v neposredni bližini drevesa. Delovni list (enak obrazec se uporablja za opis vseh zvrsti naravnih vrednot), kakršnega trenutno uporabljajo na ZRSVN, je po našem mnenju premalo natančen za učinkovito upravljanje z drevesnimi vrednotami.

Na popisnih listih smo podrobno popisali le drevesa iz Registra naravnih vrednot, ki so bila osnovni vir podatkov in začetek raziskovanja. Vsako drevesno naravno vrednoto smo označili z interno označevalno številko. Da smo pridobili tako materialne (dendrološke) kot tudi nematerialne podatke (velikokrat ob prvem obisku nismo našli ustreznega sogovornika – bodisi lastnika ali domačina, ki bi lahko povedal zgodbo o posameznem drevesu), smo drevesne naravne vrednote večkrat obiskali in na popisni list zabeležili podatke, potrebne za upravljanje drevesne dediščine, ki so v nadaljevanju podrobno opisani. Dendrološke podatke o ostalih izjemnih drevesih smo pridobili iz ZGS OE Bled (vsa drevesa so bila ustrezno popisana leta 2004), ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko, potem ko smo že zaključili prvo fazo terenskega dela, ko se je izkazalo, da je seznam dreves iz Registra naravnih vrednot pomanjkljiv. Ker bistvo pričujoče naloge ni v zbiranju dendroloških podatkov (čeprav je ustrezno evidentiranje nujen del procesa ovrednotenja drevesne dediščine), temveč v poskusu vzpostavitve drevesa kot dvopomenske dediščine, ki ga poleg materialnih opredeljujejo tudi nematerialni vidiki, smo se osredotočili na strukturirane intervjuje z lastniki tistih dreves, okrog katerih se je spletla vsaj ena zgodba.

3.4.1 Zbiranje dendroloških podatkov o drevesni naravni vrednoti

Osnova za popis dendroloških podatkov sta bila obrazec Popisni list za opis drevesa, ki ga je leta 2003 za diplomsko nalogo Načrt obžagovanja za izbrana obcestna drevesa v Mestni občini Maribor izdelal Kosi (2003) ter Obrazec popisane drevja iz diplomske naloge Dendrološka dediščina v občini Tržič (Brejc 2002). Na terenu se je izkazalo, da so za upravljanje z drevesno dediščino potrebni dodatni podatki in drugačni ukrepi kot za obcestna drevesa, zato smo dodali še naslednje rubrike:

- prostorske koordinate,
- opis rastišča,
- tlakovanost tal,
- znaki nevarnosti za okolico,

- simptomi ogroženosti za drevo,
- razlog zavarovanja (zaradi katerega je bilo drevo uvrščeno na seznam ZRSVN),
- predlagane varstvene usmeritve (naši predlogi) ter
- opombe.

Obrazec Popisni list je naveden v Prilogi E. V nadaljevanju so posamezne rubrike podrobno opisane.

3.4.1.1 Označevalna številka

Zaradi lažje in bolj pregledne obdelave podatkov smo vsaki drevesni vrednoti pripisali interno označevalno številko. Drevesa znotraj določene skupine oziroma niza dreves smo označili z isto označevalno številko.

3.4.1.2 Ime drevesne vrednote ter rod oziroma drevesna vrsta

Ime drevesne naravne vrednote je bilo določeno na seznamu drevesnih naravnih vrednot. Na nekaterih evidenčnih kartonih in popisnih listih je bil poleg imena drevesne naravne vrednote naveden tudi rod oziroma vrsta. Podatek o drevesni vrsti služi za preprečevanje morebitnih napak med laičnim in strokovnim pojmovanjem (npr. iz imena drevesne vrednote Brest nad Hlebanjem še ne vemo, ali gre za gorski ali poljski brest) in hkrati posreduje informacijo o tem, katere drevesne vrste se pojavljajo v določenem prostoru.

3.4.1.3 Številka naravne vrednote

Drevesnim naravnim vrednotam smo poleg označevalne številke (ki je pomembna za interno rabo) iz registra naravnih vrednot oziroma seznama izjemnih dreves pripisali tudi identifikacijsko številko.

3.4.1.4 Koordinate

Gauss-Kruegerjeve prostorske koordinate za drevesne naravne vrednote smo pridobili iz Registra naravnih vrednot (prostorske koordinate za drevesa, ki jih vodijo na ZGS OE Bled, ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko so nam posredovali gozdarji, koordinate za dodana drevesa pa smo odčitali iz ortofoto posnetkov). Natančnost koordinat drevesnih naravnih vrednot je odvisna od natančnosti satelitsko-navigacijskega sistema in od same lokacije. Medtem ko s pomočjo ortofoto posnetkov lahko drevesom v urbanem okolju ali na prostem določimo natančne koordinate, v gozdu in sestoju satelitsko-navigacijski sistem motijo krošnje bližnjih dreves, zaradi česar lahko prihaja do odstopanja.

3.4.1.5 Lastnik, katastrska občina in parcelna številka

Podatki o lastniku, katastrski občini in parcelni številki drevesne naravne vrednote so ključni tako za učinkovito varovanje samega drevesa, kot tudi za hitro ukrepanje v primeru morebitne poškodbe ali poseka. Varstvena služba mora z lastnikom vzpostaviti pozitiven odnos in mu v obliki strokovnih nasvetov ter morebitnih denarnih nadomestil nuditi pomoč pri vzdrževanju drevesne naravne vrednote. Lastnik pa bi moral v zameno varstveno službo obveščati o stanju drevesne naravne vrednote.

3.4.1.6 Opis lokacije drevesne naravne vrednote

Opis lokacije drevesne naravne vrednote mora biti dovolj podroben, da se ga ob terenskem obisku tudi brez satelitsko-navigacijskega sistema nedvoumno najde. S pomočjo znakov, objektov, naravnih pojavov, habitatnih značilnosti ipd., ki so v določenem prostoru, smo s kratkim opisom drevesnim naravnim vrednotam poskušali določiti čimbolj jasno lokacijo (npr. hrast na pašniku ob kanalu Blatnice, raste v sestoju). Kako naj varujemo drevo, za katerega se ne ve točno, katero naj bi bilo in kje točno raste! Po drugi strani opis lokacije tudi sporoča, ali drevo raste na cesti, med hišami in je tako na očeh javnosti, ali je skrito v gozdu. Prav ta podatek je razkril, da v registru drevesnih naravnih vrednot na področju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 skorajda ni dreves v gozdnem prostoru.

3.4.1.7 Položaj drevesa v okolju

Pri določitvi kratkoročnih in dolgoročnih ukrepov ter opazovanju stanja drevesa nam bo v pomoč opis položaja drevesa v okolju. Na popisnih listih smo položaj drevesa v okolju opisali s habitatom (npr. gozd, travnik).

3.4.1.8 Tlakovanost tal

Za določitev ukrepov dreves je prav tako pomemben podatek, ali drevo raste na netlakovani, tlakovani ali asfaltirani površini. S tlakovano površino razumemo tisto površino, pri kateri imata zrak in voda še neposreden dostop do korenin; pri asfaltirani površini pa tega dostopa ni več. Podatek smo na popisnih listih opisali s pomočjo deleža različnih površin, na katerih raste drevo (npr. 30% travnik, 20% tlakovano in 50% asfaltirano).

3.4.1.9 Obseg in višina drevesa

Obseg (v centimetrih) in višina (v metrih) sodita med najbolj objektivne podatke in v znatni meri vplivata na uvrstitev drevesa med drevesne naravne vrednote oziroma drevesno dediščino. V primerih bul in odebelitev na deblu na višini 1,3m smo poleg obsega zapisali tudi opombo »z bulami«. Pri dvodebelnih drevesih smo izmerili vsako deblo posebej. Kadar obsega ni bilo možno izmeriti, smo izmerili premer, obseg pa izračunali po formuli:

$$o = 2\pi * r \quad \dots(1)$$

Višina je pomembna predvsem za drevesa v gozdnem prostoru in sestojih; vaška in hišna drevesa ter drevesa na prostem praviloma ne dosegajo mejnih višin. Drevesnim naravnim vrednotam smo višino izmerili s pomočjo padomera. Iz stojišča merilca je moral biti viden tako vrh kot dno drevesa. Odčitali smo zgornjo in spodnjo vizuro v % ter oddaljenost drevesa od stojišča merjenja. Spodnja vizura je merjena na drevo v višini 1,3 m. Nato smo višino izračunali s pomočjo formule (2) (Hočevvar, 1999):

$$H \text{ drevesa} = ((h1 + h2) * 0,01 * a * \cosin \text{ spodnje vizure}) + 1,3m \quad \dots(2)$$

Pri čemer je:

- a - poševna razdalja od stojišča do drevesa (v metrih)
- h1 - zgornja vizura v %
- h2 - spodnja vizura v %
- * - znak za množenje

V primerih, ko zaradi objektivnih okoliščin (ograja, neprehoden teren, ipd.) ni bilo možno izmeriti natančne višine, smo drevesu izmerili višino okularno.

3.4.1.10 Stopnja vitalnosti

Vitalnost drevesne naravne vrednote smo ocenjevali z merili:

1. Vitalnost je dobra.
2. Vitalnost je slaba.
3. Drevo se suši.

3.4.1.11 Opis korenin, debla in krošnje

Opis korenin, debla in krošnje nam poda fiziološko stanje drevesne naravne vrednote v določenem času. Tako smo stanje korenin opisali glede na naslednje kategorije:

- korenine so vitalne,
- otežena rast korenin,
- poškodovanost korenin,
- prisotnost adventivnih poganjkov na koreninah,
- prisotnost gliv in
- prisotnost bul na koreninah.

V nekaterih primerih korenine niso bile vidne.

Pri opisu debla so nam bili v pomoč naslednji parametri:

- nagnjenost oz. krivost debla,
- poškodovanost debla,
- prisotnost adventivnih poganjkov,
- prisotnost gliv,
- prisotnost bul,
- razpoke ter
- votlost debla.

Krošnjo smo ocenjevali glede na:

- delež suhih vej (pod 10%, pod 20%, pod 30%, pod 40%, pod 50% in nad 50%),
- prisotnost gliv,
- prisotnost bul in
- presvetljenost krošnje (gosta, presvetljena).

V primeru skupine dreves (npr. lipe v Robcih) nam opis debla in krošnje pomaga pri natančni določitvi posameznega drevesa.

3.4.1.12 Oblika krošnje

Drevo razvije polno obliko krošnje predvsem, če ima za to dovolj prostora, torej ko raste na prostem. Podatek nam pove, ali je krošnja oziroma habitus drevesa tipično razvit (glede na vrsto), kategorija 'drugo' pa dopušča, da zapišemo, ali ima drevo specifično krošnjo, zaradi katere je prepoznavno daleč naokoli (npr. brest nad Hlebanjem). Oblika krošnje lahko vpliva na kriterij izjemnega habitusa, ki drevo uvršča med drevesno dediščino. V literaturi (Kosi, 2003; Russell in Cutler, 2004) smo zasledili naslednje oblike krošenj: stebrasta,

- okrogla,
- jajčasta,
- srčasta,
- piramidalna,
- asimetrična,
- stožčasta in
- drugo

3.4.1.13 Znaki nevarnosti za okolico in simptomi ogroženosti za drevo

Z opisom simptomov nevarnosti za okolico smo nakazali, ali drevo (že) ogroža neposredno okolico. Glavna dejavnika nevarnosti za okolico sta verjetnost odloma suhih vej in padec drevesa. Oba dejavnika sta povezana predvsem z rabo prostora. Medtem ko ima že odlom suhih in odmirajočih vej v urbanem okolju lahko hujše posledice, padec drevesa v gozdu ne predstavlja nevarnosti. Simptomi nevarnosti neposredno vplivajo na predvidene ukrepe.

Po drugi strani simptomi ogroženosti za drevo nakazujejo vplive, ki jih ima okolica na drevo in prav tako vplivajo na življenjsko dobo drevesne naravne vrednote ter celo na njen posek. Podatek, da bodo v neposredni bližini gradbena dela (npr. izgradnja kanalizacije v naslednjih dveh letih), lahko v marsičem prispeva k ohranitvi drevesne naravne vrednote. Ker se zaradi kadrovske in denarne stiske monitoring drevesnih naravnih vrednot izvaja na daljše časovno obdobje, je zelo dobrodošlo, če omenjena podatka sporoči lastnik ali predstavnik krajevne skupnosti. Zato pa mora varstvena služba poznati lastnika in obratno.

3.4.1.14 Predpisovanje ukrepov

Pomemben del popisnega lista predstavlja rubrika predpisovanje ukrepov. Upravljanje in skrb za drevje sta odvisna od funkcije, ki jo drevo opravlja. Prvi pogoj pravilnega ravnanja in nege je dobro poznavanje delovanja in anatomije drevesa. Za preživetje drevesa je najpomembnejši ukrep pravilno obrezovanje, saj drevesu pri tem »pomagamo« uravnati ravnovesje med dinamično in statično maso. Shigo poudarja, da je obrezovanje več kot samo odstranjevanje vej. Obrezovanje je veščina o tem kaj, kdaj, kako in koliko odstraniti (Shigo, 1991). V preglednici na popisnem listu je naštet vrsta ukrepov; popisovalec pri potrebnem ukrepu navede razlog in časovni okvir. Prav časovna komponenta nam je v pomoč pri načrtu upravljanja z drevesnimi naravnimi vrednotami na določenem območju. So drevesa, ki iz različnih vzrokov zahtevajo pogostejše opazovanje in ukrepanje. Iz vzroka za ukrep ter časovnega okvira ugotovimo tudi, kateri ukrepi imajo izrazito prednost pred ostalimi. Ker se drevesne naravne vrednote razlikujejo od obcestne drevnine, ki je običajno mlajša in bolj vitalna, smo nekaterim ukrepom, ki jih je predlagal Kosi (Kosi, 2003), dodali še naslednje ukrepe: vezava krošnje, izboljšanje rastišča, nadomestno drevo in drugo. Terenski pregled drevesnih vrednot je potrdil smiselnost ukrepov na seznamu. Za vitalnost drevesa skrbimo z naslednjimi ukrepi (Shigo, 1991; Kosi, 2003; Torelli, 2004):

- **čiščenje krošnje:** s tem ukrepom pripomoremo k preživetju organizma (drevesa) kot celote. V naravi se drevo »čisti« tako, da se odstranjuje tkiva in organe, ki so opravili svojo funkcijo; lahko gre za odmiranje celic, tkiv, organov ali vej. Odlomi suhih vej pomenijo obnavljanje organov in prevodnih tkiv. Ker so odlomi vej v urbanih naseljih in v bližini človekovih bivališč lahko nevarni, drevo »prehitimo« in mu odstranimo suhe, odmirajoče, slabo vitalne, obbolele ter preveč gosto rastoče veje.

- **dvig krošnje:** ta ukrep predpišemo, ko veje segajo prenizko in ogrožajo bližnjo okolico (cesto, kolesarsko stezo, zgradbo).
- **zmanjšanje krošnje:** predpišemo, kadar se je drevo razraslo čez prostor, ki mu je namenjen ali ko veje ogrožajo bližnjo okolico (cesto, kolesarsko stezo, zgradbo) ter drevesom, pri katerih bi s povečanjem prepustnosti vetra dosegli ugodnejšo varnostno stanje.
- **obnovitev krošnje:** ukrep je smiseln za drevesa z adventivnimi poganjki po močnem obžagovanju, obglavljanju in odlomu.
- **oblikovanje krošnje:** ukrep primeren za mlajša drevesa, ki jih zasadimo zaradi pričevalne vrednosti (npr. lipe, ki so bile zasajene ob slovenski samostojnosti). S tem ukrepom drevesu pomagamo doseči lep in tipičen habitus. Ukrep je smiseln tudi za drevesa z adventivnimi poganjki po močnem obžagovanju, obglavljanju in odlomu.
- **posek:** ukrep izvedemo v zelo redkih primerih, ko je drevo nevarno in se mu ne da več pomagati niti s kirurškimi posegi. Namesto obglavljanja (kar je sicer običajna praksa v takih primerih) predlagamo posek.
- **nadomestno drevo:** kadar se odločimo za posek drevesa, ki ima velik pričevalni ali simbolni pomen, predlagamo zasaditev nadomestnega drevesa, ki prevzema tudi vlogo nosilca zgodbe v prostoru.
- **vezava krošnje:** predpiše se tam, kjer je krošnja razrasla (razsohla) in je ocenjeno, da je velika možnost odloma dela krošnje. Predvsem je to pomembno tam, kjer bi odlom, poleg drevesa samega, lahko ogrožal ljudi in premoženje.
- **izboljšanje rastišča:** ukrep pomemben predvsem za drevesa, ki rastejo na ali ob cesti ter na pašnikih. Včasih bi pomagala že odstranitev asfalta in zaščita koreninskega sistema ali pa ureditev manjše zelenice pod drevesom (npr. v primeru brešta na Korenskem sedlu). Na primeru pašnika lahko korenine zaščitimo tudi tako, da jih ogradimo z vejami ali kamenjem, da jih živali ne dosežejo.
- **drugo:** specifični ukrepi za posamezno drevesno naravno vrednoto (v tej rubriki smo največkrat predlagali arboristični pregled).

Obglavljanja nismo uvrstili na seznam, saj se nam zdi v tem primeru primernejše drevo odstraniti in posaditi nadomestno drevo. Menimo, da smo dolžni drevesu, še posebno pa drevesnim naravnim vrednotam oziroma drevesom, ki sodijo med drevesno dediščino, ohraniti dostojanstvo in jih, ko se jim ne da več pomagati s kirurškimi posegi, pustiti 'oditi'.

3.4.1.15 Razlog (kriterij) zavarovanja

Za vrednotenje drevesa ter za načrt upravljanja in presojo samega varovanja je zelo pomembno poznati razlog (kriterij) zavarovanja oziroma uvrstitve drevesa med drevesne naravne vrednote. Ta podatek šele pokaže, katere tipe drevesnih vrednot/drevesne dediščine sploh imamo (debele, visoke, redke, tipične, pomembne zaradi pričevalnega pomena, itn). Po pregledu starih evidenčnih listov smo ugotovili, da razlog običajno ni bil naveden, zabeleženo je bilo le, naj se npr. drevo varuje kot drevesna dediščina. Tako kot pri debelom drevesu ni dovolj, da navedemo zgolj podatek 'debelo drevo', podobno tudi podatki 'dendrološka dediščina', 'pričevalna pomembnost', 'tipičnost', ... sami za sebe še nič ne povejo. Kriterij je potrebno podpreti s krajšo obrazložitvijo, v primeru pričevalnosti pa tudi z zgodbo. Na popisnih listih smo navedli razloge, ki so bili zapisani na evidenčnih kartonih ZRSVN.

3.4.1.16 Predlagane varstvene usmeritve

Predlagane varstvene usmeritve naj bi opozorile na morebitne probleme in opredelile nadaljnje delo, potrebno za učinkovito varovanje drevesne naravne vrednote.

3.4.1.17 Opombe, popisovalec in datum

Pod opombe zabeležimo podatke, ki se nam zdijo pomembni, a ne sodijo v druge rubrike. Na koncu navedemo še ime popisovalca in datum obiska. Predvidevamo, da je za dolgoročno učinkovito upravljanje z drevesnimi naravnimi vrednotami bolje, da se popisovalec oz. osebe, ki skrbi za drevesne naravne vrednote, ne menja prepogosto.

3.4.2 Zbiranje nematerialnih podatkov o drevesni naravni vrednoti

S pomočjo metode strukturiranega intervjuja smo od lastnika drevesa želeli pridobiti 'nematerialne podatke' oziroma zgodbe, ki jih nosijo posamezna drevesa. Pri drevesnih naravnih vrednotah smo podatke zbirali na drugi strani popisnega lista, za ostala izjemna in pomembna drevesa pa smo odgovore zbrali v zgodbe. Zgodbe večine dreves (nekatera drevesa (še) nimajo zgodbe) smo zapisali v prilogi C.

Drevesne vrednote so običajno starejša drevesa, katerih primarna funkcija ni več v gospodarski ali fiziološki vrednosti. Pri drevesih, ki so prepoznana kot drevesne vrednote oziroma drevesna dediščina, stopijo v ospredje druge lastnosti, kot na primer izjemna debelina ali redkost, pričevalna, vzgojna in estetska pomembnost ipd. Predvidevali smo, da bodo nam in prihodnjim rodovom 'nematerialni podatki' drevesne vrednote oziroma drevesa v pomoč pri odločitvah, kako in zakaj varovati, saj osvetlijo razlog oziroma kriterij, zaradi katerega je drevo uvrščeno na seznam.

Cilj intervjuja je bil tudi razkriti razloge, zaradi katerih so nekatere drevesne vrednote preživele do danes, druge pa so v različnih okoliščinah padle. V ta namen tudi intervju o že podrtem drevesu ni bil odveč (npr. kostanja na Dovjem). Predpostavili smo, da lahko pogovor razvije marsikatero zanimivo povezavo z varovanim drevesom, lastniki oziroma domačini in zgodovinskim ozadjem. Spodaj so naštetja ter opisana vprašanja, ki smo jih uporabljali v strukturiranem intervjuju.

3.4.2.1 Ime drevesne vrednote, identifikacijska številka in rod oziroma drevesna vrsta

Ime in identifikacijska številka drevesne naravne vrednote se ponovi predvsem z namenom, da bi preprečili pomote. Podatek o rodu oziroma vrsti nam pove, kaj so sadili naši predniki in katere vrste se jim je zdelo vredne ohranjati. Izvemo še, ali gre za okrasne, uporabne, sadne vrste, ali prevladujejo vrste bogate s simbolnim pomenom.

3.4.2.2 Kdo je drevo zasadil?

Kljub temu da podatek, še posebno pri starejših drevesih, običajno ni znan, vpliva na ravnanje in odnos do drevesa. Je drevo zasadil gospodar, vaška skupnost, otroci? Ali pa se je zasadilo samo? So današnji lastniki njihovi potomci?

3.4.2.3 Kdaj je bilo drevo zasajeno?

Tudi ta podatek največkrat ni na voljo, kadar pa je, je za lastnika oziroma domačine zelo dragocen. Zanimivo je tudi ugotoviti, ali je spomin na zasaditev še živ.

3.4.2.4 Zakaj je bilo drevo zasajeno (vzrok zasaditve)?

Kjer se je dalo, smo raziskovali, ali je bilo drevo zasajeno z razlogom ali kar tako. Se lastnik oz. domačini še spomnijo razloga? Ali se spomin prenaša tudi na mlajše generacije? Predvidevali smo, da je drevo lažje varovati, dokler je namen zasaditve še živ med ljudmi.

3.4.2.5 Kako lastniki oziroma domačini skrbi(jo) zanj?

Kot smo videli pri ukrepih, je skrb za drevo zelo pomemben del učinkovitega varovanja. Ali se lastniki tega zavedajo? Ali kdo skrbi za drevo, ali je prepuščeno naravnim procesom? Kaj ljudem pomeni 'skrb za drevo', kaj si pod tem predstavljajo?

3.4.2.6 Ali je drevo evidentirano in če da, na katerem seznamu?

Ali je drevo evidentirano, torej uvrščeno v Register naravnih vrednot? Ali je bilo uvrščeno še v kak drug seznam, npr. v Inventar najpomembnejše naravne dediščine, Register nepremične kulturne dediščine, Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem idr.

3.4.2.7 Ali bo drevo izloženo iz seznama in zakaj?

Po eni strani se postavka nanaša na drevesne naravne vrednote, ki jih ni več in jih je potrebno izbrisati iz Registra naravnih vrednot, po drugi strani pa nekaterim drevesnim naravnim vrednotam grozi, da bodo izložene iz Registra. Po podatkih iz projektne dokumentacije ZRSVN (Ocvirk in sod., 2005) so na ZRSVN določili posebno skupino, ki se bo ukvarjala z vrednotenjem in opredeljevanjem drevesnih naravnih vrednot. Skupina se je že na začetku odločila, da se največji pomen pri vrednotenju drevesnih naravnih vrednot pripiše izjemni debelini in višini. Ostale kriterije, ki jih predvideva Uredba, se upošteva predvsem pri tistih drevesih, ki so blizu mejnih debelin in višin ter tam, kjer so evidentni drugi oziri. Kakšni so ti oziri? Koliko je takih dreves in kdo jih bo varoval? Kot kaže, bodo drevesa, ki izstopajo zaradi nematerialnih lastnosti, npr. zaradi vzgojne vloge, ki bi jo lahko imela v določenem okolju, hišna drevesa ipd. ponovno prezrta.

3.4.2.8 Kakšen odnos ima do drevesa lastnik?

Predvidevali smo, da je pozitiven odnos lastnika do drevesne vrednote zelo pomemben in vpliva na ravnanje z njo. Zato nas je zanimalo, ali so lastniki oz. ljudje, ki živijo v neposredni bližini drevesne naravne vrednote, nanjo ponosni. Ali se zavedajo njene vrednosti, kaj jim pomeni in ali jo sploh prepoznajo kot vrednoto.

3.4.2.9 Kaj bodo storili z drevesom, ko bo bolno, staro?

Bodo lastniki oz. domačini našli dovolj sredstev za zdravljenje drevesa? Bodo v primeru poseka posadili nadomestno drevo?

3.4.2.10 Zgodba povezana z drevesom (opis morebitne zgodbe)

Pred začetkom raziskave smo predpostavili hipotezo, da je drevo najbolj varovano takrat, ko s svojo lastno zgodbo postane pomemben/enakovreden sestavni del človeškega okolja. Z drugimi besedami, dediščinska vrednost posameznim drevesom narašča sorazmerno s časom ter vlogo, ki jo imajo znotraj določene skupnosti. V ta namen smo, kjer je bilo možno, zapisali zgodbe, dogodke ali asociacije povezane z drevesom.

3.4.2.11 Opombe, vir informacij, popisovalec in datum obiska

Pod opombe zabeležimo podatke, ki se nam zdijo pomembni, a ne sodijo v druge rubrike. V intervjuju mora biti obvezno navedeno tudi ime in priimek osebe, ki nam je posredovala informacije, njena starost in poklic oziroma dejavnost, s katero se ukvarja. Virov informacij je lahko tudi več; še posebno pri večkratnih obiskih se najde več ljudi, ki o drevesu vedo povedati kaj zanimivega. Na koncu se, tako kot pri dendrološkem delu popisnega lista, navede še ime popisovalca in datum obiska.

3.5 ANKETNA RAZISKAVA

Anketna raziskava nam je v pomoč, ko želimo izvedeti mnenje širše populacije. V našem primeru smo želeli ugotoviti odnos prebivalcev predvidenega parka Karavanke Natura 2000 do dreves (na splošno) in do drevesne dediščine. Z uredništvom Informatorja Karavanke smo se maja 2006 dogovorili, da bo 400 vprašalnikov, kot priloga druge številke informatorja Karavanke, razdeljenih med prebivalce parka. Prebivalci naj bi izpolnjene ankete oddali v uredništvo ali na vnaprej dogovorjenih mestih po občinah (sedeži občin, KS-ji, društva). Informator Karavanke je bil razdeljen na več kot 15.000 naslovov. Zaradi določenih nesporazumov in zapletov anketni listi niso bili priloženi drugi številki informatorja Karavanke, niti kasneje v avgustu 2006 ne tretji številki. Da bi pridobili podatke (vsaj splošen vtis), smo vprašalnike razdelili med prebivalce s pomočjo zaposlenih na krajevnih skupnostih in turističnih društev ter znancev in prijateljev. Seveda je jasno, da tako razdeljen vprašalnik v statistiki nima prave teže. Vprašalnik navajamo predvsem z namenom morebitne uporabe v prihodnjih raziskavah.

3.5.1 Anketni vprašalnik

S pomočjo programske opreme Remark Office OMR² smo oblikovali in analizirali anketni vprašalnik (Priloga G). Dobljene podatke smo dokončno analizirali in grafično opremili v programu MS Excel.

Vprašalnik je bil sestavljen iz uvoda, v katerem je bil podan namen raziskave, iz krajšega začetnega dela, kjer smo zbirali splošne podatke o anketirancu, ki so uporabni pri analizi navzkrižnih tabel, ter osrednjega dela, v katerem smo želeli ugotoviti odnos posameznikov do dreves in drevesne dediščine.

Osrednji del vprašalnika je bil sestavljen iz petih sklopov. Prvi sklop je bil sestavljen iz dveh odprtih vprašanj, kjer smo želeli dobiti nabor asociacij na besedi 'drevo' in 'drevesna dediščina'. V drugem sklopu smo anketirance prosili, da po vrstnem redu pomembnosti z vrednostmi od 1 do 5 (1 najpomembnejše, 5 najmanj pomembno) razvrstijo naslednje pojme/vrednote: cesta, drevo, parkirišče, ptice in senca.

Naslednji sklop je bil sestavljen iz niza trditev. 7 trditev, ki merijo odnos ljudi do narave in upravičenost posegov vanjo, smo uporabili iz vprašalnika Nova ekološka paradigma (Dunlap in sod., 2002) in slovenskih javnomnenjskih raziskav (SJM); 6 trditev, ki se nanašajo neposredno na odnos ljudi do drevesa, pa smo dodali sami. Mnenje anketiranih smo merili s petstopenjsko Likartovo lestvico, pri čemer je 1 pomenila, da se sploh ne

² Remark Office OMR (optical mark recognition) je programska oprema, ki se uporablja za procesiranje anket in testov. Temelji na tem, da prepoza vidna znamenja (kot so krožci in kvadrati ter črtne kode). S pomočjo Remark Office OMR lahko naredite obrazec, ga natisnete in izpolnite, na podlagi skenirane slike pa bo programska oprema avtomatsko prepoznala podatke.

strinjajo, 5 pa da se popolnoma strinjajo. Anketirane smo poprosili, da (ne)strinjanje ustrezno označijo s pobarvanim krožcem. Za lažjo predstavo v Preglednici 2 navajamo niz trditvev.

Zgornje trditve naj bi osvetlile odnos prebivalcev parka do narave, dreves in drevesne dediščine. Zanimalo nas je, ali prebivalci predvideni park dojemajo kot prostor, ki ga bo za človekove potrebe potrebno dodatno infrastrukturno opremiti, ali kot neokrnjeno naravo, v kateri človek živi tako, da upošteva tudi pravice rastlin in živali. Najbolj pa nas je zanimalo, kako prebivalci dojemajo različna drevesa, koliko jim pomenijo in koliko so za njihovo ohranitev pripravljeni storiti.

Sledilo je vprašanje, ali vprašani poznajo kakšno zgodbo o drevesu. Na koncu smo anketirance z odprtim vprašanjem prosili, da navedejo, kaj jih v njihovem okolju navdaja z največjim ponosom.

Preglednica 2 : Trditve v osrednjem delu vprašalnika

V predvidenem parku je potrebno zgraditi poti, ceste ter žičnice, čeprav bi bila s tem okrnjena tudi lepota parka. (prirejeno po SJM)

Ljudje bi morali spoštovati naravo že zato, ker je vrednota sama po sebi. (prirejeno po SJM)

Človekovi posegi v naravo imajo pogosto škodljive posledice. (prirejeno po NEP lestvici)

Živali in rastline imajo prav toliko pravico obstajati kot človek. (prirejeno po NEP lestvici)

Drevo (na splošno) mi veliko pomeni. (oblikovali sami)

Ljudje prekomerno izkoriščamo naravo. (prirejeno po NEP lestvici)

V naslednjih dveh letih bom verjetno posadil(a) vsaj eno drevo. (oblikovali sami)

Drevo, četudi staro, je vredno, da zanj skrbimo. (oblikovali sami)

Človek se bo sčasoma naučil dovolj, da bo obvladal naravo. (prirejeno po NEP lestvici)

Ljudje imamo pravico do spreminjanja in preoblikovanja narave tako, da slednja čimbolj služi našim potrebam. (prirejeno po NEP lestvici)

Da bi ohranili zavarovano drevo, sem pripravljen(a) tudi aktivno sodelovati (ukrepati). (oblikovali sami)

Drevo je živo bitje. (oblikovali sami)

Rad(a) opazujem menjavo letnih časov, kot jih razkrivajo drevesa. (oblikovali sami)

4 KULTURA DREVESA TER ODNOSI DO DREVES IN DREVESNE DEDIŠČINE

»Drevesa sem imel vedno za najbolj prepričljive pridigarje. Spoštujem jih, kadar živijo v ljudstvih in družinah, v gozdovih in gajih. In še bolj jih spoštujem, kadar stojijo sama. Kakor samotarji so. Ne kakor puščavniki, ki se zaradi kdove kakšne slabosti odkradejo stran, temveč kakor veliki, osamljeni možje, kot Beethoven in Nietzsche. V njihovih krošnjah vrši svet, njihove korenine počivajo v neskončnosti; samo drevesa se ne izgube v njej, temveč se z vsemi življenjskimi močmi ženejo samo za enim: da izpolnijo svoj lastni, v sebi bivajoči zakon, da izoblikujejo svoj lastni lik, upodobijo sama sebe. Nič ni svetejšega, nič ni bolj vzornega, kakor lepo, krepko drevo.«
(Herman Hesse)

Za celostno vrednotenje drevesne dediščine moramo ugotoviti, kaj drevesna dediščina sploh je in katere vidike obsega. V zgodovini je bil odnos do dreves vsebinsko zelo bogat, v naši kulturi pa je največkrat omejen na ekonomski in znanstveni vidik. Dojemanje drevesa je imelo drugačen pomen za arhaičnega človeka, ki je na naravo in drevo gledal s strahospoštovanjem, kot za gozdarja, ki je v drevesu videl kubike lesa, ali pesnika, ki je na drevo gledal z estetskega vidika. Da bi ugotovili, kaj vse spada med drevesno dediščino in kaj so drevesa pomenila našim prednikom, katera drevesa so jim bila pomembna in zakaj (nenazadnje so drevesna dediščina drevesa, ki so nam jih zapustili predniki), je potrebno osvetliti kulturo dreves in na novo premisliti naš odnos do drevesne dediščine.

Beseda kultura je sprva pomenila obdelovanje zemlje in izhaja iz latinskega glagola *colo*, ki ima več pomenov: 1. obdelovati, gojiti (polje); 2. stanovati, bivati; 3. skrbeti, oskrbovati; 4. krasiti, lišpati, oplemeniti; 5. uriti, vežbati se in še 6. spoštovati, častiti, moliti (Bradač, 1990). Iz latinskega glagola *colo* izhaja tudi beseda kult, ki pomeni (pretirano) izkazovanje časti z molitvami ali obredi (kult mrtvih, kult narave, rodovitnosti) (SSKJ, 1994). Šele kasneje je dobila širši pomen, ki vključuje družbene aktivnosti, način življenja, sistem vrednot in pomenov določene skupine, ki se prenaša iz generacije v generacijo in med katerimi je najpomembnejši prav jezik (Parviainen, 2002). Tudi v današnji družbi ima beseda kultura številne pomene. Med drugim pomeni tudi dosežke in vrednote človeške družbe, ki so rezultat človekovega delovanja in ustvarjanja (npr. antična kultura). Kot strokovni termin besedo *kultura* uporablja arheologija (kultura mostiščarjev), etnologija (ljudska kultura) in lingvistika (jezikovna kultura) (SSKJ, 1994). V našem primeru se besedna zveza 'kultura drevesa' nanaša na čaščenje, spoštovanje oziroma na kult drevesa. Do tega, kar častim, pa moram imeti nek odnos. Beseda *odnos* označuje tisto, kar obstaja med stvarima oziroma stvarmi, ki imajo z določenega stališča kaj skupnega (SSKJ, 1994). Besedna zveza *odnos do* kaže na tisto, kar se izraža v ocenjevanju, presojanju česa (npr. spremeniti človekov odnos do narave).

Drevesa predstavljajo tudi stik človeka z naravo. V odnosu človek-drevo slednje nima le instrumentalne vrednosti, ampak veliko širšo in kompleksno vrednost, ki se nenehno

spreminja in ni ujeta v formule. Ko z drevesom vzpostavim odnos, drevo zame ni več nek pasiven objekt zunaj mene, kot nam ga razkrivajo naravoslovne znanosti, temveč stoji nasproti mene na prav poseben način in mi govori, pripoveduje, z menoj komunicira.

Kaj je torej tisto, kar vzpostavi odnos med mano in drevesom; kaj je tisto, kar me na določenem drevesu nagovori, da z njim vzpostavim odnos? To je 'dotik' drevesa. Iskanje tega 'dotika' drevesa bi nam moralo na novo osvetliti kriterije vrednotenja dreves in pokazati pot do izboljšanja naše kulture dreves. Izboljšanja zato, ker so naši predniki že gojili odnos do dreves, ki se je kazal predvsem v čaščenju in kultu drevja. Prišel je čas, da na drevo pogledamo celostno in v njem prepoznamo različne vidike. Ker so ti vidiki tako materialnih kot tudi nematerialnih razsežnosti in kot taki predmet zelo različnih strok, bi bilo prav, da k snovanju kulture drevesa v prihodnje prispevajo različne stroke (gozdarstvo, biologija, etnologija, sociologija, psihologija, filozofija, medicina, umetnost, če naštejemo samo nekatere). Kot bomo videli v nadaljevanju, je kult drevja, v katerem so določena drevesa pojmovana kot božanstvo ali pa kot prebivališče duhov, samo eden od množice odnosov do drevesne dediščine, ki tvorijo kulturo dreves. Bogataj (1992) v knjigi *Sto srečanj z dediščino* navaja naslednje štiri poglobitve skupine odnosov do dediščine:

- romantično nostalgичni odnos,
- negativen odnos,
- tržni ali ekonomski odnos in
- strokovni odnos.

Drevesa pripadajo tako materialni kot nematerialni sferi: po eni strani so največja živa bitja na Zemlji, po drugi strani pa so označevalci časa, dogodkov, s svojo prisotnostjo nam 'pripovedujejo' zgodbe in tako ustvarjajo vezi med različnimi ljudmi in stvarmi; skratka drevesa imajo sposobnost, da v času transformirajo prostor (Jones in Cloke, 2002). Ker drevesa živijo dlje kot ljudje, so glasniki preteklosti, nosilci kulturnega spomina za določene ljudi in kot taki imajo močan simbolni pomen. Jones in Cloke (2002) govorita o kulturni prtljagi, ki jo nosi drevo. Ko posekamo drevo, razvežemo prostor, ki ga je drevo ustvarjalo in obenem posekamo tudi spomin, ki ga nosi drevo (npr. posek dveh kostanjev na Dovjem je domačinom predstavljalo povsem drugačno izgubo kot stanovalcem bivše železniške postaje, ki so se dreves bali). V nadaljevanju bomo razčlenili zelo bogat odnos čaščenja dreves, omenili pa bomo tudi mehanicistično-znanstveni odnos, romantično nostalgичni odnos in gospodarski ali ekonomski odnos. Poznavanje vseh odnosov bi moralo biti sestavni deli širšega strokovnega odnosa do drevesne dediščine.

4.1 ČAŠČENJE DREVES PRI NAŠIH PREDNIKI

Čaščenje dreves, gozdov in gajev je bilo, podobno kot pri ostalih indoevropskih narodih, tudi med našimi predniki zelo razširjeno. Častili so tako drevje v gozdu, kot tudi sadno

drevje. Drevo in gozd sta jim predstavljala poosebljenega duha ali pa prebivališče duha (podobno kot so v grški mitologiji driade prebivale v hrastih). Še posebno so jim bila vseč drevesa posebnih oblik, dvo ali večvršna drevesa, velika, votla in stara drevesa, drevesa, v katera je treščila strela ipd. Verjeli so, da se ob takih drevesih radi dogajajo čudeži, zato ne preseneča, da gozdar v Pohorski pravljici naroča: »Če zraste jelka ali smreka z dvema vrhovoma, ali pa dvoje jelk ali smrek tako tesno druga ob drugi, kot bi bili obe le eno drevo, tedaj je treba oba vrhova splesti in pokaže se pastirčkova sreča ali nesreča.« (Tomažič, 1990: 86). Še leta 1943 Kotnik navaja, da je podobno kot pri drugih narodih, tudi med Slovenci znano, da bolniku pomaga, če ga vlečeš skozi votlo drevo ali votel kamen. »Kilavega človeka moraš potegniti skozi razklan mlad hrast. Če hrast zopet zraste, bo tudi bolnik ozdravel. Če je otrok bolan – uročen ali »obran« - in ne morejo zaslediti vzroka bolezni, tedaj razkoljejo v sredini hrast, če je otrok deček, če je deklica pa češnjo. Dva držita drevo vsaksebi, oče in mati pa potegneta otroka trikrat skozi odprtino. Nato drevo zavežejo, da se zaraste. Vse to se mora goditi pred jutranjo zarjo.« (Kotnik, 1943: 115)

Častili so tudi drevesa povezana s kakšnim nenavadnim dogodkom (npr. ob kakšni nesreči, povezani z drevesom, so drevesu ali njegovemu duhu začeli prinašati darove). Zdravilno je bilo celo lubje nekaterih svetih dreves, zdravilne učinke pa je imelo tudi plazenje skozi votla drevesa. Če povzamemo, določeno drevo je zaradi neke specifične lastnosti izstopalo iz okolice in s tem nagovorilo človeka, da je ta z njim vzpostavil odnos. Na podlagi čaščenja gajev in dreves prisotnih pri protoslovanskih plemenih, Ovsec (1991) sklepa, da je bil kult čaščenja drevja povezan s kultom plodnosti in rodovitnosti polj oziroma posevkov, saj pravi: »Čaščenje in spoštovanje gajev in dreves, kot so jih poznala protoslovanska plemena in o čemer poročajo številni stari in srednjeveški viri, lahko v glavnem razumemo z vidika želje, da so od njih ljudje pričakovali magično podporo pri zdravju, plodnosti in splošnem napredku ljudi in živine, še posebej, in to ni nepomembno, pa naj bi energija in svetost gajev in dreves vplivala na tisto, od česar so bili kot poljedelci resnično odvisni – namreč na rodovitnost polj oziroma posevkov, iz katerih bi potem zrastle kar najboljše in po količini in velikosti največji plodovi.« (Ovsec, 1991: 329)

Prvi zgodovinski viri o čaščenju dreves na Slovenskem segajo v 13. in 14. stoletje (Šmitek, 2004). Rutar (1972) navaja, da je bilo med starimi Slovenci razširjeno malikovalstvo pod drevesi in pri studencih. Žal pa ne vemo, kaj točno so častili (drevesa ali kaj drugega). Star slovenski običaj je bil vlačenje ploha-drevesa na pustni torek ali na pepelnično sredo, v katerem drevo pooseblja pomlad, ki odganja zimo in prinaša rodovitnost ter življenje. Fantom drevo prinaša pomoč, dekletom preskrbi ženina. Nekdanji pomen ploha-drevesa lepo osvetljuje borovo gostüvanje v Prekmurju. Običajno so mladi ploh-drevo prodali, nato pa priredili zabavo s plesom. (Orel, 1944). Tudi Ziljsko štehvanje se je končalo s plesom in godbo pod vaško lipo (»visoki rej« pod lipo) (Kuret, 1989; Orel, 1944).

Praviloma je lipa predstavljala središče javnega življenja na vasi. Predniki so pod lipami modrovali, razpravljali, vodili pravde in srenjske sestanke. Pravde pod lipo se na Koroškem omenjajo v 13. stoletju, na Goriškem pa celo do leta 1500. Ker je bilo nižje sodstvo blejskega gospostva razdeljeno na briksenškega škofa, goriškega škofa in radovljiško gospostvo, so pod lipo v vasi Grad, sedanjem Bledu, razsojali zastopniki vseh treh. »Na njenem mestu sta danes studenec in kapelica.« (Vilfan, 1944: 242). Pri lipah, pod katerimi so razsojali, so običajno, ne pa povsod, stale tudi kamnite mize. Ponekod so pod lipami stali kmečki kamni, ki so služili za preprosta sedeže. Ena takih lip se je ohranila v Nemškem Rutu, druga pa v vasi Vrba, ki spada med najstarejše vasi na Radovljiškem. Okoli lipe v Vrbi še danes stoji 16 srenjskih kamnov, ki so bili povezani s srenjskimi pravicami (zgodba o lipi je zapisana v Prilogi C). Sinobad navaja, da je bilo za vasi na Radovljiški ravnini običajno, da je sredi vaškega prostora raslo drevo »pod katerim so bili v krogu razvrščeni kamni, na katerih so sedeli vaški gospodarji – zanimiv spomenik nekdanjega ljudskega prava.« (Sinobad, 1999: 143). O vaškem drevesu poroča tudi Rezar (1999: 41), ki pa navaja, da »... osrednje drevo ni bila nujno lipa, ampak so se pojavljala tudi druga drevesa: divji kostanji, orehi itd.. Okoli dreves so položili kamne različnih velikosti, ker so na zborovanju srenje imeli pravico zborovati vsi vaščani, ne glede na velikost posesti.« Sinobad dalje omenja, da je vaško drevo s kamni (Sinobad navaja oreh s šestimi kamni) raslo tudi v vasi Smokuč, žal pa se ni ugotovilo, čemu so kamni služili, niti se drevo ni ohranilo - odstranili so ga v šestdesetih letih preteklega stoletja, ko so širili in urejali cesto skozi vas (Sinobad, 1999). Smokuč ima dve vaški jedri: spodnje Na vasi z vaškim drevesom in kamnom in zgornje Na studencu (Register nepremične kulturne dediščine). Po pripovedovanju domačina Janeza Šebata sta v Smokuču Na vasi (po domače se izgovori na vasé) rasli dve drevesi. Gledano iz smeri Begunj proti Žirovnici je na desni strani ceste stalo staro znamenje (iz leta 1824) in staro korito, poleg je rasel divji kostanj (kraj so zato nekateri imenovali tudi »Pr' kostan«), na levi strani ceste pa je rasel oreh, pod katerim so bili štirje kamni – to drevo omenja tudi Sinobad (1999). Omenjeni kamni so imeli vdolbino (luknjo) in so domačinom služili kot pripomoček pri klepanju kose (Šebat, 2008). Divji kostanj naj bi po ljudskem izročilu posadili Francozi, ki so se v času Ilirskih provinc mudili v naših krajih, ne ve pa se, kdo je posadil oreh. Šebat je omenil, da so včasih orehe sadili zaradi plodov in (še posebno med hišami) zaradi požarne varnosti (široko in razvejano drevo). Povedal je še, da so ob širjenju ceste v letih 1959/1960 obe drevesi in znamenje podrli; korito, ki je propadlo, ker v njem ni bilo več vode, pa so podrli konec 70. let. Leta 1994 so na njegovo pobudo na istem kraju ponovno postavili vaško korito in sicer v obliki, kot jo je imelo prvotno korito, leta 1995 pa so ob koritu zgradili tudi novo kapelico. Istega leta so ob koritu zasadili lipo, pod katero so postavili kamnito mizo (nekdanje mlinsko kolo) in dva kamna iz temelja starega znamenja (Šebat, 2008). Kapelica, novo korito ter nadomestna lipa s kamnoma so tako postali nosilci kulturnega spomina in obujajo staro vaško jedro, saj se na prostoru ob različnih priložnostih zberejo

domačini (na primer ob 10. obletnici osamosvojitve Slovenije, tam so pričakali veslača brata Pirih, včasih pod lipo pripravijo večer na vasi ipd.).

Lip različnih starosti, posajenih ob različnih dogodkih, je na Slovenskem veliko, okoli njih se je v naši dolgi zgodovini spletlo veliko zanimivih zgodb. Poleg lip so v slovenskem verovanju in čaščenju prisotne še naslednje drevesne vrste: hrast, breza, leska, bukev, topol, jerebika in gaber (Ovsec, 1991).

Rutar (1972), Ovsec (1991) in Šmitek (2004) pišejo, da so v 14. stoletju Kobaridci v soški dolini malikovali pred nekim drevesom in studencem, žal pa ni podatkov o tem, za kakšno drevo je šlo in zakaj je izstopalo iz okolja. Kobarid je bil nasploh zelo primeren kraj za »bogočastje« pri studencih, saj je pod hribom sv. Antona v Kobaridu izviralo nešteto studencev. Na mestu, kjer stoji starodavna cerkva sv. Danijela v Volčah pri Tolminu, naj bi nekoč stalo gozdno svetišče. Kljub upiranju ljudstva je bilo malikovalstvo pod drevesom in pri studencu za katoliško cerkev nesprejemljivo in ga je bilo potrebno zatreti. Rutar v zvezi s tem poroča, da 16. avgusta leta 1331 »začne verski inkvizitor za Beneško in Frijulsko (op. av. Furlanija), Francesco de Clugia, pridigovati križarsko vojno soper Kobaridce. Ondašnji Slovenci so namreč molili neko drevo in studenec pod njim. Vojna se vzdigne iz Čedad pod vodstvom Clugije in pride u Kobarid, poseka drevo, zamaši studenec in izruje ostanek stare vere.« (Rutar, 1972: 65)

Nastanek kulta svetih dreves je ob primeru romanja k 'sveti smreki' v Vitanje orisal tudi škof Slomšek. Omenil je, da so poganski Germani kot sveto drevo častili hrast, Slovencem pa je izvoljeno drevo predstavljala zelena lipa (Šmitek, 2004). Ker kult čaščenja dreves in gajev ni bil v skladu s krščansko vero in je bil za duhovščino preveč poganski, so ponekod sveta drevesa sekali, drugod pa so ob njih postavljali kapelice in cerkvice ter tako skušali prikriti prvotni namen čaščenja in romanja. Kljub temu še dolgo po pokristjanjevanju med Slovenci poleg kulta dreves sledimo tudi kult vodnih izvirov (npr. v Kobaridu) in svetih kamnov (Šmitek, 2004).

Leta 1851 so v Vitanjski fari na Štajerskem posekali visoko dvovršno jelko, da bi preprečili praznoverje in čaščenje drevesa, h kateremu so romali ljudje od blizu in daleč. Romanje se je začelo, potem ko sta dve domači deklici med pašo na drevesu opazili svetlobo, v kateri je ena izmed deklic prepoznala Božjo mater in slišala razodetje. Romanje pa se s posekom ni končalo, prav nasprotno, ljudje so še bolj množično obiskovali kraj prikazovanja ter iz jelkinega štora trgali trske, za molitev in klečanje pa so si že izbrali bližnjo smreko, na kateri se je deklici na dan uničenja jelke ponovno prikazala Marijina podoba. Po ocenah tedanjega kaplana Jožefa Drobniča, ki je spremljal primer in bil prepričan, da gre za prevaro, »...je čudežno drevo samo v letu 1851 privabilo na Pako najmanj sto tisoč romarjev s Štajerske, Kranjske, Koroške in Hrvaške.« (Šmitek, 2004: 77).

Slika 4: Božjepotna podobica 'svete smreke' na Paki pri Vitanju 1851 (Šmitek, 2004: 79)

Nekateri domačini so jeseni istega leta ob podrtem drevesu zgradili leseno kapelo, v katero so postavili kip Matere božje. Naslednjo pomlad so romarji spet molili ob svetem drevesu, natisnili pa so tudi podobice z Vitanjsko smreko, sredi katere je bila prikazana božja mati, pod njo pa njena podoba (Slika 4). Ker romanja k sveti smreki ni bilo moč ustaviti in ker so krajanje nameravali ob sveti smreki postaviti cerkev, se je v zadevo vmešal sam škof Anton Martin Slomšek, ki je sestavil posebno komisijo, ki je preučila primer. Komisija je ugotovila, da v primeru svete smreke ni šlo za nikakršno božje razodetje, da se ne prikazuje Mati božja, nihče ni vedel za noben čudež, ki bi se zgodil ob smreki itn. Zato se je komisija odločila, da se podoba Matere božje prenese v cerkev sv. Marjete v Sp. Doliču. Ko so leta 1852 krajanje demonstrativno prenesli kip nazaj v kapelo, je dalo Celjsko glavarstvo kapelo podreti. Slomšek je v pastirskem listu 15. junija 1852 ljudem, ki bi kljub prepovedi romali k smreki na Pako ali na to napeljevali druge, zagrozil z izobčenjem iz katoliške Cerkve (Šmitek 2004). Smreko je sedanji lastnik Jože Javornik jeseni 2004 posekal, na njenem mestu pa so zgradili kapelico. V neposredni bližini še vedno teče studenec, ki naj bi bil po mnenju domačinov zdravilen.

V sklopu čaščenja dreves Ovsec navaja tudi, da je nastanek Velesovske božje poti povezan s hrastovim deblom, v čigar vejah so okoli leta 1220 našli kip Matere božje z detetom, ki so ga vzeli s hrasta in postavili v novo zidano kapelo (Ovsec, 1991). Zanimivo, da ljudje na Kranjskem še danes ob znamenjih in kapelicaх sadijo drevesa. Marija Petek, ki je več let zbiralala zgodbe o znamenjih in kapelicaх v okolici Tržiča, je povedala, da so ob kapelicaх in znamenjih v Trziču pogosto sadili drevesa, v primorskih krajih pa vrtnice. Tako se je ob znamenju sv. Jurija ob Poti na Bistriško planino od treh kostanjev ohranil še eden, ob kapelici Majniška kraljica nad tržiškim pokopališčem rasteta dve lipi, ob Lenartovi kapelici Marije Pomočnice v Dolini cipresa in še bi lahko naštevali. Po pripovedovanju so Lenartovo kapelico Marije Pomočnice postavili v začetku 19. stol., ker so ljudje na tistem kraju videli »svetinje« (verjetno svetlobne utrinke) in so to razumeli kot božje znamenje, da je tam potrebno postaviti kapelico. Poleg so zasadili cipreso. Ko so zgradili kapelico,

svetinj niso več videli. Po II.svet. vojni so v skladu s tedanjo direktivo morali umakniti marsikatero znamenje in kapelico, ob kateri je padlo tudi drevo. V zadnjih letih so nekaj znamenj in kapelic ponovno zgradili ali obnovili; ob nekaterih so zasadili tudi drevesa (npr. dve lipi ob obnovljeni kapelici sv. Nepomuka, eno lipo ob znamenju sv. Florijana) (Petek, 2007).

Še v začetku sedemdesetih let preteklega stoletja sta o lipah, ki so naš ponos, pisala Sattler in Steele (1973). »Te starke je vredno poslušati. Te so naš ponos, posebno tiste sredi slovenskih vasi. Ali si morete misliti, kaj vse so videle, kaj vse slišale? Mnoge od njih so simbol vaše skupnosti in so to ponekod še ostale. Stare lipe so med našimi najlepšimi spomeniki, saj so kot svet kraj. Poiskala bova torej ta stara drevesa, ki so jih ljudje od zdavnaj častili in pred katerimi so celo molili, drevesa, na katera so daljnovidni duhovniki pozneje obešali sveto podobo ali križ.« (Sattler in Steele, 1973: 5)

Na obravnavanem območju Karavank so danes med najbolj spoštovanimi drevesi lipe, ki še krasijo nekatere vasi in samotne domačije. Še danes marsikateri lastnik hišne lipe z lipovimi vejicami za binkošti okraši hišna vrata in okna (Slika 5). Gre za spomin na nekdanje pomladansko slavlje, v katerem se je verovalo, da je za binkošti potrebno hišo ozaljšati s cvetjem in zelenjem. Kuret (1989: 327) omenja, da je »predkrščanski šegi zaljšanja z zelenjem in cvetjem dala krščansko lice na Koroškem in Gorenjskem razširjena vera, da sede na binkošno nedeljo Sveti Duh na zelene veje v oknih.« Lipove in brezove vejice so pomenile zeleni okras. »Lipove veje so v navadi na Koroškem (Stuge v Rožu) in na Gorenjskem (Železniki) ... Tudi na Jezerskem zataknejo zvečer pred binkošno nedeljo zelene lipove vejice na okna, da bo nanje sedel Sv. Duh.« (Kuret, 1989: 326-327) Podobno so hiše in kapelice z različnim zelenjem (predvsem z lipovimi in brezovimi vejami) krasili tudi za telovo (praznik presv. Rešnjega telesa) – verovali so, da so veje, mimo katerih je šla telovska procesija, blagoslovljene in jih bodo varovale pred ujмами in nezgodami.

Kot vidimo, je človek od najstarejših časov težil, da bi prodrl onstran narave, kot se nam kaže. Ne zadoščajo nam več zgolj opisi in podatki pridobljeni iz formul. V zadnjem času smo priča porastu čaščenja drevja, ljudje obiskujejo zdravilne gaje, meditirajo v bližini določenih dreves in verjamejo, da jih lahko energija različnih dreves pomiri in ozdravi. Tudi sodobni človek želi odstreiti tančico in pokukati v svet skrivnosti, svet nepojasnjene in mističnega. Človekov duševni del potrebuje obrede, rituale, simboliko in zgodbe. Kljub znanstvenemu in tehnološkemu napredku, ki smo mu priča v zadnjih desetletjih, na področju dreves in drevesne dediščine nastajajo organizacije, ki temeljijo na spoštovanju vsega, kar obstaja, si prizadevajo za harmonijo med človekom in naravo in tudi preko dreves iščejo pristni stik z naravo (npr. Zavod Vrbov Log v Sloveniji, »Arboreality« - blog o drevesih, ki povezuje ljubitelje dreves in v okviru katerega prirejajo mesečne festivale

vzvvišenimi občutki. Anko (1988c) nas spomni tudi na dejstvo, da so šli narodno prebujenje, začetek naravovarstva in nasploh ideja o dediščini v Evropi z roko v roki. S tem ko se je prebujala narodna zavest, smo okoli sebe iskali objekte, »korenine«, skratka nekaj, kar nam je bilo najbolj lastno, nas je razločevalo z ostalim svetom in s čimer smo se lahko poistovetili. Muršič (2005: 32) vidi v spreminjajočem življenjskem okolju dediščino kot »tisto rešilno bilko, ki naj bi ohranjala istovetnost določenih skupnosti«. V tem oziru smo se in se še Slovenci hitro poistovetimo z lepimi gorami in ohranjeno naravo.

Romantično nostalgичni odnos je še vedno močno prisoten in popularen med laično javnostjo, vendar pa mora stroka poskrbeti, da ne bo ostal na banalni ravni, temveč bo prerasel v tvorno komunikacijo (Bogataj, 1992). Omenjeni odnos je pri aktivnem varstvu dediščine zelo pomemben, vendar pa ga je potrebno nadgrajevati z novimi dognanji stroke, saj situacija na terenu čedalje pogosteje zahteva trdne argumente kaj, zakaj in kako varovati. Prav s pravilnim vključevanjem dediščine v vsakdanje življenje zagotavljamo njeno kontinuiteto v prihodnosti. Na dediščino bi morali gledati kot na nekaj, kar so nam predniki zapustili s svojim načinom življenja in kar je sedaj še tukaj, vendar zaradi spremenjenih vrednot in našega načina življenja naglo izginja. Bogataj (1992: 17) pravi: »... da bi venomer morali iskati vez med preteklostjo in sodobnostjo ter videti v tem tudi možnosti za odkrivanje novih oblik za bodočnost.« Drevesa so izjemna dediščina tudi zato, ker k nam prihajajo iz preteklosti, od nas pa je odvisno, ali jih bomo pustili živeti tudi v prihodnje. Vaška lipa, ki še diha z domačini in vasjo je naša živa dediščina. Se ni za njeno ohranitev vredno potruditi?

4.4. GOSPODARSKI ODNOS

Poleg znanstvenega odnosa v zahodni družbi igra pomembno vlogo tudi gospodarski ali ekonomski odnos. Drevo naj bi bilo vredno, kolikor so vredni njegovi kubiki na trgu. Ostale vrednosti, kakršne so npr. pričevalna, estetska, vzgojna, spominska vrednost drevesa pa so pri tem zapostavljene, če so sploh upoštevane. Pa vendar je drevo veliko več kot lesna masa oziroma uskladiščeni ogljikov dioksid.

4.5 STROKOVNI ODNOS NARAVOVARSTVENE STROKE

Po Bogataju (1992) strokovni odnos določajo naslednje tri skupine pojmov: odkrivanje in raziskovanje, dokumentiranje in varovanje ter predstavitev. Strokovni odnos do drevesne dediščine, kakršnega poznamo danes, se je razvijal v okviru spomeniške službe RS, ki se je leta 1981 preimenovala v Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine, po letu 1994 pa je varstvo narave (kamor spada tudi varovanje večine drevesnih naravnih vrednot, ne pa vseh!) prevzel Upravni organ na Ministrstvu za okolje in prostor. Z zakonom o ohranjanju narave leta 1999 pa je bil ustanovljen Zavod RS za varstvo narave, ki sedaj skrbi za drevesne naravne vrednote. Bomo končno sposobni pogledati čez parcelacijo dediščine, ki

je morda praktična za zakonodajo, ima pa kup negativnih posledic pri učinkovitem varovanju (nedoslednost, različni sezname znotraj različnih služb, s tem povezano prelaganje odgovornosti, ne celovito dožemanje drevesne (in tudi ostale) dediščine pri širši javnosti)? Varstvo dreves ni le evidentiranje posameznih dreves, ki so potem večno zapisana v posameznih registrih. Varstvo drevesne dediščine mora postati proces, katerega zbiranje in evidentiranje sta le začetek. Nato pride na vrsto redni monitoring, kjer je ključnega pomena pozitiven odnos z lastnikom in potem predstavitev drevesne dediščine in njenih različnih vidikov širši javnostim. Pri tem pa je nujno ugotoviti, kaj bi z drevesno dediščino ali širše gledano s kulturo dreves sploh radi dosegli. Prepoznavanje odgovornosti do dediščine ni le v ohranjanju, dediščino bi morali tudi obogatiti in oplemenititi s sedanjim načinom življenja, gospodarjenja, dožemanja prostora itn. Ko Anko razčlenjuje pojem dediščine med drugim pravi, da: »... dedovanje v tem smislu ne bi predstavljalo le prejemanje od prednikov, ampak tudi izročanje zanamcem, zraven pa bi vanj morali vključiti tudi najpomembnejše, kar smo odkrili ali ustvarili sami in po čemer naj bi se nas spominjali nasledniki.« (Anko, 1988c: 30)

Kot opazimo, se je odnos do drevesa, podobno kot do dediščine, v različnih časovnih obdobjih spreminjal. Enkrat je predstavljal predmet čaščenja, drugič materialno dobrino, spet tretjič navdih umetniku. Prav tako se je odnos do drevesa spreminjal znotraj različnih kultur; iz definicije kulture v SSKJ pa lahko povzamemo, da je kultura vezana na čas in človeško skupnost. Kakšno pa je naše obdobje in kakšne odnose do drevesa smo izoblikovali v 21. stoletju? Če ga ne dojemamo več kot svetinjo, pa nam drevesa zagotovo predstavljajo ekološke otoke sredi grajenega okolja. Drevo prinaša v grajeni prostor naravo in življenje ter tako človeka ponovno povezuje z naravo. Vendar je zanj potrebno tudi skrbeti, česar se šele pričenjamo zavedati. Z drevesi bo potrebno ustvariti nov odnos in jih na primeren način vključiti v naš vsakdan. Kot nosilec kulturnega spomina drevo vzpostavlja most med generacijami, med včeraj, danes in jutri.

Prav bi bilo, da bi naravovarstvena stroka drevesa ne le popisovala, temveč ljudi tudi vzgajala k novemu odnosu do njih. Verjetno je prav estetski moment tisti, ki bi pri tem lahko prevzel krmilno vlogo, saj nas večina najprej dožema drevesa kot nekaj lepega in mogočnega. Ker pa je lepo subjektiven pojem (glej poglavje o estetski pomembnosti 7.1.3.4) in je do neke mere odvisno od psihične sposobnosti dožemanja, vidimo, kako pomembna mesto bi morala imeti vzgoja za dožemanje lepega (v našem primeru lepega drevesa). Hlačerjeva (2008) opozarja na pomen ustvarjalnega odnosa do dediščine, ki je usmerjen k prenašanju kulturne dediščine v sodobno življenje, kjer nam dediščina bogati vsakdanje življenje. Vzgajati je potrebno tako, da bo imel vsak izmed nas možnost, da soustvarja drevesno dediščino. Z novim odnosom do drevesa bomo zagledali drevesa iz druge perspektive, spoznali bomo, da so prav tako živa bitja, vredna spoštovanja zaradi njih samih in ne le zaradi koristi, ki nam jih prinašajo.

5 VREDNOTENJE IN ANALIZA ZAKONODAJE DREVESNE DEDIŠČINE

*»Drevo, ki nekatere gane do solza radosti, je v očeh drugih le zelena stvar, ki stoji na poti. Nekateri vidijo naravo smešno in spačeno, drugi je sploh ne vidijo. Toda v očeh človeka z domišljijo je Narava domišljija sama zase.«
(William Blake)*

5.1 ANALIZA ZAKONODAJE NA PODROČJU DREVESNE DEDIŠČINE

5.1.1 Sistem varstva naravnih vrednot v Sloveniji

V Sloveniji se sistem varstva narave, kamor spadajo drevesne naravne vrednote, izvaja na podlagi ZON-a, Uredbe, Uredbe o spremembah in dopolnitvah uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (2003) ter Pravilnika o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004) (v nadaljevanju Pravilnik).

Z namenom prispevati k ohranjanju narave je po ZON-u sistem varstva narave razdeljen na ohranjanje biotske raznovrstnosti in sistem varstva naravnih vrednot. Medtem ko se biotska raznovrstnost v naravi ohranja z ohranjanjem naravnega ravnovesja, je sistem varstva naravnih vrednot opredeljen kot sistem, ki določa postopke in načine podeljevanja statusa naravnih vrednot ter izvajanje njihovega varstva. ZON drevesne vrednote izrecno ne omenja. Posredno jo omenja 2. odstavek 4. člena, ki pravi, da je »naravna vrednota poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, sestavina oziroma del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava«. Pridobitev statusa naravnih vrednot je določena s 37. členom ZON-a, kjer je navedeno, da vlada določi vrste naravnih vrednot in varstvene ter razvojne usmeritve za njihovo varstvo ter predpiše podrobnejše kriterije za razvrstitev naravnih vrednot na naravne vrednote državnega ali lokalnega pomena. Po opravljenem evidentiranju in vrednotenju delov narave organizacija, pristojna za ohranjanje narave, pripravi strokovni predlog za določitev naravnih vrednot in njihovo razvrstitev na naravne vrednote državnega ali lokalnega pomena. Strokovna merila vrednotenja navedena v 37. členu ZON-a so: izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost ter ekosistemska, znanstveno raziskovalna in pričevalna pomembnost³. Minister določi naravne vrednote in jih razvrsti na naravne vrednote državnega ali lokalnega pomena ter predpiše podrobnejše varstvene in razvojne usmeritve za varstvo naravne vrednote.

Naravne vrednote podrobneje opredeli Uredba. Uredba določa zvrsti naravnih vrednot, način opredeljevanja naravnih vrednot po zvrsteh, varstvene in razvojne usmeritve ter

³ Omenjeni člen ima dve pomanjkljivosti: navedeni pojmi niso merila temveč kriteriji (kot pove že ime, je merilo tisto, kar (od)meri, kriterij pa pojem, načelo presojanja, npr. pri kriteriju izjemne debeline dogovorjeno merilo uvrsti ali pa ne uvrsti določeno drevo med drevesno dediščino). Druga pomanjkljivost pa je, da so omenjeni kriteriji v Zakonu, pa tudi kasneje v Uredbi, slabo opisani in so tako prepuščeni subjektivnemu tolmačenju.

druga pravila ravnanja za varstvo naravnih vrednot (1. člen). Med ostalimi zvrstmi naravnih vrednot je v uredbi drevesna naravna vrednota:

»drevo ali skupina dreves, ki so izjemnih dimenzij, habitusa, starosti, ekosistemsko, znanstveno-raziskovalno ali pričevalno pomembna ter vključuje tudi rastišče takšnih dreves in, ki se pojavlja v naravi zlasti kot posamezno drevo zunaj gozdnega prostora ter skupina dreves ali posamezno drevo v gozdu, ki zaradi izjemnih lastnosti izstopajo od dreves v okolici.«

Šele s Pravilnikom, ki ga je na podlagi Strokovnega predloga za določitev naravnih vrednot in njihovo razvrstitev na vrednote državnega in lokalnega pomena pripravila Agencija RS za okolje v sodelovanju z območnimi enotami ZRSVN, so bile med ostalimi naravnimi vrednotami določene tudi drevesne naravne vrednote. V Strokovnem predlogu seznama naravnih vrednot ki je sestavni del Pravilnika, je bilo leta 2004 zabeleženih 3598 (44,4%) naravnih vrednot državnega pomena ter 4501 (55,6%) naravnih vrednot lokalnega pomena. Drevesnih naravnih vrednot je bilo 2648, od katerih jih je 461 (17,4%) pripadlo drevesnim naravnim vrednotam državnega pomena (Simić, 2005).

Tisa in bodika imata po zakonodaji poseben status (Odlok o zavarovanju redkih ali ogroženih rastlinskih vrst, 1976; Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam, 2002).

5.1.2 Sekundarna zakonodaja o varovanju dreves v Sloveniji

Drevesa dodatno opredeljujejo zakoni in pravni akti naštetih v poglavju 3.2.

Varovanje gozdnega drevja določa Zakon o gozdovih (1993) (nadalje ZG), ki ureja varstvo, gojenje, izkoriščanje in rabo gozdov v skladu z načelom mnogonamenskosti. V 2. odstavku 1. člena Zakona o gozdovih je zapisano, da zakon poleg varstva gozdov ureja tudi pogoje gospodarjenja z gozdnim prostorom ter s posamičnim gozdnim drevjem in skupinami gozdnega drevja zunaj ureditvenih območij naselij in sicer z namenom, da se njihova vloga v okolju ohrani in krepi (ZG, 1993). Načelo mnogonamenskosti se v praksi izvaja tako, da se pri gospodarjenju z gozdom upoštevajo ekološke, socialne in proizvodne funkcije gozdov. Do leta 2007, ko je v veljavo stopil Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o gozdovih (ZG-B, 2007), je v sklop socialnih funkcij spadala tudi funkcija varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja (ZG, 3. člen, 6. odstavek), v gozdnogospodarskem načrtu pa je zakon predvideval tudi upoštevanje usmeritev za gospodarjenja z naravnimi vrednotami in kulturno dediščino v gozdnem prostoru (ZG, 9. člen, 4. odstavek). S spremembami in dopolnitvami zakona o gozdovih se je skladno z ZON-om funkcija varovanja naravne in kulturne dediščine spremenila v funkcijo varovanja naravnih vrednot in funkcijo varovanja kulturne dediščine (ZG-B, 2007, 3. člen, 5. odstavek). V Zakonu o gozdovih iz leta 1993 so bila v skladu s 4.

odstavkom 44. člena med naravne znamenitosti oziroma redkosti uvrščena tudi gozdna drevesa s premerom v prsni višini nad 120 cm in gozdna drevesa z izjemnimi botaničnimi, dendrometričnimi, biotopskimi ali oblikovno estetskimi lastnostmi. Omenjeni odstavek je razveljavil ZON (2004, 177. člen, 3. odstavek). S tem smo izgubili »...edini primer zavarovanja dreves z jasno postavljeni kriterijem in merilom«. (Anko, 2004: 190). Kljub ZON-u in Uredbi v Sloveniji trenutno nimamo niti enega z zakonom jasno opredeljenega kriterija in merila, ki bi omogočil oziroma sprožil nedvoumno zavarovanje posameznega drevesa!

Drevesa v gozdnem prostoru dodatno varujejo Pravilnik o varstvu gozdov (2000), Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o varstvu gozdov (2006), Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (1998) in Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (2006). Pravilnik o varstvu gozdov v 4. členu pravi, da se v gozdu načrtno ohranjajo drevesne in grmovne vrste, ki so v določenem sestoji ali gozdni združbi zelo redke, ter posamično drevje in grmovje posebnih oblik, dimenzij in varietet, ki jim daje značaj naravne vrednote ter populacije gozdnega drevja. Drevesne in grmovne vrste ter populacije gozdnega drevja iz prejšnjega odstavka se evidentirajo v gozdnogojitvenem načrtu in se ohranjajo in obnavljajo v soglasju z lastnikom gozda (Pravilnik o varstvu gozdov, 2000).

Pravilnik o spremembah in dopolnitvah gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (2006) v 12. točki 9. člena v sklopu funkcije varstva naravnih vrednot omenja, da poudarjeno funkcijo varstva naravnih vrednot opravljajo gozdovi ali njihovi deli, ki imajo po predpisih o ohranjanju narave status naravne vrednote, območja pričakovanih naravnih vrednot ter zavarovana območja. Ker pa po našem mnenju nekatera drevesa sodijo tudi v kulturno dediščino, menimo, da moramo za njihovo ohranjanje in varovanje upoštevati tudi 13. točko istega člena, ki opredeljuje funkcijo varovanja kulturne dediščine kot varovanje in ohranjanje območij ali objektov, ki so rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem in širšem prostoru. Poudarjeno funkcijo varovanja kulturne dediščine opravljajo zlasti gozdovi v neposredni okolici enot kulturne dediščine ter ostanki ohranjenih tradicionalnih oblik gospodarjenja (npr. steljniki, panjevci, gaji, logi) (Pravilnik o spremembah in dopolnitvah gozdnogospodarskih ..., 2006).

Drevesa izven gozdnega prostora posredno omenja tudi Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, 2008), ki ureja varovanje materialne (nepremične in premične) ter žive dediščine. Pri živi dediščini (nematerialni, nesnovni dediščini) zakon ne upošteva le delov, ki so neposredno povezani z materialno dediščino (npr. znanja, obrti, veščine), temveč - kot bomo videli v nadaljevanju - vključuje tudi predmete in prostore. S tem je novi zakon (poleg Konvencije o varstvu naravne in kulturne dediščine) poskrbel za izvajanje

Konvencije o varstvu nesnovne dediščine, ki jo je Slovenija ratificirala januarja 2008. V 1. členu je določeno, da so dediščina dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih opredeljene kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina prav tako vključuje tudi vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas. Za namene naše naloge so še posebej pomembne nekatere definicije dediščine, ki bi vanjo posredno lahko uvrstile tudi drevesa. Tako bi drevesa lahko vključili v:

- kulturno krajino, ki je definirana kot nepremična dediščina, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost (3. člen, 15. odstavek),
- kulturni spomenik, ki je opredeljen kot dediščina, ki je razglašena za spomenik ali ki je vpisana v inventarno knjigo pooblaščenega muzeja (3. člen, 16. odstavek),
- spomeniška območja, med katera sodijo deli urbane ali ruralne kulturne krajine, kraji zgodovinskih dogodkov ter tudi zgodovinski parki in vrtovi (3. člen, 35. odstavek),
- živo dediščino, ki jo predstavljajo nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine, in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino (3. člen, 47. odstavek).

Prav tako bi drevesno dediščino morali varovati zaradi družbenega pomena, ki ga imajo določena drevesa za skupnost in posameznike zaradi svojega kulturnega, vzgojnega, razvojnega, verskega, simbolnega in identifikacijskega potenciala ali za preučevanje strok, kot so antropologija, arheologija, arhitektura, etnologija, umetnostna zgodovina in zgodovina (3. člen, 7. odstavek). V skladu z zakonom se nepremična dediščina vpiše v register kot posamezna nepremičnina ali kot območje dediščine, pri čemer so nepremičnine lahko tudi zgrajene, sestavljene ali oblikovane z naravnimi sestavinami po načelih krajinske arhitekture (9. člen, 2. in 3. odstavek), v register pa se vpiše tudi živa dediščina skupaj s kulturnim prostorom, ki to dediščino podpira in omogoča njeno uresničevanje (9. člen, 6. odstavek). 1. odstavek 11. člen določa, da se lahko nepremična dediščina, ki predstavlja izrazit dosežek ustvarjalnosti ali dragoceno prispeva h kulturni raznolikosti, je pomemben del prostora ali dediščine RS ali njenih regij ali predstavlja vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo in prostorom, razglasi za nepremični spomenik. 3. odstavek istega člena opredeli še, da del nepremičnega spomenika lahko predstavlja tudi njegova neposredna okolica ter pritikline, ki z nepremičnim spomenikom sestavljajo prostorsko, funkcionalno ali pomensko celoto.

Glede na zapisano, novi zakon za varstvo kulturne dediščine odpira prostor tudi drevesni dediščini skupaj s prostorom, ki ga tvori, z zgodbami, ki jih pripoveduje, z običaji, ki jo spremljajo, z ledinskimi imeni, ki jih ustvarja ipd. (npr. Kriva jelka v Udin borštu, Gasilska lipa v Podkorenu, lipa v Seničnem, lipa v Žiganji vasi, ...). Trenutno drevesa najdemo v elektronskem registru nepremične kulturne dediščine, v sklopu vrtnoarhitekturne dediščine (npr. lipa v Vrbi), kulturne krajine (npr. živice na Jezerskem), naselbinske dediščine (npr. Senično, Vrba) ter profane stavbne dediščine (npr. lipa ob Močnikovi domačiji) (Register nepremične kulturne dediščine).

Nenazadnje posredno drevesno dediščino varuje tudi Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu svetovne ..., 1974), ki jo je ratificirala že SFRJ, Republika Slovenija pa jo je sprejela z Aktom o notifikaciji nasledstva glede konvencij UNESCO (1992). Drevesno dediščino lahko prepoznamo v sklopu naravne dediščine, ki je definirana v 2. členu: »naravni spomeniki, ki jih sestavljajo fizične ali biološke formacije ali skupine formacij in imajo z estetskega ali znanstvenega vidika izredno splošno vrednost.« (Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu svetovne..., 1974). Točka a 5. člena omenjene konvencije državi podpisnici narekuje, da mora sprejeti splošno politiko, ki je usmerjena tako, da dobi kulturna in naravna dediščina pomen v določeni skupnosti in da se varstvo te dediščine vključi v programe splošnega planiranja.

Nadgradnjo pariške Konvencije o varstvu naravne in kulturne dediščine predstavlja Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju Konvencija), ki jo je leta 2003 sprejela Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO), Slovenija pa jo je ratificirala januarja 2008 (Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2008). Medtem ko lahko materialno dediščino ohranjamo tudi po smrti ustvarjalcev oziroma lastnikov, nesnovno dediščino, ki se z ustnim izročilom prenaša iz roda v rod, hitreje izgubljam. Kljub temu da vloga nesnovne dediščine v tem trenutku še ni jasno prepoznana in definirana, na ravni Evropske unije in tudi pri nas potekajo različni posveti, konference in pobude, kjer se ukvarjajo s tovrstno dediščino (npr. Dnevi evropske kulturne dediščine 2005). 2. člen Konvencije opredeli nesnovno kulturno dediščino kot »prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, preneseno iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino, in zagotavlja občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbuja spoštovanje do kulturne raznovrstnosti in človeške ustvarjalnosti.« (MKVND, 2008) Nesnovna dediščina torej predstavlja neotipljivo, vendar živo izročilo, ki bistveno prispeva k nacionalni identiteti, kulturni raznolikosti in zgodovini skupnosti oziroma skupine ljudi. Vključuje »ustna izročila in

izraze, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine; uprizoritvene umetnosti; družbene prakse, rituale in praznovanja; znanje in prakse o naravi in svetu ter tradicionalne obrtne veščine.« (MKV NKD, 2008, 2. člen, 2. odstavek) V skladu z naštetim bi verjetno med nesnovno dediščino lahko uvrstili ledinska imena določenih krajev, ki so marsikje povezana z drevesi (pri Krivi jelki, Dobrava, Hruševje, Hrušica, Javornik, Jesenice, Leše, Vrhnje ...). Poleg imen pa so z drevesi povezane nekatere šege in običaji (npr. Ziljsko štehanje, zatikanje lipovih vejic za okna, semnji pod vaškimi lipami, finfranje pod Krivo jelko, ...), pregovori, reki, legende, zgodbe, ljudsko verovanje, ljudsko zdravilstvo, umetnost ipd. Konvencija o nesnovni kulturni dediščini bi lahko odigrala pomembno vlogo pri določitvi nematerialnih kriterijev za drevesno dediščino, kar pa tovrstno drevesno dediščino nedvomno umešča tudi med kulturno (in ne samo naravno) dediščino.

Posebno mesto v sistemu varstva drevesne dediščine pripada drevesom, ki so ustrezno zavarovana z odloki ali odločbami in imajo edina pravni status. V Preglednici 1 so našeta drevesa, ki so bila na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 zavarovana z odločbami. Drevesa so vključena v Register naravnih vrednot, nekaj pa jih ne raste več. V oči bode podatek, da so bili zadnji odloki oziroma odločbe o zavarovanju posameznih dreves sprejeti daljnega leta 1985! Kljub temu da so odločbe že močno zastarele, so edinstvene priče odnosa, kakršnega so imeli naši predniki do drevesne dediščine.

Iz pregleda zakonodaje je moč zaključiti, da vrsta zakonov in pravnih aktov vsaj posredno opredeljuje tudi drevesno dediščino, vendar pa so le-ti zelo ohlapni in zato v ključnih situacijah največkrat neučinkoviti.

5.2 VREDNOTENJE DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT IN DRUGIH IZJEMNIH DREVES

5.2.1 Vrednotenje, vrednota in vrednostni krog

Beseda vrednotenje izhaja iz glagola vrednotiti, ki ima v Slovarju slovenskega knjižnega jezika enega izmed naslednjih pomenov: 1. določati, ugotavljati vrednost, pomen, kakovost česa (npr. vrednotiti literarno, znanstveno delo), 2. priznavati komu, čemu vrednost, pomembnost (npr. visoko vrednotiti izobrazbo, sliko) (SSKJ, 1994). Publikacija Družboslovje ločuje med izrazoma vrednost in vrednota, pri čemer definira: »... filozofski pomen izraza vrednost kot človekov odnos do nečesa, kar ima zanj večjo ceno, veljavnost v primeri z nečim drugim, filozofski pomen izraza vrednota pa predvsem (kot) tiste kategorije znotraj etike, estetike in spoznavne teorije, ki imajo za teorijo posebno vrednost, ker učinkujejo na razvoj in vedenje človeštva; socialnopsihološki pomen izraza vrednota definira kot pomembno vrsto prepričanj članov skupine o tem, kaj je dobro in kaj zaželeno

in kaj je slabo in nezaželeno.« (Publikaciji Družboslovje CZ, 1979, cit. po Sruk, 1985: 215).

Vrednotenje je torej proces odločanja, v katerem različnim stvarjem pripisujemo določeno vrednost. Nekatere stvari postanejo vrednejše, pomembnejše in bolj želene od drugih. Stvari, ki jim priznavamo veliko vrednost in jim dajemo prednost pred ostalimi, postanejo vrednote. Kot tako je vrednotenje tesno povezano z epistemologijo, ki se ukvarja z vedenjem in spoznavanjem. Subjekt, ki spoznava pred-mete, ki se mu postavljajo nasproti, je hkrati tudi nosilec njihovega vrednotenja. Subjekt in objekt tvorita vrednostni krog, v katerem človek kot spoznavajoči subjekt vrednoti objekte, ki se mu postavljajo nasproti.

Beseda subjekt (*lat. subicere*) ima več pomenov. Ontološko pomeni tisto »... kar je v temelju in 'nosi' dejanja, lastnosti; je neodvisna dejanska bit, katere bistvena značilnost je tudi življenje, eksistenca, ki vključuje zavest«. V spoznavnem pomenu pa je subjekt »... tisto, kar spoznava, kar je torej temeljni pogoj in izhodišče vsakega spoznavnega procesa.« (Sruk, 1985: 196) Subjekt je podlaga spoznanja. Spoznava pa tisto, kar mu je postavljeno nasproti, torej objekte (*lat. objectum*), kar pomeni nasproti postavljeno. Objekt je »... tista vsebina, ki je predmet določene miselne, voljne ali proizvodne dejavnosti. ... Brez subjekta ni objekta in obratno.« (Sruk, 1985: 148)

Po Baldnerjevem (1995) mnenju stvari vedno izkušamo in dojemamo kot vredne. »Človek ne more, da ne bi vrednotil. Svet, kolikor ga poznamo, je že sodoločen z naravo našega spoznavanja, z načinom človekove biti-v-svetu.« (Baldner, 1995; Klopčič, 2000: 5) Zato je naš odnos do sveta vedno antropogen (ker izhaja iz človeka), ne pa nujno tudi antropocentričen (torej tak, ki je usmerjen le na korist človeka). Ker je človekov svet svet vrednotenja, je procesu vrednotenja podvržena tudi narava, ki človeku predstavlja objekt vrednotenja.

Kaj, glede na povedano, nam torej predstavlja pojem naravna vrednota, ki je z novim zakonom o ohranjanju narave nadomestil pojem naravna dediščina (slednje poimenovanje se je uveljavilo leta 1974 s sprejetjem Konvencije o naravni in kulturni dediščini, še pred njim pa so bili v uporabi pojmi kot so spomenik, znamenitost, izročilo)? Medtem ko dediščina vključuje tudi časovno razsežnost in predstavlja nekaj, kar smo prejeli od prednikov, s čimer se identificiramo in kar bi radi ohranili in obogateno prepustili prihodnjim rodovom, ima pojem vrednota ožji pomen. Lahko bi rekli, da je naravna vrednota nekaj, kar stroka v določenem času zaradi posebnih lastnosti prepozna kot pomembnejši in zaradi tega vrednejši del narave. Ker se družba v času razvija in spreminja, z njo pa se spreminjajo tudi kriteriji in merila, so vrednote podvržene spremembam. Drevesne naravne vrednote pri tem niso izvzete.

Kot smo videli, je proces vrednotenja odvisen od stopnje spoznavanja. Da bi lahko določili ustrezne kriterije in merila, moramo spoznavati naravo, da vidimo, kaj imamo in s čim razpolagamo. Naravne vrednote je najprej potrebno evidentirati in šele tej fazi sledi razvrščanje in vrednotenje, kjer primerljive dele narave med seboj primerjamo ter ugotavljamo ali izpolnjujejo pogoje za uvrstitev med naravne vrednote. Natančna evidenca naravnih vrednot je osnovni (ne pa tudi edini kot se bo pokazalo v nadaljevanju) pogoj za vrednotenje in varovanje.

5.2.2 Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot

Drevesne naravne vrednote v Registru obsegajo kar 32 % vseh naravnih vrednot (Simić, 2005; Habič, 2006), kar jih uvršča med najpogostejšo naravno vrednoto. Ker pa v določenih posameznih zapisih ni navedeno, koliko dreves zapis obsega, je skupno število dreves še višje; po pregledu vseh zapisov Habičeva (2006) meni, da je število dreves evidentiranih posamično ali v skupini v Registru kar 3184. Visok delež drevesnih naravnih vrednot bi verjetno lahko pripisali uspehu akcije evidentiranja najdebelejših dreves, ki jo je v 80. letih izvajal Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine (Simić, 2005). Kljub temu pa so bila drevesa po metodološki plati v preteklih desetletjih, ko sta nastajala Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije in kasneje Register naravnih vrednot, samo delno ovrednotena ali pa celo prezrta (npr. v delu Predlogi za zavarovanje nekaterih pomembnejših pokrajinskih območij in naravnih znamenitosti v Sloveniji, prav tako ob razpadu Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, ko predvsem pri drevesni dediščini in dediščini oblikovane narave ni prišlo do usklajene odločitve, kaj spada v kulturno in kaj v naravno dediščino) (Skoberne in Peterlin, 1988; Simić, 2005).

Na sliki 6, ki prikazuje prostorska razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji, lahko opazimo, da so ponekod v Sloveniji drevesne naravne vrednote izrazito bolj pogosto zastopane kot drugje. Poleg naravnih danosti gre vzroke za to dejstvo verjetno iskati tudi v različni skrbi posameznikov in strokovnih služb pri varovanju in ohranjanju drevesnih naravnih vrednot. Kako naj sicer razložimo drugo dejstvo, da podroben popis drevesne dediščine obstaja za le Podravje in Pomurje, kjer je v letih 1966 in 1967 stara in znamenita drevesa popisoval Šoštarič, in za Goriško, Sežansko in Ilirskobistriško območje, kjer je pregled drevesne dediščine leta 1973 pripravila Golob Klančičeva s sodelavci? Oba popisa sta zastarela.

Preglednica 3: Prikaz kriterijev in strokovnih meril za proglašanje drevesnih naravnih vrednot v različnih zakonodajnih aktih

Uredba o urejanju pos. razmerij iz zakona o gozdovih (Ur. l. SRS 8/75, čl. 15)	Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur. l. SRS 1/81, čl. 2)	Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (Skoberne in Peterlin, 1988)	Zakon o gozdovih (Ur.l. RS 30/93, čl. 44)	Zakon o ohranjanju narave – UPB2 (Ur.l. RS, št. 96/04) člen 4	Zakon o ohranjanju narave – UPB2 (Ur.l. RS, št. 96/04) člen 37	Uredba o zvrsteh naravnih vrednot (Ur.l. RS 52/02, 67/03, čl. 3)
Kriteriji za zavarovanje posameznih dreves ali skupin kot naravni spomeniki.	Kriteriji za opredeljevanje naravne dediščine.	Merila za vrednotenje evidentirane naravne dediščine Slovenije. Inventar navaja tudi varstvene namembnosti ter razvojne usmeritve.	Kriteriji za izločanje dreves v gozdu oz. gozdnem prostoru kot naravne znamenitosti oz. redkosti.	Splošni kriteriji za proglašanje naravnih vrednot; drevesa izrecno niso navedena.	Strokovna merila za vrednotenje; drevesa izrecno niso navedena.	Kriteriji opredeljevanja naravnih vrednot na splošno.
- značilna oblika - izredna debelina - redkost - zgodovina - poseben kulturni pomen - poseben znanstveni pomen - poseben vzgojni pomen - nad 120 cm premera	- kulturna - znanstvena - zgodovinska - estetska vrednost (za SRS ali ožje območje)	- izjemnost - tipičnost - kompleksna povezanost - ekološki vidik - kulturni vidik Drevesa se omenjajo v zvezi s kriterijem izjemnosti (absolutna redkost pojavljanja, izjemne dimenzije ter izredna ali enkratna oblika). Varstvene namembnosti: - rekreacijska - izobraževalna - biotopska - znanstveno-raziskovalna - rezervatna - spomeniška (pričevalna) Drevesa so navedena v sklopu spomeniške (pričevalne) namembnosti.	- nad 120 cm premera - izjemne lastnosti: - botanične - dendrometrične - biotopske - oblikovno-estetske	- redkost - dragocenost - znamenitost - vrednost - del žive in nežive narave, naravno območje (ali del njega), - ekosistem - krajina - oblikovana narava	- izjemnost - tipičnost - kompleksna povezanost - ohranjenost - redkost - ekosistemska pomembnost - znanstveno-raziskovalna pomembnost - pričevalna pomembnost	- izjemnost - tipičnost - kompleksna povezanost - ohranjenost - redkost - ekosistemska pomembnost - znanstveno-raziskovalna pomembnost - pričevalna pomembnost Za drevesa veljajo sledeči kriteriji: - izjemne dimenzije - izjemen habitus - izjemna starost - ekosistemska pomembnost - znanstveno-raziskovalna pomembnost - pričevalna pomembnost

Vir: Drevo kot naravna dediščina (Anko, 2004: 194). Preglednica je dopolnjena z merili, navedenimi v Inventarju najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (Skoberne in Peterlin, 1988) ter s strokovnimi merili za vrednotenje kot so navedena v 37. členu ZON-a

V preglednici 3 je prikazano, kako so se spreminjali kriteriji in merila za proglašanje drevesnih naravnih vrednot v različnih zakonodajnih aktih. Žal med naštetimi kriteriji v različnih zakonodajnih aktih ni moč opaziti kronološkega razvoja, še več, kot meni Anko (2004: 193), se zdi, »da so bili v posamezne akte povzeti bolj ali manj slučajno.«

Na problematiko neskladnega vrednotenja je v zadnjih letih opozorilo več strokovnjakov. Pomemben prispevek predstavlja članek Drevo kot naravna dediščina (Svetličič in Skoberne, 1988), v katerem sta avtorja obravnavala izhodišča za vrednotenje drevesne dediščine in poudarjala njeno pomembnost v prostoru tudi s kulturnega vidika. V uvodu prispevka sta zapisala: »V predstavitvi izhodišč za vrednotenje drevesne naravne dediščine želimo približati metodološki pristop naravovarstvene službe pri obravnavi tovrstnih naravnih spomenikov, ki so si dotlej utirali pot med zavarovano naravno dediščino le zaradi svojih dendrometrijskih posebnosti.« (Svetličič in Skoberne, 1988: 89).

V prispevku sta poudarila tesen preplet človeka z drevesom, ki je bil zanj pomemben iz praktično-uporabnih vidikov (les, plodovi, cvetje), estetskih vidikov (okras) ter zaradi verovanja in simbolne vrednosti. V tem oziru niso bila za človeka pomembna le debela drevesa, temveč posamezna drevesa, ki so prehajala iz roda v rod (t.i. hišna drevesa) ali pa so kako drugače zaznamovala neločljivo povezanost s človekom, določeno skupnostjo ali krajino. Avtorja sta zato sklepala, da imajo taka drevesa kulturno-zgodovinsko vrednost, kar jih upravičeno uvršča med naravno dediščino. Ker sta se zavedala specifičnosti problematike objektivnega vrednotenja drevesne dediščine, sta v nadaljevanju podala in opisala vidike oziroma izhodišča, ki so nam v pomoč pri obravnavanju drevesne dediščine. Izhodišča sta razdelila v štiri večje kategorije, ki se nadaljnje delijo v manjše skupine (Preglednica 4).

Vsako od izhodišč je v nadaljevanju razloženo in opisano. Ni težko opaziti, da so navedena izhodišča iz leta 1988 precej bolj podrobna in nazorna kot kriteriji iz Uredbe o zvrsteh naravnih vrednot, ki so na voljo trenutnemu vrednotenju drevesnih naravnih vrednot. Vključena so bila tako vaška drevesa, »turška« drevesa, mejniki, sodna in spominska drevesa, kot tudi drevesa pomembna zaradi estetske vloge, ki jo imajo v prostoru in v odprti krajini in celo drevesa pomembna zaradi svoje simbolike. Avtorja sta obenem opozorila tudi na neustreznost tedanjega zakona o gozdovih, kjer je bilo določeno, da se zaradi izjemne debeline med naravne znamenitosti uvrsti vsa drevesa s premerom nad 120 cm. Ker je debelina odvisna od posamezne vrste in od rastišča, sta na podlagi podatkov pridobljenih v raziskovalni akciji 'Najdebelejše drevo v domačem kraju' predlagala nove mere debelin za posamezno drevesno vrsto. Zaključila sta, da je za celostno vrednotenje drevesne dediščine potrebno povezovanje med strokami in ustrezen strokovni kader.

Preglednica 4: Izhodišča, ki so v pomoč pri obravnavanju drevesne dediščine, kot sta jih podala Skoberne in Svetličič (1988)

1. Biološka izhodišča	2. Kulturno-zgodovinska izhodišča	3. Neposredna uporabnost	4. Simbolika (pesništvo, pripovedništvo)
a) Dendrološka izhodišča • debelina • višina • starost • razrast • ohranjenost b) Botanična izhodišča • redka rastlinska vrsta • mutanti • drevesna vrsta na meji razširjenosti • redke nesamonikle vrste c) Ekološka izhodišča	a) Kulturno-zgodovinska funkcija • vaška drevesa • »turška« drevesa • mejniki • rabljevke ali sodna drevesa • spominska drevesa • drevesa povezana z NOB b) Estetska funkcija • v krajini • ob arhitekturi c) Funkcija v odprti krajini • usmerjevalna funkcija • orientir • počivališče • razgledišče	a) cvet b) plod c) les d) stelja e) zastiralna funkcija (senca, veter) f) varovalna funkcija (veter, strela) g) okras	

Ker se kriterijev in meril iz ZON-a in Uredbe ne da neposredno aplicirati na drevesne naravne vrednote, se je leta 2003, torej 4 leta po sprejetju ZON-a, problema vrednotenja drevesnih naravnih vrednot, po naročilu Agencije RS za okolje, lotil Mastnak. Mastnak (2004) je pripravil študijo o vrednotenju drevesnih naravnih vrednot (drevesne dediščine), v kateri je zbral in predstavil kriterije ter predloge meril za določitev drevesnih naravnih vrednot. Že na začetku je jasno poudaril, da se je pri obravnavanju drevesnih vrednot, kakor izhajajo iz ZON-a, potrebno osredotočiti na biološko izjemnost posameznih drevesnih osebkov in na njihov ekološki pomen, ni pa mogoče zajeti vseh raznolikih kulturnih vidikov drevesa v kulturni krajini in urbanem okolju. V članku je tudi jasno poudaril, da z ZON-om in Uredbo »... ni mogoče zajeti vseh raznolikih kulturnih vidikov drevesa v kulturni krajini in urbanem okolju« (Mastnak, 2004). Prav zaradi tega bi bilo za celostno vrednotenje drevesnih vrednot nujno potrebno sodelovanje z Ministrstvom za kulturo, ki pa pojma »drevesne dediščine« v Zakonu o varstvu kulturne dediščine ne pozna in se z njo tudi ne ukvarja dosti.

Podrobno je razčlenil kriterije, ki v Uredbi opredeljujejo drevesno vrednoto (izjemne dimenzije, izjemen habitus, izjemna starost, ekosistemska pomembnost, znanstveno-raziskovalna pomembnost in pričevalna pomembnost) ter predlagal merila za določitev drevesnih naravnih vrednot. Pri kriteriju pričevalne pomembnosti je Mastnak predlagal, da

se ga pomensko zoži in sicer tako, da se kot pričevalno pomembno opredeli drevo (Mastnak 2004: 171):

- ki ima posebno vlogo v naselbinski kulturi (vaško drevo, hišno drevo, spominsko drevo, drevo ob sakralnem in spominskem objektu ipd),
- ki je povezano z narodovo zgodovino in kulturo,
- ki priča o posebnih načinih uporabe drevesa,
- ki je v krajini močno vidno izpostavljeno.

Predlog zajema večino dreves opisanih znotraj kulturno-zgodovinskega izhodišča, kot sta ga opredelila Svetličič in Skoberne (1988). V nadaljevanju je za vsak kriterij postavil merilo ter sistem točkovanja za določitev in razvrstitev drevesne naravne vrednote, pri čemer debelina (obseg v centimetrih) in višina (v metrih) prineseta drevesu največ točk, hkrati pa ostali kriteriji pripomorejo, da se med drevesne vrednote uvrstijo tudi drevesa, ki so po obsegu ali višini blizu mejnim vrednostim. Vendar pa nematerialni kriteriji v predlaganem sistemu niso upoštevani v zadostni meri, saj je razkorak v točkovanju med debelino in višino ter ostalimi kriteriji (kjer je za posamezen kriterij možno dobiti največ 5 točk) prevelik. Drevesa z majhnimi obsegi tako že avtomatično izpadejo. Mastnak je podrobno opredelil tudi kriterije, ki razvrščajo drevesne naravne vrednote med vrednote državnega in lokalnega pomena.

V članku Drevo kot naravna dediščina tudi Anko (2004) opozarja na neustreznost, neopredeljenost in neusklajenost kriterijev in meril v sistemu varstva drevesnih naravnih vrednot. Kriteriji, kot so trenutno opredeljeni v ZON-u in Uredbi, so preveč subjektivni in nedorečeni, da bi z njimi lahko branili drevesne vrednote oziroma dediščino. Še težje je zanje postaviti ustrezna merila (npr. kako definirati in skalirati kriterij dragocenost, znamenitost ipd.). Po drugi strani pa je iz sistema kriterijev izpadel estetski kriterij, ki je verjetno eden najmočnejših argumentov pri ohranjanju naravne dediščine. Kronološki pregled sistema kriterijev, ki ga navaja Anko, je povzet v Preglednici 3. »Kriteriji, ki jih za drevesne vrednote upošteva Uredba, so nepopolni, ne upoštevajo fitogeografske pestrosti dežele, so močno subjektivni, zato odprti nesistematičnim interpretacijam in težko primerljivi, dokler ne bo izdelan kolikor toliko objektiviziran sistem, ki bo poleg vsega upošteval, da najodličnejša drevesa kot živa naravna dediščina nenehno umirajo in da na njihova mesta nenehno vraščajo nova« (Anko, 2004: 191). Anko je v prispevku jasno nakazal, da za uspešno varstvo potrebujemo sistematično utemeljen sistem posameznih kriterijev, ki opredeljujejo drevesno dediščino in s pomočjo katerega se bo le-ta tudi inventarizirala.

Da bi poenotili in jasno določili kriterije in merila za vrednotenje drevesnih naravnih vrednot, je leta 2005 ZRSVN sestavil posebno komisijo, ki se je ukvarjala z vrednotenjem

in opredeljevanjem drevesnih naravnih vrednot. Poglavitni namen naloge je bil »...določiti enotna in objektivna merila za vrednotenje dreves z namenom opredelitve drevesnih naravnih vrednot in nadalje smiselno povzeti kriterije za razvrstitev naravnih vrednot na naravne vrednote državnega ali lokalnega pomena« (Ocvirk in sod., 2005: 1). Izhajali so iz kriterijev navedenih v Uredbi. Kljub zgoraj opisanim poskusom vzpostavitve novega in bolj usklajenega sistema vrednotenja dreves in odločitve, da se »drevesne naravne vrednote opredeli na podlagi šestih strokovnih meril in sicer po sistemu ali-ali« (Ocvirk in sod., 2005: 3), se je skupina že na začetku subjektivno odločila, »da se največji pomen pri opredeljevanju drevesnih naravnih vrednot zaradi relativno enostavnega in objektivnega merjenja dodeli dimenzijam drevesa, še posebej obsegu debla. Vsa ostala merila, razen tam kjer so evidentni drugi oziri, se uporabijo predvsem pri drevesih, katerih obseg ali višina sta blizu mejnih obsegov in višin (20 % možni odstop od mejnih obsegov debel ali višin dreves)« (Ocvirk in sod., 2005: 3). Pri definiciji kriterijev so se večinoma naslonili na Mastnakovo študijo (2004), pri določitvi mejnih obsegov in višin pa na že obstoječe strokovne predloge (Skoberne in Svetličič, 1988; Jenčič, 1999). Na koncu so navedeni tudi kriteriji, ki posamezno drevesno naravno vrednoto uvrstijo med vrednote državnega (sem se lahko uvrsti največ tretjino vseh drevesnih naravnih vrednot) ali med vrednote lokalnega pomena.

Kepa Ferlan (2005) je na podlagi Mastnakove projektne naloge za vrednotenje drevesnih naravnih vrednot (Mastnak, 2004) razvila večparametrski odločitveni model za podporo odločanju pri vrednotenju in razvrščanju drevesnih in podzemeljskih geomorfoloških naravnih vrednot po njihovi pomembnosti. Osredotočila se je na izgradnjo večparameterskega odločitvenega modela, katerega prednost je v obdelovanju večjega števila kriterijev oziroma dejavnikov naenkrat. Model predstavlja učinkovit pripomoček, ki pomaga razvrščati že evidentirane drevesne naravne vrednote in »izbrati tiste, ki so primerne za vpis na Seznam naravnih vrednot, ki je sestavni del Pravilnika o določitvi in varstvu naravnih vrednot.« (Kepa Ferlan, 2005: 9) Žal pa v delu ni obravnavana sama problematika vrednotenja in vzpostavitve ustreznih kriterijev, ki naj bi zajela raznolikost drevesnih naravnih vrednot. Za učinkovito delovanje sistema je potrebno poskrbeti za točne in kakovostne vhodne podatke, torej čim bolj natančno osnovno evidenco, za katero skrbi človek in ki jo je potrebno redno osveževati in nadgrajevati. Sistem namreč ne more povezati nečesa, kar ni natančno opredeljeno v vhodnih podatkih. Kot je zaključila avtorica, »metodologija predvsem pripomore k podpori človekovim miselnim procesom v kompleksnih odločitvenih situacijah, kjer je nujno sočasno upoštevanje velikega števila različnih dejavnikov. Vsekakor pa je za samo izgradnjo baze znanja odgovoren človek, v čigar rokah vedno ostaja tudi končna presoja in odločitev.« (Kepa Ferlan, 2005: 76). Ker so izhajali iz Mastnakove projektne naloge (2004), imata največjo težo debelina in višina, manjši pomen prineseta kriterija pričevalna pomembnost in znanstveno-raziskovalna pomembnost, najmanj pa doda ekosistemska pomembnost.

Na problem vrednotenja izjemnih dreves je ponovno opozorila Habičeva (2006). Na podlagi podatkov o drevesnih naravnih vrednotah iz Registra naravnih vrednot je predlagala nov, objektivnejši sistem vrednotenja ter podrobneje razčlenila tako merljive kot tudi nemerljive kriterije. Glavna kriterija, ki uvrščata drevo med izjemna drevesa, še vedno ostajata debelina in višina. Zaradi subjektivnosti imajo ostali kriteriji omenjeni v sistemu zgolj dopolnilno vlogo. Kljub temu je v delu nakazan premik k celostnemu dojemanju in obravnavanju drevesa. »Nemogoče je ločevati izjemno drevo, kot naravni organizem, od celotne palete družbenih pomenov, ki ga drevesu pripisuje človek od pradavnine. Zato je v veliki večini primerov nesmiselno ločevati naravoslovno in družboslovno komponento drevesa. Uspešno ohranjanje celostnosti drevesa kot temeljne sestavine naravnega in družbenega okolja je mogoče le s sodelovanjem naravoslovnih in družboslovnih strok na vseh področjih, ki jih povezuje drevo« (Habič, 2006: 179).

V programu dela Zavoda RS za varstvo narave za leto 2006 je med drugim zapisano, da je vodenje in vzdrževanje podatkovne zbirke naravnih vrednot, v kateri se trenutno nahaja 8096 naravnih vrednot, ena pomembnejših nalog na področju naravnih vrednot. Na podlagi obstoječih podatkov in v letu 2005 izdelane metodologije vrednotenja drevesnih naravnih vrednot naj bi izdelali celovito analizo drevesnih naravnih vrednot (ZRSVN, 2007).

Kljub temu da je v Uredbi zapisano, da se del narave določi za naravno vrednoto na osnovi strokovnih meril vrednotenja s primerjanjem njegovih lastnosti z lastnostmi drugih delov narave, ki so glede na značilnosti naravnih pojavov in naravnih oblik med seboj primerljivi, je vrednotenje in opredeljevanje drevesnih naravnih vrednot še vedno problematično in sporno. Kot je razvidno, je v praksi vrednotenja uspešno apliciran predvsem kriterij izjemnih dimenzij (obseg in višina).

5.2.3 Vrednotenje drevesne dediščine v evropskem prostoru

V nadaljevanju bomo izpostavili nekatere konvencije, deklaracije in pobude, ki v zadnjem času pomembno prispevajo pri opredeljevanju nematerialnih vidikov kulturne in naravne dediščine in ki se neposredno navezujejo na drevesno dediščino. Velja poudariti, da strokovnjaki iz različnih držav zaznavajo potrebo po razširitvi osnovnih kriterijev vrednotenja na kulturno in duhovno sfero; pobude postajajo vse bolj jasne in številčne, vendar vsebina sporočil še nima svoje končne oblike (Evropska deklaracija o okrasnih drevesih, Seminar o gozdarstvu in naši kulturni dediščini (Report, 2005), Deloška iniciativa o svetih krajih idr.). Harmon (2004) opozarja na neotipljive vrednote na zavarovanih območjih in navaja, da so kljub težavam pri definiciji in merjenju pomembne, ker predstavljajo srčiko sodobnega naravovarstva. Povzame in na kratko opiše vsako izmed enajstih vrednot (rekreacijske, terapijske, duhovne, kulturne, identitetne, prisotnostne, umetniške, estetske, vzgojne, znanstveno raziskovalne in spremljevalne ter mirovne), ki jih

je kot glavne izpostavil WCPA (IUCN World Commission on Protected Areas). Marsikatero med njimi bi lahko pripisali tudi drevesni dediščini.

5.2.3.1 Izpopolnjeni vseevropski kazalci za trajnostno gospodarjenje z gozdovi

Pomembna pobuda za prepoznanje nematerialnih vidikov drevesne dediščine je Dunajska deklaracija vrha o gozdovih za življenje (Vienna Living Forest Summit Declaration, 2003) sprejeta na Četrti ministrski konferenci o varovanju gozdov v Evropi leta 2003. V okviru omenjene deklaracije je bilo sprejetih 5 neobveznih resolucij. Leta 2002 je Ministrska konferenca o varovanju gozdov v Evropi (MCPFE) izdala dokument Izpopolnjeni vseevropski kazalci za trajnostno gospodarjenje z gozdovi (Improved Pan-European Indicators for Sustainable Forest Management, 2003), v katerem je podanih 6 kriterijev, ki jih dodatno opredeljuje 35 kazalcev. Resolucija V3 z naslovom »Ohranjanje in večanje družbenih in kulturnih razsežnosti trajnostnega gospodarjenja z gozdovi v Evropi« se je osredotočila na pomembnost družbene in kulturne komponente pri trajnostnem gospodarjenju z gozdovi. Podpisniki so se zavezali, da bodo ohranjali in razvijali tako materialne kot tudi nematerialne družbene in kulturne vidike trajnostnega gospodarjenja z gozdovi. Za nas najbolj zanimiv kazalec je kazalec 6.11 - kulturne in duhovne vrednote, podan v okviru Kriterija 6 - Vzdrževanje drugih socio-ekonomskih funkcij in razmer. Kljub temu da je jasno, da kulturne in duhovne vrednote gozda niso nujno enake kulturnim in duhovnim vrednotam posameznega drevesa, ki lahko raste izven gozda, se nam zdi vredno, da na tem mestu predstavimo prizadevanja in stališča nekaterih mednarodnih strokovnjakov, ki skušajo definirati in razčleniti ta kazalec. Ugotovitve nam lahko služijo kot iztočnica pri oblikovanju novega odnosa do drevesa in v nadaljevanju pri definiranju dodatnih kriterijev za vrednotenje nematerialnih vidikov drevesne dediščine. Omenjeni kazalec je že leta 2002 poskušal opredeliti Parviainen (2002). Zastavil si je naslednji dve vprašanji:

1. Kaj v gozdarstvu pomenijo kulturni in duhovni faktorji?
2. Kako meriti in ohranjati kulturne in duhovne vrednote, povezane z gozdom?

Iz izvora besede kultura je izpeljal, da je kultura lahko bodisi duhovna (nematerialna) ali materialna. Poudaril je, da so kulturni in duhovni vidiki gozdov običajno povezani z estetsko, vzgojno in socialno funkcijo gozdov. Večino informacij s področja kulturnih in duhovnih vidikov gozda bo potrebno še pridobiti s posebnimi in interdisciplinarnimi raziskavami (na področju filozofije, etnologije, zgodovine, arhitekture, prava in medicine).

FAO/ECE/ILO (Mreža strokovnjakov za implementacijo trajnostnega gospodarjenja z gozdovi), Ministrska konferenca o varovanju gozdov v Evropi (MCPFE) v sodelovanju z Švedskim nacionalnim odborom za gozdarstvo ter Regijskim gozdarskim odborom v Varmland/Orebro so junija 2005 na Švedskem organizirali Seminar o gozdarstvu in naši

kulturni dediščini, ki je bil posvečen prav izboljšanju oziroma izpopolnitvi zgoraj omenjene Dunajske resolucije V3. V uvodnem delu Seminarja (Report, 2005) je bila predstavljena izhodiščna ideja, da kulturni vidiki predstavljajo vrednoto samo na sebi, hkrati pa zastopajo tudi družbene in naravne vrednote. Zato je bilo najprej potrebno razjasniti in opredeliti kulturno komponento, ker vpliva na uspešno varovanje in trajnostno gospodarjenje z gozdovi. Pomemben del kulturne dediščine je prav neotipljiva (nematerialna) dediščina, ki se na primer manifestira v svetih gajih. Na Seminarju so izpostavili, da je skozi interakcijo med ljudmi ter naravo in povezovanjem med biotsko in kulturno raznovrstnostjo potrebno vzpostaviti povezavo med kulturo in naravo. Obravnavo kulturnih in duhovnih vidikov povezanih z gozdovi omogoča šele interdisciplinaren pristop, torej poleg gozdarjev še politika, lokalna oblast, strokovnjaki na področju dediščine, razvoja podeželja, organizacije na področju turizma, ohranjanja biodiverzitete, različne nevladne organizacije na področju okolja, kulture, družbe in znanstveniki. Največ težav je tako na konceptualnem kot na praktičnem nivoju 'zopet' povzročal kazalec 6.11 – kulturne in duhovne vrednote, saj nihče ne ve, kaj točno pomeni in kako ga je potrebno pravilno upoštevati in izpolnjevati. Udeleženci Seminarja so sklenili, da je kazalec 6.11 potrebno podrobneje opredeliti s specifičnimi navodili in smernicami. Med potencialnimi tipi območij s kulturnimi in duhovnimi vrednotami so nekateri udeleženci Seminarja naštevati naslednje: arheološka najdišča, naravne spomenike, prizorišča zgodovinskih dogodkov, območja povezana z legendami, literaturo in umetniškimi dogodki, posamezna velika ali nenavadna drevesa, arboretum, še posebej lepa oziroma vredna krajina ter območja svetovne dediščine (Gaworska, 2005; Prins, 2005).

Z vključitvijo kulturnih in duhovnih vrednot v zavarovana območja se sedaj ukvarja Delovna skupina IUCN WCPA za kulturne in duhovne vrednote zavarovanih območij, pri čemer jih ne zanimajo le duhovne vrednote zavarovanih območij ampak občutek za svetost narave v najširšem smislu. Znotraj omenjene skupine je bila jeseni 2004 ustanovljena Deloška pobuda, ki svoje delovanje posveča duhovnim vrednotam in svetim območjem v tehnološko razvitih državah (Keršič Svetel, 2007). Glavni namen Deloške pobude je preko razumevanja kompleksnega odnosa med duhovno/kulturnimi in naravnimi vrednotami pomagati ohranjati svetost in biodiverzitetno območij (The Delos initiative, 2004). Razumevanje in vključevanje nematerialnih vrednot, kakršne so veličastnost, estetska vrednost, doživljanje enosti z naravo pozitivno prispevajo k ohranjanju narave in so med ljudmi velikokrat bolj sprejete in razumljive kot pa strogo znanstvene upravljaljske smernice. Čeprav drevesa niso nikjer izrecno omenjena, ocenjujemo, da vpliv omenjenih iniciativ sega tudi na področje drevesne dediščine, saj so po eni strani med različnimi ljudstvi vedno obstajala sveta drevesa in sveti gaji, ki so okrog sebe razpirala svet prostor, po drugi strani pa je drevo učinkovit učni pripomoček za vzgojo ljudi usmerjeno k varovanju in ohranjanju narave.

5.2.3.2 Evropska deklaracija o okrasnih drevesih

Na 2. Evropskem kongresu arborikulture v Versaillesu leta 1995 so nekatere mednarodne Zveze arboristov (Francije, Italije, Španije, Nemčije-Avstrije, Danske, Norveške ter Anglije in Irske) podpisale in objavile Evropsko deklaracijo o okrasnih drevesih (Charte Européenne de l'Arbre d'Agrément, 1995). Kasneje so se k izvajanju omenjene deklaracije zavezala tudi številna francoska mesta. Poglavitni cilj deklaracije je vzpostaviti razmerje oziroma odnos med ljudmi in okrasnimi drevesi. Okrasna drevesa, pa naj gre za znamenita ali ne, so naša živa dediščina in del naše skupne zgodovine, zato bi jih morali preučevati, zanje skrbeti in jih zaščititi. V deklaraciji je jasno poudarjeno, da moramo takšna drevesa ohraniti za prihodnje rodove, za dosego tega cilja pa je o pomembni vlogi, ki jo imajo drevesa v naši bližini, potrebno vzgajati in ozaveščati ne le otroke temveč tudi odrasle. Drevesa, še posebno v mestu, potrebujejo posebno skrb in nego, s katero ohranjamo njihovo vitalnost, obenem pa preprečujemo, da bi postala nevarna za okolico.

6 ANALIZA DREVESNE DEDIŠČINE NA OBMOČJU PREDVIDENEGA PARKA KARAVANKE NATURA 2000

*»Drevesa ni več! Starega hrasta, našega znamenja na kopnem ni več!« so pravili mornarji.
»V tej viharji noči je padlo! Kdo bi ga lahko zamenjal? Prav nihče ga ne more!«
(Hans Christian Andersen)*

6.1 PREGLED STANJA DREVESNE DEDIŠČINE

Da bi prikazali čimbolj celostno sliko drevesne dediščine na raziskanem območju, njeno ovrednotenje ter ugotovili, kakšen odnos imajo do nje lastniki oziroma ljudje, ki živijo v neposredni bližini določene drevesne dediščine, smo pripravili Preglednico 5. Preglednica zajema drevesa z različnih seznamov in predstavlja popolnejši (ne pa tudi dokončen) pregled drevesne dediščine na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000. V bodoče bi bila lahko v pomoč pri aktivnostih povezanih z varovanjem narave, prav tako lahko pomembno vpliva na poistovetenje prebivalcev s prostorom. Za lažje razumevanje in preglednost smo posamezne rubrike podrobneje opredelili:

- **Id:** predstavlja interno označevalno številko, ki smo jo dodelili drevesnim vrednotam ter drugim izjemnim drevesom na raziskovanem območju. Z dodeljevanjem številke smo začeli na skrajnem severozahodnem delu raziskovanega območja, torej v Ratečah, končali pa smo na Jezerskem. Posameznim drevesom smo pripisali eno označevalno številko, po eno označevalno številko pa smo pripisali tudi skupinam ter nizom dreves.
- **Ime drevesa:** v tej rubriki so ohranjena imena dreves, kot so določena in se pojavljajo na seznamih oziroma v evidenci.
- **Številka drevesa:** številka (če je znana), ki jo ima določeno drevo v Registru naravnih vrednot, v Seznamu evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem, ki ga vodijo na Zavodu za gozdove Slovenije OE Bled ali v Registru nepremične kulturne dediščine. V primerih, ko je drevo navedeno na različnih seznamih, prva številka velja za Register naravnih vrednot, druga za Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem, tretja za Register nepremične kulturne dediščine. Številka iz Registra drevesnih naravnih vrednot je, razen pri kostanjih na Hudem, enaka številki drevesne dediščine v Inventarju najpomembnejše dediščine Slovenije (Skoberne in Peterlin, 1991).
- **Seznam:** kjer je bilo mogoče, smo navedli seznam, na katerem se nahaja drevesna naravna vrednota oziroma izjemno drevo (Register naravnih vrednot - krajše Register NV, Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenija (Skoberne in Peterlin, 1991) – krajše Inventar, Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem – krajše ZGS - Bled, Register nepremične kulturne

dediščine – krajše Register NKD ter neuradna seznama iz ZGS OE Kranj KE Tržič in KE Jezersko – krajše ZGS - Tržič oziroma ZGS - Jezersko).

- **Kriterij (za)varovanja naveden na popisnem listu oziroma seznamu:** pri drevesih iz Registra naravnih vrednot in Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem je naveden kriterij, kot je zapisan na popisnem listu. Pri določenih drevesih je kriterijev lahko več in so med seboj ločeni z vejico, v nekaterih primerih pa kriterij ni bil naveden. V primerih, ko je drevo navedeno na različnih seznamih, so kriteriji iz različnih evidenc med seboj ločeni s podpičjem. Prvi sklop kriterijev velja za Register naravnih vrednot, drugi za Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem. Pri drevesih iz seznama ZGS OE Kranj KE Tržič so navedeni kriteriji, ki jih je sporočil vodja ZGS OE Kranj KE Tržič R. Nardoni, pri drevesih ZGS OE Kranj KE Jezersko uradni kriteriji niso znani. Dreves niso odbirali sistematično, temveč so se revirni gozdarji odločali po občutku, ohranjajo pa tudi drevesa, ki so jih odbrali že njihovi predhodniki in so navedena v gozdno gospodarskih načrtih. Praviloma gre za debela ali zanimivo raščena drevesa, ki rastejo v gozdnem prostoru ali ob starih domačijah na Jezerskem. Pri drevesih in nizih dreves, ki smo jih na celoten seznam drevesne dediščine dodali sami, smo zapisali kriterije, ki smo jih določili v skladu s predlogom nove opredelitve kriterijev v postopku vrednotenja drevesne dediščine (poglavje 7).

Preglednica 5: Pregled drevesnih vrednot in drugih izjemnih dreves na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000.

Id	Ime drevesa – kot v evidenci	Št. drevesa	Seznam	Kriterij (za)varovanja
1	Rateče – lipa	5099	Register NV	izjemnost, pričevalna p.
2	Rateče – lipa pred spomenikom NOB	5128	Register NV	pričevalna p.
3	Korensko sedlo – brest	2595	Register NV	izjemnost
4	Gasilska lipa v Podkorenu	-	-	etnološka p. spominska p., estetska p., simbolna p.
5	Lipa (Gozd)	15	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus, ekosistemska p., pričevalna p.
6	Srednji Vrh – brest nad Hlebanjem	1619	Register NV	ni popisnega lista
7	Jelka (Gozd)	14	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus, ekosistemska p., pričevalna p.
8	Macesen (Gozd)	17	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus, ekosistemska p.
9	Jelka (Dovje)	19	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus
10	Jelka (Dovje)	20	ZGS - Bled	izjemna debelina
11	Smreka (Dovje)	21	ZGS - Bled	izjemna debelina, ekosistemska p.
12	Smreka (Dovje)	22	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus
13	Veliki jesen (Dovje)	23	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus, ekosistemska p., pričevalna p.
14	Lipa (Dovje)	24	ZGS - Bled	izjemna debelina, ekosistemska p., pričevalna p.

se nadaljuje

nadaljevanje

Id	Ime drevesa – kot v evidenci	Št. drevesa	Seznam	Kriterij (za)varovanja
15	Dovje – kostanja	2042	Register NV	ni določenega kriterija
16	Bukev (Pl. Rovt)	25	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus
17	Smreka (Pl. Rovt)	26	ZGS - Bled	izjemna debelina, ekosistemska p.
18	Zakamniška hruška	-	-	debeline, habitus, etnološka p., estetska p.
19	Lipa (Planina)	27	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus, pričevalna p.
20	Smreka (Planina)	28	ZGS - Bled	izjemna debelina, ekosistemska p., pričevalna p.
21	Brest na Markljevi planini	-	-	debeline, etnološka p.,
22	Smreka (Prihodi)	121	ZGS - Bled	izjemna debelina, pričevalna p.
23	Jesenice – Veliki jesen ob Hermanovem mostu	5260, 122	Register NV, ZGS - Bled	izjemnost; izjemna debelina, habitus, pričevalna p.
24	Veliki jesen (Javorniški Rovt)	29	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus, pričevalna p.
25	Lipa (Javorniški Rovt)	30	ZGS - Bled	izjemna debelina, pričevalna p.
26	Žirovnica – lipa	5247, 31	Register NV, ZGS - Bled	pričevalna p., ohranjenost; izjemna debelina, pričevalna p.
27	Doslovška planina – bukev	2843	Register NV	izjemnost
28	Smreka (Doslovče)	32	ZGS - Bled	izjemna debelina
29	Smreka (Doslovče)	33	ZGS - Bled	izjemna debelina
30	Bukev (Begunje)	1	ZGS - Bled	izjemna debelina
31	Jelka (Begunje)	2	ZGS - Bled	izjemna debelina
32	Smreka (Begunje)	3	ZGS - Bled	izjemna debelina, habitus
33	Poljska gmajna – jelka	5125	Register NV	ni določenega kriterija
34	Stagne	-	-	etnološka p., estetska p.
35	Vrba – lipa	1163 18489	Register NV Register NKD	ni določenega kriterija; ni določenega kriterija
36	Lipa Na vasi v Smokuču	-	-	etnološka p., simbolna p., nadomestno drevo
37	Rodine – hrast	5120	Register NV	ni določenega kriterija
38	Begunje na Gorenjskem – tisa	894	Register NV	ni določenega kriterija
39	Lipa na Dolenčevi gubi	-	-	etnološka p., estetska p.
40	Črni bezeg na Dolenčevi gubi	-	-	debeline, estetska p.
41	Tržič – Jožovčeva smreka	-	ZGS - Tržič	izjemna debelina
42	Tržič – Čeringlska krona (bukve)	-	ZGS - Tržič	habitus
43	Tržič – Rotarjeva smreka	-	ZGS - Tržič	izjemna debelina
44	Grahovše – jesen	5059	Register NV	ni določenega kriterija
45	Lom pod Storžičem – lipa	3690	Register NV	ni določenega kriterija
46	Tržič – jesen ob gradu Neuhaus	3693	Register NV	ni določenega kriterija
47	Tržič – lipa ob gradu Neuhaus	3694	Register NV	ni določenega kriterija
48	Tržič – lipi pred Sokolskim domom	19765	Register NKD	ni določenega kriterija (drevesi sta zavarovani v sklopu Sokolskega doma – telovadnice)
49	Hudo – kostanj pri vasi 1	73	Register NV	ni določenega kriterija; dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
50	Hudo – kostanj pri vasi 2	540	Register NV	ni določenega kriterija; dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti

se nadaljuje

nadaljevanje

Id	Ime drevesa – kot v evidenci	Št. drevesa	Seznam	Kriterij (za)varovanja
51	Hudo – kostanj pri vasi 3	541	Register NV	ni določenega kriterija; dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
52	Hudo – kostanj pri vasi 4	542	Register NV	ni določenega kriterija; dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
53	Hudo – kostanj pri vasi 5	543	Register NV	ni določenega kriterija; dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
54	Hudo – kostanj pri vasi 6	544	Register NV	ni določenega kriterija dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
55	Hudo – kostanj pri vasi 7	545	Register NV	ni določenega kriterija dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
56	Hudo – kostanj pri vasi 8	546	Register NV	ni določenega kriterija dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
57	Hudo – kostanj pri vasi 9	547	Register NV	ni določenega kriterija dendro. pomembni in kulturno-pričevalni objekti
58	Senično – lipa	3639	Register NV	ni določenega kriterija
59	Lipa v Snakovem	-	-	spominska p., estetska p.
60	Novake – hrasti	457	Register NV	ni določenega kriterija
61	Žiganja vas – lipa	368	Register NV, Inventar	velik obseg, drugo (krajinsko znamenje) izjemne dimenzije, pričevalnost, krajevna znamenitost
62	Žiganja vas – divji kostanj	5149	Register NV	ni določenega kriterija
63	Kriva jelka v Udin borštu*	-	-	spominska p., nadomestno drevo
64	Lipa pri Trnovčevih v Dupljah*	-	-	spominska p., estetska p.
65	Lipa v Podbrezjah*	-	-	etnološka p., spominska p.
66	Lipi pred OŠ Podbrezje*	-	-	spominska p.
67	Angelina lipa v Žejah*	-	-	spominska p., estetska p.
68	Lipa pred vrtcem (Naklo)*	-	-	spominska p., simbolna p.
69	88 lip v spomin maršala Tita (Naklo)*	-	-	spominska p.
70	Poličarjeva lipa*	-	-	spominska p., estetska p.
71	Lipa na Zlatem polju pri Kranju*	-	-	debeline, habitus, etnološka p., estetska p.
72	Povšnarjeva bukev*	1903	Register NV, Inventar, ZGS - Jezersko	izjemnost (obseg), pričevalna p.; izjemne dimenzije, krajevna znamenitost; ni določenega kriterija
73	Tisa na stari Povšni *	1903	Register NV	ni določenega kriterija
74	Jezersko – lipe v Robcih	1925	Register NV	izjemnost, tipičnost
75	Spodnje Jezersko – lipe pri kmetiji Kovk	5244	Register NV	tipičnost, pričevalna p.
76	Rezmanov lipovec	5243	Register NV	izjemnost (dimenzije), pričevalna p.

se nadaljuje

nadaljevanje

Id	Ime drevesa – kot v evidenci	Št. drevesa	Seznam	Kriterij (za)varovanja
77	Spodnji Virnik-lipa	5008 25263	Register NV, Register NKD	izjemnost, tipičnost, pričevalna p.; kulturni vidik, krajinski vidik; ni določenega kriterija (zavarovana v sklopu domačije Spodnji Virnik)
78	Robnikova lipa	1927 25262	Register NV, Inventar, Register NKD ZGS - Jezersko	izjemnost (dimenzije), pričevalna p.; kulturni vidik, krajinski vidik; ni določenega kriterija (zavarovana v sklopu domačije Močnik); ni določenega kriterija
79	Jezersko – Makekova tisa*	1064	Register NV, ZGS - Jezersko	izjemnost (obseg); ni določenega kriterija
80	Jezersko – Maroška lipa*	1064	Register NV, ZGS - Jezersko	izjemnost (znotraj 20% odstopanja), pričevalna p.; ni določenega kriterija
81	Lipa pri novi Makekovi domačiji na Jezerskem*	-	-	spominska p.
82	Lipa češko-slovenskega prijateljstva na Jezerskem*	-	-	simbolna p.
83	Lipe pri župnišču v Zgornjem Jezerskem*	5206	Register NV	izjemnost (dimenzije)
84	Jezersko – jesenove meje (vejniki)*	881 -	Register NKD ZGS - Jezersko	ni določenega kriterija (jesenove živice zavarovane v sklopu kulturne krajine Zgornje Jezersko); ni določenega kriterija
85	Jezersko – Anclarska lipa	-	ZGS - Jezersko	ni določenega kriterija
86	Jezersko – bukev	-	ZGS - Jezersko	ni določenega kriterija
87	Jezersko – macesen	-	ZGS - Jezersko	ni določenega kriterija
88	Jezersko – jelka	-	ZGS - Jezersko	ni določenega kriterija
89	Jezersko – jelka	-	ZGS - Jezersko	ni določenega kriterija
90	Jezersko – Šenkove ulice	-	-	pričevalna p.

Legenda:

Drevesa pobarvana sivo – drevesa iz evidenc, ki ne obstajajo več

Drevesa označena z zvezdico * ne rastejo znotraj mej predvidenega parka, temveč v njegovem neposrednem vplivnem območju, ki ni oddaljeno več kot 15 km od meje predvidenega parka.

Za nazornejšo predstavitev smo pripravili tudi karto (Slika 7), v katero smo z različnimi barvami vrisali posamezna drevesa, skupine, šope in nize dreves iz različnih seznamov drevesne dediščine, ki rastejo na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000.

Le v redkih primerih so na seznamih, ki obstajajo na raziskanem območju, navedena ista drevesa (Slika 3). Razdrobljenost seznamov in posledično prelaganje pristojnosti in odgovornosti za varovanje posameznih drevesa močno otežuje ustrezno ter učinkovito upravljanje z drevesno dediščino. Vpogled v skupno bazo podatkov, do katere imajo dostop različne institucije, ki se ukvarjajo z upravljanjem drevesne dediščine, pa je nujni pogoj za formalno varovanje drevesne dediščine.

Poseben problem pri uvrščanju drevesnih naravnih vrednot (predvsem tistih, ki so bile zavarovane kot spomeniki oblikovane narave in kot kulturni spomeniki) v Register naravnih vrednot predstavljalo (ne)sodelovanje Ministrstva za okolje in prostor z Ministrstvom za kulturo (Simić, 2005). Glede na to, da drevesa v vaških jedrih in v drevoredih, sadni vstopi pred vaškimi jedri ter vegetacija znotraj parkovnih ureditev, torej drevesa, za katera se domneva, da imajo kulturni pomen, spadajo med kulturno dediščino in jih vodijo in varujejo na Zavodu za varstvo kulturne dediščine, so nekatera drevesa tako v Registru naravnih vrednot, kot tudi v Registru nepremične kulturne dediščine (npr. lipa v Vrbi in Robnikova oziroma Močnikova lipa). Obstaja pa tudi obratna možnost, namreč, da je drevo zabeleženo samo v Registru nepremične kulturne dediščine v sklopu kakšne druge dediščine (npr. stavbne, profane ipd.) in je tako rekoč obviselo v pravni praznini (npr. lipi pred Sokolskim domom v Tržiču).

6.1.1 Register drevesnih naravnih vrednot

Na seznamu, ki so nam ga za raziskano območje posredovali z ZRSVN OE Kranj, je bilo 42 zapisov drevesnih naravnih vrednot. Izločili smo 8 zapisov drevesnih naravnih vrednot iz Zoisovega parka na Javorniškem Rovtu, saj ta drevesa sodijo v okvir oblikovanih naravnih parkov. Dodatno pa smo ZRSVN OE Kranj zaprosili za podatke ter popisne liste petih drevesnih naravnih vrednot, ki sicer rastejo izven meja predvidenega parka, vendar znotraj geografsko zaključene celote Jezerskega. Tako smo iz Registra naravnih vrednot upoštevali 39 zapisov, od katerih 5 zapisov vsebuje več kot eno drevo.

Z izjemo ene drevesne naravne vrednote (Srednji vrh - brest nad Hlebanjem), smo pridobili tudi popisne liste, na katerih so drevesne naravne vrednote podrobneje opisane. Za 14 drevesnih naravnih vrednot obstajata dva popisna lista, starejši in novejši (v letu 2006 je ZRSVN OE Kranj pregledal nekatere drevesne naravne vrednote ter jih popisal na novejših obrazcih), 16 drevesnih naravnih vrednot ima samo stari popisni list, 8 pa novejšega. Za potrebe naše raziskave smo potrebovali predvsem podatek, iz katerega je razviden kriterij, po katerem se je drevo uvrstilo v Register naravnih vrednot. Pri tistih drevesnih vrednotah, ki imajo več popisnih listov, smo upoštevali kriterij (ne)naveden na kronološko zadnjem popisnem listu. Pri 16 zapisih drevesnih naravnih vrednot kriterij eksplicitno ni naveden, zato ga tudi mi nismo navajali. Kot že omenjeno, za eno drevesno naravno vrednoto (Srednji vrh - brest nad Hlebanjem) nimamo nobenega podatka, saj v času raziskave ni imela popisnega lista.

Ker so bili podatki območnih enot nekdanjega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine osnova za sestavo Inventarja najpomembnejše naravne dediščine Slovenije iz leta 1991 (Skoberne in Peterlin, 1991), drevesne dediščine iz Inventarja ne vodimo posebej, saj gre za drevesa, ki so že upoštevana v Registru naravnih vrednot. Kljub temu pa

smo za boljšo primerjavo o tem, koliko dreves iz Registra naravnih vrednot je zabeleženih tudi v Inventarju, v Preglednici 5 v rubriki 'Seznam', pri drevesih uvrščenih v Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije zapisali tudi ta podatek - torej 'Inventar'.

Vsako drevesno naravno vrednoto smo zaradi različne narave podatkov (glej 3.3 Izdelava popisnega lista) večkrat obiskali in na popisni list zabeležili podatke, potrebne za upravljanje z drevesno dediščino. Popisni listi za drevesa iz Registra naravnih vrednot se nahajajo pri avtorici, zgodbe pa so zapisane v Prilogi C.

6.1.2 Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

V preglednici, ki so nam jo posredovali iz ZGS OE Bled, je bilo na danem območju popisanih 23 dreves; za 18 dreves, ki so poleg izjemne debeline izpolnjevala še druge kriterije, so nam posredovali natančno izpolnjene popisne liste. Popis debelega in zanimivega drevja je leta 2004 izvedel ZGS na območju Zgornje Gorenjske (upravni enoti Jesenice in Radovljica). Popis je bil izveden v dveh fazah. V prvem delu popisa so revirni gozdarji pripravili seznam zanimivih dreves v svojih revirjih, ki so jih nato po predlogu metodologije Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot (drevesne dediščine) (Mastnak, 2004) v drugem delu strokovno ovrednotili. Ker v Mastnakovem sistemu kriterijev daleč največ točk prineseta debelina in višina, ostali kriteriji pa dodajo le malenkostno število točk, na Seznamu evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem najdemo predvsem debela drevesa. Kriteriji, kot npr. zanimiv habitus, ekosistemska pomembnost in pričevalna pomembnost, dobijo odločilno vlogo le pri drevesih, ki minimalno odstopajo od določenih dimenzijskih okvirov. Kljub temu pomeni popis pomemben korak naprej, saj so drevesa vnesena na kartne podlage in vpisana v interaktivno bazo, ki omogoča posodabljanje in nadaljnje dopolnjevanje.

6.1.3 Neuradni seznam drevesne dediščine ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko

Institucionalna skrb za drevesno dediščino na območju, ki ga pokrivata ZGS KE Jezersko in ZGS KE Tržič, obstaja le neformalno. Drevesa niso niti uradno zavedena in popisana, še manj zavarovana. Skrb zanje je prepuščena revirnim gozdarjem.

Na ZGS KE Tržič imajo zabeležena tri drevesa. Kriterija za uvrstitev dreves na neuradni seznam sta bila izjemna debelina in zanimiva oblika (habitus). Za drevesa, ki jih je v diplomski nalogi Dendrološka dediščina v občini Tržič obravnavala in popisala Brejčeva (2002), na ZGS OE Kranj KE Tržič nimajo popisnega gradiva in jih ne vodijo v evidenci.

Prav tako drevesne dediščine ne vodijo na ZGS OE Kranj KE Jezersko. V načrtu za obdobje 1992-2001 (Gozdnogospodarski načrt ..., 1992) so bili v rubriki 'Posebna drevesa' navedeni naslednji primerki:

- Makekova tisa,
- Mošnikova lipa,
- jesenove meje,
- Anclarska lipa,
- Maroška lipa,
- bukev v travni goši,
- osamelec na »Virnikovem koglu«,
- vse debele lipe na Jezerskem (Kovk, Rezman, Sp. Virnik, Karničar, Farovž in farna cerkev, Mlinar, Makek, Roblek, Jenk, Koprivnik),
- macesen pod Golim vrhom,
- Koprivnikova smreka,
- skupina bukev v Robniških pečeh,
- vsi še živeči bresti (l'movci) zlasti Mošnikov,
- macesen pod Škofovo kapo in
- prirodna skupina drevja s tiso (blizu izvira kisle vode).

Ker so drevesa iz neznanega razloga izpadla iz sedaj veljavnega načrta in ker trenutno na ZGS KE Jezersko nimajo seznama izjemnih oziroma pomembnih dreves, zgoraj naštetih dreves nismo posebej vključili v Seznam drevesne dediščine na območju Karavanke Natura 2000. Pri delu upoštevajo drevesa, ki jih vodi ZRSVN OE Kranj. Kljub vsemu pa se je v korespondenci z revirnimi gozdarji izkazalo, da jim za drevesa ni vseeno, zato smo na omenjeni Seznam vključili jesenove meje ter 9 dreves⁴, katerih podatke so nam posredovali po elektronski pošti in v telefonskem pogovoru. Ker drevesa niso ustrezno popisana, jih nismo mogli ovrednotiti s konkretnimi kriteriji.

6.1.4 Register nepremične kulturne dediščine

Na Zavodu za kulturno dediščino OE Kranj ne vodijo seznama drevesne dediščine, zato smo na svetovnem spletu pregledali Register za nepremično kulturno dediščino. Našli smo en zapis, ki varuje samo drevo (lipa v Vrbi), v treh zapisih pa je jasno navedeno, da se poleg profane dediščine varuje tudi drevo (lipa pri Močnikovi domačiji, lipa pri domačiji Spodnji Virnik in lipi ob Sokolskem domu v Tržiču). Slednji drevesi se nahajata samo v Registru nepremične kulturne dediščine in še to ne samostojno, temveč v sklopu profane dediščine. Trije zapisi, ki se nanašajo na naselbinsko dediščino, posredno omenjajo tudi vaška drevesa (gručasta vas Vrba – lipa v Vrbi, vaško jedro v Seničnem – lipa ob cerkvi in

⁴ Gre za drevesa, ki imajo v Preglednici 5 v rubriki Seznam navedeno 'ZGS - Jezersko'.

gručasta vas Smokuč – spodnji del vasi imenovan Na vasi z vaškim drevesom in kamnom). Lipa v Vrbi in lipa v Seničnem sta tudi v Registru naravnih vrednot.

6.1.5 Dodaten seznam drevesne dediščine na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000

Znotraj meja predvidenega parka Karavanke Natura 2000 ter njegovega vplivnega območja smo našli še 18 zanimivih dreves, od katerih jih 16 raste posamezno, 2 drevesi pa rasteta skupaj. Dodatnih dreves ni na nobenem seznamu, si pa nedvomno zaslužijo uvrstitve v drevesno dediščino. V večini primerov ta drevesa še ne dosegajo izjemnih dimenzij, imajo pa močno spominsko, etnološko, estetsko in simbolno vrednost ter tako velik pomen za posameznike, določene družine in zaključene skupnosti. Drevesom smo izmerili prsni obseg, z lastniki oziroma najbližjimi prebivalci pa smo opravili intervju, v katerem so nam razkrili zgodbo posameznega drevesa. Poleg tega smo na seznam uvrstili tri večje nize dreves: naravni dvostranski niz dreves imenovan Stagne pri Zabreznici, skozi katerega so vodili živino na pašo, dvostranski niz dreves imenovan Ulice, ki vodi od cerkve sv. Andreja do Šenkove domačije na Jezerskem in je imel podobno vlogo, ter 88 lip, posajenih v spomin maršalu Titu. Ker dreves v nizih ni smiselno obravnavati posebej, smo raje izmerili dolžino niza (drevoreda) in zapisali njihov pomen, upoštevaje, da se dotikajo zvrsti oblikovane narave.

Vsa ta drevesa bi lahko odigrala pozitivno vlogo pri vzpostavitvi novega odnosa človeka do narave.

6.2. ANALIZA REZULTATOV

Sodeč po seznamih, ki so nam bili na voljo, smo ugotovili, da imamo na izbranem območju skupaj 90 zapisov drevesnih vrednot oziroma izjemnih in pomembnih dreves. Po terenskem ogledu smo ugotovili, da na obravnavanem območju iz Registra naravnih vrednot 7 dreves ne raste več. Podrta drevesa smo v preglednici 5 označili s sivo barvo in jih v nadaljevanju ne bomo obravnavali. Znotraj nekaterih zapisov raste več dreves (včasih iste, lahko pa tudi različnih vrst), obstajajo pa tudi drevesa, ki rastejo sorazmerno blizu, obravnavana pa so kot posamezna drevesa (npr. kostanji na Hudem). Če izhajamo iz Uredbe (2003), je drevesna naravna vrednota lahko drevo, ki se nahaja zunaj gozdnega prostora ali v gozdu, lahko pa tudi skupina dreves v gozdu. Ni posebno navedeno, zakaj skupina dreves zunaj gozdnega prostora ne sodi med drevesne naravne vrednote, Uredba pa je pomanjkljiva tudi pri definiciji skupine. Pri terenskem pregledovanju drevesne dediščine smo naleteli na vprašanje, kaj vse spada pod 'skupino dreves'. Navsezadnje se drevesa, ki rastejo v nizu (pa naj bo naravno ali umetno zasnovan) vizualno in verjetno tudi pomensko razlikujejo od dreves, ki rastejo v gruči. V Sloveniji se v gozdarstvu uporablja sledeča členitev gozda: sestoj (1), gnezdo (2), skupina (3), šop (4) in posamezno drevo (5)

(Diaci, 2007). Sestoj in gnezdo se nanašata na večje enote gozda; za drevesno dediščino pridejo v poštev zadnje tri enote, pri čemer je:

- skupina – del gozda, ki se razlikuje od svoje okolice po nekaterih značilnostih in neznatnem površinskem in ekološkem značaju, njena površina je do 5 arov;
- šop – je nekaj dreves brez površinskega značaja, toda opazne oblike;
- posamezno drevo – zase stoječa drevesa.

Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja, da skupina pomeni 1. več ljudi, stvari, ki so v določenem času skupaj; 2. več ljudi, ki jih kaj povezuje, družijo in še 3. kar ima v okviru kake razporeditve, razdelitve enake ali podobne značilnosti (SSKJ, 1994). Dve drevesi še ne tvorita skupine, sodeč po 1. točki definicije skupine pa skupino že tvorijo 3 drevesa, ki v danem času rastejo drugo ob drugem, pa če jih kaj povezuje ali ne. Ugotovili smo, da gre pravzaprav za tri oblike (kategorije) prisotnosti večjega števila drevja v prostoru (skupino, šop in niz dreves), ki imajo različen pomen in vlogo v prostoru. V pomanjkanju navodil in boljšega izraza smo tako definirali:

- **skupino dreves** kot 3 ali več dreves iste ali različne vrste, ki rastejo v bližini drug drugega in katere prepoznaven pomen ostane, četudi se zamenja (ne pa odstrani!) njen posamezen del (točno število dreves ne igra bistvene vloge). Skupina dreves je po določenih značilnostih v krajini prepoznavna kot celota.
- **šop dreves** kot nekaj dreves brez površinskega značaja, toda opazne oblike.
- **niz dreves** kot drevesa iste ali različne vrste, ki rastejo v liniji ali v koridorju, eno za drugim, ki spremljajo mejo, pot, potok ipd. in so posajena ali spontano nastala z izbirnim načinom gospodarjenja.

V skladu s tem smo celotno drevesno dediščino na raziskovanem območju razdelili na posamezno rastoča drevesa, skupine dreves, šope dreves in nize dreves (Preglednica 6). Vse štiri oblike drevesne dediščine bomo obravnavali ločeno.

Preglednica 6: Različne oblike drevesne dediščine na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000

Posamezna drevesa	Skupina dreves	Šop dreves	Niz dreves
76 zapisov (80 dreves)	2 zapisa: • lipe v Robcih • lipe pred župniščem na Jezerskem	1 zapis: • Čeringlska krona	5 zapisov: • Stagne pri Zabreznici • hrasti v Novakih • 88 lip v spomin maršala Tita • jesenove meje na Jezerskem • Šenkove ulice na Jezerskem

Slika 10 prikazuje zastopanost posameznih kriterijev na različnih že obstoječih seznamih, kot jih uporabljajo posamezne organizacije. Pri analizi kriterijev nismo upoštevali vrednotenja dodatnih dreves, saj smo jih ovrednotili šele potem, ko smo izdelali predlog novega sistema kriterijev naveden v poglavju 7. Njihovo ovrednotenje bo zato podano znotraj opisa posameznih kriterijev. Podrobna preglednica kriterijev, ki so na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 uvrstili posamezno drevo na določen seznam je v Prilogi A. Zlahka opazimo, da je nabor kriterijev, ki ga uporabljajo različne institucije pri odbiranju dreves, skromen – v najboljšem primeru obsega 4 kriterije: Register NV – izjemnost, pričevalna pomembnost, tipičnost in ohranjenost; ZGS - Bled: izjemne debeline in višine, izjemen habitus ter ekosistemska in pričevalna pomembnost.

V nadaljevanju si bomo podrobneje pogledali, katere kriterije uporabljajo posamezne institucije ter ugotovitve strnili v analizi vrednotenja dreves na obstoječih seznamih.

6.2.1.2.1 Register naravnih vrednot

Ne glede na to, da Uredba za drevesne vrednote ne pozna kriterijev, kot so tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost in redkost, ki so navedeni v ZON-u (glej preglednico 3), nekateri izmed teh kriterijev uvrščajo določena drevesa v Register naravnih vrednot. Razlog gre verjetno iskati v pomanjkljivem in zelo splošno izdelanem obrazcu Popisni list, ki ga uporablja ZRSVN in ki velja za vse zvrsti naravnih vrednot. Na območju predvidenega parka se kriterij izjemnosti (včasih - ne pa vedno - je pri kriteriju izjemnosti navedeno, da gre za izjemne dimenzije, zato predvidevamo, da se kriterij izjemnosti na popisnih listih ZRSVN vedno nanaša na izjemne dimenzije) pojavi enajstkrat, pričevalna pomembnost devetkrat, tipičnost dvakrat (Uredba tega kriterija ne pozna!), ohranjenost (Uredba tega kriterija ne pozna!), ni podatka in drugo po enkrat in kar pri 15 drevesih ni določenega kriterija⁵ (Slika 10).

6.2.1.2.2 Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Izjemna drevesa na Zgornjem Gorenjskem so bila ovrednotena na podlagi Mastnakovega predloga metodologije vrednotenja (Mastnak, 2004). Ovrednotenje izjemnih dreves je na popisnih listih pregledno in jasno navedeno. Kljub temu pa smo po pregledu popisnih listov ter telefonskih pogovorih z revirnimi gozdarji, ki so izpolnjevali popisne liste, ugotovili, da so nekatere kriterije, predvsem pričevalno pomembnost, popisovalci razumeli subjektivno. V metodologiji vrednotenja so v okviru pričevalne pomembnosti zajeta tako drevesa s pomembno vlogo v naselbinski kulturi in drevesa, ki so v krajini močno izpostavljena, kot tudi drevesa povezana z dogodki iz narodove zgodovine in kulture in drevesa dokumentirana v medijih v zadnjih 10 letih (Evidentiranje debelih dreves - ZGS OE Bled, 2004). Pri štirih od skupaj enajstih dreves, kjer je izjemnim drevesom pripisana

⁵ Število kriterijev je večje od števila dreves, saj so nekatera drevesa pomembna zaradi večih kriterijev.

pričevalna pomembnost, drevesa niso nosilci posebnih zgodb, kljub temu pa so s svojo pojavnostjo v krajini pritegnila pozornost gozdarjev, da so jih uvrstili na seznam. Žal nikjer ni podrobneje opredeljeno, za kakšno izpostavljenost v krajini gre (vizualno ali kaj drugega). Podatek kaže na potrebo po podrobnejši opredelitvi kriterija pričevalne pomembnosti. Od ostalih kriterijev so zastopani še: izjemna debelina (23-krat), izjemen habitus (11-krat) in ekosistemska pomembnost (8-krat) (Slika 10).

6.2.1.2.3 Neuradni seznam drevesne dediščine ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko

Medtem ko ZGS KE Tržič drevesa na neuradni seznam uvršča zaradi izjemne debeline, so drevesa na neuradnem seznamu ZGS KE Jezersko brez določenih kriterijev. Gre za debela in zanimivo raščena drevesa ter za lipe na Jezerskih domačijah (Nahtigal, 2006).

6.2.1.2.4 Register nepremične kulturne dediščine

Drevesa z Registra nepremične kulturne dediščine nimajo določenega kriterija. V Register so uvrščena v okviru profane in vrtnoarhitekturne dediščine.

6.2.1.3 Analiza vrednotenja drevesne dediščine na obstoječih seznamih

Iz Slike 10 je jasno razvidno, da je bila do našega pregleda večina dreves izbrana zaradi izjemnih dimenzij ter da kar 21 zapisov drevesne dediščine sploh nima določenega kriterija. Iz analize vrednotenja dreves na obstoječih seznamih je očitno, da imamo pri odbiranju dreves za drevesno dediščino neskladja in težave. Medtem ko se je kriterij izjemnih dimenzij, predvsem debeline, v praksi dobro obnesel, so ostali kriteriji nejasni. V Registru naravnih vrednot imamo med drevesi, ki imajo določen kriterij na izbranem območju samo 3 drevesne naravne vrednote (lipa v Ratečah pred spomenikom NOB, lipa v Žirovnici, 3 lipe pri kmetiji Kovk), ki niso bila odbrana tudi ali predvsem zaradi izjemne debeline. V sistemu trenutnega vrednotenja drevesnih vrednot tudi ne izvemo, koliko točk prinaša kateri kriterij, niti ni opredeljeno rangiranje posameznih kriterijev v primeru dveh ali več kriterijev. Prav tako sta debelina in višina odločilna kriterija na Seznamu evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem, kjer je bil uporabljen Mastnakov sistem točkovanja in vrednotenja dreves (Mastnak, 2004). Glede na dane kriterije iz ZON-a in Uredbe se zastavlja vprašanje, kje v Registru naravnih vrednot so drevesa z izjemnim habitusom, kje so tipična drevesa, drevesa s kompleksno, ekosistemsko in znanstveno-raziskovalno pomembnostjo? Ali taka drevesa niso popisana in zato niso zabeležena v Registru ali pa jih v Sloveniji nimamo? Kaj pomenijo kriteriji tipičnost, ohranjenost in kompleksna povezanost, ki jih navaja ZON in zakaj jih Uredba izpušča? Gre za krošnjo pravilne oblike, lipe ob samotnih kmetijah na Jezerskem ali drevesa, ki so tipična znotraj določenega areala? Nenazadnje je pomanjkljiv tudi kriterij izjemnosti, saj na obrazcu kriterij ni podrobneje opredeljen, zato ne vemo točno, za kakšno izjemnost gre. Izjemna

debelina, starost, habitus, redkost? Glede na navedene obsege v popisnih listih smo predvidevali, da gre za izjemne dimenzije (debeline). Na podobne težave naletimo pri kriteriju pričevalne pomembnosti. Ker kriteriji niso podrobneje opredeljeni niti v ZON-u, niti v uredbi, se zastavlja vprašanje subjektivnosti tolmačenja posameznih kriterijev. Zgolj zaznamek 'izjemnost', 'tipičnost', 'pričevalna pomembnost' ipd., ki se pojavlja na novih popisnih listih, v odločilnem trenutku, ko se bo potrebno odločati (npr. ob gradnji ceste, gradbenih posegih) ne bo vzdržal; čez 5, 10 ali celo 100 let nihče ne bo več vedel, kaj točno je popisovalec razumel pod zaznamkom 'pričevalna pomembnost' npr. pri lipah na kmetiji Kovk na Jezerskem, če se ne bo zapisala in ohranila zgodba, ki bo dajala zaznamku vsebino in težo.

6.2.1.4 Položaj posameznih dreves v prostoru

Za učinkovito upravljanje z drevesno dediščino je pomemben tudi podatek, kje raste posamezno drevo, saj položaj drevesa nakazuje način obravnavanja ter morebitno ogroženost drevesa (izpostavljenost, cesta, soljenje ipd.). Drevesa, ki rastejo v naselju, ob domačijah ali ob sakralnem objektu, je verjetno posadil, lahko pa z izbranim načinom gospodarjenja tudi namenoma pustil, človek. Ker rastejo na prostem in jim ni potrebno tekmovali z vrstniki, v polnosti razvijejo svoj potencial, če jih pri tem seveda ne ogroža človek s svojimi posegi in dejavnostmi. Prav zaradi slednjega je taka drevesa potrebno pogostejše pregledovati, jim nameniti več sredstev za vzdrževanje ter z nasveti nuditi pomoč lastnikom.

Po drugi strani pa je potrebno upoštevati tudi drevesa, ki so se uspela zaradi posebnih lastnosti (najsi bo to debelina, habitus, pričevalnost,...) ohraniti v gozdnem prostoru. Velika zasluga za njihovo ohranitev gre skrbnim gozdarjem ter lastnikom, ki pri drevesu ne štejejo zgolj kubikov, saj je znano, da drevesu s starostjo in debelino gospodarska vrednost pada. Nekatera drevesa iz gozdnega prostora bi bilo potrebno vključiti v vzgojne procese in tista, ki rastejo na dostopnejših krajih, popularizirati pri domačinih in bližnjih prebivalcih. Pri drevesih iz Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem smo ohranili položaje, kot so jih drevesom pripisali revirni gozdarji; položaj dreves iz neuradnih seznamov ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko, ki rastejo v gozdu, so nam sporočili revirni gozdarji. Ostalim drevesom smo položaj v prostoru po terenskem ogledu pripisali sami. Iz Preglednice 7 je razvidno, da kar 20 (71,4 %) dreves iz Evidenc ZGS oziroma 29 (36,25 %) dreves iz celotnega seznama raste v gozdu in na gozdnem robu. Ostala drevesa rastejo bliže človeku: ob domačijah jih raste 16 (20%), 11 (13,75%) jih raste na planini, travniku ali ob robu travnika, v naselju 9 (11,25%), kar 7 (8,75%) jih raste na cesti, samo 4 (5%) drevesa rastejo ob sakralnem objektu, po dve (2,5%) drevesi pa rasteta ob opuščeni domačiji in v parku.

Preglednica 7: Položaj posameznih dreves v prostoru

Položaj v okolju	Register NV		Evidence ZGS		Register NV in Evidence ZGS		Register NKD		Register NV in Register NKD		Register NV, Evidence ZGS in Register NKD		Dodana drevesa		Skupaj	
	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež
Gozd	1	1,3%	19	23,8%	1	1,3%							1	1,3%	22	27,5%
Gozdni rob	6	7,5%	1	1,3%											7	8,8%
Na cesti	3	3,8%					2	2,5%	1	1,3%			1	1,3%	7	8,8%
Ob domačiji	5	6,3%	1	1,3%	3	3,8%			1	1,3%	1	1,3%	5	6,3%	16	20,0%
Opuščena kmetija	1	1,3%											1	1,3%	2	2,5%
Planina			1	1,3%									1	1,3%	2	2,5%
Rob travnika	3	3,8%	2	2,5%										0,0%	5	6,3%
Travnik	2	2,5%	1	1,3%									1	1,3%	4	5,0%
V naselju	1	1,3%	1	1,3%	1	1,3%							6	7,5%	9	11,3%
V naselju ob sakralnem obj.	2	2,5%											2	2,5%	4	5,0%
V parku			2	2,5%											2	2,5%
Skupna vsota	24	30,0%	28	35,0%	5	6,3%	2	2,5%	2	2,5%	1	1,3%	18	22,5%	80	100,0%

6.2.2 Skupine dreves

Na raziskovanem območju najdemo 2 skupini dreves iste vrste, obe v občini Jezersko, kjer so ob domačijah sadili lipe tudi zaradi obrambe pred vetrom.

6.2.2.1 Lipe v Robcih

Prvo skupino dreves predstavljajo lipe ob opuščeni kmetiji v Robcih, kjer na robu travnika raste še 5 lip. Leta 1961 so v sklopu Odločbe o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (glej Preglednico 1) zavarovali 5 lip in lipovec 'V Robcih' na Jezerskem. Lipe, označene s številko 2, 3 in 4, rastejo tako blizu druga drugi, da tvorijo skupno krošnjo.

Kriterija, ki sta uvrstila lipe v Register naravnih vrednot, sta izjemnost (izjemne dimenzije) in tipičnost. V novem ovrednotenju smo obdržali samo kriterij debeline. Ker lipe pričajo o prisotnosti človeka na tem območju, smo jim pripisali tudi kriterij etnološke pomembnosti.

6.2.2.2 Lipe pri župnišču na Jezerskem

Ob župnišču na Zgornjem Jezerskem raste 5 lip, med domačini so znane tudi pod imenom 'farovške lipe'. Župnišče je zgrajeno na temeljih Nahtigalove domačije, saj je cerkveno predstojništvo sv. Ožbolta zamenjalo Žmitkovo kmetijo, ki so jo kupili farani leta 1760, z Nahtigalovim posestvom (Karničar, 1998). Ocenjena starost lip, ki so bile zasajene po dve skupaj, sedaj pa sta se debli združili, je približno 250 let. Lipe so verjetno predstavljale zaščito pred vetrom. Kljub temu da se zaradi sence, ki jo dajejo drevesa, na strehi župnišča nabira mah in z njih včasih padajo suhe veje, je župnik Janez Ham vesel, da jih imajo, saj še danes uspešno opravljajo funkcijo zavetrovanja (Ham, 2007).

V Register naravnih vrednot so se lipe uvrstile zaradi izjemnih dimenzij. Lipam, ki pričajo o prisotnosti človeka in načina življenja smo pripisali tudi kriterij etnološke pomembnosti.

6.2.3 Šopi dreves

Šop dreves predstavlja nekaj dreves, ki sicer nimajo površinskega značaja, kljub temu pa skupaj tvorijo opazno obliko. Na raziskovanem območju smo v sklopu drevesne dediščine našli samo en primer šopa dreves.

6.2.3.1 Čeringlska krona

Čeringlska krona (Slika 11) je skupina sedmih bukev, ki rastejo v vencu in od katerih vsaka v premeru meri 40 cm ali več. Po mnenju lastnika so bukve stare od 150 do 200 let (Pollak, 2007).

Ker tudi občina Žirovnica meni, da so Stagne pri Zabreznici res nekaj posebnega in ker v bližnji okolici druge Stagne niso poznane, je 29.11.2007 na ZRSVN OE Kranj podala predlog za zaščito Stagen in njihovo uvrstitev med naravno dediščino (Žirovnica, 2007). Včasih pa stagne niso bile tako redke. Na dvojne stagne (danes žal zaraščene), ki so vodile od polovice poti med vasema Vrba in Studenčice proti železnici nas je opozoril Janez Šebat. Med obema nizoma dreves so domačini skopali jarek, da živina ni uhajala na sosednja polja in se niso prepirali med seboj (Šebat, 2008). Prav tako stagne omenja Rezar (1999), ki trdi, da naj bi bila ob stari poti, ki je tekla iz Vrbenj mimo Babje doline in se je nad kmetijo Dolenc priključila stari rimski poti, ki je vodila iz Dobrega polja skozi Mošnje proti Lescam, z obeh strani posajena drevesa – stagne. Do kje so bila zasajena drevesa oziroma kako dolge so bile stagne, avtor ne navaja. Kot omenjeno so Stagne pot, po kateri hodi živina na pašo in so, kljub temu da dreves ni več, marsikateremu kraju dale ledinsko ime. Badjura (1953: 286) je zapisal, da so stagne »navadna pota, kolovozi, ulice, ki se stegujejo iz vasi čez polje proti večji cesti, in sicer z obeh strani skoraj pravokotno,... toda pravi, prvotni pomen »stegen« je poljska ulica, zagrajena pot, ki drži iz vasi na kak pašnik.«

Po poti, ki so jo obdajala drevesa, so domačini iz Zabreznice gnali živino, ki se je pasla na slabše rodovitni zemlji imenovani 'ježa' na koncu Stagen. Drevesa so preprečevala, da bi živina uhajala na polja. Zvečer so živino prignali po poti nazaj proti vasi, kjer je stalo korito z vodo in so jo pričakali lastniki. »Včasih so hrastova drevesa uporabili za izdelavo stebrov (stožnikov) pri kozolcu, listje pa nekateri mejaši še danes uporabljajo za nastiljo. Za Stagne skrbijo mejaši (teh je sedaj 10), ki jih čistijo in ohranjajo.« (Zupan D., 2007). Prvotno so drevesa zasadili kmetje, kasneje pa so se sama zasajala. Zupan je še omenil, da imajo v Zabreznici v pomladnem času vsako leto čistilno akcijo, ko počistijo smeti in odpadke, ki se naberejo med drevesi. Danes Stagne radi uporabljajo tudi jahači (domačini in turisti).

Kljub temu da v Stagnah raste nekaj debelejših dreves, je Stagne potrebno obravnavati kot niz dreves. Večinoma gre za lipe in hraste, vendar med njimi najdemo tudi nekatere druge drevesne vrste iz rodu gabra, javorja, bukve, črnega bezga in gloga. Kot pričevalce nekdanjega načina življenja in rabe prostora Stagne obravnavamo kot etnološko pomembne. Stagnam, ki bogatijo veduto Vrbe, pripišemo še estetsko pomembnost. Mladi občini Žirovnici so Stagne brez dvoma lahko v ponos. Približna dolžina Stagen pri Zabreznici je 740 metrov.

Jesenove meje v neformalnem seznamu ZGS OE Kranj KE Jezersko nimajo določenega kriterija. Jesene so na Jezerskem, pa tudi drugod v Karavankah, klestili za vejnike, ki so predstavljali pomemben vir zimske prehrane za drobnico. Vejniki nam s svojo prisotnostjo kažejo nekdanjo rabo prostora, ki izginja iz naših krajev ter način življenja pod Karavankami, zato jim pripisujemo etnološko pomembnost.

6.2.4.5 Šenkove ulice na Jezerskem

Podobno vlogo kot Stagne so imele tudi Šenkove ulice na Jezerskem, ki so potekale od cerkve sv. Andreja do Šenkove domačije. Morda je bistvena razlika med ulicami in stagnami v tem, da pri ulicah ni nujno, da so obdane z drevesi. Oboje, ulice in stagni, pa so ograjena pot (bodisi s kamenjem, plotom ali čim podobnim), po kateri so gnali živino. Badjura (1953) navaja, da za ulice zadošča že, da so ograjene po eni strani. Kljub temu da izraza 'ulica' na podeželju skoraj ne slišimo več, oziroma se nam zdi nenavaden, se je prav ta izraz s podeželja prenesel v mesto in ne obratno.

Šenkove ulice je tvoril dvostranski drevored jesena, ki so mu na zunanjo stran dodali plot. Jesene so obsekavali, med njimi pa je rasel tudi kakšen javor, katerega listje so uporabljali za nastiljo. Tako zavarovana pot je preprečevala, da bi živina uhajala na okoliška polja. Drevesa, ki so bila na določenih mestih drevoreda posekana, nadomeščajo z novimi samoraslimi jesenovimi drevesi.

Šenkove ulice smo na dodaten seznam uvrstili zaradi etnološke pomembnosti. Dolžina Šenkovih ulic je 177 metrov.

6.3 ANALIZA ANKETE

Zaradi zapletov v zvezi z razdelitvijo vprašalnikov opisanih v poglavju 3.5, nismo pridobili zadostnega števila pravilno izpolnjenih vprašalnikov (naslovniku je bilo vrnjenih samo 32 pravilno izpolnjenih vprašalnikov), ki bi omogočili natančno analizo. Kljub temu navajamo kratek opis rezultatov, ki je zgolj informativne narave in naj služi kot usmeritev nadaljnjim raziskavam na področju človekovega odnosa do dreves in drevesne dediščine.

6.3.1 Splošni del

V anketi je sodelovalo 32 anketirancev, 63% (20) oseb ženskega spola, 34% (11) oseb moškega spola, ena oseba podatka ni izpolnila. Kar štiri petine (81%) anketirancev živi na podeželju, trije v mestu, za tri osebe pa ni podatka (Slika 14).

6.3.2 Vsebinski del

6.3.2.1 Sklop 1 - Asociacije

Vprašanja v prvem sklopu sta bili odprti, ker smo želeli dobiti širok nabor asociacij. Razpršene odgovore, v nekaterih primerih je bilo navedenih več odgovorov, smo grupirali v smiselne skupine (podrobnosti pri določenih skupinah smo zapisali v oklepaju) in strnili v Preglednici 8. Kjer je bilo odgovorov več, smo vsak odgovor šteli posamezno (npr. odgovor 'narava, gozd' smo šteli naravo 1-krat in tudi gozd 1-krat). Anketiranci so imeli na besedo 'drevo' različne asociacije, v veliki večini primerov pa jim predstavlja vir življenja oziroma nekaj živega, saj nudi dom tudi drugim vrstam.

Preglednica 8: Asociacije anketiranih na besedo drevo

Asociacije na besedo 'drevo'	Delež v odstotkih
življenje (vir življenja, bivališče ptic in drugih živali)	17 %
živo bitje (vredno vsega spoštovanja in varovanja)	13 %
narava	13 %
zelenje (zeleno, rastline, zeleno, ki te ljubim zeleno)	13 %
različne drevesne vrste (jablana, lipa, bukev)	6 %
ptice	4 %
trdnost, varnost, stabilnost	4 %
veselje, optimizem	4 %
drevo	2 %
gozd	2 %
lepota	2 %
les	2 %
mir	2 %
svežina, mogočnost	2 %
prijetna senca	2 %
sorodniki	2 %
sreča	2 %
tovarna zraka	2 %
prazno	4 %
neveljavno	2%

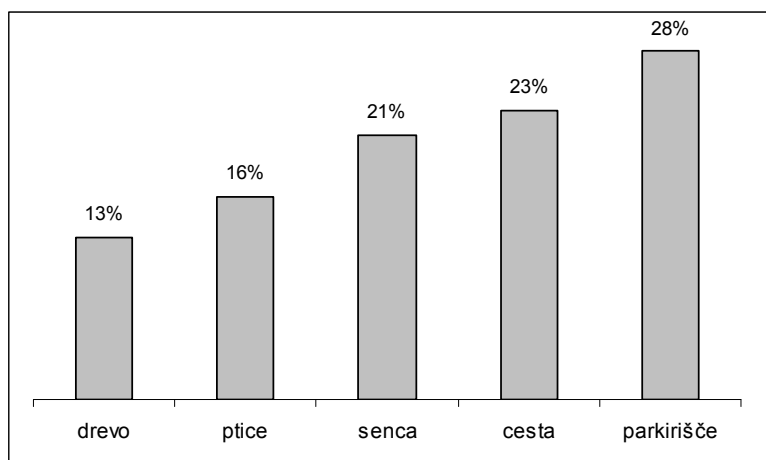
Po pričakovanjih besedna zveza 'drevesna dediščina' vzbuja drugačne asociacije (Preglednica 9). Anketiranci jo največkrat povezujejo s starimi mogočnimi drevesi, ki jih je potrebno ohranjati, varovati in negovati. Nekatere drevesna dediščina spominja na ohranjen gozd, nekatere pa na posamezna drevesa (stare lipe, bukve, smreke in kostanji na Hudem). En anketiranec je v povezavi z drevesno dediščino omenil dimenzije časa in izrazil, da jo je potrebno ohraniti in varovati čim dlje oziroma za prihodnje rodove. Zanimivo je tudi, da je drug anketiranec izpostavil, da je potrebno ohranjati tudi orehe in sadna drevesa.

Preglednica 9: Asociacije anketiranih na besedo drevesna dediščina

Asociacije na besedo 'drevna dediščina'	Delež v odstotkih
stara, mogočna drevesa (stare lipe, buke, smreke)	18 %
drevesa (in gozdove) je potrebno ohraniti, negovati in varovati za naslednje rodove (tudi orehe in sadna drevesa)	15 %
na arboretum, botanični vrt, krajinski park z drevesnimi vrstami starimi čez 100 let	6 %
ohranitev gozda oz. narave	6 %
ponos na ohranjena drevesa (dragocenost ohranjenih dreves)	6 %
raznolikost drevesnih vrst (v naravi)	6 %
čuvanje narave	3 %
dimenzije časa, ki presega trenutek človeške samovšečnosti	3 %
gozd	3 %
ohranjanje življenja	3 %
raznolikost življenja	3 %
skrb prednikov za naravo, da jo ohranijo potomcem	3 %
varnost	3 %
varovanje	3 %
zaščiteni drevesa (kostanji na Hudem, lipa simbol slovenstva)	3 %
prazno	18 %

6.3.2.2 Sklop 2 – Razvrščanje pojmov

Pravilno razvrščanje danih pojmov/vrednot je anketirancem povzročalo nekaj težav. Nekateri so vrednosti pripisali samo vrednotam, ki so se jim zdele pomembne, drugo pa so pustili prazno, ali pa so vsem pomembnim vrednotam pripisali vrednost 1. Dva anketiranca tega sklopa nista izpolnjevala. Ker smo anketirance prosili, da pojmu, ki se jim zdi najbolj pomemben, pripišejo vrednost 1, se je v razvrščanju najboljše uvrstil tisti pojem, ki je zbral najmanj točk. Iz Slike 16 je razvidno, da je drevo po pomembnosti zasedlo prvo mesto, sledijo mu ptice, senca, cesta in kot zadnje parkiranje.

Slika 16: Razvrstitev dreves (po odstotkih odgovorov vprašanih) glede na pomembnost med danimi pojmi

6.3.2.3 Sklop 3 – Trditve o odnosu ljudi do narave in dreves

V naslednjem sklopu smo postavili nekaj trditev, anketiranci pa so označili, kako močno se z določeno trditvijo strinjajo oziroma ne strinjajo (Preglednica 10). Samo v dveh primerih nismo dobili nobenega odgovora, prav tako je nizek delež neopredeljenih odgovorov. Najbolj nas je presenetilo, da so vsi anketiranci pozitivno pritrdili, da radi opazujejo menjavo letnih časov, kot jih razkrivajo drevesa! Prav tako se v precejšni meri strinjajo, da je drevo živo bitje (povprečje = 4,94; N=32). Če se osredotočimo na nadaljnja vprašanja, ki se nanašajo na drevo, opazimo, da imajo anketiranci sorazmerno pozitiven odnos do drevesa. Tako se jih večina (povprečje = 4,53; N=31) strinja, da je za drevo, četudi staro, vredno skrbeti in vprašani so prav tako pritrdili (povprečje = 4,34, N= 32), da so pripravljeni aktivno poskrbeti za drevesa. Lahko zapišemo, da vprašanim drevo veliko pomeni (povprečje = 4,78; N= 32) in zelo verjetno je, da jih bo večina od njih (povprečje = 4,09; N= 32) v naslednjih dveh letih posadila vsaj eno drevo.

Preglednica 10: Trditve, ki merijo odnos ljudi do narave in do dreves

Vprašanje	Povprečna ocena*	Std. odklon	Vzorec (N)
V predvidenem parku je potrebno zgraditi poti, ceste ter žičnice, čeprav bi bila s tem okrnjena tudi lepota parka. (prirejeno po SJM)	2,06	1,41	32
Ljudje bi morali spoštovati naravo že zato, ker je vrednota sama po sebi. (prirejeno po SJM)	4,66	1,1	32
Človekovi posegi v naravo imajo pogosto škodljive posledice. (prirejeno po NEP lestvici)	4,41	1,13	32
Živali in rastline imajo prav toliko pravico obstajati kot človek. (prirejeno po NEP lestvici)	4,81	0,74	32
Drevo (na splošno) mi veliko pomeni. (oblikovali sami)	4,78	0,42	32
Ljudje prekomerno izkoriščamo naravo. (prirejeno po NEP lestvici)	4,44	1,01	31
V naslednjih dveh letih bom verjetno posadil(a) vsaj eno drevo. (oblikovali sami)	4,09	1,03	32
Drevo, četudi staro, je vredno, da zanj skrbimo. (oblikovali sami)	4,53	0,98	31
Človek se bo sčasoma naučil dovolj, da bo obvladal naravo. (prirejeno po NEP lestvici)	3,12	1,5	32
Ljudje imamo pravico do spreminjanja in preoblikovanja narave tako, da slednja čimbolj služi našim potrebam. (prirejeno po NEP lestvici)	2,44	1,43	32
Da bi ohranili zavarovano drevo, sem pripravljen(a) tudi aktivno sodelovati (ukrepati). (oblikovali sami)	4,34	0,65	32
Drevo je živo bitje. (oblikovali sami)	4,94	0,25	32
Rad(a) opazujem menjavo letnih časov, kot jih razkrivajo drevesa. (oblikovali sami)	5	0	32

*Ocena na lestvici od 1 do 5.

V nasprotju z odnosom do dreves, opazimo pri odnosu ljudi do parka in narave manj, a kljub temu še vedno, pozitiven odnos. Tako se jih večina (povprečje=4,81; N=32) strinja, da imajo živali in rastline prav toliko pravico obstajati kot človek. Podobno je visokega

deleža strinjanja deležna tudi trditev, da bi ljudje morali spoštovati naravo že zato, ker je vrednota sama po sebi (povprečje=4,66; N=32). Vse bolj nesporno postaja tudi dejstvo, da ljudje prekomerno izkoriščamo naravo (povprečje=4,44; N=31) in da imajo posledično človekovi posegi v naravo pogosto škodljive posledice ((povprečje=4,41; N=32). Zanimivo je, da nekoč tako splošno prepričanje, da se bo človek s časoma naučil dovolj, da bo obvladal naravo, izgublja podporo pri ljudeh (povprečje=3,12; N=32). Po pričakovanjih, manj vprašanih (povprečje=2,44; N=32) meni, da imamo ljudje pravico do spreminjanja in oblikovanja narave tako, da slednja čimbolj služi našim potrebam. Le malo vprašanih (povprečje=2,06; N=32) se strinja s trditvijo, da je v parku potrebno zgraditi poti, ceste ter žičnice.

6.3.2.4 Sklop 4 – Zgodba o drevesu

V predzadnjem sklopu smo anketirance spraševali, ali poznajo kakšno zgodbo o drevesu. Presenetilo nas je visoko število pozitivnih odgovorov (88%), iz česar lahko sklepamo, da zgodbe o drevesih niso redke. Pri tem je bilo zanimivo, da vsi (4 osebe, 22%), ki so na vprašanje odgovorili negativno, živijo na podeželju; dve od omenjenih oseb nista navedli nobene asociacije na besedi drevo in drevesno dediščino, kljub temu pa sta v nizu trditev, ki merijo odnos ljudi do narave in dreves, označili, da jima drevo veliko pomeni.

6.3.2.5 Sklop 5 – Vrednote neposrednega okolja

Na koncu smo z odprtim tipom vprašanja anketirane vprašali, kaj jih v njihovem okolju navdaja z največjim ponosom.

Preglednica 11: Pregled odgovorov o tem, kaj anketirane v njihovem okolju navdaja z največjim ponosom

Kaj vas v vašem okolju navdaja z največjim ponosom?	Delež v odstotkih
narava (lepa, živa, neokrnjena)	33 %
ohranjeni gozdovi v bližini	23 %
velika prisotnost zelenega (zelenje)	8 %
gore, hribi, vrhovi	5 %
dokaj dobro ohranjeno in čisto okolje	5 %
drevesa	3 %
aktivna udeležba v naravovarstvu	3 %
kmetije, ki znajo živeti z naravo oz. v sožitju z njo	3 %
lasten travnik, sadovnjak, vrt	3 %
parki	3 %
precej zdravo okolje na območju Natura 2000	3 %
rože	3 %
velik travnik okoli hiše z veliko starimi drevesi	3 %
vode	3 %
prazno	3 %

Glede na to, da živijo na območju, na katerem je narava sorazmerno dobro ohranjena, ni presenetljivo, da je daleč najpogostejši odgovor narava, naslednji najbolj pogost odgovor so (ohranjeni) gozdovi, sledijo jim prisotnost zelenja v prostoru, gore, hribi in vrhovi, čisto okolje,... Odgovori, strnjeni v Preglednici 11, kažejo na to, da se ljudje zavedajo, da živijo v lepo ohranjeni, neokrnjeni naravi ter v bližini gozdov (odgovora predstavljata dobro polovico vseh odgovorov); neokrnjeno naravo, gozdove, zelenje in čisto okolje že prepoznavajo kot vrednoto. Tudi sicer iz ankete, kolikor jo v danih okoliščinah lahko smatramo za objektivno, veje pozitivna naravnost do narave, dreves in drevesne dediščine. Posebno vrednoto predstavlja tudi način življenja, ki je v sožitju z naravo. Zanimiva je povezava, ki jo je izrazil eden izmed anketiranih, ko je v opombi omenil, da iz opazovanja cvetoče češnje sklepajo, kdaj je čas za sajenje krompirja (cvetoče drevo - začetek sajenja krompirja). Visoka stopnja ozaveščenosti, pozitiven odnos do narave in drevesne dediščine ter solidna izobrazba anketiranih verjetno le niso tako naključni (glej Sliko 15).

7 PREDLOG CELOSTNE OPREDELITVE KRITERIJEV VREDNOTENJA DREVESNE DEDIŠČINE

*»Primer, ki se pojavlja v različnih poglavjih, je vprašanje, ali je vse nemerljivo, kar zanemarljivo.«
(Andrej O. Župančič)*

Na začetku smo zapisali, da je osnovna hipoteza naloge pokazati, da drevo sodi tako med naravne vrednote kot tudi kulturno dediščino. Pri tem je še posebej pomembno ugotoviti, kaj je tisto, kar določeno drevo loči od ostalih dreves in ga uvrsti med drevesno dediščino.

Drevo se od ostalih dreves lahko razlikuje po vidnih, zunanjih lastnostih ali pa po prikritih, drevesu lastnih lastnostih. Zunanje lastnosti zadevajo zunanost drevesa - debelino, višino, obliko ipd. Prikrite pa so tiste lastnosti, ki jih določenemu drevesu pripiše človek in na prvi pogled niso vidne, vendar zato nič manj realne. Ali je drevo pomembno zato, ker je veliko, staro in mogočno, ali je postalo veliko in debelo, ker je bilo pomembno za ljudi in se je uspelo ohraniti? Največkrat se obe ravni drevesa prekrivata, stara in debela drevesa človeka navdihujejo in mu vzbujajo občutek mogočnosti, zaradi česar uživajo posebno pozornost znotraj človeške skupnosti. Včasih pa je drevo bodisi samo debelo (debelo drevje v gozdu, za katerega vedo le redki ali pa sploh nihče) ali pa po zunanjem izgledu ne odstopa od dreves v okolici, kljub temu pa ima poseben pomen za posameznika ali določeno skupino ljudi. Lahko rečemo, da je tako drevo nosilec kulturnega sporočila v določeni skupnosti.

Za debelo drevje je bolj ali manj poskrbljeno, saj je kriterij izjemne debeline eden redkih kriterijev, ki je bil podrobneje opredeljen (Skoberne in Svetličič; 1988, Jenčič; 1999, Mastnak; 2004; Habič, 2006) in za katerega je obstajalo merilo (Zakon o gozdovih, 1993). Zaradi zamudnega merjenja in pomanjkljivih podatkov je nekoliko slabše obdelan kriterij izjemne višine. Določena drevesa, ki pa še ne dosega izjemnih debelin in višin, vendar pa so nosilci sporočila, znotraj trenutne prakse varovanja naravnih vrednot in kulturne dediščine niso v zadostni meri upoštevana. Kljub svoji pomembnosti za posameznika in družbo nimajo svojega mesta niti v Registru naravnih vrednot niti v Registru nepremične dediščine (pri tem niso upoštevani drevoredi in vhodi v grajske parke, ki sodijo v okvir oblikovane naravne vrednote). Zato nas je zanimalo, kakšna mora biti zgodba oziroma kakšna so merila zanjo, da stroka (za)varuje in ohranja drevo. Pri obsegu štejejo centimetri, kaj pa je 'tisto' in koliko 'tistega' mora biti, kar šteje pri pričevalni pomembnosti in ni merljivo s centimetri, kubiki in podobnimi merskimi enotami, ki opisujejo zgolj materialno plat? Kako ovrednotiti pomen, ki ga ima v svoji okolici lepo drevo?

Obiskali smo vsa drevesa, razen dreves v gozdu, ki so bila na celoten seznam uvrščena samo zaradi kriterija izjemne debeline ter opravili intervjuje z njihovimi lastniki. Intervjuji

z lastniki in ljudmi, ki živijo v neposredni bližini drevesne dediščine, so razkrili, da razmišljanja o nematerialnih vidikih drevesne dediščine nujno vključujejo premislek o krajini, človeku in njegovi vlogi v njej, o naselitveni zgodovini ter nenazadnje tudi o nekdanji in sedanji arhitekturi. V pogovorih z lastniki dreves ter domačini predvidenega parka smo skušali izvedeti, katera drevesa se jim zdijo pomembna in kaj jim drevesa pomenijo. V Preglednico 5 smo dodali 18 posameznih dreves in 3 večje nize dreves, na katera so nas med terenskim delom opozorili domačini, lastniki dreves ter gozdarji. Kljub temu da drevesa niso zavedena niti v obeh Registrih niti v gozdarskih in občinskih seznamih (ki s pravnega vidika nimajo nobene moči), njihove zgodbe in razlogi, da so se ohranila, živo odmevajo med ljudmi. Običajno pri teh drevesih sploh ni pomembno, koliko centimetrov merijo in se o merah tudi nihče ne pogovarja; lastnikom in domačinom so bila pomembna iz čisto drugih razlogov, kar kaže na njihovo drugačnost. Zgodbe (Priloga C), ki jih razkrivajo drevesa na raziskanem območju, so bile po eni strani iztočnica za premislek o trenutnih kriterijih, po drugi strani pa so nam razkrile in približale dodatne kriterije, ki kažejo na nematerialne vidike drevesne dediščine.

Ker je pri varovanju dreves pomemben osebek s svojo zgodbo in ne vrsta kot taka, moramo ubrati drug pristop kot pri varovanju rastlinskih in živalskih vrst. Pri drevesni dediščini je vedno pomemben primerek, saj že sam izraz 'dediščina' nakazuje na nekaj, kar je preživelo za razliko od ostalega. Poleg tega drevo ni le nepremično živo bitje, temveč je vpeto v okolje, v katerem raste. Lahko rečemo, da drevo s svojim okoljem tvori celoto, zato je pri varovanju dreves nujno potrebno upoštevati navezanost določenega drevesa na prostor, ki ga tvori, ter odnos, ki se vzpostavlja med določenim drevesom in ljudmi okrog njega. Večina dreves, ki jih poznamo in so nam pomembna, raste v bližini človeka in s človekom, vendar drugače od človeka. Interaktivni odnos, ki se je razvil med človekom in drevesom, vpliva na samo varovanje in zadeva predvsem nematerialne vidike drevesa. Kulturno vrednost pridobijo drevesa predvsem zato, ker imajo neprimerljivo daljšo življenjsko dobo kot človek in se ob njih lahko zvrstijo cele generacije. Če imamo srečo, ob njih minevajo stoletja. V luči povedanega dreves ne moremo več obravnavati zgolj kot naravno dediščino; drevo v družbi človeka postaja tudi kulturna dediščina. Zaradi naštetega postaja jasno, da bi morali biti kriteriji za opredelitev drevesne dediščine tako materialni kot tudi nematerialni.

Za vrednotenje dreves trenutno uporabljamo kriterije, ki jih navajata ZON in Uredba, vendar pa je analiza stanja pokazala (Sliki 10), da različne institucije kriterije različno uporabljajo. Kot smo že omenili, za drevesa iz neformalnih seznamov ZGS OE Kranj KE Jezersko ter Registra nepremične kulturne dediščine kriteriji zavarovanja niso navedeni oziroma določeni (glej Preglednico 5). Osredotočili smo se na edine formalno veljavne kriterije, ki so navedeni na popisnem listu ZRSVN in izhajajo iz 37. člena ZON-a (2004): izjemnost, redkost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, ekosistemska

pomembnost, znanstveno-raziskovalna pomembnost in pričevalna pomembnost. Kot bomo videli v nadaljevanju, so nekateri od teh kriterijev za drevesa manj pomembni, nekateri pa so zaradi pomanjkljivih opredelitev v praksi neustrezno uporabljeni. Namen tega poglavja je, da ponovno preučimo obstoječe kriterije in ugotovimo, kako pomembni so za vrednotenje drevesne dediščine ter predlagamo in oblikujemo nove kriterije. Za slednje menimo, da so nujni, ker bodo pripomogli k utrditvi in boljši prepoznavnosti nematerialnih vidikov drevesne dediščine v našem prostoru. Če se strinjamo, da drevo sodi tako v naravno kot tudi kulturno dediščino, lahko pritrdimo, da sta ti dve komponenti (naravoslovna in družboslovna) sicer zelo različni, vendar se hkrati dopolnjujeta in druga drugo šele vzpostavljata kot celoto. Tako je jasno, da nekateri kriteriji za opredeljevanje drevesne dediščine sodijo v svet narave, drugi pa na področje kulture, saj drevo iz okolice lahko izstopa zaradi zelo različnih lastnosti ter odnosov med njim in skupnostjo oziroma posameznikom. Temu dodatno težo dajejo tudi zgodbe. Šele z upoštevanjem obeh komponent bomo zagotovili celostnost pri ohranjanju in oblikovanju drevesne dediščine. Le-to pa je nujni pogoj za prenos tistega, kar smo prejeli od prednikov in kar bi radi ohranili za zanamce. Zato predlagamo, da celotno skupino kriterijev, ki opredeljujejo nematerialne (nesnovne) vidike, poimenujemo nematerialni vidiki, materialni vidiki pa so tisti, ki opredeljujejo vidne in merljive lastnosti drevesa. Most med njima predstavlja kriterij kompleksne povezanosti, ki v novo celoto lahko (ni pa nujno) združuje tako materialne, kot tudi nematerialne vidike (glej 7.1.2).

Ker kriteriji v Uredbi in ZON-u niso podrobneje opredeljeni, smo izhajali iz opisov, dostopnih v Inventarjih najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (Peterlin in sod., 1976; Skoberne in Peterlin, 1988; Skoberne in Peterlin, 1991) in literature, ki obravnava problem vrednotenja drevesne dediščine (Svetličič, Skoberne, 1988; Mastnak, 2004; Habič, 2006). Poleg kriterijev, potrebnih za vrednotenje, je Inventar za varovanje naravne dediščine predvideval tudi t.i. varstveno namembnost in razvojne usmeritve, med katere sta v preteklosti spadali tudi vzgojno-izobraževalna in rekreacijska namembnost (Skoberne in Peterlin, 1988).

Pri kriteriju 'izjemnosti' je že na začetku potrebno opozoriti, da izjemnost sama po sebi še nič ne pomeni in ne predstavlja kriterija temveč merilo, kriterij postane šele, ko ji dodamo atribut, na primer izjemna debelina, izjemna starost ipd. V skladu s tem smo kriterij izjemnosti razdelili na kriterije (izjemne) debeline, (izjemne) višine in (izjemne) redkosti (namreč izjemno redek primer), kriterij izjemnosti pa se ukine.

Podobno kot z izjemnostjo je tudi s kriterijem 'tipičnosti', ki se mora vedno nanašati na določen vidik. Po analizi rezultatov terenskega dela in opravljenih intervjujih, smo kriterije 'tipičnosti', 'ekosistemske pomembnosti', 'ohranjenosti' in 'izjemne starosti' ki jih upoštevata Uredba in ZON izločili iz seznama kot manj pomembne za opredeljevanje drevesne

dediščine (obrazložitev je podana v poglavju 7.3). Kriterij 'znanstveno-raziskovalne pomembnosti' pa smo uvrstili v rubriko nerazporejenih kriterijev (poglavje 7.2) in bi ga bilo potrebno v prihodnje natančno analizirati na širšem izboru podatkov.

Kriterij, ki za opredeljevanje drevesnih naravnih vrednot zaradi nedefiniranosti verjetno povzroča največ preglavic, je kriterij 'pričevalne pomembnosti', ki ga navaja Uredba in, ki je bil do sprejetja ZON-a le eden izmed različnih kulturnih vidikov. Skoberne in Peterlin (1988: 26) sta za vrednotenje našega odnosa do dediščine namreč uporabljala kriterij 'kulturni vidik', ki se je podrobneje razčlenil na »pričevalnost (...), simbolno vrednost (...), slikovitost (...) in krajinski vidik (...).« Skoberne in Peterlin (1988) v nadaljevanju pričevalnost še enkrat omenita in sicer pri varstveni namembnosti in razvojnih usmeritvah, kjer jo izenačita s spomeniško namembnostjo. Skladno s tem se spomeniška (pričevalna) namembnost pripiše lokalitetam, ki zaradi naravoslovnih ali drugih posebnosti, izjemnosti ali privlačnosti odstopajo od okolice (npr. slapovom, jamam, drevesom,...). Novost, ki jo v okviru kulturnega vidika Skoberne in Peterlin (1991: 23) navajata v Drugem delu Inventarja je »znana krajevna znamenitost«, ki opredeljuje »objekte/območja, ki veljajo za znamenitost tistega kraja in so v zavesti domačinov.« Mastnak (2004) je predlagal pomensko zoženje kriterija pričevalne vrednosti. Tako »se kot pričevalno pomembno opredeli drevo:

- ki ima posebno vlogo v naselbinski kulturi (vaško drevo, hišno drevo, spominsko drevo, drevo ob sakralnem in spominskem objektu ipd.),
- ki je povezano z narodovo zgodovino in kulturo,
- ki priča o posebnih načinih uporabe drevesa,
- ki je v krajini močno vidno izpostavljeno.« (Mastnak, 2004: 171)

Razčlenitev je popisovalcem v pomoč, njena pomanjkljivost pa je v tem, da kljub pomenskemu zoženju v isto kategorijo še vedno uvršča drevesa s pričevalno in krajinsko pomembnostjo. Drevo, ki je bilo v zgodovini priča določenemu pojavu, pomembnemu za posameznike, manjše skupnosti ali celo narod, je pričevalno pomembno. Drevo, ki je v krajini močno izpostavljeno, pa ni nujno tudi nosilec zgodbe. V Preglednici 12 so navedeni razlogi, zakaj so se določena drevesa z obravnavanega območja uvrstila med drevesa s pričevalno pomembnostjo.

Ni težko opaziti, da pričevalna pomembnost ne zmore pokriti različnih naštetih nematerialnih vidikov drevesne dediščine, ki so bili nekoč vključeni znotraj 'kulturnih vidikov'. Prav tako je težko enoznačno in jasno definirati pojem pričevalne pomembnosti. Zato na podlagi analize drevesne dediščine na obravnavanem območju predlagamo, da se kriterij ukine, namesto njega pa stopijo v veljavo kriteriji etnološke (v okviru kulture in

načina življenja zajema tudi kulturno krajino in rabo prostora), spominske in simbolne pomembnosti.

Preglednica 12: Drevesa, ki jih na različne sezname uvršča kriterij pričevalne pomembnosti

Ime drevesa s pričevalno pomembnostjo	Razlog naveden na popisnem listu
Rateče - lipa	Zadrževanje vaškega prebivalstva v njeni senci, tvori kompleks ob vaški tehtnici.
Rateče - lipa pred spomenikom NOB	Vaška lipa pred spomenikom NOB, situirana na cestnem križišču, krajinska podoba znotraj vaškega okolja.
lipa (Gozd)	Drevo ima pomembno vlogo v naselbinski kulturi – tipičen, vendar ne izjemen primer.
jelka (Gozd)	Drevo v virih izpričuje povezavo z dogodki iz narodove zgodovine in kulture.
veliki jesen (Dovje)	Drevo ima pomembno vlogo v naselbinski kulturi – tipičen, vendar ne izjemen primer.
lipa (Dovje)	Drevo ima pomembno vlogo v naselbinski kulturi – tipičen, vendar ne izjemen primer. Drevo je bilo v zadnjih 10 letih dokumentirano v medijih
lipa (Planina)	Drevo ima pomembno vlogo v naselbinski kulturi – izjemen primer z zgledno pričevalno pomembnostjo. Drevo je v krajini močno izpostavljeno.
smreka (Planina)	Drevo ima pomembno vlogo v naselbinski kulturi – izjemen primer z zgledno pričevalno pomembnostjo. Drevo je v krajini močno izpostavljeno.
smreka (Prihodi)	Drevo je v krajini močno izpostavljeno.
Jesenice - Veliki jesen ob Hermanovem mostu	ZGS – Bled - Drevo je v krajini močno izpostavljeno.
veliki jesen (Javorniški Rovt)	Drevo je v krajini močno izpostavljeno.
lipa (Javorniški Rovt)	Drevo je v krajini močno izpostavljeno.
Žirovnica - lipa	Register NV - Lipa stoji pred Čopovo hišo. ZGS – Bled – Drevo ima pomembno vlogo v naselbinski kulturi – tipičen, vendar ne izjemen primer. Drevo je v krajini močno izpostavljeno.
lipa v Žiganji vasi	Pomembno krajinsko znamenje.
Povšnarjeva bukev	Izjemen obseg, najdebelejša bukev na Gorenjskem.
Spodnje Jezersko - lipe pri kmetiji Kovk	Lipe so značilne za hišna drevesa ob večjih kmetijskih poslopih na Jezerskem.
Rezmanov lipovec	Lipovec izrednih dimenzij.
Spodnji Virnik-lipa	Lipa izrednih dimenzij, ob kmetiji in poudarja krajinsko podobo.
Robnikova lipa	Lipa izrednih dimenzij.
Jezersko – Maroška lipa	Lipa je znotraj 20% odstopanja, je drevo ob kmetiji. Lipe ob kmetijah na Jezerskem so krajinska značilnost.

Predlagamo, da se pri vrednotenju nematerialnih vidikov upošteva tudi kriterij estetske pomembnosti, ki sta jo Skoberne in Peterlin (1988) že obravnavala v sklopu 'slikovitosti'. Vsi predlagani nematerialni kriteriji so podrobneje opredeljeni v poglavju 7.1.3. S temi kriteriji bomo segli tudi v sfero kulturne dediščine, saj dediščine, še posebno mejne, kamor sodijo drevesa, ne moremo enoznačno ločiti bodisi na naravno bodisi na kulturno dediščino.

Sprva smo med nematerialne kriterije želeli uvrstiti tudi 'juridično', 'usmerjevalno' in 'vzgojno pomembnost', vendar se je med terenskim delom izkazalo, da za to ni realne potrebe. Juridična pomembnost se pojavlja v literaturi, kjer so omenjena drevesa, pod

katerimi so se vršile sodbe, kazni ipd. (Satler in Stele 1973; Svetličič in Skoberne, 1988). Na raziskovanem območju, z izjemo lipe v Vrbi, pod katero naj bi vodili seje in smo to dejstvo upoštevali pri kulturni pomembnosti, takih dreves nismo zasledili. V to kategorijo bi lahko posredno šteli tudi drevesa mejnike, pri čemer gre lahko za eno ali več dreves (npr. jesenove meje na Jezerskem), ki so razmejevala zemljiške posesti. A kljub temu da najstarejši jesen na Dovjem raste na meji, nihče več ne more z gotovostjo potrditi, ali je drevo predstavljalo mejnik ali ne. Starejši sorodniki obeh rodbin, ki bi o tem kaj več vedeli, so že pokojni. Drevo so si lastili in obsekavali Erjavčevi predniki (Kramar, 2007).

Drevesa z usmerjevalno funkcijo (predvsem v gozdnem prostoru) so praviloma pomembna in izbrana zaradi drugih lastnosti (izjemen habitus, pričevalna pomembnost). Na obravnavanem območju je nekoč kot orientacijska točka služila prvotna kriva jelka v Udin borštu, ki je imela krivo rast in po kateri je kraj, kjer je rasla, dobil tudi ledinsko ime. Desetletja po tem, ko se je jelka podrla, so domačini iz okoliških vasi za opis križišča v Udin borštu še vedno uporabljali izraz 'Pri krivi jelki'. Leta 1998 so v bližini mesta, kjer je rasla prvotna kriva jelka, domačini posadili novo jelko, ki ima poleg kulturne in usmerjevalne funkcije tudi funkcijo nadomestnega drevesa. Kljub temu da je (še) ne varuje noben odlok, je za njeno bližnjo prihodnost poskrbljeno – vključena je v vaše prireditve in kot rekreacijski cilj v gozdu jo letno obišče več tisoč ljudi (v letu 2006 so zabeležili 14749 vpisov, glej Prilogo C, Kriva jelka).

Ker so drevesa z juridično in usmerjevalno pomembnostjo praviloma tudi pričevalno pomembna, smo se odločili, da tam, kjer bi bilo drevo dvakrat izbrano zaradi iste vsebine, ne uvajamo novega kriterija. Zanimiv vidik vrednotenja je tudi rekreacijska pomembnost oziroma drevo kot potovalni cilj, ki ga predstavljata npr. Najevska lipa in Kriva jelka, vendar je vzrok v tem primeru postal posledica drugih kriterijev (etnološka, spominska, estetska pomembnost, debelina oziroma višina ipd.), zato menimo, da ga ne moremo obravnavati kot samostojen kriterij.

Čeprav je vzgojni vidik pri varovanju dediščine zelo pomemben, se po opravljeni študiji nismo odločili, da bi kot predlog za odbiranje drevesne dediščine uvedli tudi vzgojno pomembnost. Drevesa, ki so vključena v učne poti in informacijske table, so že odbrana zaradi drugih kriterijev (spominska pomembnost, debelina, habitus ipd.). Drevesa, na katerih razlagamo naravne procese, pa niso pomembna zaradi njih samih, temveč zaradi procesov in organizmov, ki živijo na njih, to pa jih še ne uvršča med najvrednejša drevesa. Tako vidimo, da vzgojna pomembnost niti ni kriterij, temveč bolj smer, kateri mora slediti celotno naravovarstvo. Gre za implementacijo različnih vidikov drevesne dediščine v praksi.

Preglednica 13: Dopolnjeni nabor kriterijev za vrednotenje drevesne dediščine, ki opredeljuje drevo ali skupino dreves tako v gozdu ali izven njega

Kriteriji	Status v veljavnih zakonodajnih aktih	
I. Pomembni kriteriji	Zakon o ohranjanju narave	Uredba o zvrsteh naravnih vrednot
1. Materialni kriteriji:		
• debelina	-	+ (izjemne dimnezije)
• višina	-	+ (izjemne dimnezije)
• habitus	-	+ (izjemen habitus)
• redkost	+	-
• nadomestno drevo (predlog)	-	-
2. Kompleksna povezanost	+	-
3. Nematerialni kriteriji:		
• etnološka pomembnost (predlog)	-	-
• spominska pomembnost (predlog)	-	-
• simbolna pomembnost (predlog)	-	-
• estetska pomembnost (predlog)	-	-
II. Nerazporejeni kriteriji		
• znanstveno-raziskovalna pomembnost	+	+
III. Manj pomembni kriteriji		
• starost	-	+ (izjemna starost)
• ekosistemska pomembnost	+	+
• tipičnost	+	-
• ohranjenost	+	-

Legenda:

Znak + pomeni, da je kriterij naveden v zakonodajnem aktu.

Znak – pomeni, da kriterij ni naveden v zakonodajnem aktu.

Namen naloge je pokazati, da je drevo vredno varovanja, ko zadosti vsaj enemu kriteriju, naj bo to materialni ali nematerialni. Zato naša naloga ni samo opozoriti na nematerialno pomembnost dreves, temveč na primeru raziskanega območja jasno izpostaviti manjko nematerialnih kriterijev in njegove posledice v praksi. Dopuščamo možnost, da se lahko v drugih okoljih pojavi še kakšen kriterij. V pomoč pri opredeljevanju nematerialnih kriterijev so nam bila tudi razprava in poročila posvetovanj o kulturnih in duhovnih vrednotah gozda, kot jih predstavlja kazalec 6.11 po Ministrski konferenci o varovanju gozdov v Evropi. Poleg tega imajo nekatera drevesa lahko več pomembnosti oziroma se s časom pomembnosti spreminjajo, v nekaterih primerih se lahko tudi prekrivajo (naj se lipa pojavlja bodisi kot hišno, bodisi kot vaško drevo ali ob stari gostilni, predstavlja prostor srečevanja in druženja ter simbol slovenstva). V nadaljevanju bomo kriterije iz Preglednice 13 podrobneje opredelili. Prav tako bomo za kriterije, ki smo jih prepoznali kot pomembne, navedli ugotovitve z obravnavanega območja in razložili, zakaj menimo, da so pomembni za opredeljevanje drevesne dediščine. V pomoč nam bosta Priloga A, ki odraža stanje pred začetkom raziskave ter Priloga B, na kateri so drevesa po terenskem ogledu in opravljenih intervjujih na novo ovrednotena.

7.1 POMEMBNI MATERIALNI IN NEMATERIALNI KRITERIJI ZA VREDNOTENJE DREVESNE DEDIŠČINE

7.1.1 Materialni kriteriji

7.1.1.1 Debelina

Kriterij debeline opredeljuje merljivo lastnost drevesa. Običajno se pri debelini navaja obseg drevesa, ki ga merimo na višini 1,3 metra (t.i. prsna višina), lahko pa se za isto prsno višino poda premer debla. Ker se obseg debla relativno enostavno in hitro izmeri in je primerljiv podatek, uživa sloves najbolj objektivnega in zato v praksi največkrat žal edinega kriterija, ki lahko uvrsti (ali pa izloči) drevo v register ali na seznam. Treba je opomniti, da so sicer centimetri že res objektivni oziroma zagotavljajo objektivnost pri primerjavi, meje obsegov pa so postavljene subjektivno, ker odražajo izkušnje in prepričanje redkih posameznikov. Praviloma bi lahko objektivno merilo za izjemne debeline oblikovali šele potem, ko bi imeli podatke o obsegih vseh dreves v Sloveniji. Prav tako se je potrebno zavedati, da se izjemne debeline (in tudi višine) od vrste do vrste razlikujejo, različne pa so tudi fitogeografske danosti prostora za posamezno vrsto. V skladu s tem bi bilo nujno upoštevati tudi relativno izjemnost, ki se nanaša na posamezne regije.

Preglednica 14: Predlagane mejne vrednosti obsegov, pri katerih se drevo po Habičevi (2006) uvrsti med drevesne naravne vrednote lokalnega ali državnega pomena in najdebelejši primerki, ki rastejo na obravnavanem območju

Drevesna vrsta	Lokalni pomen – obseg (v cm)	Državni pomen - obseg (v cm)	Najdebelejši primerek na obravnavnem območju	Obseg (v cm)
N. jelka	350	500	jelka (Gozd)	464
N. smreka	350	450	smreka (Doslovče)	470
E. macesen	250	410	macesen (Jezersko)	423
Tisa*	160/90	350/190	Makekova tisa (Jezersko)	315
Bukev	350	550	bukev (Pl. Rovt)	466
Hrast (dob)	410	700	hrast (Rodine)	417
Pravi kostanj	410	700	kostanj pri vasi 1 (Hudo)	740
Hruška	350	450	Zakamniška hruška	460
Lipa in Lipovec	410	700	lipa v Žiganji vasi in Robnikova lipa (Jezersko)	730
(Veliki) jesen	315	450	veliki jesen (Dovje)	554
Gorski brest	280	450	brest nad Hlebanjem (Srednji Vrh)	628
Črni bezeg	90	-	črni bezeg na Dolenčevi gubi	133

* Pri tisi je Habičeva (2006) navedla dva obsega – prvega je upoštevala pri gojenih osebkih na dvoriščih, vrtovih, parkih, drugega pa pri osebkih, rastočih v naravnem okolju.

Ker je kriterij debeline pogosto tema razprav o vrednotenju drevesne dediščine (Svetličič in Skoberne 1988; Jenčič, 1999; Mastnak, 2004; Habič, 2006) in ker ni osrednji predmet naše

raziskave, ga tu ne bomo podrobneje navajali. Pri analizi dreves z izjemnimi debelinami smo se odločili slediti merilu, ki ga je predlagala Habičeva (2006) in naj bi veljal za slovenski prostor (Preglednica 14). Svetličič in Skoberne (1988) sta izhajala iz meritev pridobljenih v sklopu mladinske raziskovalne akcije, ki je potekala v letih 1976 in 1977 ter obsega podatke za manjše število drevesnih vrst in rodov. Merilo, ki ga je predlagal Jenčič (1999) velja le za drevesa, ki rastejo na območju Pohorja, Mastnakov predlog pa temelji na podatkih iz literature (Mastnak, 2004). Tako so v Preglednici 14 podani predlagani mejni obsegi, ki po Habičevi (2006) drevo uvrstijo med drevesne vrednote lokalnega ali državnega pomena. Prav tako so podani najdebelejši primerki dreves po posameznih vrstah, ki rastejo na obravnavanem območju.

Po pregledu kriterijev na popisnih listih se je na obravnavanem območju na podlagi kriterija izjemnosti uvrstilo 39 dreves (Preglednica 15). Pri tem je potrebno poudariti, da gre pri drevesih iz Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem, neformalnega seznama ZGS OE Kranj KE Tržič ter drevesih iz Dodatnega seznama za izjemne debeline, česar pa ne moremo zagotovo trditi za drevesa iz Registra naravnih vrednot. Ker pa so pri vseh drevesih iz Registra naravnih vrednot podani obsegi, višine pa niso vedno navedene in izbrana drevesa tudi sicer ne izstopajo po višini, predvidevamo, da gre tudi tu za izjemne debeline. Prav mogoče pa je, da je na popisnem listu ZRSVN znotraj kriterija izjemnosti zajet tudi kriterij (izjemnega) habitusa, ki se sicer ne pojavlja na omenjenem popisnem listu. Za drevesa iz neuradnega seznama ZGS OE Kranj KE Jezersko ter iz Registra nepremične kulturne dediščine ni bilo na voljo podatkov o kriterijih.

Preglednica 15: Drevesa, ki so bila na različnih seznamih opredeljena s kriterijem izjemnih dimenzij

Seznam	Število dreves opredeljenih s kriterijem izjemnih dimenzij (debeline)
Register NV	10
ZGS - Bled	22
ZGS - Tržič	2
Register NV in Evidence ZGS	1
Dodaten seznam	4
Skupaj dreves	39

Skladno z mejnimi vrednostmi obsegov, podanimi v Preglednici 14, se stanje nekoliko spremeni – predvsem na račun dreves, ki v dosedanjih seznamih nimajo določenega kriterija. Tako se po merilu, ki ga je predlagala Habičeva (2006) iz Registra naravnih vrednot med izjemno debela drevesa uvršča 15 dreves, iz neuradnega seznama ZGS OE Kranj KE Tržič 1 drevo, iz neuradnega seznama ZGS OE Kranj KE Jezersko 3 drevesa ter 4 drevesa iz Dodatnega seznama. Nasprotno pa po Habičevi 8 dreves iz Seznama evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem ne dosega spodnjih mejnih

vrednosti določenih za uvrstitev med drevesno dediščino. Kriterij debeline po merilu, ki ga je predlagala Habičeva (2006), tako na celoten seznam uvršča 42 (53%) dreves (Preglednica 16). Od tega 11 (14%) dreves dosega mejne vrednosti, ki so potrebne za določitev drevesne naravne vrednote državnega pomena.

Sodeč po podatkih v Preglednici 16 lahko zaključimo, da je delež debelih dreves na posameznih seznamih sorazmerno visok. Izjema sta le Register nepremične kulturne dediščine (obsega le 4 drevesa) in Dodatni seznam, kjer debelina drevesa ni bila prioriteta. Dobljeni podatki kažejo tudi na to, da ima kriterij debeline zelo pomembno vlogo pri odbiranju dreves za drevesno dediščino. Končni delež vseh debelih dreves zmanjšuje prav nizko število takih dreves (4 od 18) iz Dodatnega seznama.

Preglednica 16: Delež posameznih dreves na obravnavanem območju, uvrščenih po kriteriju debeline, ki ga je predlagala Habičeva (2006)

Seznam	Drevesne vrednote lokalnega pomena	Drevesne vrednote državnega pomena	Vsa drevesa na posameznem seznamu
Register NV	11 (46%)	4 (17%)	24 (100%)
ZGS - Bled	11 (53%)	2 (10%)	21 (100%)
ZGS - Tržič	1 (50%)		2 (100%)
ZGS - Jezersko	2 (40%)	1 (20%)	5 (100%)
Register NV in Evidence ZGS	3 (60%)	1 (20%)	5 (100%)
Register NKD	-	-	2 (100%)
Register NV in Register NKD	1 (50%)	-	2 (100%)
Register NV, Register NKD in evidence ZGS	-	1 (100%)	1 (100%)
Dodaten seznam	2 (11%)	2 (11%)	18 (100%)
Vsa drevesa	31 (39%)	11 (14%)	80 (100%)

Na Sliki 17 so prikazana drevesa z obravnavanega območja, ki se, glede na vrsto, po Habičevi uvrščajo med drevesne vrednote državnega pomena. Najdebelejše evidentirano drevo na območju je pravi kostanj »pri vasi 1«, ki raste ob cesti Hudo – Brezje. Od zastopanih vrst na obravnavanem območju med najdebelejšimi primerki manjkajo predstavniki jelke, hrasta in tise.

Ker za kriterij habitusa merilo ni podrobno razdelano, je vrednotenje dreves po tem kriteriju dokaj subjektivno. Kriterij habitusa je naveden pri 12 drevesih iz ZGS - Bled ter pri enem drevesu iz neuradnega seznama ZGS - Tržič (Preglednica 17).

Preglednica 17: Drevesa, ki jih na Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem uvršča kriterij habitusa

Drevo	Seznam	Razlog
lipa (Gozd)	ZGS - Bled	Izredno razvejana krošnja, debele veje se pričnejo razraščati iz debla že kmalu nad mestom merjenja obsega.
jelka (Gozd)	ZGS - Bled	Deblo je zraslo iz dveh debel, obe debli se iz enega razraščata na višini 2,5metra in sta močno konični. Krošnja pokriva dve tretjini debla, veje so zelo debele.
macesen (Gozd)	ZGS - Bled	Macesen je deloma viharliškega značaja.
jelka (Dovje)	ZGS - Bled	Jelka je konična z zelo debelimi vejami.
smreka (Dovje)	ZGS - Bled	Smreka je konična in ima debele močne veje.
smreka (Dovje)	ZGS - Bled	Smreka je izrazito konična, višina ne presega sestojne višine, po znakih sodeč je v preteklosti rasla na prostem, odprtem prostoru.
veliki jesen (Dovje)	ZGS - Bled	Razrast. Jesen so včasih obvejevali za vejnike.
bukev (Pl. Rovt)	ZGS - Bled	Razvejanost drevesa.
lipa (Planina)	ZGS - Bled	Razvejanost drevesa, kratko deblo.
veliki jesen ob Hermanovem mostu (Jesenice)	ZGS - Bled	Razvejanost drevesa.
veliki jesen (Javorniški Rovt)	ZGS - Bled	Razvejanost drevesa.
smreka (Begunje)	ZGS - Bled	Ni naveden.
Čeringlska krona	ZGS - Tržič	Razlog uradno ni naveden, v ustni komunikaciji je bilo rečeno, da ima Čeringlska krona tako nenavaden razrast debel, da je po tem dobila tudi ime - krona. (Nardoni, 2006)

Kljub temu da Register naravnih vrednot na obravnavanem območju ne omenja nobenega drevesa z izjemnim habitusom, smo po terenskem ogledu ugotovili, da v to kategorijo brez dvoma sodi brest nad Hlebanjem (Slika 19), ki je edina drevesna vrednota brez popisnega lista. V preteklosti so brest, ki raste ob gozdni cesti, obsekavali za vejnike, kar dodatno prispeva k nenavadni obliki, ki onemogoča izmeriti obseg (približen obseg smo izračunali iz premera po formuli $o = 2\pi \cdot r$). Poleg bresta nad Hlebanjem kriterij habitusa pripišemo tudi nekaterim drugim drevesom na raziskanem območju (Preglednica 18). Bodisi da pritegnejo našo pozornost z nenavadno obliko debel, korenin ali vej, ali pa rastejo na samem, kjer so razvila mogočne krošnje skladne oblike.

Preglednica 18: Dodatna drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju habitusa

Drevo	Seznam	Razlog
brest nad Hlebanjem	Register NV	Mogočno drevo nenavadne oblike (močna razvejanost debel).
Zakamniška hruška	Dodaten seznam	Mogočno drevo nenavadne oblike (močna razvejanost debel).
kostanj 1 na Hudem	Register NV	Kljub temu da se polovica drevesa suši, ima kostanj ob cesti na Hudem mogočno in zanimivo raščeno deblo.
lipa v Seničnem	Register NV	Izredno lepo oblikovana mogočna in lepo razrasla krošnja.
lipa v Žiganji vasi	Register NV	Izjemen nadzemni koreninski sistem, ki prehaja v deblo; veliko votlo deblo, v katerega je moč vstopiti in mogočna krošnja.
lipa na Zlatem polju	Dodaten seznam	Izredno lepo oblikovana mogočna in lepo razrasla krošnja.
Povšnarjeva bukev	Register NV, ZGS - Jezersko	Gozdno drevo z mogočno in lepo razraslo krošnjo.
Spodnje Jezersko - lipe pri kmetiji Kovk	Register NV	Lipa in lipovec pred domačijo Kovk imata mogočno in lepo razraslo krošnjo.
Spodnji Virnik - lipa	Register NV	Lipa pred domačijo Spodnji Virnik ima mogočno in lepo razraslo krošnjo.
Rezmanov lipovec	Register NV	Zanimiva oblika krošnje (verjetno so ga v preteklosti obsekavali za vejnike).
Robnikova (Močnikova) lipa	Register NV, Register NKD in ZGS - Jezersko	Izredno lepo oblikovana mogočna krošnja (lipa je tako mogočna in raste na odprtem, da jo je moč opaziti s kmetije Spodnji Virnik na Jezerskem).
Maroška lipa	Register NV, ZGS - Jezersko	Zanimiva oblika krošnje (verjetno so jo v preteklosti obsekavali ali jo močno obrezali).

7.1.1.4 Redkost

V skupino izjemnosti je spadala tudi redkost (namreč izjemno redek primer). V tem oziru je lahko redkost absolutna - kadar je v Sloveniji evidentiranih do 5 osebkov določenega tipa⁸, o relativni redkosti pa govorimo pri objektih/pojavih, ki se pojavljajo izven manjše, naravno zaokrožene regionalne enote Slovenije, za katero so množični.

Strinjamo se z Mastnakom (2004), ki meni, da se redkost ugotavlja za vsako drevesno vrsto posebej in da je redkost pojavljanja pri drevesih težko opredeliti, saj ni vedno jasno, ali je drevo samosevno ali je bilo zasajeno. V primerih, ko je bilo drevo, ki se sicer redko pojavlja na določenem območju, zasajeno, je drevo običajno nosilec zgodbe, simbola ali ima kak drug pomen (npr. Makekova tisa na Jezerskem, platani na Streliški ulici v Ljubljani). Kadar se redkost nanaša na vrsto in ne na posamezno drevo s posebnimi atributi, praviloma kriterij redkosti ne bi smel igrati bistvene vloge pri uvrščanju dreves med drevesno dediščino, saj vrste varujemo z varovanjem biotske raznovrstnosti (2.-8. člen in celoten II. del ZON-a, kamor sodi tudi 26. člen - varstvo mednarodno varovanih vrst).

⁸ Na primer hrast oplutnik, dva primerka rasteta v Halozah, trije na Krasu (Kotar in Brus, 1999).

Upoštevanje vrstne redkosti predlagamo le v primerih, ko gre za absolutno redkost na zaključenem območju (do 5 dreves). Pri tem nam bo v znatno pomoč prostorska karta območja, v kateri bo poleg drevesne dediščine naveden tudi podatek o vrsti. S to metodo naj bi na ZGS OE Postojna ugotovili, da v Javorniško-Snežniškem pogorju rastejo le štiri drobnice, štiri bodike in ena lesnika (Habič, 2006).

Redkost se pri drevesu lahko nanaša tudi na posebno obliko, ki pogosto vpliva na ledinsko ime (npr. pri Krivi jelki, pri Debelem kostanju), vendar obliko obravnavamo posebej znotraj kriterija habitus.

Kriteriju redkosti je podoben tudi kriterij ogroženosti, ki sicer ni nikjer omenjen. Ker so bile tise na kranjskem ogrožene že konec 19. stoletja, jih je Deželna vlada za Kranjsko leta 1892 zavarovala (Šivic, 1956). Z Odlokom o zavarovanju redkih ali ogroženih rastlinskih vrst (1976) v Sloveniji kot vrsti varujemo tiso *Taxus baccata* L. in bodiko *Ilex aquifolium* L., vendar je v prilogi Pravilnika o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (2002) v kategoriji ogroženosti označeno, da nista več ogroženi, obstaja pa potencialna možnost ponovne ogroženosti. Zato pa med drevesno dediščino še ne uvrščamo vseh tis in bodik, ki rastejo v Sloveniji!

Ker je kriterij težko enoznačno opredeliti, predlagamo, da se kriterij redkosti pri vrednotenju drevesne dediščine upošteva pri posameznih osebkih z izjemnimi, običajno genetsko pogojenimi lastnostmi (na primer smreka s hrastovim lubjem pri Podturnu na Dolenjskem) ter v primerih absolutne redkosti⁹ prostorastočih vrst, ki rastejo na zaključenem območju.

Na območju predvidenega parka ni bilo nobeno drevo ovrednoteno s kriterijem redkosti. Poleg tis, ki jih na terenu nismo veliko opazili, smo ugotovili, da so na območju Karavank redki in ogroženi tudi bresti, ki jih je močno zdesetkala holandska brestova bolezen. Kotar in Brus (1999) navajata, da naj bi v Evropi propadlo preko 90 % vseh brestov. Zaradi tega breste upravičeno lahko štejemo med ogroženo vrsto in posamezne primerke varujemo kot drevesno dediščino. Običajno gre za breste, ki so jih v preteklosti obvejevali in uporabljali za krmo, tako da jih med dediščino že uvrščata bodisi kriterij pričevalne (kulturne) pomembnosti, bodisi kriterij izjemnega habitusa. Vse redkejše pa so v naših gozdovih in ob domačijah tudi hruške (drobnice, tepke), razlog za to pa nekateri strokovnjaki pripisujejo povpraševanju po lepem in dragocenem hruškovem lesu (Brus, 1999).

7.1.1.5 Nadomestno drevo (predlog)

Nadomestno drevo je tisto drevo, ki je posajeno na mestu drevesa, ki je bilo nekoč že prepoznano in uvrščeno med dediščino ali je sodilo med pomembna drevesa za določeno

⁹ Poznano je določeno število posameznih primerkov.

skupnost. Sajenje nadomestnega drevesa zahteva precejšno mero lokalne iniciative ter pozitiven odnos do prvotnega drevesa.

Na obravnavanem območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 rasteta dve nadomestni drevesi: Kriva jelka v Udin borštu v Dupljah in lipa v Smokuču.

7.1.2 Kompleksna povezanost

Kljub temu da ZON omenja kriterij kompleksne povezanosti, ga za vrednotenje drevesnih naravnih vrednot Uredba ne predvideva. Upošteva ga le pri razvrstitvi drevesnih naravnih vrednot na vrednote lokalnega in državnega pomena.

Skoberne in Peterlin (1988) govorita o različnih vidikih kompleksnosti, izpostavljata pa, da gre lahko za območja ali objekte naravne dediščine, ki so povezani med seboj in tvorijo novo vrednoto. Ločujeta med (1) kompleksno povezanimi objekti naravne dediščine, (2) kompleksno funkcionalnimi naravnimi območji (na primer kraška Ljubljana), kjer se upošteva pripadnost višjemu sistemu in (3) kompleksna geografska naravna območja, kjer objekte povezuje skupna geografska enota. Na koncu poudarjata, da je pri vrednotenju delov kompleksnih naravnih območij potrebno posamezne dele obravnavati kot del večje celote, kar jim povečuje vrednost.

Mastnak (2004) kriterij kompleksne povezanosti skladno z Uredbo upošteva le pri razvrstitvi naravnih vrednot na vrednoto lokalnega in državnega pomena, ne pa tudi pri določitvi naravnih vrednot. Predlaga, da se drevesno vrednoto, ki je vključena v drugo naravno vrednoto ali zavarovano območje državnega pomena, razvrsti kot drevesno vrednoto državnega pomena.

Podrobnejši poskus opredeljevanja kriterija kompleksne povezanosti za vrednotenje drevesnih naravnih vrednot poda Habičeva (2006), ki v okviru tega kriterija pri drevesu upošteva njegovo ožjo in širšo okolico. Posebej obravnava kompleksno povezanost dreves z naravnimi elementi (1), z okolico (2) ter z arhitekturnimi elementi (3) kot so stavbe, domačije, kmetije ipd. Skladno s to opredelitvijo ugotavlja, da je »skupno število dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote in jim je mogoče pripisati izpolnjevanje kriterija kompleksne povezanosti 1969, kar predstavlja 62% vseh dreves v registru naravnih vrednot«. (Habič, 2006: 85)

Kriterij kompleksne povezanosti lahko obravnavamo na različne načine, pri vseh pa je pomembno, da drevo z drugimi elementi tvori novo vrednoto. Kljub temu da se kriteriji pri posameznem drevesu lahko seštevajo, se ne strinjamo, da gre v sklopu drevesne dediščine pri kriteriju kompleksni povezanosti za povezavo dveh ali več vrednot, saj bi to ustvarilo vrednoto višjega reda. Nasprotno, kriterij kompleksne povezanosti smo opredelili kot

povezavo dveh ali več elementov, od katerih vsak za sebe še ni vreden varovanja. Varstveno postaneta(jo) zanimiva(i) šele kot celota. Uničenje enega izmed elementov (na primer drevesa) bi znatno osiromašilo prostor, ki ga soustvarja, saj je vrednost nove celote med drevesi in ostalimi elementi večja kot vsota posameznih delov. Nova celota predstavlja presežek.

Drevo soustvarja novo podobo bodisi z naravnim (drevo, skala, balvan, izvir, studenec, ...), bodisi s kulturnim elementom (domačija, kozolec, križ, poljsko znamenje, ...). Ponekod so v preteklosti posamezna drevesa ob studencih in izvirih tvorila sveti prostor (Rutar, 1972; Šmitek, 2006). O kompleksni povezanosti pri skupini dreves govorimo, ko so drevesa, ki jih sicer ne opredeljuje noben kriterij, v skupino povezana na urejen način oziroma prepoznaven vzorec in bi z odstranitvijo enega drevesa bistveno spremenili celotno podobo.

Kriterij kompleksne povezanosti predstavlja neke vrste most med drevesno dediščino pomembno zaradi materialnih vidikov (debelina, višina, habitus, redkost) ter drevesno dediščino, ki jo opredeljujejo nematerialni vidiki (etnološka, spominska, simbolna, estetska pomembnost).

Na obstoječih seznamih kriterij kompleksne povezanosti ni uvrstil nobenega drevesa. V skladu s podanim opisom pa smo kriterij kompleksne povezanosti pripisali jesenu v Grahovšah, ki skupaj z domačijo tvori novo celoto. Jesen sam po sebi namreč ne zadošča nobenemu kriteriju, domačija pa tudi ni zavarovana.

7.1.3 Nematerialni kriteriji

7.1.3.1 Etnološka pomembnost (predlog)

Pridevnik etnološki izhaja iz besede etnologija, ki jo SSKJ opredeli kot »vedo o materialni, družbeni in duhovni kulturi posameznih ljudstev, narodov.« (SSKJ, 1994: 207) Po etnološkem pojmovanju dediščina niso samo spomeniki, temveč, na kar je opozoril že Bogataj (1992: 12) »vse kulturne sestavine, ki so se v kakih oblikah in načinih ohranile iz določenih zgodovinskih obdobj, ali jih vsaj poznamo kot neke oblike življenjskega sloga v preteklosti«. V skladu s povedanim, se kriterij etnološke pomembnosti nanaša na drevesa, ki pričajo o načinu življenja ljudi na določenem območju. Sem sodijo tako prehranjevalne navade, šege in običaji, uporaba prostora v povezavi z različnimi načini gospodarjenja nekdaj in danes, ne smemo pa pozabiti niti na ljudska verovanja in duhovno izročilo določenih skupin, ljudstev ali narodov. Kulturna krajina, kakršno poznamo danes, je preplet človeka in narave. Večine dreves, ki izstopajo iz krajine, pa naj gre za posamezno drevo ali pa za niz dreves, brez človekove prisotnosti in njegovega delovanja na določenem

območju ne bi bilo. Med drevesi s poudarjenimi nematerialnimi vidiki je največ prav dreves z etnološko pomembnostjo.

O posebnem načinu življenja pričajo vaška in hišna drevesa. Še posebno vaška drevesa so povezana z nekaterimi šegami in prazniki (na primer ples, petje, semenj pod vaško lipo ipd.). Medtem ko so na Kranjskem, kjer so vasi strnjene in gručaste, lipe sadili sredi vasi in so tvorile vaški prostor, so na Jezerskem in v Kokri¹⁰, ki sta v naselbinskem pogledu razdrobljena, lipe sadili ob samotnih kmetijah. Ljudem se je zdelo samo po sebi razumljivo, da ob hiši raste lipa. Običajno naj bi začetnik novega rodu na domačiji posadil lipo. Lipe so na Jezerskem sadili tudi zato, ker so hitro rastoča, žilava drevesa, ki jih veter ne podre zlahka, njihova krošnja pa daje dobro senco. Lipa naj bi bila tudi najboljša zaščita pred strelo (Muri, 2007).

Čeprav hišna drevesa rastejo v drugačnih razmerah kot vaška ali urbana drevesa in temu primerno nosijo tudi drugačne zgodbe, smo kljub temu prepoznali eno skupno točko – tako vaška kot hišna drevesa predstavljajo (ali pa so predstavljala) prostor druženja. To sicer presega meje raziskave, pa vendar bi bilo zanimivo preveriti, koliko lip je še ostalo ob karavanških domačijah onstran državne meje in kakšen odnos imajo do njih sedanji lastniki.

V preteklosti so ljudje nabirali liste in cvetove različnih drevesnih vrst (predvsem bezga in lipe) za pripravo domačih čajev. Tako so na marsikateri domačiji lipe zasadili tudi za čaj in lipov med. Pomembno vlogo so imeli tudi plodovi. Iz plodov kostanja, ki jih je bilo mogoče enostavno shraniti za dalj časa, so pripravljali različne jedi, sladice in celo marmelado; plodove mokovca, ki raste na starih planinah in v višje ležečih krajih, so v preteklosti uporabljali kot sladilo (Urbanija, 2007); suhe hruške so uporabljali kot dopolnilo prehrani pozimi, uporabili pa so jih tudi pri nadevu za potico. Zaradi uporabnih plodov so kostanj ponekod obravnavali kot sadno drevo (Kotar in Brus, 1999).

Pri drevesih so uporabljali tudi liste in veje, ki so predstavljali dodaten vir prehrane drobnice ali pa so služili za steljo. Za nekatere vasi pod Karavankami¹¹ so tako značilna drevesa, katerim so klestili veje. Taka drevesa so imenovali 'vejnike'. V ta namen so običajno sadili jesene, javore, lahko pa tudi jerebike in celo lipe – npr. Povšnarjev drevored vejnikov iz javorjevih in lipovih dreves (Povšnar, 2007). Drevesa so bila posajena v vrsti, v drevorede ali pa so rasla posamič. Iz praktičnih razlogov so jih sadili ob posestnih mejah in ob poteh, da vej ni bilo treba daleč nositi. Podobno je bilo z vejniki na Javorniškem Rovtu, kjer so jih za ovce in prašiče pripravljali iz javorjevih, jesenovih in jerebikovih vej (Konobelj, 2004). Ponekod, predvsem na Javorniškem Rovtu, Srednjem Vrh in

¹⁰ Hišna drevesa ob samotnih kmetijah so značilna tudi na Koroškem in na Pohorju, skratka tam, kjer prevladujejo samine oziroma celki.

¹¹ Kokra, Jezersko, Javorniški Rovt, Dovje, Srednji vrh, Podkoren

Podkorenu so klestili tudi breste. Na Jezerskem so na večjih kmetijah klestili tudi hoje (smrekove veje), ki so jih pozimi nastiljali goveji živini. Za palec debele veje so klestili s sekirami, imenovanimi »hojnec«. Drevja niso sekali, ker je bilo preveč dragoceno (Kocjan, 2007).

Priprava vejnikov terja veliko dela, zato so zaradi preusmeritve kmetijstva vejnike prenehali delati. Po pripovedovanju domačinov so jih verjetno najdlje – do približno 1985. leta - iz starega in mogočnega jesena delali Erjavčevi na Dovjem (Kramar, 2007). Na Jezerskem vejnike občasno še delajo lovci, ki jih pozimi polagajo v krmišča. V drugi polovici 90. let, ko so domači dobili nazaj Rovt, so vejnike začeli zopet delati iz bresta na Markljevi planini, saj brestovi vejniki predstavljajo beljakovinski dodatek v prehrani drobnice (Klinar, 2007).

Uporaba delov dreves (plodovi, cvetovi, listi, veje) je torej neposredno vplivala na način življenja določene skupnosti, hkrati pa je soustvarjala podobo kulturne krajine. Jesenove meje so pomembno oblikovale kulturno krajino na Jezerskem, podobno vlogo v kulturni krajini imajo tudi ulice na Jezerskem (glej str. 89) ter Stagne pri Zabreznici, po katerih so vodili živino na pašo (glej str. 85 -87). Čeprav so bile tudi stagne (Slika 12) na obravnavanem območju včasih nekaj povsem običajnega, predstavljajo danes ohranjene stagne pri Zabreznici edinstven element v kulturni krajini.

Etnološko pomembno je tudi drevo, ki je povezano z zgodbami, legendami, pravljičami, pregovori ipd. S tem pa že prehajamo k drugemu polu etnološke pomembnosti. Glede na opredelitev etnologije namreč med etnološko pomembna drevesa sodijo tudi drevesa, ki se navezujejo na duhovno kulturo posamezne skupnosti. Neoprejemljiv duhovni vidik varuje Konvencija za varovanja nesnovne dediščine (MKV NKD, 2008) in sicer v sklopu družbenih praks, ritualov in praznovanj. Duhovni vidik drevesa se nanaša na sveta drevesa in je v tesni povezavi z različnimi videnji, prikazovanji, obredi, vražami in čaščenji, ki se nanašajo na posamezno drevo ali skupino dreves (na primer sveti gaji). Pogosto se duhovni vidik prepleta z zdravilno in posebno močjo drevesa in kaže na tisto skrivnostno, kar je onkraj oprijemljivega, nam znanega sveta. Prav tako ni vedno jasno, ali je bilo predmet čaščenja drevo samo po sebi ali drevo kot prebivališče raznih božanskih bitij. Podobno kot pri debelini se tudi tu zastavlja vprašanje, ali je prostor postal svet zaradi svetega drevesa ali je drevo postalo sveto zaradi tega, ker raste ob svetiščih. Dejstvo je, da so prva svetišča predstavljala prav drevesa in sveti gaji (Hageneder, 2001) in da so stari narodi drevesa doživljali tako sveto, da so celo verjeli v obstoj bitij v njih (Pirnat, 1988).

Z novim odnosom človeka, ki je duhovno usmerjen do narave, in ki smo mu priča v zadnjem času, predvidevamo, da utegne postati več dreves pomembnih tudi zaradi

duhovnih razsežnosti. Zaenkrat smo drevesa, ki bi utegnili biti pomembna zaradi duhovne razsežnosti, razdelili v sledeči dve skupini:

- drevesa, ki rastejo ob svetiščih, na posvečenih mestih ipd. ter drevesa, ki so povezana z videnji, prikazovanji, romanji, nenadnimi ozdravljenji;
- drevesa, ki se jim pripisuje posebna moč.

Za drevesa, ki rastejo ob svetiščih, ob vodnjakih ali studencih, lahko s precejšno gotovostjo sklepamo, da so prednikom predstavljala svet prostor. Lahko da je šlo za zdravilno moč določenega drevesa, za videnje ali pa prikazovanje – ljudje so k takemu drevesu romali od blizu in daleč. Da bi preprečili pogansko romanje k svetim drevesom, so v času pokristjanjevanja sveta drevesa in svete gaje bodisi sekali in podirali, ali pa so ob njih postavljali cerkve in kapelice (Ovsec, 1991; Šmitek, 2004). Podobno se je zgodilo z že omenjeno Vitanjsko smreko.

Drugo skupino dreves z duhovno pomembnostjo sestavljajo drevesa s posebno močjo. Poleg sadnega drevja (jablane, hruške, orehi, slive, češnje) so v bližini domačij (odvisno od pokrajine) običajno rasli tudi bezeg, brin, dren, glog, leska, vrba, ... za katere so verjeli, da imajo posebno moč in odganjajo zlo. Vejice teh dreves še danes skupaj z drugim zelenjem povezujejo v cvetnonedeljske butare – imenovane tudi žegnan les. Od pokrajine do pokrajine se butarica drugače imenuje, sestavljajo pa jo različne rastline. Kuret (1989a: 114) navaja, da je šega povezovanja pomladanskega zelenja v butarico verjetno prekrila starejše obredje povezano s svetimi rastlinami, drevesi, grmi, zelišči in cveticami še iz predkrščanskih časov, »ki naj bi pospeševale rast, plodnost, odganjale zle čare in bolezen, varovale pred strelo in drugimi ujmani.« Kunaverjeva (1996: 96) piše, da naj bi imel šele žegnan les »čarobno moč in naj bi vse leto varoval kmetovo domačijo, hlev in polje.« V zvezi s tem moramo poudariti, da gre v tem primeru bolj za čaščenje drevesne ali grmovne vrste, kot pa za posamezna drevesa. Med omenjenimi drevesi in grmi s posebno močjo izpostavljamo črni bezeg, katerega poznavanje zdravilne in čudodelne moči je še danes močno zakoreninjeno med starejšimi ljudmi. Na posebno moč bezga sta nas opozorili tudi dve domačinki z raziskanega območja (Mimi Šenk z Jezerskega in Frančiška Meglič z Dolenčeve Gube, ki ima na vrtu lepo bezgovo drevo). Po vsem povedanem preseneča dejstvo, da na raziskovanem območju med drevesi v Registru naravnih vrednot ni niti enega predstavnika bezga.

Šmitek (2007) ločuje več vrst svetih dreves, prav tako pa ločuje tudi stopnje njihove svetosti. Sveta drevesa deli v naslednje kategorije:

1. **drevesa na posvečenih mestih:** drevesa ob svetih studencih in kamnih oziroma drevesa, ki so se odlikovala po svoji starosti, velikosti, bujnosti ali drugih posebnostih.

2. **drevesa na grobovih:** povezana so s prepričanjem, da duša umrlega preide v drevo; s smrtjo pa je povezano tudi votlo drevo (kočevska balada, v kateri nezakonska mati pusti umorjenega otroka v votlem drevesnem deblu).
3. **drevesa z zdravilno močjo:** iz ljudske magije so poznani primeri, kot so vlečenje bolnika skozi odprtino v zarasli krošnji, skozi votlino v deblu, skozi korenine ali skozi razcepljeno deblo; zagovarjanje urokov v gozd ali drevo daleč stran.
4. **drevesa z apotropejsko močjo:** odganjajo zle sile in ščitijo človeka (npr. leskovi križci na podbojih hlevskih vrat, les cvetnonedeljske butare¹²).
5. **življenjska drevesa:** drevesa posajena ob rojstvu otroka simbolizirajo moč določene osebe.
6. **spominska drevesa:** pričajo o pomembnih dogodkih.
7. **drevesa kot mejna znamenja:** uporabljali so jih, ko sta bili sakralna in juridična pristojnost še povezani.

Kot vidimo se kategorija »spominska drevesa« prekriva s kriterijem spominske pomembnosti, med katera po našem mnenju sodijo tudi življenjska drevesa, ki so zasajena bolj v spomin na rojstvo kot pa za simbol moči določene osebe. Predlagamo, da se z etnološko pomembnostjo opredeli drevesa navedena v Preglednici 19.

Preglednica 19: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju etnološke pomembnosti

Drevo	Seznam	Razlog
Rateče - lipa	Register NV	Hišna lipa, ki je kasneje postala pomembna tudi za ostale vaščane, pod njo se vsako leto 15. avgusta začne spreved z godbo na pihala in narodnimi nošami.
Gasilska lipa v Podkorenu	Dodaten seznam	Spominska lipa, ki je tekom časa prerasla v vaško drevo, pod katerim imajo vaščani enkrat na leto gasilski ples.
lipa (Gozd)	ZGS - Bled	Lipa, ki raste ob nekdanji Pintarjevi domačiji, priča o naselbinski kulturi v nekaterih vaseh v Karavankah.
veliki jesen (Dovje)	ZGS - Bled	Pričevanje o nekdanji rabi - jesen so uporabljali za vejnike.
lipa (Dovje)	ZGS - Bled	Vaška lipa, ki je po legendi povezana z gradnjo cerkve na Dovjem.
Zakamniška hruška	Dodaten seznam	Pričevanje o načinu prehranjevanja v času hude lakote, hišno drevo.
brest na Markljevi planini	Dodaten seznam	Pričevanje o rabi - brest so uporabljali za vejnike.
Žirovnica - lipa	Register NV, ZGS - Bled	Vaško drevo pred Čopovo domačijo.

se nadaljuje

¹² Les cvetnonedeljske butare se je imenoval tudi »žegnan les«, in so ga sestavljale različne vejice, ki so se od pokrajine do pokrajine razlikovale. Kunaverjeva (1996) poroča, da so na Goriškem »vivnik« sestavili iz smrečja, borovine, brinja, bršljana in pušpana; na Notranjskem so uporabili poganjke sadnega drevja, brinja, bršljana in drena; v Beli krajini pa so kot glavno sestavino uporabili dren. Kot smo videli znotraj naše raziskave, so bile za izdelavo »presenca« na Jezerskem še posebno dragocene in cenjene tisine vejice (Povšnar, 2007; Skuber, 2007).

nadaljevanje

Drevo	Seznam	Razlog
Stagne	Dodaten seznam	Pot, po kateri so vodili živino na pašo.
lipa v Vrbi	Register NV	Vaška lipa s 16 srenjskimi kamni, kjer so vodili seje.
lipa Na vasi v Smokuču	Dodaten seznam	Nadomestna soustvarja vaški prostor, kjer se približno enkrat letno zberejo vaščani.
lipa na Dolenčevi Gubi	Dodaten seznam	Hišna lipa, ki s svojo prisotnostjo priča o naselbinski kulturi na samotnih domačijah v Karavankah.
lipa v Lomu pod Storžičem	Register NV	Vaška lipa, pod katero so se nekdanje zbirali domačini. Trenutno raste sredi ceste.
Kostanji na Hudem	Register NV	Pravi kostanj je imel včasih pomembno vlogo v prehrani. Debele plodove kostanjev s Hudega so prodajali na tržnici v Trziču in na Jesenicah.
lipa v Seničnem	Register NV	Vaška lipa, pod katero se na Jernejevo nedeljo zberejo domačini.
lipa v Snakovem	Dodaten seznam	Spominska lipa, ki prerašča v vaško lipo, pod katero se 1. maja zbere Tržiška godba na pihala.
Žiganja vas – lipa	Register NV	Vaška lipa, po mnenju domačinov so jo zasadili predniki, ki so se v 16. stol. začeli naseljevati v vasi. Domačini prav tako trdijo, da je lipa ob cerkvi (ki se prvič kot kapelica omenja leta 1327) že rasla leta 1550.
lipa v Podbrezjah	Dodaten seznam	Spominska lipa, ki je tekom časa prerasla v vaško drevo in soustvarja vaški prostor.
lipa na Zlatem polju	Dodaten seznam	Lipa priča o prisotnosti človeka in načinu življenja.
Tisa na stari Povšni	Register NV	Hišno drevo, ki s svojo prisotnostjo priča o nekdanji domačiji na tem območju.
lipe v Robcih		Nekdanje hišne lipe, ki s svojo prisotnostjo pričajo o nekdanji prisotnosti človeka na tem območju ter o o naselbinski kulturi na samotnih kmetijah na Jezerskem.
Spodnje Jezersko – lipe pri kmetiji Kovk	Register NV	Lipa in lipovec rasteta pred hišo, zadaj ob hlevu pa raste še ena mlajša lipa. S svojo prisotnostjo pričajo o naselbinski kulturi na samotnih kmetijah na Jezerskem.
Rezmanov lipovec	Register NV	Lipovec izjemne debeline in izjemnega habitusa. S svojo prisotnostjo priča o naselbinski kulturi na samotnih kmetijah na Jezerskem.
Spodnji Virnik – lipa	Register NV	Hišna lipa izrednih dimenzij. S svojo prisotnostjo priča o naselbinski kulturi na samotnih kmetijah na Jezerskem.
Robnikova (Močnikova) lipa	Register NV, Register NKD, ZGS – Jezersko	Hišna lipa izrednih dimenzij. S svojo prisotnostjo priča o naselbinski kulturi na samotnih kmetijah na Jezerskem.
Makekova tisa	Register NV, ZGS – Jezersko	Hišno drevo. Po mnenju lastnika naj bi tisa ščitila njegove prednike pred Turki.
Maroška lipa	Register NV, ZGS – Jezersko	Hišna lipa, ki raste na markantnem mestu ob stari Makekovi domačiji. S svojo prisotnostjo priča o naselbinski kulturi na samotnih kmetijah na Jezerskem. Glede na obliko je bila v preteklosti verjetno obsekovana (za vejnik). Priča o neposredni uporabnosti vej.
lipe pri župnišču na Jezerskem	Register NV	Nekdanje hišne lipe, ki s svojo prisotnostjo pričajo o naselbinski kulturi na Jezerskem.
Jesenove meje na Jezerskem	Dodaten seznam	Nizi jesenovih dreves zasajenih ob posestnih mejah na Jezerskem. Jesene so obsekavali za vejnike.
Šenkove ulice	Dodaten seznam	Pot, po kateri so vodili živino na pašo. Jesene so obsekavali za vejnike.

7.1.3.2 Spominska pomembnost (predlog)

Ker ima drevo daljšo življensko dobo kot človek in živi drugačno življenje, ga je človek pogosto izbral kot glasnika in nosilca spomina (zgodbe) na konkreten dogodek iz bližnje ali daljne zgodovine določene skupnosti. Običajno gre za mlajša drevesa, zato pri spominskih drevesih centimetri ne igrajo bistvene vloge, prevlada pa čustveni naboj, ki ga nosijo. Lastnike drevo spominja na določen dogodek, prednike, na slovenstvo, na njihov rod in dom. Sem sodijo:

- hišna drevesa posajena v spomin na točno določen dogodek in predstavljajo medgeneracijski most ter
- drevesa posajena ob dogodku pomembnem za širšo okolico (na primer lipe, ki so jih v različnih krajih sadili leta 1934 ob atentatu na kralja Aleksandra).

Nekatera drevesa iz spominskih dreves preraščajo v drevesa z etnološko pomembnostjo (na primer Gasilska lipa v Podkorenu, lipa v Snakovem); odvisno od namena zasaditve in odnosa lastnikov in domačinov do drevesa.

Med spominska drevesa smo uvrstili tudi niz lip v Naklem. Kot pove že ime »88 lip v spomin maršala Tita«, je bil niz dreves zasajen v spomin ob smrti maršala Tita. Kljub temu da bi na dogodek danes marsikdo rad pozabil, nam lipe pripovedujejo o nekem odnosu prednikov iz bližnje zgodovine. Vprašanje, ki se postavlja, na katerega pa najbrž ne bomo dobili odgovora, je, ali je šlo pri tej zasaditvi za kult dreves ali za kult maršala. Če bi šlo za drevesa, bi verjetno manjkajoča nadomestili z novimi, tako pa raste še 39 dreves.

Znotraj tega kriterija smo uvrstili drevesa navedena v Preglednici 20.

Preglednica 20: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju spominske pomembnosti

Drevo	Seznam	Razlog
Rateče – lipa pred spomenikom NOB	Register NV	Lipa posajena za rojstni dan kraljeviča Petra leta 1939 ali 1940.
Gasilska lipa v Podkorenu	Dodaten seznam	Lipa zasajena ob ustanovitvi gasilskega društva v Podkorenu leta 1908.
lipa (Planina)	ZGS – Bled	Lipa priča o hudi bolezni, ki je zdesetkala prebivalce domačije, posadil jo je prapraded v spomin in zahvalo, da je preživel.
lipi pred Sokolskim domom v Tržiču	Register NKD	Lipi zasajeni ob Sokolskem domu v Tržiču.
lipa v Snakovem	Dodaten seznam	Zasadili so jo ob Titovi smrti; tekom časa je prerasla v vaško lipo.
Kriva jelka v Udin borštu	Dodaten seznam	Spomin na rokovnjače, ki so se skrivali v Udin borštu. Kot nadomestno drevo so jo zasadili člani Kulturno – turističnega društva Pod krivo jelko ob prvem pohodu 'H Krivi jelki' leta 1998.
Trnovčeva lipa v Dupljah	Dodaten seznam	Pred približno 150. leti jo je zasadil preživel gospodar v zahvalo, da se je rešil pred hudo boleznijo, ki je tedaj pustošila po naših krajih.

se nadaljuje

nadaljevanje

Drevo	Seznam	Razlog
Angelina lipa v Žejah	Dodaten seznam	Zasadila jo je nekdanja lastnica, ki se je prisožila iz Raven pri Šoštanju v Žeje, kot spomin na prednike, na moža in nase.
lipi pred OŠ Podbrezje	Dodaten seznam	Eno lipo so zasadili ob obisku kraljeviča Petra leta 1933, drugo pa v spomin na atentat na kralja Aleksandra Karadžordževića leta 1934.
lipa v Podbrezjah	Dodaten seznam	Lipo v Podbrezjah so zasadili Dvakovi fantje, bratje Filipa Štularja ob njegovi novi maši 9. julija 1933.
lipa v Naklem	Dodaten seznam	Zasajena ob ustanovitvi nove občine Naklo leta 1996.
88 lip v spomin maršala Tita	Dodaten seznam	Niz dreves zasajen v spomin ob smrti maršala Tita.
Poličarjeva lipa	Dodaten seznam	Raste pred stoletno Poličarjevo domačijo. Zasadili so jo leta 1937 od sreče, da se jim je rodil sin oziroma v čast nasledniku.
Povšnarjeva bukev	Register NV, ZGS - Jezersko	Spomin na staro pot, ki je nekoč vodila s Kranjske na Koroško. Po mnenju Janeza Povšnarja, bukev domačim predstavlja zgodovinsko dragocenost.
lipa pri novi Makekovi domačiji	Dodaten seznam	Zasajena v spomin na atentat na kralja Aleksandra Karadžordževića leta 1934.
lipa češko-slovenskega prijatelj.na Jezerskem	Dodaten seznam	Lipa je bila leta 2000 zasajena ob praznovanju 100-letnice Češke kočice na Jezerskem.

7.1.3.3 Simbolna pomembnost (predlog)

Predlagamo tudi, da se pri vrednotenju v prihodnje upošteva tudi kriterij simbolne pomembnosti. K predlogu tega kriterija sta nas vodili dve dejstvi: lastniki in domačini so nam pri nekaterih drevesih na vprašanje »Zakaj je bilo drevo posajeno?« večkrat odgovorili »Kot simbol slovenstva.«. Drug razlog pa je lipa češko-slovenskega prijateljstva, ki je bila posajena ob 100-letnici Češke kočice na Jezerskem in simbolizira prijateljstvo med Čehi in Slovenci.

Izhajamo iz dejstva, da je simbol predmet, ki izraža določen abstrakten pojem oziroma idejo in tako povezuje materialno in nematerialno sfero. V tem pogledu tudi določeno drevo s pomenom, ki mu ga pripiše človek, presega golo materialnost in sega tudi v nematerialno sfero (na primer oljka in mir). Zaradi dolgoživosti in vzdržljivosti je drevo človeku od nekdanj predstavljal simbol življenja. Pri starih narodih je drevo simboliziralo božanstvo, kateremu je bilo posvečeno. Določena drevesa so pri posameznih narodih dobila močan simbolni pomen, s katerim so se identificirali.

Slovenci smo se že od nekdanj poistovetili z lipo, ki je rasla sredi vsake slovenske vasi (Ovsec, 1992), in tako čutimo še danes. Lipa je star slovenski simbol, predstavljala je vaško srenjo, iz njenega lesa so predniki izrezovali svoje bogove in po legendi bo na njeno vejo kralj Matjaž obesil svoj meč, ko se bo prebudil (Kunaver, 2003). O lipi govori tudi pesem Lipa zelenela je, ki lipo opisuje v različnih letnih časih. Kunaverjeva (2003: 459) je o povezanosti slovenskega naroda in omenjene pesmi zapisala: »Ko je Akademski pevski

zbor na svojem zadnjem koncertu med vojno, v decembru 1941 v Unionski dvorani v Ljubljani, pod taktirko Franceta Marolta, zapel pesem o lipi, je dvorana glasno ihtela. V srcih ljudi, ki so verovali v svobodo, so odmevale besede *Nova pomlad zelena, novi, novi cvet bo gnala ...*«

Ko govorimo o Sloveniji in razmišljamo o slovenskih koreninah, moramo upoštevati tudi germanski vpliv, ki smo ga bili deležni v preteklih stoletjih. Kljub temu da imamo Slovenci lipo za svoje drevo in nam predstavlja simbol slovenstva, je lipa in njena simbolna vloga prisotna tudi med ostalimi slovanskimi narodi in celo v germanski mitologiji. Germani so verovali, da je z lipo povezana Freya – boginja sreče, ljubezni in resnice. Po legendi naj bi bil Freyin mož vrhovno germansko božanstvo, zato so ljudje verjeli, da je lipa pod posebno zaščito bogov in vanjo ne more udariti strela. Prepričanje, da v lipo ne trešči strela in da daje varno zavetje pred nevihto, je še danes splošno razširjeno med ljudmi. Ker so si lipo lastili tudi Germani, ni čudno, da so bili Nemci, ko so med II. svet. vojno prišli v vas Vrbo na Gorenjskem, presenečeni nad lipo s srenjskimi kamni in so jo prepoznali kot nemški simbol. Lipa je tako pri različnih kulturah predstavljala simbol miru in prijateljstva in so jo pogosto sadili v vaških središčih. Pod njo niso le peli in plesali, temveč so urejali tudi spore. Lepo število lip je bilo po naših krajih posajenih v času osamosvojitve Slovenije leta 1991.

Jančar (2001: 107) je o simbolni vlogi dreves zapisal: »Simbolično in spominsko obeleževanje z drevjem je bilo pogosto uporabljeno v preteklosti in je tudi še danes. Na grbih in zastavah je pogosto uporabljen lik drevesa ali njegov posamezni del, pri nas je bil na primer uporabljen lipov list za turistično predstavitev Slovenije.¹³« Drevesa ali dele dreves tako najdemo tudi na grbih, kjer simbolizirajo določeno kvaliteto občine oziroma element, s katerim se občina poistoveti in predstavi navzven. Od 210 slovenskih občinskih grbov, kolikor je bilo marca 2008 občin v Sloveniji (Statistični urad RS, 2008) so drevesa oziroma njihovi deli upodobljeni na kar 33 (15,7%) grbih! Največkrat ne gre za upodobitev točno določenega drevesa, temveč za simbol drevesne vrste ali dela drevesa, ki je občini vtisnilo svoj pečat.

Širše gledano se simbolizem dreves znotraj različnih kultur nanaša na drevesne vrste; hrast simbolizira moč, oljka mir, zimzelena drevesa večno življenje (Pirnat, 1988), zaradi tega pa drevesa ne postanejo že kar tudi drevesna dediščina. Predlagamo, da se kriterij simbolne pomembnosti pripiše tistemu posameznemu drevesu ali skupini dreves, ki v svojem okolju izraža določen pojem (na primer simbol slovenstva, prijateljstva, miru ipd). V skladu s tem pojmovanjem ne bodo imele vse lipe, ki rastejo v Sloveniji, tudi simbolne pomembnosti, zagotovo pa jo imajo vse tiste lipe, ki so bile kot simbol slovenstva zasajene ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991. Sodeč po raziskavi, ki smo jo opravili na terenu, lipa še

¹³ Lipov list je bil pomemben simbol Slovenije že v času osamosvajanja.

vedno sodi med najbolj priljubljena drevesa pri nas. Sadijo se ob najrazličnejših priložnostih: ob rojstvu težko pričakovanega naslednika, sredi vasi ali ob domači hiši, kot simbol miru in prijateljstva, ipd.

Ker kriterij simbolne pomembnosti uvajamo na novo, na obstoječih seznamih ni nobenega drevesa, ki bi ga opredeljeval ta kriterij. Kriterij smo pripisali petim drevesom iz Dodatnega seznama (Preglednica 21).

Preglednica 21: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju simbolne pomembnosti

Drevo	Seznam	Razlog
Gasilska lipa v Podkorenu	Dodatni seznam	Simbol Gasilskega društva Podkoren – podoba lipe se nahaja v njegovem grbu. Po mnenju domačinov predstavlja lipa tudi simbol slovenstva.
lipa Na vasi v Smokuču	Dodatni seznam	Po mnenju lastnika predstavlja lipa simbol slovenstva; pod lipo se približno enkrat na leto zberejo vaščani.
Kriva jelka v Udin borštu	Dodatni seznam	Simbol kulturno turističnega društva Pod krivo jelko – podoba jelke se nahaja v njegovem grbu.
lipa pred vrtcem v Naklem	Dodatni seznam	Lipa je bila leta 1995 zasajena kot simbol slovenstva in simbol mlade občine Naklo.
lipa češko-slovenskega prijateljstva	Dodatni seznam	Lipa je bila leta 2000 zasajena kot simbol češko-slovenskega prijateljstva.

7.1.3.4 Estetska pomembnost (predlog)

Lepota drevesa govori sama za sebe. Težko bi našli človeka, ki ne pozna vsaj enega lepega drevesa, pa vendar je kriterij estetske pomembnosti zelo težko opredeliti. Trenutno veljavna ZON in Uredba ne upoštevata estetske pomembnosti drevesa (in narave nasploh). Kljub temu je estetsko oziroma čutno doživljanje drevesa izredno pomemben moment varovanja dreves. Ne toliko kot kriterij, temveč kot začetek človekovega odnosa do drevesa in kasneje do ostale narave, kar smo nakazali že v poglavju 4.3. Drevo, ki s svojo lepoto nagovori človeka, omogoča človeku, da do njega vzpostavi estetski odnos.

V literaturi o drevesih in drevesni dediščini nismo zasledili posebne utemeljitve kriterija estetske pomembnosti drevesa. Svetličič in Skoberne (1988) omenjata estetsko funkcijo dreves v krajini ali ob arhitekturi, vendar je podrobneje ne opredelita. V povezavi estetike z gozdom in drevesom Anko predlaga, da »estetiko gozda opredelimo kot nauk o vseh vidikih lepega v zvezi z gozdom, estetsko funkcijo gozda pa kot zbir vseh stanj in dogajanj v gozdu, ki vzbujajo občutek lepega.« (Anko, 1988a: 12). Izhajajoč iz te definicije lahko sklepamo, da je drevo z estetsko pomembnostjo tisto drevo, ki v posamezniku vzbuja občutek lepega. Visković (2001) meni, da se o lepoti drevesa ne presoja, niti se je ne dokazuje – lepota drevesa je zanj splošno priznana. Estetičnost drevesa preučuje znotraj naslednjih treh situacij, v katerih se drevo lahko pojavlja kot predmet estetskega doživljanja: drevesa v divjini, torej v »čisti« naravi, drevesa v oblikovani naravi (vrtovi) in

drevesa v umetniških, likovnih in literarnih delih (Visković, 2001: 538-545). Za Viskovića so lastnosti, ki vplivajo oziroma povečujejo lepoto drevesa:

- organska celota debla, vej, krošnje in korenin (drevo je zanimivo bitje, ki kljub temu, da prihaja iz preteklosti, neprestano raste in cveti),
- genetsko določene oblike oziroma habitus drevesa (npr. oblika krošnje),
- skladnost in raznolikost struktur vsakega elementa drevesa (dinamika starih in mladih delov drevesa, npr. stare veje in mlado listje ter cvetje),
- barvitost različnih delov drevesa in spreminjanje barv v letnih časih (barva lubja, vej, listov in spreminjanje barve listov v letnih časih),
- neprestano spreminjanje (ne le listi, tudi ostali deli drevesa se v času spreminjajo, veje rastejo, iz popkov se razvijejo cvetovi, iz njih plodovi,...),
- posebno lepoto pripisuje skupini dreves in gozda istih in mešanih vrst,
- na lepoto drevesa vplivajo tudi drugi kulturni (npr. kamnita stena, cerkev,...) in naravni elementi (dež, nevihta, megla, mraz, sneg,...),
- druge vrste, ki si v njem najdejo dom (npr. veverice, ptice,...) in
- vonj posamezne drevesne vrste (vonj borovcev, opojni vonj bezgovega in lipovega cvetja, oster vonj smreke,...).

Vendar Visković tu govori o lepoti dreves (in gozda) nasploh, ne pa o lepoti posameznega drevesa, kar je pravzaprav osrednji predmet našega razmišljanja in utemeljevanja. Habičeva (2006) predlaga, da se estetski pomen drevesa upošteva pri slikovitosti in krajinskem vidiku drevesa. Skratka odločitev za presojo o tem, katero drevo v krajini je (zadosti) slikovito in lepo, ostaja nedorečena in prepuščena subjektivnim interpretacijam. Vendar pri dediščini lepota ni aksiom, torej nekaj kar samo je in se ne dokazuje, temveč jo je potrebno utemeljiti.

Če želimo razpravljati o lepoti in estetski pomembnosti drevesa, moramo najprej premisliti in si odgovoriti na vprašanje, kaj sploh je estetika. Vseh nazorov o estetiki na tem mestu ne moremo omeniti, zapišemo pa lahko, da razvoj estetike ni bil linearen, temveč so se v različnih obdobjih pojavljala različna žarišča, kjer so vznikale teorije o lepoti oziroma o estetiki. To kaže na dejstvo, da se lepega ne da zajeti v preprosti formuli, s katero bi dosegli splošen konsenz in da torej ne obstaja ena skupna misel o lepoti. Zelo na grobo bi teorije o lepem lahko razdelili na tiste, po katerih je lepo lastnost predmeta (objektivna estetika) in pri katerih je do neke mere možno postaviti merila lepega, ter na druge, ki lepo iščejo v subjektivnem občutenju predmeta. Ti dve struji sta se v zgodovini vedno prepletali.

Do ključnega preobrata v estetiki je prišlo z empirizmom, ko se je razvila psihologistična estetika, katere bistvo lahko strnemo v tem, da lepota ni več lastnost stvari samih, temveč se kot občutek oziroma zmožnost doživljanja lepega poraja v opazovalcu. Besedo estetika

je šele leta 1735 skoval nemški filozof Baumgarten. Beseda izhaja iz gr. glagola *aisthanomai*, ki pomeni čutiti, zaznavati. Izhodišče Baumgartnove misli je bilo, da akt zaznavanja idej v umetnosti in naravi sproži spremembe duše, kar občutimo kot navdušenje ali odpor. Na sodobni razvoj estetike pa je pomembno vplival Kantov filozofski nazor, po katerem predmet ne določa zavesti, temveč je zavest tista, ki določa predmet (Kant, 1999). V skladu s tem po Kantu lepo ni več atribut oziroma lastnost predmeta, temveč je lepo občutje, ki se poraja v subjektivnem doživljanju predmeta.

Estetska misel je močno odvisna od obdobja in kulture, kateri pripada. Estetika črpa svojo moč iz dejstva, da človeka ne pusti ravnodušnega. Čutenje oziroma zaznavanje pa moramo imeti pred očmi vedno v širšem pomenu, torej čutenje kot nam ga posredujejo različna čutila (vid, sluh, vonj, tip, celo okus). Za namen naše raziskave nas zanima, kje v luči povedanega lahko iščemo estetsko pomembnost drevesa. Ali je lepo lastnost drevesa ali se poraja v subjektivnem doživljanju drevesa? Gotovo je, da drevo, ne glede na vrsto, v rasti sledi nekemu razmerju in zaporedju. Lahko bi rekli, da drevo s svojo rastjo tvori enotnost v mnoštvu.

Če sledimo tisti struji, ki verjame, da je lepota lastnost predmeta, potem bo naslednja naloga zbrati estetične elemente drevesa. Ti se bodo verjetno kazali v simetrični obliki krošnje, v skladnosti različnih delov dreves ipd. Na podlagi podrobnejših analiz s slikovnimi testi za estetične elemente drevesa lahko v prihodnosti poskušamo izdelati merilo. Tako bomo ugotovili, katera drevesa se zdijo naši kulturi lepa. Pri tem ne smemo pozabiti, da sta oblika krošnje in drevesa v tesni zvezi s kriterijem izjemnega habitusa.

V skladu z drugo strujo se lepota poraja v subjektivnem občutenju in odnosu do predmeta. Drevo je lepo, če je prepoznano kot lepo. Če ga večina ljudi prepozna kot lepega, menimo, da nima nihče objektivne pravice takemu drevesu oporekati kriterija estetske pomembnosti. Kljub temu da nimamo na voljo merila, ki bi merilo intenzivnost naših občutkov, se tu odpira prostor za presojo o lepoti barv (lubja, cvetov, listov, ...), zvokov (šelesenja listov, bečanja čebel v krošnji, ...), vonja (cvetovi, ...) ipd. Za tako dožemanje lepote pa postane nujna vzgoja za estetsko doživljanje drevesa. Kot pri vseh drugih stvareh se je tudi tu do neke mere potrebno naučiti zagledati »čudovito drevo«. V skladu s to teorijo lahko doživljam samo toliko, kolikor mi to dopušča zavest - naj bo drevo zunaj mene še tako lepo, če nimam psihične sposobnosti za dožemanje lepote drevesa, bom pač prikrajšan za doživljanje njegove lepote. Človeka lahko nagovori drevo kot celota (mogočno drevo), lahko pa le njegovi deli – način, kako se skozenj lovijo veter, zvok in svetloba, rumen list, ki se spusti na zemljo, veje, ki segajo v nebo, ali mogočne korenine. Vsi ti detajli, ki jih sprejemajo naša čutila, imajo na človeka poseben učinek in sooblikujejo estetsko doživljanje drevesa. »Lepoto drevesa more celovito doživeti le, kdor je v določenem stanju »čutnih vibracij« - občutljivosti za lepoto, ki je kvaliteta življenja

samo po sebi. Drevesa (širše vzeto pa tudi grmi) namreč nagovarjajo vse naše čute hkrati – vid s svojo sliko in menjavami, sluh s šelestenjem ali hrumenjem krošenj, vonj z dehtenjem cvetov in tip z nepopisno gladkostjo lubja mlade breze. Redkeje jih zaznamo celo z okusom.« (Anko, 1988b: 118). Drevo, še posebno lepo, »zasije« na prostem, ko v polnosti razvije svoj potencial. Predvidevamo, da bo človek, ki bo imel estetski odnos z enim drevesom, drugače dojemal tudi ostala drevesa okoli sebe.

V zahodnem svetu, kjer je izrazito prisotna logika ekonomije in se naravo dojema kot ekonomsko dobrino, estetsko vrednost drevesa določajo po tem, koliko poveča vrednost nepremičnine, na kateri raste. Tako prisotnost drevesa lahko hiši poveča vrednost od 5 do 15 odstotkov (Urban forestry network, 2008), nekateri pa trdijo, da celo do 20 odstotkov (Value, Benefits, and Costs of Urban Trees, 2008). Na vrednost drevesa vplivajo vrsta, starost, vitalnost, lokacija in podobni faktorji.

Zaradi zelo različnih izhodišč pri ocenjevanju lepote drevesa, na katera smo opozorili zgoraj, je težko podati analizo in seznam dreves z estetsko pomembnostjo, ne da bi predhodno izbrali, kateremu konceptu lepote bomo sledili in izvedli podrobnejšo raziskavo (na primer. s slikovnim testom). Ne glede na to smo drevesom in nizom dreves, o katerih so se domačini izrazili, da so lepa (takih je bila slaba četrtnina (23 %, 19 zapisov, glej Prilogo B), pripisali estetsko pomembnost (Preglednica 22).

Presenetilo nas je, da sogovorniki v zvezi z lepoto drevesa niso namenjali posebne pozornosti mogočnosti drevesa in posledično izjemnim obsegom in višinam posameznega drevesa, niti ni bilo nujno, da bi imelo drevo funkcijo estetskega elementa (npr. v vrtu, na ulici). Bolj kot to, so sogovorniki lepoto prepoznavali v cvetoči in dišeči lipi, kjer je bil poseben poudarek namenjen vonju cvetov (Bohinc, 2006; Poličar, 2007; Jošt, 2007; Rabič, 2007; Meglič, 2007; Mežnar, 2007) in zvoku - »bečanje« čebel v cvetoči lipi (Robnik, 2006). Med lipami tako izstopajo lipa v Žiganji vasi, lipa v Podkorenu, lipa na Dovjem, Kranjčeva lipa v Ratečah, Robnikova (Močnikova lipa), lipa na Dolenčevi gubi ter lipa na Zlatem polju in Pintarjeva lipa, ki sta se že pojavili na fotografijah v koledarju. Podobno sta zaradi vonja in cvetov lepa tudi lipa in črni bezeg na Dolenčevi gubi, kjer se »opojen bezgov vonj iz vrta širi v zgornjo vežo«. (Meglič, 2007). Prav tako ne moremo mimo lepote mogočne bukve spomladi, ko ozeleni (Povšnar, 2007). Brez dvoma je estetski element prisoten tudi pri nizih dreves; tako npr. Stagne pri Zabreznici bogatijo »severovzhodno veduto Vrbe« (Občina Žirovnica, 2007), lepi pa so tudi hrasti ob poti Novake-Senično (Perko, 2006). Ker lepota drevesa pride do izraza prav v gozdnem prostoru, torej v bližini človeka, predlagamo, da se estetski kriterij še posebej upošteva pri drevesih, ki rastejo v vaških jedrih, ob ali na samotnih domačijah, ob gozdnem robu, kolovozih, poteh ter na planem.

Estetsko pomembnost bi lahko pripisali tudi drevesom, ki se pojavljajo na umetniških slikah (na primer Groharjev Macesen, Cvetoča jablana; Jakopič je upodobil markantni lipi, ki raste znotraj obzidja Križank in breze ob holmu na poti v Crngrob) ali fotografijah.

Preglednica 22: Drevesa s celotnega seznama izbrana po kriteriju estetske pomembnosti

Drevo	Seznam	Poudarjen estetski vidik drevesa
lipa v Ratečah	Register NV	Po mnenju domačinov je drevo lepo kot celota.
Gasilska lipa v Podkorenu	Dodaten seznam	Po mnenju domačinov je drevo lepo kot celota.
lipa (Gozd)	ZGS OE Bled	Slikovita lipa je bila izbrana za motiv na koledarju.
lipa (Dovje)	ZGS OE Bled	Domačini poudarjajo lepoto cvetoče lipe (posebej izpostavljen vonj).
Zakamniška hrška	Dodaten seznam	Po mnenju lastnikov je drevo lepo kot celota.
Stagne pri Zabreznici	Dodaten seznam	Po mnenju domačinov bogatijo (lepšajo) severovzhodno veduto Vrbe.
lipa na Dolenčevi gubi	Dodaten seznam	Po mnenju lastnikov je drevo lepo kot celota; še posebno je lepo, ko cveti (posebej izpostavljen vonj).
črni bezeg na Dolenčevi gubi	Dodaten seznam	Lastnika poudarjata lepota cvetočega bezga (posebej izpostavljen vonj).
lipa v Seničnem	Register NV	Po mnenju domačinov je drevo lepo kot celota.
lipa v Snakovem	Dodaten seznam	Kljub temu, da je lipa še mlada, so domačini opozorili, da lepša okolico.
Novake - hrasti	Register NV	Niz hrastov, ki rastejo na prostem ob poti Novake-Senično, po mnenju okoliških prebivalcev lepša okolico in samo pot.
lipa v Žiganji vasi	Register NV	Po mnenju domačinov je drevo lepo kot celota. Domačini poudarjajo tudi lepoto cvetoče lipe (posebej izpostavljen vonj).
lipa pri Trnovčevih v Dupljah	Dodaten seznam	Po mnenju lastnice je drevo posebno lepo skupaj z razpelom (»bogcem«).
Angelina lipa	Dodaten seznam	Po mnenju lastnice je drevo lepo kot celota.
Poličarjeva lipa	Dodaten seznam	Po mnenju lastnikov je drevo lepo kot celota, lepota cvetoče lipe (posebej izpostavljen vonj). Posebej izpostavljene vejice s cvetjem, ki je še v popku.
lipa na Zlatem polju	Dodaten seznam	Po mnenju lastnikov je drevo lepo kot celota. Mogočna in samotna lipa je bila izbrana za motiv na koledarju.
Povšnarjeva bukev	Register NV	Po mnenju lastnika je bukev posebno lepa spomladi, ko ozeleni.
Robnikova lipa	Register NV	Po mnenju lastnika je drevo lepo kot celota, lepota cvetoče lipe (posebej izpostavljena vonj in zvok čebel).
Makekova tisa	Register NV	Po mnenju lastnika je drevo lepo kot celota, posebej izpostavljeno cvetenje tise in vejice, s katerimi polepšajo »presnc«.

7.2 NERAZPOREJENI KRITERIJI

7.2.1 Znanstveno-raziskovalna pomembnost

Prav tako je težko opredeliti kriterij znanstveno-raziskovalne pomembnosti oziroma definirati, katera drevesa naj bi ta kriterij uvrščal na seznam. Peterlin in sodelavci (1976: 17) znanstveno vrednost omenjajo v zvezi z objektom ali površino, ki »je primerna ali služi za znanstvena raziskovanja naravnega stanja ali procesov, kot vzorec določenega naravnega tipa ali ekosistema, ki naj ostane nedotaknjena dediščina prihodnjim generacijam, kot študijski objekt.« Skoberne in Peterlin (1988) pa znanstveno vrednost opredeljujeta kot znanstveno-raziskovalno namembnost, med primeri uporabe tega kriterija pa ne navajata drevesne dediščine.

Morda bi kriterij znanstveno-raziskovalne pomembnosti drevesu lahko pripisali, ko bi šlo za drevo, ki je predmet strokovnih ali znanstvenih raziskovanj (na primer Sgermova smreka, pri kateri so se ukvarjali z največjo višino smreke v srednjeevropskem prostoru) ali ko je drevo vzorčni primer določenega naravnega pojava (kačasta smreka). Po drugi strani pa ne more biti vsako drevo, ki je predmet raziskav (na primer drevesa, na katerih preučujejo rast, procese staranja ipd.) že tudi drevesna dediščina. Pri tem kriteriju mora biti zelo jasno poudarjeno, da je predmet raziskovanja drevo samo in ne naravni procesi ali različni dogodki, povezani z drevesom, saj le-to že opredeljuje kriterij pričevalne (kulturne) pomembnosti. Menimo, da je tudi ta kriterij potrebno podrobneje preučiti v širšem prostoru in ugotoviti, ali ga je sploh mogoče uporabiti za vrednotenje drevesne dediščine.

Pogojno bi na območju predvidenega parka med drevesa z znanstveno-raziskovalnim pomenom lahko šteli kostanje na Hudem, ki so bili zavarovani z Odločbo o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo (1951). Kot je zapisano v omenjeni odločbi, so poleg orjaških dimenzij ter lepote kostanje kot prirodno znamenitost zavarovali tudi zaradi »primernosti za študij kostanja kot domačega sadnega drevesa na meji njegove rasti oziroma razširjenosti«. (Odločba o zavarovanju devetero ..., 1951).

7.3 MANJ POMEMBNI KRITERIJI ZA VREDNOTENJE DREVESNE DEDIŠČINE

7.3.1 Starost

Starost je pomemben vidik vrednotenja drevesne dediščine, sicer se poleg iskanja najdebelejšega drevesa ne bi toliko ukvarjali tudi z iskanjem najstarejšega drevesa. Zaradi dolgoživosti, ki presega človeško življenje, predstavlja drevo most med predniki, nami, pa tudi zanamci. Stara drevesa prihajajo k nam iz drugih časov, nagovarjajo nas in nam vzbujajo spoštovanje, podobno kot artefakti z različnih arheoloških najdišč. Prejeta in tudi na novo zasajene drevesa, ki jih varujemo in ohranjamo, pa so naše sporočilo zanamcem.

Vendar na obravnavanem območju z izjemo dreves, ki so bila posajena ob posebnih priložnostih in ki so se ohranila v pisnih virih¹⁴ (Preglednica 23), ne razpolagamo s točnimi podatki o starosti dreves. Nič boljše ni v širšem slovenskem prostoru. Habičeva (2006) navaja, da je starost dreves v Registru naravnih vrednot v opisih omenjena pri 544 (17 %) drevesih od 3184 in še to je pri 341 drevesih navedeno le to, da so »stara«, pri 30 pa je navedeno, da starosti ni mogoče ugotoviti. V nadaljevanju ugotavlja, da je iz opisov mogoče razbrati približno letnico zasaditve le za 14 (0,4 %) dreves! Zato zaključuje, da je zaradi pomanjkljivih podatkov kriterij starosti le izjemoma primeren. Iz podobnih razlogov uporabo starosti kot kriterija za vrednotenje dreves zavrača tudi Mastnak (2004). Približne podatke o starosti drevesa lahko s posebnimi metodami pridobijo gozdarji, vendar je postopek invaziven, saj pri tem lahko škodimo drevesu, ki je živo bitje. Dodaten problem pri določanju točne starosti predstavljajo votla drevesa, kjer izvrtka sploh ni mogoče dobiti! Zaradi navedenega v slovenskem prostoru kriterij starosti pri določanju drevesne dediščine nima bistvene vloge, kot ga utegne na primer imeti ponekod v tujini. Na primeru starosti se ponovno kaže neprecenljiva vrednost zanesljivih zapisanih podatkov, zato bi morali starost in ozadje zasaditve tudi pri mlajših drevesih skrbno beležiti.

Preglednica 23: Seznam dreves, za katera obstajajo podatki o letu in razlogu zasaditve

Drevo	Starost leta 2007	Razlog zasaditve
Gasilska lipa v Podkorenu	99 let	Ustanovitev gasilskega društva v Podkorenu (1908).
lipa Na vasi v Smokuču	12 let	Ob ureditvi vaškega jedra Na vasi (1995).
lipa v Snakovem	27 let	Ob Titovi smrti 1980.
lipi pred Sokolskim domom v Tržiču*	97 let	Malo pred otvoritvijo Sokolskega doma, ki je bila 27. februarja 1910 (Petek, 2007).
Kriva jelka v Udin borštu	9 let	Nadomestno drevo, nastanek KTD Pod krivo jelko ter oživitve legende o dupljanskih rokovnjačih, ki so se zbirali pod nekdanjo Krivo jelko (1998).
lipa v Podbrezjah	74 let	Zasajena ob novi maši domačina Filipa Štularja (1933).
lipi pred OŠ Podbrezje	74 in 73 let	Ena lipa je bila zasajena ob obisku kraljeviča Petra leta 1933, druga pa ob atentatu na kralja Aleksandra leta 1934.
88 lip v spomin maršala Tita	24 let	88 lip, kolikor je bil Tito star, so zasadili v spomin na njegovo smrt.
Naklo – lipa pred vrtcem	12 let	Ob ustanovitvi nove občine Naklo (1995).
Poličarjeva lipa	70 let	Spomin na rojstvo sina (1937).
lipa pri novi Makekovi domačiji	73 let	Zasajena ob smrti kralja Aleksandra (1934).
lipa pred OŠ Jezersko	73 let	Zasajena ob smrti kralja Aleksandra (1934).
lipa češko-slovenskega prijateljstva	7 let	Praznovanje 100-letnice Češke koče na Jezerskem (2000).

*Ker se obsega lip pred Sokolskim domom razlikujeta za 60 cm, sklepamo, da nista bili zasajeni istočasno.

¹⁴ Gre predvsem za drevesa s spominsko pomembnostjo.

Običajno se stara drevesa na seznam uvrščajo predvsem zaradi drugih lastnosti. Starost je pri drevesu posredno prisotna pri debelini in obliki /habitus, delno pa tudi pri etnološki in estetski pomembnosti. Še posebno za drevesa v grajenem prostoru velja, da s starostjo postajajo del človekovega življenja (bodisi pri posamezniku, družini, skupnosti ali celo narodu), s tem pa pridobivajo lastnosti in pomene, ki jih uvrščajo tudi med kulturno dediščino.

Po približnih ocenah lastnikov in domačinov za najstarejši drevesi (okrog 500 let) veljata lipa v Žiganji vasi (Bohinc, 2007) in Makekova tisa (Skuber, 2007), ki naj bi bili posajeni v času turških vpadov. Podobno starost pripisujejo tudi Povšnarjevi bukvi (Povšnar, 2007), mimo katere je vodila stara pot s Kranjske na Koroško. Zakamniška hruška (Razinger, 2007) naj bi bila po ocenah stara približno 400 let, Robnikova (Močnikova) lipa (Robnik, 2006) pa 300 let.

7.3.2 Ekosistemska pomembnost

Prav tako ne more biti odločujoči kriterij za uvrstitev dreves med drevesno dediščino ekosistemska pomembnost. Lastnost 'ekosistemska pomembnost' ima lahko le ekosistem in ne njegov posamezni del. 3. odstavek 11. člena ZON-a ekosistem določa kot: »funkcionalno celoto življenjskega prostora (biotop) in življenjske združbe (biocenozo), katerega sestavine so v dinamičnem ravnovesju«. Tarman (1992: 497) definira ekosistem kot: »naravno enoto, kjer obstaja ravnovesje med neživimi dejavniki (biotopom) in živimi organizmi, ki tvorijo biocenozo«. Bistvo ekosistema predstavlja kompleksna celota struktur, ki se spreminjajo v času in prostoru in posameznih sestavin, od katerih ima vsaka svojo funkcijo. Študija ekosistemov se ukvarja predvsem s preučevanjem in analiziranjem odnosov in povezav med strukturami in sestavinami (Tarman, 1992). Posamezno drevo je lahko pomemben del ekosistema, vendar samo še ne tvori ekosistema.

Poleg tega smo že zapisali, da je dediščina oziroma vrednota tisto najvrednejše, kar prevzemamo od predhodnikov in zapuščamo zanamcem. Okoljske funkcije drevesa so vsekakor pomembne, vendar niso absolutno vezane na točno določeno drevo, temveč na drevesa na splošno. Če posekamo lipo v Vrbi, se živali z nje lahko »preselijo« na sosednja drevesa, veliko težje pa bi bilo nadomestiti kulturno vlogo lipe v prostoru. Če smo zelo dosledni, bomo ugotovili, da v primerih, ko drevo proglašamo za dediščino zato, ker na njem domuje ogrožena vrsta, pravzaprav varujemo ogroženo vrsto in ne določenega posameznega drevesa. Potemtakem bo drevo prenehalo biti dediščina v trenutku, ko se bo ogrožena vrsta zaradi različnih vzrokov preselila drugam ali izginila. Pogojno bi ekosistemska pomembnost lahko pripisali skupini dreves (npr. nizu dreves, ki ima koridorsko vlogo). ZON v 32. členu opredeljuje ekološko pomembna območja, med katera sodijo tudi selitvene poti živali in območja, ki bistveno prispevajo h genski povezanosti

populacij rastlinskih in živalskih vrst. Kot pa smo že omenili zgoraj, to ni kriterij, ki odbira drevesa, temveč kriterij, ki ohranja biotsko raznovrstnost in ogrožene vrste.

Kriterij ekosistemske pomembnosti so upoštevali na ZGS OE Bled, kjer je omenjeni kriterij na Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem uvrstil osem dreves. V šestih primerih je drevo gnezdišče ali habitat zavarovanih vrst, v dveh ima drevo pomembno okoljsko vlogo v grajenem okolju – v krogu s polmerom 100 m ni druge drevesne vegetacije (lipa in jesen na Dovjem).

7.3.3 Tipičnost

ZON (2004) v 37. členu in popisni list ZRSVN navajata tudi kriterij tipičnosti. Podobno kot izjemnost pa je tudi tipičnost le pridevnik, atribut, ki se nanša na določen vidik drevesa (na primer tipičen habitus) ne pa kriterij kot tak, zato ga je tudi nemogoče opredeliti. V Inventarjih (Peterlin in sod., 1976; Skoberne in Peterlin, 1998) je tipičnost opredeljena kot nekaj, kar velja za primerke, ki so sorazmerno pogosti na omejenem območju in po katerih so v literaturi opisani določeni naravni pojavi oziroma so značilni ali zelo nazorno oblikovani predstavniki za določen tip pojava. Podobno vlogo ima kriterij tipičnosti tudi pri Mastnaku (2004). Kadar se tipičnost nanaša na habitus prostorastočega drevesa, se le-ta upošteva znotraj kriterija izjemnega habitusa.

V primeru drevesne dediščine bi tipičnost lahko povezali z drevesno vrsto, ki je tako značilna za določeno območje, da drevo postane njegov simbol (na primer breze v Beli krajini, ciprese v Mediteranu, jagnjedi v Slovenskih goricah), vendar zaradi tega vsa drevesa določene vrste na nekem območju še ne sodijo med drevesno dediščino. Da bi to postala, morajo izpolnjevati še druge kriterije (na primer lego, etnološko pomembnost, debelino ali višino ipd.). V tem oziru menimo, da je kriterij tipičnosti manj pomemben za določevanje drevesne dediščine.

Na danem območju se tipičnost na popisnih listih omenja pri treh zapisih drevesnih naravnih vrednot iz Registra naravnih vrednot in se nanaša na lipe »tipične za kmetije na Jezerskem« (lipe pri kmetiji Kovk, lipa pri Spodnjem Virniku in lipe v Robcih). V tem primeru gre za tipično podobo samotne kmetije z lipo, ki ni tipična samo za Jezersko, temveč za celotno območje Karavank (Cevc in Primožič, 1988) in ki jo lažje umestimo znotraj kriterija etnološke pomembnosti.

7.3.4 Ohranjenost

ZON navaja tudi kriterij ohranjenosti, isti kriterij navaja tudi Uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (2003) v členu 3a, kjer so navedeni kriteriji za razvrstitev naravnih vrednot na vrednote državnega ali lokalnega pomena. Kriterij

ohranjenosti je težko opredeliti. Pri upoštevanju tega kriterija je nujno poznati morebitne poškodbe in znake razpadanja.

Menimo, da je kriterij ohranjenosti za vrednotenje drevesne dediščine nepomemben, saj dreves ne izberemo glede na njihovo zdravstveno stanje, temveč glede na vlogo, ki jo imajo v prostoru. Še več, drevesa, ki sodijo med drevesno dediščino, so velikokrat votla; težko bi jim pripisali vitalnost, ki jo ima zdravo mlado drevo. Ali smo se pripravljene odpovedati Najeovski lipi, lipi v Vrbi ali nenazadnje lipi ob gostilni Pod lipco v Ljubljani in jih prepustiti usodi samo zato, ker niso najboljše ohranjene? Kriterij ohranjenosti bi morda lahko upoštevali šele potem, ko že imamo izbrano drevesno dediščino in bi ohranjenost v načrtu upravljanja predstavljala pomemben faktor varnosti (npr. drevesna dediščina v urbanem okolju).

Na obravnavanem območju je s kriterijem ohranjenosti opredeljeno eno samo drevo (lipa v Žirovnici v Registru NV). Zakaj je bil izbran kriterij ohranjenosti, na popisnem listu ni navedeno.

8 RAZPRAVA IN SKLEPI

*»Tisti, ki snujejo hrastov gaj, da bi ga ljudje občudovali v njegovi stoletnosti,
ga sploh ne bodo dočakali.
Odšli so - in bodo - z njegovo podobo v srcu in skrb zanjo izročili naslednikom.«
(Boštjan Anko)*

8.1 UGOTOVITVE

Drevo je od nekdaj predstavljalo pomemben sestavni del človeške kulture – po eni strani je človeku nudilo material za gradnjo bivališč in vir hrane, po drugi strani pa je zaradi daljše življenjske dobe in vezanosti na določen prostor predstavljalo vir čaščenja, spoštovanja, občudovanja, verjetno pa tudi strahu. Kljub temu da sta se vloga dreves in odnos človeka do drevesa v zgodovini spreminjala, so stari narodi drevesa doživljali kot sveta in so jim tisočletja nadomeščala templje. V delu smo z različnih vidikov obravnavali drevo kot del naše dediščine.

Ključno vprašanje, s katerim smo se ukvarjali, je bilo ugotoviti, kdaj drevo postane drevesna dediščina. V intervjujih se je pokazalo, da običajno vrednost posameznim drevesom narašča sorazmerno z vlogo, ki jo imajo znotraj določene skupnosti. Vaške lipe po slovenskih vaseh so stoletja tvorile vaški prostor. Zaradi dolgoživosti drevo povezuje stvari in ljudi med seboj, označuje dogodke in meri čas. Lahko sklepamo, da tekom časa postajajo drevesa naravne entitete napolnjene z družbeno vsebino. Kot tako drevo ne predstavlja le orientacijske točke v prostoru, temveč tudi v času in mu zato poleg prostorske, lahko pripišemo tudi časovno razsežnost, na kar je opozoril že Anko (2004). Podobno kot ugotavljata Jones in Cloke (2001), se tudi mi strinjamo, da drevo v času spreminja prostor - različna drevesa ustvarjajo okrog sebe različen prostor, odvisno od vrste, velikosti, oblike in nenazadnje namena zasaditve. Slednje velja še posebno pri mlajših drevesih¹⁵, pri katerih nihče ne sprašuje po centimetrih. Pri omenjenih drevesih opazimo, kako močan naboj imata kriterija spominske in simbolne pomembnosti - drevo predstavlja pojem, s katerim se poistovetijo njegovi lastniki oziroma domačini. Drevesa že sama po sebi simbolizirajo določene pojme (na primer iglavci so povezani z večnim življenjem, lovor in hrast z zmagovalci in Zeusom ipd.), dodaten pomen pa določenemu drevesu da namen zasaditve (npr. lipa češko-slovenskega prijateljstva).

Kot smo že omenili, se Slovenci istovetimo z lipo, zato ne preseneča, da ob pomembnih dogodkih običajno posadimo lipo. Preseneča pa dejstvo, da teh dreves, še posebno osamosvojitvenih lip, ki smo jih s takim ponosom sadili, nismo ustrezno zavarovali, popisali ali jih kako drugače zaznamovali. Na območju raziskave ni na nobenem seznamu niti ene osamosvojitvene lipe! Navsezadnje še celo osrednja lipa, zasajena v betonskem

¹⁵ Npr. Kriva jelka v Udin borštu, Gasilska lipa v Podkorenu, »češka« lipa na Jezerskem.

koritu na Trgu republike v Ljubljani ni zavarovana. Jančar (2001) meni, da bi bilo zaradi nezamenljivosti simbolnih razlogov potrebno tako drevo presaditi na ustreznejše zemljišče, kjer lahko dočaka visoko starost. Jih bomo uspeli ohraniti, da bodo zrasle in pripovedovale o tem, kako smo Slovenci po tisočletju ponovno dobili svojo državo?

Edini nematerialni kriterij, ki ga pri vrednotenju drevesne dediščine upošteva trenutna zakonodaja, je pričevalna pomembnost, ki pa ni podrobneje opredeljena in zato odprta subjektivni uporabi. Zaradi raznolikosti vidikov, ki jih trenutno pokriva pričevalna pomembnost in posledično njenega subjektivnega tolmačenja, smo v nalogi predlagali ukinitvev kriterija pričevalne pomembnosti, namesto nje pa vzpostavitev kriterijev etnološke in spominske pomembnosti. Pričevalno pomembnost sta pri vrednotenju drevesne dediščine na obravnavanem območju upoštevali ZRSVN ter ZGS OE Bled, vendar je analiza kriterijev (Priloga A) pokazala, da je bilo izključno zaradi pričevalne pomembnosti izbrano samo eno drevo - lipa v Ratečah pri spomeniku NOB, ki jo vodi ZRSVN. Pogojno bi sem lahko šteli še lipo v Žirovnici, ki jo poleg pričevalne pomembnosti opredeljuje tudi kriterij ohranjenosti (kriterij ni pojasnjen) ter lipe pri kmetiji Kovk, ki jih opredeljuje tudi kriterij tipičnosti (lipe naj bi bile značilne za hišna drevesa na Jezerskem, ta argument pa opredeljuje prav etnološka pomembnost!). V vseh ostalih primerih je pričevalna pomembnost bolj dodatek drevesom prepoznanim zaradi debelin, habitusov in ekosistemske pomembnosti. Opisana situacija kaže na dejstvo, da se je stopnja pomembnosti socialne vloge (torej eden izmed treh stebrov trajnostnega razvoja), ki je ne moremo preprosto prešteti in izmeriti, pri samem varovanju in odbiranju dediščine v zadnjih desetletjih občutno zmanjševala. Glede na to, da je pri drevesni dediščini na različnih seznamih v izraziti prednosti predvsem kriterij debelin, lahko sklepamo, da se je uradno varstvo dreves zreduciralo na merljive lastnosti dediščine.

Razmere na terenu pa kažejo drugo sliko. Sivo obarvani stolpci v Prilogi B, kjer so navedeni nematerialni kriteriji, razkrijejo, da je dreves, pomembnih zaradi nematerialnih vidikov, ki rastejo na raziskanem območju, veliko več, zato bi bilo v prihodnje pri vrednotenju dreves potrebno enakovredno upoštevati tudi etnološko, spominsko, simbolno in estetsko pomembnost. Po terenskem pregledu smo ugotovili, da je delež dreves (pri čemer smo upoštevali zapise drevesne dediščine, torej tudi skupine, šope in nize in ne posameznega števila dreves), pri katerih so izraženi izključno materialni vidiki 27 % (23 zapisov), delež dreves z izključno nematerialnimi vidiki je 23 % (19 zapisov), 37 % (31 zapisov) pa predstavlja drevesno dediščino, kjer so izraženi tako materialni kot nematerialni vidiki. V to slednjo skupino smo uvrstili tudi kriterij kompleksne povezanosti. 13 % (11) dreves ne zadosti nobenemu kriteriju, ker pa se po debelini približujejo mejnim vrednostim obsegov, ki jih je predlagala Habičeva (2006), smo jih uvrstili med kandidate

(2002) menimo, da je kulturni vidik v novem sistemu varstva naravnih vrednot, posledično pa tudi pri drevesih eliminiran in zveden na pričevalno pomembnost, ki pa ne zmore pokrivati bogastva in raznolikosti vseh nematerialnih vidikov. Napako bi bilo potrebno popraviti in v sistem varstva drevesnih naravnih vrednot čim prej vključiti tudi omenjene nematerialne kriterije. Naša naloga lahko pri tem služi kot izhodišče. Nasploh se nematerialnim vidikom pripisuje čedalje pomembnejšo vlogo pri varovanju in ohranjanju narave (Harmon, 2004). V evropskem prostoru se različni strokovnjaki na področju trajnostnega gospodarjenja z gozdovi ukvarjajo z opredelitvijo kazalca 6.11 – kulturni in duhovni vidiki. Kolikor nam je znano po pregledu literature, kazalec še ni podrobneje definiran, Parviainen (2005) pa je poudaril, da bo kazalec verjetno potrebno dodatno razdeliti na več kazalcev, saj zgolj en kazalec vodi k preveč enostranskemu pristopu. V našem primeru smo kazalec kulturne in duhovne pomembnosti razdelili na štiri različne kazalce: etnološko, spominsko, simbolno in estetsko pomembnost.

Poleg ZON-a in Uredbe na področju drevesne dediščine v Sloveniji in EU obstaja nekaj zakonodajnih aktov in inštrumentov¹⁷, ki bi na področju uveljavljanja nematerialnih vidikov v naravovarstvu v prihodnje lahko odigrali pomembnejšo vlogo. Bistvenega pomena pri tem pa je, da prepoznamo oziroma priznamo, da je drevo tudi del kulturne dediščine, na kar so večkrat opozorili različni avtorji (Svetličič in Skoberne, 1988; Anko, 1988b; Anko, 2004; Mastnak, 2004; Habič, 2006). Drevo v tem oziru je spomenik nekega načina življenja, ki naglo izginja. Drevo kot kulturna dediščina je v našem prostoru še skoraj neraziskano področje. Ta manjka je pri drevesni dediščini še posebno očiten po ostri delitvi naravne in kulturne dediščine leta 1999, ko so parkovna drevesa uvrstili med kulturno dediščino, ostala drevesa pa so postala naravne vrednote (Simić, 2005). Glede na to, da je pričevalna pomembnost, ki jo trenutno upoštevata ZON in Uredba, vidik drevesa, ki izrazito sodi v sfero kulture, ni jasno, zakaj drevesa s tako pomembnostjo ne sodijo (tudi) v sklop kulturne dediščine in kdo ter kako bo znotraj obstoječe strokovne službe za varstvo narave zanje ustrezno poskrbel. Zato se strinjamo z Mastnakom (2004), ki si želi, da bi pri vrednotenju in varovanju drevesne dediščine sodelovali obe ministrstvi (Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za okolje). Korak k celostnemu sistemu vrednotenja sta naredila Mastnak (2004) in Habičeva (2006), nekaj dodatnih kriterijev smo v nalogi osvetlili in dodali tudi mi. Ni pomembno, ali ima drevo krošnjo tipične oblike ali ne, ali je koristno ali ne, kar šteje, je nagovor, ki človeka ne pušča ravnodušnega.

Težavna naloga razdelitve in opredelitve subjektivnih kriterijev, ki opisujejo nematerialne vidike drevesa, še ni zadosten vzrok, da se z njimi ne ukvarjamo, jih ne vrednotimo in jim ne priznavamo mesta med dediščino. Kljub temu da je kriterij debeline prepoznan kot objektivni kriterij, menimo, da omenjeni kriterij ni povsem objektivni, saj so objektivni le

¹⁷ Npr. Zakon o varstvu kulturne dediščine, Konvencija o naravni in kulturni dediščini, Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, Evropska deklaracija o okrasnih drevesih ipd.

centimetri, ne pa kriterij dimenzij kot tak. Tudi ta kriterij je namreč do neke mere subjektiven, saj so meje obsegov postavljene subjektivno, ker ni podatkov za vsa drevesa neke vrste. Čeprav so se na ZRSVN v projektni nalogi leta 2005 odločili, da bodo zaradi enostavnega in objektivnega merjenja največji pomen pripisovali izjemnim dimenzijam drevesa, še posebej obsegu debla, vsi ostali kriteriji pa bodo prišli v upoštevanje pri drevesih, katerih obsegi ali višine se nahajajo znotraj 20 % odstopa od predlaganih mejnih vrednosti (Ocvirk in sod., 2005), se z omenjenim sklepom ne strinjamo. Kriterija debeline in višine pravzaprav izražata razmerje med drevesi na splošno in najbolj debelimi oziroma visokimi drevesi iste vrste oziroma rodu. Samo vrh, torej le manjši delež dreves, se uvrsti med dediščino. Če želimo izdelati celosten sistem vrednotenja dreves, moramo v enaki meri upoštevati tudi druge kriterije, ne pa, da le-te obravnavamo zgolj kot dodatek kriterijema debeline in višine, ki trenutno zasedata mesto nekakšnega »vrhovnega kriterija«. Tako bi morali tudi ostali kriteriji odražati razmerje med večino dreves in skupino dreves, ki izstopa. Na primer, za uvrstitev med drevesno dediščino etnološke pomembnosti bi lahko upoštevali drevesa, pri katerih se odvijajo kulturne prireditve in ob katerih se srečujejo ljudje (koliko debelih dreves, ki rastejo v gozdu, bi se uvrstilo v to skupino?). Do sedaj smo pri vrednotenju drevesne dediščine vedno razpolagali le z naborom debelih dreves, nismo pa zasledili, da bi obstajal še kak drug seznam, na primer seznam zanimivih, lepih, spominskih dreves ali pa dreves, ki se pojavljajo v zgodbah in na podlagi katerih bi lahko definirali nematerialne kriterije in postavili merila. Sistem vrednotenja bo moral biti naravnan tako, da se bo drevo lahko uvrstilo med dediščino enakovredno, bodisi zaradi izstopajočih materialnih, bodisi zaradi nematerialnih lastnosti.

Poleg tega se je potrebno vprašati, zakaj bi bilo debelo drevo že samo po sebi vrednota, saj smo videli, da je vedno človek tisti, ki vrednoti in odbira, vrednote pa se s časom tudi spreminjajo. Drevesna dediščina niso samo velika in debela drevesa, temveč tudi lepa, simbolna, spominska drevesa, ki izstopajo v svojem okolju. Ob tem razmišljanju ne želimo izničiti pomena izjemnih dimenzij, želimo le opozoriti in pokazati na enakovredno pomembnost drugih kriterijev, ki so v trenutnem sistemu po krivici prezrti. Materialnost je le en vidik drevesa. Na primeru drevesne dediščine na obravnavanem območju se je lepo pokazalo, da niso pomembna le debela drevesa, temveč drevesa, ki imajo v prostoru aktivno vlogo in do katerih so lastniki in domačini vzpostavili odnos. Prav ti primeri kažejo, da drevo ni tako ozek pojem, kot ga pojmuje naša trenutna zakonodaja.

Nekonsistentnost je prisotna tudi na področju razvrščanja drevesnih vrednot na vrednote lokalnega in vrednote državnega pomena. Na raziskanem območju raste le dve drevesni naravni vrednoti državnega pomena, ki sta se sem verjetno uvrstili zaradi debeline¹⁸. Dvomimo, da so bili pri uvrstitvi med drevesne vrednote državnega pomena v zadostni

¹⁸ Obe drevesi, lipa v Žiganji vasi in Robnikova lipa, v prsnem obsegu merita čez 700 cm.

meri upoštevani ostali kriteriji navedeni v Uredbi o spremembah in dopolnitvah uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (2003), saj se na primer lipa z znamenitimi srenjskimi kamni v Vrbi, ki je edinstvena v našem prostoru, mednje ni uvrstila.

Iz zgodb, ki jih nosijo nekatera drevesa, je razvidno, da odnos posameznika do drevesne dediščine pomembno vpliva na ravnanje z njo. V zvezi s tem je zanimivo, da večina ljudi meni, da za drevo ni potrebno skrbeti oziroma, da zanj skrbi »mati narava«, kot se je izrazila večina lastnikov dreves. Pa vendar vemo, da drevo, četudi staro in še posebno v naseljih, potrebuje ustrezno nego. Ljudem je na primerih različnih dreves potrebno pokazati, da z rednim vzdrževanjem drevesu lahko podaljšamo življenjsko dobo in se izognemo nesrečam, ki jih povzroča odlom suhih vej. To je pomemben del ozaveščanja o pomenu varovanja drevesne dediščine. Prav tako nas je presenetilo, da so mnogi (tako domačini kot tudi uslužbenci javnih zavodov in ustanov) menili, da za drevesa skrbi »spomeniško varstvo«. Večina lastnikov dreves ni vedela, da Spomeniško varstvo kot tako ne obstaja več in da se je razdelilo na Zavod za varstvo narave ter Zavod za varstvo kulturne dediščine. Odgovor kaže na slabo prepoznavnost obeh zavodov med ljudmi. Prav tako ljudje ne vedo, da se vrednote delijo na vrednote državnega in lokalnega pomena, saj pričakujejo, da bo stroške obrezovanja in morebitne sanacije (za)varovanih dreves poravnalo »Spomeniško varstvo«, torej država. Finančne stroške sanacije dreves in odgovornost za morebitno škodo, ki jo lahko povzroči drevo, namreč po zakonu nosi lastnik zemljišča, na katerem drevo raste.

Na primeru kostanjev z Dovjega, ki ju je avgusta 2004 polomil veter, potem pa sta bila sanirana tako, da so ju požagali (Stritar, 2006), se je pokazalo, da se zaradi prelaganja odgovornosti in pristojnosti, kljub večkratnim opozorilom nekaterih domačinov, dreves zaradi nepravočasnega ukrepanja ni dalo več rešiti. Le v malokaterih primerih se domačini in lastniki zavedajo svoje odgovornosti; največkrat so to prav lastniki hišnih dreves in razgledani domačini, ki se zavedajo pomena in dragocenosti vaških dreves. Pri teh drevesih so ključnega pomena prav etnološka, spominska, simbolna in estetska pomembnost – torej kriteriji, ki jih trenutni sistem le delno ali pa sploh ne upošteva.

Preučevanje zgodb tipičnih vaških in hišnih dreves na raziskovanem območju je pokazalo, da je hišno drevo pravzaprav posebna izpeljanka vaškega drevesa – namreč, obe drevesi predstavljata prostor druženja. S to razliko, da je ponekod pri hišnem drevesu bolj kot pri vaškem drevesu opazna logika dediščine v dobesednem pomenu besede: sedanja generacija ga predaja naslednji. Hišna drevesa se pojavljajo v geografsko gledano razdrobljenem prostoru, kjer ni gručastih vasi, sredi katerih bi rasle vaške lipe. In obratno, na ravninskih predelih, kjer srečujemo skupen vaški prostor in so ljudje med seboj povezani, ne srečujemo hišnih dreves v pravem pomenu besede. Geografski prostor je narekoval

različen tip poselitve, ki je dalje vplival na socialno-pravno ureditev (Ložar, 1944). Vaška, še posebno pa hišna drevesa, vsekakor zaslužijo nadaljnjo obravnavo.

Kot je pokazala analiza, je vrstno gledano, na raziskanem območju daleč največ lip in lipovcev. Ostalih drevesnih vrst je na območju predvidenega parka bistveno manj in so se ohranile zaradi izjemnih razsežnosti, nekdanje rabe prostora in kulinarčne uporabnosti. Izjemi sta Kriva jelka v Udin borštu ter Makekova tisa na Jezerskem, ki sta, kot je razvidno iz njunih zgodb, deležni zelo svojevrstnega čaščenja.

Kljub temu da sta Sattler in Stele (1973) še uspela najti veliko vaških lip in okoliških prebivalcev, ki so pripovedovali njihove zgodbe, se je stanje v dobrih tridesetih letih spremenilo. Danes je veliko starih dreves podrlih, mnogo zanimivih zgodb smo skupaj z ljudmi izgubili. Težko bomo zapolnili vrzel oziroma nadomestili izgubo. Do prenosa znanja in starih modrosti iz starejših generacij na mlajše velikokrat ni prišlo. Skladno s tem, kar so nam povedali različni viri, ugotavljamo, da je bilo eno izmed glavnih krivcev za zamiranje kulture drevesa (ki je bila nekdanj prisotna pri slovenskem človeku) prav povojno politično vzdušje, ki ni gojilo pravega spoštovanja do naše dediščine. Vse staro in tradicionalno je bilo ničvredno in sčasoma so se mlajši rodovi za različne vrste dediščine prenehali zanimati. Zato tudi ne preseneča dejstvo, da je večina ljudi, s katerimi smo se pogovarjali in ki še vedo kaj povedati, že krepko v letih (v povprečju stari od 70 do 95 let). Ponosni domačini in lastniki nekaterih dreves, omenjenih v nalogi, so nam bili pri samem raziskovanju v veliko pomoč in vzpodbudo. Nema lokrat so nas opozorili na dodatna zanimiva drevesa iz svoje neposredne okolice. Župan občine Tržič Borut Sajovic je predlagal, da se namesto lipe v Lomu, ki trenutno predstavlja vir sporov med vaščani, na seznam uvrsti in zavaruje lipo v Dolenčevi gubi. Opozarjamo pa, da z drevesno dediščino ne moremo trgovati in dreves poljubno brisati s seznamov ali jih menjati z drugimi drevesi, ko ljudem niso več všeč. Ob obisku lipe v Dolenčevi gubi smo izvedeli, da jo vsako leto obiščejo otroci iz OŠ Podljubelj, ob domačiji pa smo opazili lep in debel drevesasti črni bezeg (obseg v prsni višini meri kar 133 cm).

Velika ovira pri učinkovitem upravljanju in varovanju z drevesno dediščino na raziskanem območju predstavlja razdrobljenost le-te po različnih seznamih. Watkins (1998) izpostavlja pomembno vlogo pravilnega evidentiranja in kategoriziranja pri ohranjanju in preživetju dreves, zato ni vseeno, ali se drevesa pojavljajo na seznamu in če se, na katerem (formalni/neformalni seznamu). Podvojeni, nepopolni, stari ali napačni podatki zmanjšujejo kredibilnost seznama,¹⁹ drevesa z neformalnih seznamov pa se lahko izgubijo, kot se je zgodilo v primeru sedaj veljavnega gozdnogospodarskega načrta na ZGS OE Kranj KE

¹⁹ V primeru drevesne naravne vrednote Lipi na Doslovški planini, se je po urah iskanja in pogovorov z različnimi ljudmi ugotovilo, da gre za dve bukvi. Na seznamih so zavajajoči tudi podatki o drevesih, ki ne rastejo več.

Jezersko. Poseben problem predstavlja netransparenten in nepopolno izveden postopek vrednotenja. Sodeč po ugotovitvah na obravnavanem območju so v najboljših rokah drevesa na Seznamu evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem, za katerega skrbijo gozdarji ZGS OE Bled in ki so tudi najbolj natančno popisana.

Varovanje dreves pa z vpisom v Register naravnih vrednot še zdaleč ni zaključeno; pravzaprav se bo pravo varovanje, ki zahteva dolgoročno in načrtno delo, moralo šele začeti. Bazo bo potrebno dopolnjevati z novimi podatki, saj je, kot smo videli na terenu, drevesna dediščina minljive narave. Ker drevesa odmirajo, bi morali voditi seznam možnih dreves (že omenjena drevesa-kandidati), ki bodo nadomestila umirajoča in podrtá drevesa. Stare podatke bo potrebno v rednih časovnih presledkih pregledovati. Na pogostost pregledovanja vplivajo različni dejavniki (starost, rastišče, ogroženost,...) v splošnem pa svetujemo, da se ohranja stik z domačini in lastniki, ki morajo vedeti, koga lahko v primeru različnih posegov pokličejo za nasvet in pomoč. Dopolniti bo potrebno tudi kriterije in merila vrednotenja ter urediti sezname, ki bodo pripomogli k popularizaciji varovanja drevesne dediščine. In na koncu se poraja ključno vprašanje: Kaj je končni cilj varovanja drevja? Najbrž se strinjamo, da ni edini in zadnji cilj varovanja to, da se nekatera drevesa uvrsti v Register ali na kak drug seznam, ampak da z njihovo pomočjo pri širši javnosti uspemo vzbuditi nov odnos do dreves nasploh in tako posredno varujemo tudi drevesa, ki še nimajo privilegija uvrstitve v Register. Na vpis v Register ali seznam bi tako morali gledati bolj kot na osnovo in začetek za nadaljnje delo, ki bi si moralo za cilj vzeti nič manj kot snovanje nove kulture drevesa v slovenski družbi.

8.2 PREDLOGI IZBOLJŠAV SISTEMA VARSTVA DREVESNE DEDIŠČINE

Že v nalogi smo nakazali, da je za učinkovito varovanje drevesne dediščine poleg samega drevesa pomembno poznati tudi ozadje in vlogo drevesa v prostoru. Le-ta se nam razkrije v pogovorih z lastniki ali domačini, ki živijo v bližini drevesa, zato bi delo z različnimi akterji moralo predstavljati temelj izboljšane sistema varstva drevesne dediščine. Za učinkovitejše varovanje drevesne dediščine predlagamo naslednje kratkoročne in dolgoročne ukrepe.

Kratkoročni ukrepi:

1. Sistem varovanja drevesnih naravnih vrednot, izjemnih dreves in ostale drevesne dediščine (različne pojme, ki zadevajo drevesno dediščino smo razložili na str. 15) bi bistveno izboljšali že s tem, da bi iz različnih seznamov ustvarili enoten vpogled v ustrezno evidenco (bazo) drevesne dediščine, pri čemur bi bilo poleg opisa drevesa navedeno tudi, katera organizacija točno zanj skrbi. Najbolje je, da za posamezno drevo skrbi samo ena organizacija, da ne prihaja do prelaganja odgovornosti med organizacijami, vendar pa naj bodo podatki, ki zadevajo različne vidike, na vpogled vsem strokovnim organizacijam (ZRSVN, ZGS, ZVKD).

2. Prav tako je nujno, da se drevesa pregleda in se jim po enotnih kriterijih pripiše razlog (za)varovanja. Brez seznama drevesne dediščine razvrščene po kriterijih zavarovanja namreč ni mogoče izdelati ustreznega merila. Šele s tako bazo podatkov je možno pripraviti upravljavski načrt za drevesno dediščino. Pri tem je brez dvoma v pomoč karta z vrisanimi drevesi, ki služi prikazu zgoščenosti in vrzeli drevesne dediščine v prostoru. Namen karte je tudi grafično pokazati domačinom, katera drevesa v neposredni okolici sodijo med drevesno dediščino, kar bo prispevalo k prepoznavnosti drevesne dediščine krepitvi kulture drevesa.
3. Redni in pogostejši monitoring, s pomočjo katerega se določi vzdrževanje drevesne dediščine. S pravilno in pravočasno izvedenimi ukrepi drevesu podaljšamo življenjsko dobo, izognemo se konfliktnim situacijam z javnostjo ter preprečimo morebitno gmotno škodo, ki lahko nastane zaradi poškodbe drevesa.
4. Eno izmed temeljnih poslanstev Zavoda za varstvo narave in Zavoda za varstvo kulturne dediščine je tudi ozaveščanje širše javnosti o pomenu naše dediščine, zato bi se pri ozaveščanju o pomenu naše drevesne dediščine s skupnimi ali posameznimi akcijami lahko vključila oba zavoda.
5. V proces varovanja je z raznimi akcijami nujno potrebno vključiti tudi lastnike in lokalne skupnosti – kot je pokazala terenska raziskava, so imeli prav ti odločilno vlogo pri (ne)ohranitvi določenega drevesa. Če bi jim pokazali prednosti drevesne dediščine v njihovem lokalnem okolju, bi se z njo lahko poistovetili in nanjo postali ponosni²⁰.
6. Drevesa in njihove zgodbe ter umeščenost v zgodovinski okvir je potrebno vključiti v učne in sprehajalne poti ter kulturne prireditve. V ta namen se lahko organizirajo študijski krožki, razstave, predavanja, posveti in celo pohodi k določeni drevesni dediščini. Kraje na zaključenem območju bi lahko povezovala pot po drevesni dediščini.
7. V dobi, ki jo zaznamuje digitalni medij, bi bilo smiselno ustvariti digitalno zbirko drevesne dediščine, ki bi poleg besedil vključevala tudi slikovno in ostalo multimedijsko gradivo (na primer kratke filme o drevesu, o njegovi vlogi v času in prostoru, o dogajanjih povezanih z njim in okoli njega ipd.), v katero bi prispevali tako strokovnjaki, kot tudi širša javnost. Verjetno bi bila taka zbirka zanimiva tudi za Slovence po svetu, ki se morda še spominjajo nekaterih naših znamenitih dreves. Vzpostavitev pozitivnega odnosa do drevesa je bistveno bolj učinkovita, kot sam akt zavarovanja drevesa, saj poučena javnost bolje prispeva k skrbi za drevesa.

²⁰ Koliko vasi se lahko pohvali s tem, da na vstopu v vas na sredi ceste raste nekaj sto let stara lipa, kateri se mora vsak voznik pokloniti tako, da zmanjša hitrost – pa vendar prav ta lipa predstavlja vir sporov med domačini.

8. Kljub temu tudi zavarovanja ne gre zanemariti (nazadnje so bila drevesa na obravnavanem območju zavarovana leta 1985 (Odlok o razglasitvi spominskega ..., 1985)). Lastnikom bi bilo potrebno tudi strokovno svetovati in jim morda ob koncu leta poslati kratko voščilnico s podatki, na koga in kam se v zvezi z drevesom lahko obrnejo po pomoč, če jim že z denarnimi sredstvi ni mogoče pomagati.

Dolgoročni ukrep:

1. Predlagamo, da se na področju varovanja drevesne dediščine ustanovi nevladna organizacija, ki bo zadovoljivo pokrila tako nematerialne kot tudi materialne vidike drevesa ter vzdrževala redno komunikacijo z lastnikom. Znotraj take organizacije bo delovala skupina strokovnjakov različnih profilov (gozdarji, biologi, etnologi, sociologi ipd), ki bo pokrivala mnogotere vidike drevesne dediščine, se povezovala z drugimi podobnimi mednarodnimi organizacijami, sodelovala pri raznih iniciativah na tem področju in z različnimi pristopi skrbela za ozaveščanje najširše javnosti (podobno kot Društvo za opazovanje ptic skrbi za ptice, ozavešča javnost o pomembnosti za njihovo ohranitev, spodbuja ohranjanje njihovih habitatov). Tako zasnovana civilna iniciativa bi se morala dopolnjevati z ZRSVN in ZVKD, ki – kot vladni organizaciji – na področju naravnih vrednot in kulturne dediščine predstavljata institucionalno trdnost, skrb in ustrezno kontinuiteto.

8.3 PREVERJANJE POSTAVLJENIH HIPOTEZ

Drevo kot dediščina ima dvojno (naravno in kulturno) razsežnost.

Delež dreves, ki ga na območju predvidenega parka Karavnake Natura 200 opredeljujejo izključno materialni kriteriji je 27% (23 zapisov), izključno nematerialni kriteriji pa opredelijo 23% (19 zapisov) dreves. Pri 37% (31 zapisih) dreves so izraženi tako materialni kot tudi nematerialni kriteriji. Pogovori z lastniki ter zgodbe, ki so se spletle okrog nekaterih dreves (Priloga C) so pokazali, da so posamezna drevesa (predvsem tista, ki rastejo v bližini človeka), prav tako pa tudi obe skupini ter nizi dreves nosilci zgodb, kar potrjuje hipotezo. Hipotezi daje dodatno težo tudi dejstvo, da drevesa v bližini človeka tvorijo poseben prostor (vaški prostor), kjer so se ali se še odvijajo kulturne prireditve. Hipoteza potrjena.

Drevo je najbolje varovano takrat, ko s svojo lastno zgodbo postane pomemben/enakovreden sestavni del človeškega okolja.

Drevesa soustvarjajo prostor in dokler imajo v okolju določeno vlogo, pa čeprav še ne dosegajo izjemnih dimenzij, se ni bati za njihov obstoj. Toda kljub temu, da so taka drevesa pod budnim varstvom domačinov, ki skrbijo zanje, jih zalivajo in vzdržujejo, je drevesa potrebno razglasiti za dediščino, da se bo v prihodnosti vedelo, zaradi katerih

kriterijev so bila izbrana. Vrednote se s časom in razvojem družbe spreminjajo, zato je prav, da zanamce seznanimo s tem, katera drevesa in zakaj so nam bila pomembna. Na Gasilsko lipo v Podkorenu domačini ne pustijo obešati ali kako drugače pritrjevati obvestil, v ta namen so postavili posebno oglasno desko. Čeprav drobcena, je dobro varovana Kriva jelka v Udin borštu, ki je v zadnjih letih postala prostor druženja številnih domačinov iz okoliških vasi. Ob jelki je v posebni škatli tudi vpisna knjiga; v letu 2006 je bilo 14749 vpisov, ker pa se nekateri ne vpisujejo, predvidevajo, da je bilo obiskovalcev še več. Podobno so v dobrih rokah tudi Poličarjeva lipa, Makekova tisa, lipe v Vrbi, Žirovnici, Seničnem in Žiganji vasi. Drugačna usoda verjetno čaka vaško lipo v Lomu pod Storžičem, ki je nekoč rasla na robu vrta, zaradi širjenja ceste pa se je znašla sredi ceste in tako postala predmet vaških sporov. Hipotezo, da je drevo najbolje varovano takrat, ko s svojo lastno zgodbo postane pomemben/enakovreden sestavni del človeškega okolja, lahko potrdimo.

Jasen sistem varstva, jasni kriteriji in monitoring drevesne dediščine so pogoj za uspešno varstvo.

Na obravnavanem območju smo ugotovili, da obstaja več seznamov drevesne dediščine, ki se praviloma ne ujemajo med seboj. Nekatere kriterije, ki izhajajo iz ZON-a (izjemna debelina in izjemna višina, izjemen habitus ter ekosistemska in pričevalna pomembnost) sistematično upošteva le ZGS OE Bled, vendar nekateri kriteriji, predvsem kriterij, ki zadeva pričevalno pomembnost, niso zadosti jasno opredeljeni in so tako prepuščeni subjektivnim interpretacijam. Jasen sistem kriterijev, ki upošteva tako materialne kot nematerialne vidike drevesne dediščine, je nujen začetek resnega varstva dreves, ki mu mora slediti monitoring v dovolj rednih časovnih intervalih. Kot se je pokazalo na primeru Registra naravnih vrednot, kjer še vedno vodijo 7 drevesnih naravnih vrednot, ki ne rastejo več, monitoring, kot ga trenutno izvaja Zavod za varstvo narave, ni zadosti pogost. Neučinkovit monitoring povzroča zmedo pri uporabi neveljavnih podatkov za nadaljnje raziskave (npr. koliko dreves raste na določenem območju). Iz navedenega sklepamo, da trenutni sistem varstva drevesne dediščine ni uspešen. Tudi to hipotezo lahko v celoti potrdimo.

Med ohranjenimi drevesnimi vrednotami je več takih, ki se nahajajo poleg sakralne in vrtno-arhitekturne dediščine, kot takih, ki se nahajajo v gozdu.

Hipoteze v taki obliki ne moremo sprejeti. Položaj dreves je pokazal, da se ob sakralnih objektih (sodijo v skupino dreves s kompleksno povezanostjo) nahaja neznatni delež drevesne dediščine – 4 drevesa (lipa v Smokuču, lipa v Seničnem, lipa v Žiganji vasi in Trnovčeva lipa), kar predstavlja 5 % posameznih dreves (pri čemer nismo upoštevali dreves, ki sodijo v okvir oblikovane naravne vrednote, glej preglednico 7). Po drugi strani

pa v gozdu raste dobra tretjina (36,25 %) vseh dreves iz vseh seznamov. Večina drevesne dediščine raste torej v bližini človeka – ob domačijah, na travnikih, v naseljih. Hipotezo bi morali preoblikovati v trditev: Na obravnavanem območju največ drevesne dediščine raste v neposredni bližini človeka.

Zaradi dvojne narave drevesa kot dediščine bi sodelovanje med različnimi strokovnjaki in institucijami s področja varstva narave in varovanja kulturne dediščine pripomoglo k bolj učinkovitemu varovanju drevesne dediščine.

Ker smo predhodno dokazali, da ima drevo dvojno razsežnost, tako naravno kot tudi kulturno, ki sta predmet različnih strok, postane jasno, da strokovnjaki zgolj ene institucije ne morejo uspešno varovati raznolike drevesne dediščine. Medtem ko gozdarska stroka poskrbi za učinkovito evidentiranje in popis določenega drevesa v gozdu, ji običajno zmanjka časa in strokovnega znanja za podrobnejši pogovor z lastnikom ter predstavitev pomena teh dreves širši javnosti. ZRSVN ima v svojih evidencah popisana predvsem drevesa, ki rastejo v naseljih, na cesti, ob domačijah ipd. kar je lepo razvidno na sliki 7. Ker pregled dreves na ZRSVN in ZGS nastaja ločeno in ker imata obe organizaciji premalo zaposlenih (tako številčno kot raznolikost profilov), varstvo drevesne dediščine največkrat ostane na seznamih. Zaradi navedenega je nujno, da se v varstvo drevesne dediščine, ki je zelo raznolika, vključijo tudi ostale stroke (etnologija, sociologija, psihologija, pedagogika ipd.) in institucije (muzeji, društva, lokalne organizacije ipd.), ki bodo prevzele preučevanje nematerialnih vidikov drevesne dediščine, njeno predstavitev javnosti ter vključitev v vzgojne procese. Tudi to hipotezo lahko potrdimo.

8.4 SKLEPI

Drevesna dediščina je trenutno razpršena po različnih neformalnih seznamih, uradni status pa imajo le drevesne naravne vrednote, ki so vključene v Register naravnih vrednot. Delež drevesnih naravnih vrednot predstavlja samo 37 % celotne drevesne dediščine na obravnavanem območju! Na raziskanem območju kar pri dobri četrtini (26,25 %) dreves iz seznama celotne drevesne dediščine ni bil znan kriterij zavarovanja! Zato bi bilo najprej potrebno ustvariti novo evidenco, ki se bo s časom spreminjala, saj so drevesa živa bitja, ki vzkalijo, rastejo in se nazadnje posušijo ter odmrejo. Drevesa v novi evidenci bo potrebno po enotnih kriterijih ponovno ovrednotiti in jih v skladu z novim ovrednotenjem uvrstiti med dediščino. Prav tako bo potrebno na novo pregledati, katera drevesa sodijo med vrednote državnega pomena in uvrstitev jasno označiti.

Drevesna dediščina ima naravno in kulturno razsežnost. Slednja ima pomemben vpliv na vlogo drevesa v družbi in določa stopnjo učinkovitosti varovanja le-tega. Velikokrat se obe razsežnosti prekrivata, ne pa vedno, zato je potrebno poskrbeti tudi za drevesa, ki bi bila sicer v trenutnem sistemu varstva prezrta. Kriva jelka v Udin borštu še dolgo ne bo

dosegala izjemnih dimenzij, njena pomembnost leži v nematerialnih razsežnostih, kot jih predstavljata spominska in simbolna pomembnost. Nabor kriterijev, ki smo ga predlagali v nalogi na strani 99 predstavlja le predlog nove opredelitve drevesne dediščine, ki naj bi vodila k snovanju nove kulture dreves, o kateri smo govorili v četrtem poglavju. Kot smo poudarili, se vrednote spreminjajo z razvojem družbe, zato je tudi nabor predlaganih kriterijev odsev časa in družbe, v kateri je naloga nastajala.

Če v Paulinovem času še ni bilo potrebe po zakonski zaščiti lip na Kranjskem, žal temu danes ni več tako. Nenazadnje je pomembno prepoznati pomen lokalnega delovanja pri varovanju in ohranjanju drevesne dediščine. Če želimo ohraniti drevesno dediščino na državnem ali celo širšem nivoju, je pomembno, da se potrudimo za ohranitev lokalnega drevesa. Kdor ima odnos do drevesa v neposredni bližini svojega življenjskega okolja, bo po vsej verjetnosti odnos prenesel tudi na ostala drevesa ter na ostalo naravo. Pri tem je bistvenega pomena ozaveščanje javnosti, pri kateri naj zaradi večplastnosti drevesne dediščine sodeluje tako strokovna služba za varstvo narave, kot tudi strokovna služba za varstvo kulturne dediščine.

9 POVZETEK

Drevesa so v zgodovini človeštva odigrala pomembno vlogo, odnos do njih pa se je tekom časa in znotraj različnih kultur spreminjal. Določena drevesa, ki so nam zaradi nekaterih razlogov pomembnejša od drugih in izstopajo od ostalih dreves, sodijo med drevesno dediščino. So več kot naravne vrednote (kot jih opredeljuje trenutna zakonodaja – ZON in Uredba), saj ne predstavljajo le našega izbora, temveč nas povezujejo s preteklostjo in zapuščino prednikov na eni strani ter prihodnjimi generacijami na drugi strani. Tako drevesa predstavljajo most med včeraj in jutri. Ker imajo nekatera drevesa poleg razsežnih lastnosti tudi pomembno vlogo v prostoru in so nosilci zgodb, sodijo tako med naravno, kot tudi med kulturno dediščino.

V zgodovini je bil odnos do dreves vsebinsko zelo bogat, v naši kulturi pa je največkrat omejen predvsem na ekonomski vidik. Stari narodi so drevo pojmovali kot božanstvo ali pa kot prebivališče duha. Slovani so poleg gozdnih dreves častili tudi sadno drevje, gaje in gozdove. Najstarejši izpričani zgodovinski viri o čaščenju dreves na Slovenskem segajo v 13. in 14. stoletje, ko so Kobaridci v soški dolini malikovali pred nekim drevesom in studencem. 'Nesprejemljivo' pogansko čaščenje je katoliška cerkev s silo zatrla. Iz 13. stoletja se na Koroškem in Goriškem omenjajo pravde pod lipo. Nasploh so se naši predniki radi zadrževali pod vaškimi lipami – pod njimi so vodili sestanke in seje, se družili, plesali in rajali. Tako je bilo še do nedavnega, s spremembo načina življenja in tehnološkimi pridobitvami pa se naš odnos do drevesa zelo hitro spreminja in žal tudi izginja.

V pričujoči študiji smo se ukvarjali z drevesi, ki že sodijo ali bi sodila med drevesno dediščino. Na novo smo preučili kriterije iz trenutno veljavne zakonodaje, ki opredeljujejo drevesno dediščino, navedli različne vloge dreves v prostoru ter predlagali nekaj novih kriterijev. Obravnavali smo drevesne vrednote in druga zanimiva drevesa²¹, ki rastejo na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000. V intervjujih z lastniki dreves smo preučevali zgodbe, ki jih imajo posamezna drevesa v njihovi neposredni okolici, v anketni raziskavi pa smo ugotavljali odnos ljudi do dreves nasploh ter specifično do drevesne dediščine.

Ugotovili smo, da na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 obstaja več neformalnih seznamov drevesne dediščine oziroma drevesnih naravnih vrednot, ki pa po obsegu podatkov niso skladni med seboj in na katerih žal niso določene pristojnosti in odgovornosti. Uradno veljaven je le Register naravnih vrednot. Pomanjkljivo upoštevanje kriteriji otežujejo učinkovito varstvo naše drevesne dediščine. Poleg tega niso kriteriji podani v trenutno veljavnih zakonodajnih aktih nikjer podrobneje opredeljeni, zato so

²¹ Različne pojme, ki zadevajo drevesno dediščino smo razložili na str. 19

večkrat podvrženi subjektivnim interpretacijam in tolmačenjem ali pa jih institucije niti ne uporabljajo. Te ugotovitve potrjujejo hipotezo, ki trdi, da je za uspešno varstvo potreben jasen sistem varstva, jasen sistem kriterijev in reden monitoring. O merilih bomo lahko govorili šele potem, ko bodo kriteriji preverjeni in ko bo drevesna dediščina opredeljena in inventarizirana.

Velik delež trenutne drevesne dediščine opredeljuje kriterij izjemne debeline, ki naj bi bil po mnenju večine eden izmed najbolj objektivnih kriterijev. S pomočjo intervjujev in zgodb smo pokazali, da so drevesa lahko pomembna tudi zaradi nematerialnih kriterijev, kot so kulturna, simbolna in estetska pomembnost. Nekaj takih dreves smo uvrstili na celoten seznam drevesne dediščine predvidenega parka Karavanke Natura 2000. S tem smo potrdili hipotezo, da ima drevo kot dediščina tako naravno kot tudi kulturno razsežnost. Zaradi tega postane jasno, da je za uspešno varovanje raznolike drevesne dediščine potrebno sodelovanje med različnimi strokovnjaki in inštitucijami, kar je bilo predmet naše zadnje hipoteze.

Lastnikov dreves z izraženimi nematerialnimi vidiki natančne dimenzije niti ne zanimajo. Nasprotno, drevo kot tako, ne glede na mejno debelino, ki jo je postavil človek, je v svojem okolju nosilec zgodb. Obenem okoli sebe ustvarja prostor in nekakšen oder za različne dogodke in prireditve, kar potrjuje hipotezo, da je drevo najbolj varovano takrat, ko postane pomemben del človeškega okolja.

Dodaten pogled in osvetlitev odnosa do dreves in drevesne dediščine smo pridobili z anketo, ki pa žal ni bila pravilno razdeljena, zaradi česar je potrebno odgovore jemati bolj kot izhodišče nadaljnjim raziskavam. V anketi se je izkazalo, da drevesa na splošno ljudem predstavljajo vir življenja oziroma nekaj živega, drevesno dediščino pa so anketiranci povezovali s starimi, mogočnimi drevesi, ki jih je potrebno negovati in varovati. Zanimivo je bilo, da se je anketirancem zdelo pomembno ohranjati drevesa tudi za prihodnje rodove ter da je potrebno varovati tudi orehe in sadna drevesa. Prav tako je bila v povezavi z drevesno dediščino izpostavljena dimenzija časa, ki je drugačna od človeške. Od vsega nas je najbolj pozitivno presenetilo, da so vsi anketiranci pritrdili, da radi opazujejo menjavanje letnih časov, kot jih razkrivajo drevesa (5; N=32); da jim drevo veliko pomeni (4,78; N=32) ter da je vredno skrbeti za drevo, pa četudi je staro (4,53; N=31). Neokrnjeno naravo in zelenje anketirani že dojemajo kot vrednoto. Prav tako je bil visok delež pozitivnih odgovorov (88 %) na vprašanje, ali anketirani pozna kakšno zgodbo o drevesih, iz česar sklepamo, da zgodbe o drevesih niso redke. Lahko zaključimo, da anketiranim drevo veliko pomeni in so v odgovorih pokazali pozitiven odnos do narave, dreves in drevesne dediščine.

S pomočjo nabora dreves smo podali dopolnjen sistem kriterijev, ki smo jih opredelili in navedli ugotovitve na raziskovanem območju. Na pomembnost vključevanja nematerialnih ali neotipljivih kriterijev, kot jih tudi imenujejo, so opozorili tudi v evropskem prostoru. Pomemben doprinos k oblikovanju nove kulture drevesa predstavlja tudi Evropska deklaracija o okrasnih drevesih. Leta 2002 so v dokument Izpopolnjeni vseevropski kazalci za trajnostno gospodarjenje z gozdovi kot zadnjega vključili tudi kazalec Kulturna in duhovna pomembnost, ki pa bo v prihodnje terjal nadaljnje opredelitve.

Kljub temu da se na raziskovanem območju znotraj drevesne dediščine pojavljajo tudi skupine, šopi in nizi dreves, tega podatka na seznamih ni najti. Prav tako je v zakonodajnih aktih pomanjkljivo opredeljena definicija 'skupine dreves'. Ker je obravnavanje skupin, šopov in nizov dreves pomembno, saj imajo v prostoru drugačno funkcijo kot posamezna drevesa, smo se po pomoč pri opredelitvi teh pojmov obrnili na gozdarsko prakso.

Pomanjkljivi so tudi podatki o vrsti, zato analizo o pestrosti lahko podamo le na ravni rodu, ne pa tudi na ravni vrste. Zaskrbljujoče je, da je v primerjavi s Slovenijo na raziskanem območju pestrost taksonov šibko in neenakomerno zastopana. Zapostavljene so vrste, kot so skorš, črni bor, gaber, mokovec, divja jablana, divja češnja, jerebika, leska, glog ipd.

Na podlagi raziskave pa ne moremo sprejeti hipoteze, da se več dreves nahaja poleg sakralne in vrtno-arhitekturne dediščine kot pa v gozdu. Kljub temu je raziskava pokazala, da največ drevesne dediščine raste v bližini človeka – ob domačijah, na travnikih in v naseljih.

Če so včasih ljudje v drevesih prepoznali sopotnike, so danes dostikrat samo v napoto. Zato današnji čas od nas zahteva, da ponovno premislimo o svojem odnosu do drevesne dediščine. Na drevesno dediščino ne bi smeli gledati kot na breme, temveč jo moramo zagledati in začitati kot nekaj, kar so nam zapustili naši predniki in kar naj bi ohranili, oplemenitili in prenesli naprej zanamcem. Pomembno je, da vzpostavimo odnos do drevesa kot do bitja, ki živi z nami in hkrati na drugačen način kot mi. Dejstvo je, da se v drevesu prepleta več vlog, ki jih ne moremo preprosto ločiti. Ustvarjajo vezi med različnimi ljudmi in stvarmi in kot trdita Jones in Cloke (2001), imajo sposobnost, da v času transformirajo prostor (npr. vaški prostor, okoli katerega se je odvijalo družabno življenje, trgi ipd.). So priče preteklosti, nosilci (kulturnega) spomina za določene ljudi in kot taki imajo močan simbolni pomen. Ko posekamo drevo, razvežemo prostor, ki ga je drevo ustvarjalo in obenem posekamo tudi spomin, ki ga nosi drevo. Zaradi kulturnih, simbolnih, estetskih ipd. vidikov drevesa, ki imajo odločilno vlogo pri zaznavanju in ohranjanju drevesa, je nujno, da drevesa postanejo tudi del naše kulturne dediščine. Če jih bomo želeli obravnavati celostno, bo moral biti sistem vrednotenja v prihodnje naravnan tako, da se bo drevo lahko uvrstilo med dediščino enakovredno, bodisi zaradi izstopajočih materialnih,

bodisi zaradi nematerialnih lastnosti. Kot je razvidno iz raziskave, smo z zbiranjem podatkov o drevesih in njihovem uvrščanju v Register oziroma seznam šele na začetku varovanja drevesne dediščine.

V zaključku naloge smo podali predlog, da se dolgoročno na področju drevesne dediščine ustanovi nevladna organizacija, ki bo dopolnjevala institucionalno skrb, ki jo predstavlja ZRSVN. Glavna naloga take organizacije bo enakovredno obravnavanje mnogoterih vidikov drevesne dediščine, sodelovanje pri različnih iniciativah na tem področju, povezovanje z drugimi mednarodnimi organizacijami ter ozaveščanje širših javnosti o pomenu varovanja dreves.

10 SUMMARY

Trees have played an important role in the human history and the human relationship to them has been changing through time and different cultures. Specific trees which are more important and distinct from other trees for certain reasons are recognized as the tree heritage. They connect us with the past and the legacy of our ancestors on the one hand and with the future generations on the other; as such they do not represent only our selection and therefore represent more than just natural values (as defined in the applicable Nature Conservation Act and Decree on the Categories of Valuable Natural Features). In this way trees are bridging the time gap between the past and the future. Additionally to (material) extensive attributes, certain trees have an important role in the space and are carriers of stories; in this way they belong to natural as well as to cultural heritage.

Although the relation with trees in our culture is merely economic, the past reveals much richer connections between them and humans. For the ancient peoples trees presented a deity or a dwelling place of spirits and deities. Beside forest trees, the Slavs worshiped also fruit trees, sacred groves and woods as well. The oldest attested historical sources describing the tree worshipping in Slovenia date back in the 13th and 14th century when inhabitants of the town named Kobarid venerated a certain tree and a spring. Such unacceptable pagan veneration was suppressed by the Catholic Church. The trials taken under linden trees are mentioned to take place in Carinthia and the County of Gorizia in the 13th century. It was a custom for our ancestors to gather under village linden trees – there they held meetings and sittings, socialised and danced. It was like that until recently when the modification of the way of living and technological development influenced and rapidly changed our relationship with trees, which is, unfortunately, even disappearing.

The trees already recognized as tree heritage as well as those yet in need to be recognized were analysed in this study. The criteria for evaluating tree heritage deriving from the applicable legislation were closely examined. The values of trees and other interesting trees growing in the expected park Karavanke Natura 2000 were analysed. Through

interviews with some of the tree owners the stories of particular trees in their very surrounding area were revealed and studied. In the survey people's attitude towards trees and particularly towards tree heritage were examined.

The study revealed the existence of several unofficial lists of tree heritage in the area of the expected park Karavanke Natura 2000 which are inconsistent regarding the data extent. Furthermore, there is no data about competences and responsibilities. Only the Register of natural values is officially recognized. The criteria, which are inadequately considered, made effective protecting of our tree heritage quite difficult. Additionally, the criteria in the applicable legal acts are not defined in details, which leads to subjective interpretations and comments, or institutions not using them at all. These conclusions confirm the hypothesis claiming that clear protection and evaluation system with regular monitoring is needed for an effective protection. More about measures can be said only after criteria are verified and the tree heritage defined and inventoried.

A large proportion of the current tree heritage has been designated according to the criterion of exceptional diameter, for which it is often said to be one of the most objective criteria. Through the interviews and stories we demonstrated that trees can be important also from non-material aspects, such as cultural, symbolical and aesthetical. Some of these trees were added to the completed list of the tree heritage. Thus the hypothesis claiming that a tree as a tree heritage has both natural and cultural extensiveness has been proved. Because of this it becomes evident that for the effective protection of various aspects of tree heritage cooperation between different experts and institutions (which was the subject of our fifth hypothesis) is needed.

The owners of the trees that express non-material aspects are not interested in the accurate dimensions. On the contrary, regardless of the minimum thickness set by humans, the tree itself is the story carrier in its environment. At the same time it is creating an environment and a kind of 'stage' around itself for different happenings and events, which confirms the hypothesis stating that the best protection for a tree is to become an important part of the human environment.

Another aspect of our relationship to trees and tree heritage was obtained by a survey. Since it was not distributed properly, the gathered answers are to be taken only as a starting point for further studies. The survey revealed that while trees in general present the source of life or something alive, the tree heritage is recognized and connected to old, mighty trees which need a special care and protection. It is interesting that participants of the survey find it important to preserve trees for future generations. A need for protection of the walnut and fruit trees was expressed as well. Regarding the tree heritage, the dimension of time, which differs from humans', was also outlined. The biggest surprise was opinion,

common to all participants (5; N=32), who stated that 'they like to observe the seasons changing as revealed by trees'; 'that a tree means a lot to them' (4.78; N=32); and 'that it is worth taking care of a tree, regardless its age' (4.53; N=31). Unspoiled nature and greenery are already seen as a value. The majority of participants (88%) positively answered also the question about their knowledge of any tree-connected stories. Thus we conclude that the stories about trees are not rare. We may conclude that a tree still plays an important role in the lives of the participants and that a positive attitude towards nature, trees and tree heritage has been expressed.

Based on a set of trees, a supplemented criteria system with definitions was proposed and findings from the studied area were indicated in addition. The importance of inclusion of non-material or intangible criteria, as named sometimes, was addressed in the European area, as well. The European declaration on ornamental trees presents an important contribution to the formation of a new tree culture. In 2002, the indicator named 'Cultural and spiritual values', which needs further explanations and detailed definition in the future, was added to the 'Improved pan-European indicators for sustainable forest management' as the last indicator (6.11).

Regardless of groups, bunches and strings of trees being found in the studied area, there are no data about them being included in the lists. Furthermore, the law acts do not provide the complete definition of the term 'a group of trees'. Since the roles of groups, bunches and strings of trees differ from the role of an individual tree, these kinds of tree heritage should be carefully studied as well. The definition of these notions was formulated with the help of forestry practice.

Since the data about the species are incomplete, too, only the analysis of genus can be given. It is of great concern to notice such a small number of different and unequally distributed taxa in the studied area when compared to the whole Slovenian area. Species such as assorb-tree, Austrian pine, white beech, Swedish haw, crab-apple, wild cherry, rowan berry, hazel, hawthorn etc. have been overlooked.

Based on the study, the hypothesis stating that more trees included in the tree heritage are to be found near sacral and garden-architectural heritage cannot be accepted. Nonetheless, the study revealed that the majority of the tree heritage grows near human beings – near homesteads, meadows and in hamlets.

While in the past trees were recognized as companions, today they are often seen as obstacles. Thus, a reflection on our relationship to the tree heritage is needed. The tree heritage should not be seen as a burden, but rather it should be understood and perceived as our ancestors' legacy; as something that should be preserved, enriched and handed out to our posterity. It is important to establish a relationship between trees and human beings in

which trees are seen as living beings with whom we co-habitat the same environment, yet both in our own way. The fact is that there are several roles interwoven in a tree which cannot be simply separated. They are establishing ties between different people and things. As Jones and Cloke (2001) claim, they have the ability to transform place in time (i.e. the area in a village where the social life took place, squares, etc). To some people they present witnesses of the past or carriers of (cultural) memory and as such they have a strong symbolic meaning. When a tree is felled off, the place created by the tree is untied and at the same time the memory carried by this tree is cut off. Because of the cultural, symbolic, aesthetic etc. aspects of trees which present the crucial role in perceiving and preserving the tree, it is necessary for trees to become a part of our cultural heritage as well. If they are to be treated holistically, the future evaluating system must be set up in such way that a tree will be included in the tree heritage based either on outstanding material or non-material attributes, where both criteria have equal value. As it is evident from the study, the collecting of data on trees and classifying them in the Register of natural values or lists is only in the beginning phase of the tree heritage protection.

In the conclusion it is proposed that on the long term basis a non-governmental organization for tree heritage, aiming to complement the institutional care taken by the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation, is established. The main task of such organization will be to equally treat various aspects of tree heritage, to be involved in different initiatives in this area, to co-operate with other similar international organizations, and to raise awareness of the importance of tree heritage protection.

11 REFERENCE

Ancient tree forum. 2008.

<http://www.woodland-trust.org.uk/ancient-tree-forum/> (januar 2008)

Anko 1988a. Estetska funkcija gozda. V: Estetska funkcija gozda: zbornik republiškega seminarja, Ljubljana 19. in 20. novembra 1987. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo: 11-22.

Anko B. 1988b. O lepoti drevesa. V: Estetska funkcija gozda: zbornik republiškega seminarja, Ljubljana 19. in 20. novembra 1987. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo: 113-122.

Anko B. 1988c. Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdarski teoriji. V: Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu: zbornik seminarja. Ljubljana VTOZD za gozdarstvo BF:, 25-38.

Anko B. 1993. Drevo, gozd in človek v mestnem okolju. V: Mestni in primestni gozd - naša skupna dobrina. Ljubljana. Zveza društev inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesarstva Slovenije: 5-17.

Anko B. 2000. Kako ohranjati (in ohraniti) najvrednejšo naravo?: Prispevek k Nacionalnemu programu varstva narave. V: Naprej k naravi II. Ljubljana, Ekološki forum LDS, Liberalna akademija: 241-251

Anko B. 2004. Drevo kot naravna dediščina. V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. Gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 183-199.

Arboreality. <http://arboreality.blogspot.com/> (januar 2008).

Badjura R. 1953. Ljudska geografija: terensko izrazoslovje. Ljubljana, DZS: 337 str.

Baldner K. 1995. Transcendental Idealism and the Fact/Value Dichotomy. Western Michigan University.
<http://ejap.louisiana.edu/EJAP/1995.spring/baldner.1995.spring.html> (junij 2007)

Beuk S. 1920. Spomenica, ki jo je predložil odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov 20. januarja 1920. pokrajinski vladi za Slovenijo v Ljubljani. V: 75 let Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. 1995. Ponovni natis s spremno besedo. Ljubljana, Uprava RS za varstvo narave: 34 str.

Bleiweis S. 1952. O drevesnih orjakih na tujem in pri nas. Gozdarski vestnik, 10: 307-308.

Bodlaj B. 2008. »Lipa v Pristavi«. Duplje (osebni vir, februar, 2008)

Bogataj J. 1992. Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. Ljubljana, Prešernova družba: 395 str.

Bogovič M (ur.). 1999. Zeleni zakladi ob Savi in Krki. Brežice, ZGS OE Brežice in DIT gozdarstva Brežice: 61 str.

Bohinc A. 2006. »Lipa v Žiganji vasi«. Žiganja vas (osebni vir, avgust, 2006)

Bohinjec P. 1998. Pod krivo jelko (povest). Naklo, TypoGrafika: 120 str.

- Bradač F. 1990. Latinsko-slovenski slovar. DZS, Ljubljana: 609 str.
- Brejč M. 2002. Dendrološka dediščina v občini Tržič: diplomsko delo (Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire). Ljubljana, samozal.: 89 str.
- Brus R. 1995. Sgermova smreka s Pohorja je eno najvišjih evropskih dreves. Gozdarski vestnik, 53: 331-336.
- Brus R. 2002. Lesnika, drobnica, skorš - jih še poznamo? Proteus, 64, 4: 173-175.
- Brus R. 2004a. Drevesne vrste na Slovenskem. Ljubljana, Mladinska knjiga: 399 str.
- Brus R. 2004b. Hrasti - rastline leta 2004. Proteus, 66, 8: 368-373.
- Budkovič L. 1996. Drevesni orjaki v Bohinju. Proteus, 58: 398-401.
- Budkovič L. 2004. Drevesa velikani v Bohinju. V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. Gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 273-277
- Budkovič L. in sod. 1996. Drevesa velikani v Bohinju. Bled, Gozdarsko društvo Bled: 48 str.
- Cevc T., Primožič I. 1988. Kmečke hiše v Karavankah, stavbna dediščina hribovskih kmetij pod Kepo, Stolom, Košuto, Obirjem, Pristovškim Storžičem in Peco. Ljubljana, SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje: 252 str.
- Charte Européenne de l'Arbre d'Agrément. 1995.
<http://www.sfa-asso.fr/?cat=charte> (april 2007).
- Diaci J. 2007. »Členitev gozda«. Ljubljana (osebni vir, december, 2007)
- Dolžan J. 2006. »Hrasti v Novakih«. Novake (osebni vir, september, 2006)
- Drevo v mojem življenju/Tree in my life. 1997.
<http://www.o-fp.kr.edus.si/iearn/tree.htm> (februar 2006).
- Dunlap R.E., Van Liere K.D., Merting A.G., Jones R. E. 2000. Measuring endorsement of the new ecological paradigm: a revised NEP scale. Journal of Social Issues, 56, 3: 425-442.
- Evidentiranje debelih dreves – ZGS OE Bled. 2004. »Popisni listi ZGS OE Bled«. Bled (osebni vir, november 2006)
- Fay N. 2004. Survey methods & development of innovative arboricultural techniques in key UK veteran tree sites. V: The trees of history, Protection and exploitation of veteran trees: proceedings of the International Congress Torino, Italy, April 1-2 2004: 64-75.
<http://www.woodland-trust.org.uk/ancient-tree-forum/atfinternational/italy/italy.htm> (maj 2007).
- Ferry L. 1998. Novi ekološki red: drevo, žival in človek. Ljubljana, Krtina: 194 str.
- Fry G. 2002. Culture and nature versus culture or nature V: The new dimensions of the European landscape: proceedings of the frontis workshop on the future of the European cultural landscape Wageningen, The Netherlands 9-12 June 2002. Alterra, Wageningen

- University and Research Centre: 75-81.
http://library.wur.nl/frontis/landscape/05_fry.pdf (avgust 2005).
- Gaworska M. 2005. Forest sites with cultural and spiritual values – review of national data indicator 6.11. V: Seminar on Forestry and our Cultural Heritage, Sunne, Sweden.
<http://www.mcpfe.org/documents/meetings/2005/sems> (april 2007).
- Gerdej S. 2006. »Veliki jesen ob Hermanovem mostu«. Jesenice (osebni vir, september, 2006)
- Golob-Klančič J. 1973. Stara drevesa na Goriškem, Sežanskem in Ilirsko-bistriškem. Varstvo narave, 7: 97-103.
- Gozdnogospodarski načrt Jezersko 1992 – 2001. Kranj, Gozdno gospodarstvo Kranj: 129 str.
- Habič Š. 1993. Dvestoletna jelka: postojnski gozdarji so restavrirali Melivovo jelko. Primorske novice, 47, 81: 9
- Habič Š. 2004. Izjemna drevesa so dediščina za prihodnost. V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. Gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 279-284.
- Habič Š. 2006. Sistem vrednotenja, ohranjanja in varstva izjemnih dreves v Sloveniji: magistrsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire). Ljubljana, samozal.: 195 str.
- Hageneder F. 2001. The heritage of trees: history, culture and symbolism. Floris Books UK: 191 str.
- Ham J. 2007. »Lipe pri župnišču na Jezerskem«. Jezersko (osebni vir, januar, 2007)
- Harmon D. 2004. Intangible values of protected areas: What are they? Why do they matter? The George Wright Forum, 21, 2.
<http://www.nps.gov/history/history/hisnps/nps/history/212harmon.pdf> (avgust 2007).
- Henwood K., Pidgeon N. 2001. Talk about woods and trees: threat of urbanization, stability and biodiversity. Journal of Environmental Psychology, 21: 125-147.
- Hlačer T. 2008. Kulturna dediščina in njena nova vsebina: magistrsko delo. (Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo). Ljubljana, samozal.: 169 str.
- Hlebanja M. 2006. »Brest nad Hlebanjami«. Srednji Vrh (osebni vir, september, 2006)
- Hočevar M. 1999. Dendrometrija - gozdna inventura. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta - Oddelek za gozdarstvo: 274 str.
- Hrastnik R. 2007. Objemite svoje drevo.
http://www.sepet-sanj.com/sprostitev/Drevesa_zdravijo.htm (avgust, 2007).
- Hribar F. 1962. Stara tisa pod Nanosom. Varstvo narave, 1: 131-134.
- Improved Pan-European Indicators for Sustainable Forest Management. 2003.
<http://www.mcpfe.org/conferences/vienna> (maj, 2007).

- Jančar M. 2001. Ljubljana, mesto v zelenju. Radovljica, Didakta: 235 str.
- Jarc V. 2004. Starodavne poti pod Karavankami. Žirovnica (Zabreznica), Medium, Radovljica, samozal. V. Jarc: 305 str.
- Jenčič S. 1999. O debelih drevesih. V: Letno poročilo 1997. Maribor, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor: 292 - 305.
- Jenčič S. 2004. Debela drevesa v gozdovih severovzhodne Slovenije. V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. Gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 265-271.
- Jezersko.
<http://www.jezersko.si/index.php?id=5> (februar 2007).
- Jones O., Cloke P. 2002. Tree cultures: the place of trees and trees in their places. Berg Oxford, New York: 252 str.
- Jošt A. 2007. »Angelina lipa«. Žeje (osebni vir, februar, 2007)
- Jurhar F. 1977a. Najdebelejša drevesa v domačem kraju. Pionir, 4: 102.
- Jurhar F. 1977b. Maroltova jelka – pohorska znamenitost. Delo, 25.5.1977.
- Jurhar F. 1978a. 900 drevesnih velikanov, Glas, 4.8.1978: 10.
- Jurhar F. 1978b. Zelena dediščina davnih prednikov. Nedeljski dnevnik, 17, 55, 26.2.1978.
- Kaligarič M. 1996. Lesnika, drobnica, skorš - jih še poznamo? Proteus, 58: 329-330.
- Karavanke - informator Projekta Karavanke Natura 2000. 2006. Projektna skupina Karavanke Natura 2000, 1:1-4.
- Karavanke. 2007. Brošura in spletna stran
<http://www.karavanke.si/> (julij 2007).
- Karničar A. 1998. Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu. Kranj, Gorenjski muzej: str. 195.
- Kepa Ferlan T. 2005. Sistem za podporo odločanju v procesu vrednotenja naravnih vrednot: magistrsko delo. (Ekonomska fakulteta). Ljubljana, samozal.: 84 str.
- Keršič Svetel M. 2007. Izjava z Montserrat: o svetih območjih v naravi v tehnološko razvitih deželah. Sklop predavanj »Narava kot vrednota«. (osebna korespondenca)
- Kidrič F. 1949. Prešernov album. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 338 str.
- Klinar T. 2007. »Brest na Markljevi planini«. Plavški Rovt (osebni vir, julij, 2007)
- Klopčič V. 2000. Vrednote človeka in izziv ohranjanja naravne dediščine: magistrsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire). Ljubljana, samozal.: 64 str.
- Kocbek F. 1930. Prastara tisa v Solčavi. Planinski vestnik, 30: 19.
- Kocjan M. 2007. »Drevesa na Jezerskem«. Jezersko (osebni vir, januar, 2007)
- Konobelj T. 2004. Javorniški Rovt. Jesenice, Gornjesavski muzej: 35 str.

- Kos M. 1932. Slovenska naselitev na Koroškem. V: Geografski vestnik, 8, 1/4: 101-142.
- Kos M. 1933. Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna: 256 str.
- Kos M. 1960. Starejša naselitev na Kranjski ravnini. V: 900 let Kranja. Žontar J (ur.). Kranj, Občinski ljudski odbor: 51-73.
- Kosi M. 2003. Načrt obžagovanja za izbrana obcestna drevesa v mestni občini Maribor. Ljubljana: diplomsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire) Ljubljana: 92 str.
- Kotar M., Brus R. 1999. Naše drevesne vrste. Ljubljana, Slovenska matica: 320 str.
- Kotnik F. 1943. Slovenske starosvetnosti: nekaj zapiskov, orisov in razprav. Ljubljana, Slovenska poljudnoznanstvena knjižnica: 148 str.
- Kragel V. 1936. Zgodovinski drobci župnije Tržič. Tržič, župni urad v Tržiču ob proslavi stoletnice posvetitve Tržiške župne cerkve Marijinega oznanjenja, Misijonska tiskarna Domžale-Groblje: 460 str.
- Kramar J. 2007. »Jesen na Dovjem«. Dovje (osebni vir, januar, 2007)
- Kronika Kulturno turističnega društva »Pod krivo jelko«. 2007. Duplje (rokopis).
- Kunaver D. 1996. Čar lesa v slovenskem ljudskem izročilu. (Zbirka Pod lipo domačo) Ljubljana, samozal. D. Kunaver: 152 str.
- Kunaver D. 2003. Šege in pesmi pod lipo domačo: od prosinca do grudna. Ljubljana, samozal. D. Kunaver: 528 str.
- Kunčič M. 1995. Triglavske pravljice. Zvezek 2. Ljubljana, Magnolija.
- Kuret N. 1989a. Praznično leto Slovencev, starosvetne šege in navade od pomladi do zime. 1. knjiga. Ljubljana, Družina: 621 str.
- Kuret N. 1989b. Praznično leto Slovencev, starosvetne šege in navade od pomladi do zime. 2. knjiga. Ljubljana, Družina: 627 str.
- Lah A. 2002. Okoljski pojavi in pojmi : okoljsko izrazje v slovenskem in tujih jezikih z vsebinskimi pojasnili. Ljubljana, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije: 208 str.
- Lavtižar J. 2006. »Brest na Korenskem sedlu«. Podkoren (osebni vir, julij, 2006)
- List P.C. 2000. Environmental ethics and forestry. Temple University Press, Philadelphia: 364 str.
- Longyka I. 1978. Ocena raziskovalne naloge-najdebelejša drevesa v domačem kraju. Pionir, 3: 12-13.
- Ložar R. 1944. Naselje in zemljišče. V: Narodopisje Slovencev I. Ljubljana, Založba Klas: 53-62.
- Marin A. in Klofutar J. 2004. Od sokolskega do športnega društva Tržič. Tržič, Športno društvo Tržič ob 100-letnici delovanja (1903 – 2003): 87 str.
- Mastnak M. 2004. Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot (drevesne dediščine). V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. Gozdarski študijski dnevi, 25.-26.

- marec 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 167-182.
- Mayer E. 1988. Usoda in vsebina rokopisa A. Pavlina »Ueber botanische Naturdenkmaeler in Krain«. Biološki vestnik, 26, 3: 33-52.
- MCPFE – Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe.
<http://www.mcpfe.org/> (april 2007).
- Meglič F. 2007. »Lipa in bezeg na Dolenčevi gubi«. Dolenčeva guba (osebni vir, november, 2007)
- Mežnar B. 2007. »Lipa na Dovjem«. Dovje (osebni vir, januar, 2007)
- Miklavčič F. 2007. Drevesa posebneži Poljanske doline: dendrološka dediščina Poljanske doline. Poljane, samozal.: 144 str.
- Mlinšek G. 1979. Najdebelejša drevesa v Sloveniji in njihov pomen: diplomsko delo. (Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire). Ljubljana, samozal.: 67 str.
- Modic T. 1995. Najvišja smreka v Sloveniji raste na Pohorju. Viharnik: 3.
- Mohorič J. 2007. »88 lip v spomin maršala Tita«. Naklo (osebni vir, april, 2007)
- Muri J. 2007. »Lipe na Jezerskem«. Jezersko (osebni vir, januar, 2007)
- Muršič R. 2005. Kvadratura kroga dediščine: toposi ideologij na sečišču starega in novega ter tujega in domačega. V: Dediščina v očeh znanosti. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za EiKA: 25-39.
- Nahtigal I. 2006. »Drevesna dediščina na območju ZGS OE Kranj KE Jezersko«. Jezersko, gozdar na ZGS OE Kranj KE Jezersko (osebni vir, november, 2006)
- Nardoni R. 2006. »Drevesna dediščina na območju ZGS OE Kranj KE Tržič«. Tržič, vodja ZGS OE Kranj KE Tržič (osebni vir, november, 2006)
- Nature and culture. 2004. Council of Europe, 102.
http://www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/Environment/Resources/Naturopa_Magazine/03list.asp (februar 2006).
- Nesnovna (neopredmetena) kulturna dediščina. 2007. Zavod za varstvo kulturne dediščine.
http://www.zvkds.si/?content=13&item_id=4 (september, 2007).
- Občina Žirovnica. 2007. Predlog za zaščito Stagen.
<http://www.zirovnica.si/povezava.aspx?id=309&pid=179> (december, 2007).
- Ocvirk A., Demšar M., Fučka D., Jenčič S., Božič J., Šubic J., Senegačnik A., Trampuš T. 2005. Vrednotenje dreves in opredeljevanje drevesnih naravnih vrednot: projektna naloga – delovno gradivo. Kranj, Zavod RS za varstvo narave.
- Odločba o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo. 1951. Ur. l. LRS št. 29/1951.
- Odločba o zavarovanju kačje smreke v Koševniku. Ur. l. LRS št. 23/1951
- Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj. 1961. Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19.

- Odločba o zavarovanju tise v Solčavi in tisovca v Stranjah pod Nanosom. Url. l. LRS št. 17/1951.
- Odločba o zavarovanju znamenitih starih eksotičnih dreves na »Ipavčevem« v Pivoli (Občina Hoče, OLO Maribor okolica). Url. l. LRS št.20/1952.
- Odlok o razglasitvi spominskega parka Udin Boršt za zgodovinski in kulturni spomenik. 1985. Uradni vestnik Gorenjske 20/1985.
- Odlok o razglasitvi starega mestnega jedra Tržič za kulturni in zgodovinski spomenik. 1985. Uradni vestnik Gorenjske 7/1985.
- Odlok o zavarovanju redkih ali ogroženih rastlinskih vrst. Ur.l. SRS 15/76.
- Orel B. 1944. Slovenski ljudski običaji. V: Narodopisje Slovencev. Ljubljana: 263-349.
- Ošljaj B. 2000. Človek in narava: osnove diaforične etike narave. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče: 261 str.
- Ovsec D.J. 1991. Slovanska mitologija in verovanje. Ljubljana, Domus: 538 str.
- Ovsec D.J. 1992. Kult pod lipo domačo. Gea, 2, 2: 21-23.
- Papler-Lampe V. in sod. 2006. Izjemna drevesa na Zgornjem Gorenjskem: dendrološka dediščina Zgornje Gorenjske. Bled, Zavod za gozdove, Območna enota: 64 str.
- Parviainen J. 2005. Forest management and cultural heritage: presentation in the Seminar on Forestry and our Cultural Heritage. Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe.
<http://www.mcpfe.org/documents/meetings/2005/sems> (maj, 2007).
- Parviainen J. in Pitkänen M. 2002. Man and forests: cultural and spiritual factors of sustainable forest management - European approach with an application to Finnish conditions. Discussion paper for the preparations of the 4th MCPFE. (osebna korespondenca, april, 2007).
- Pauleit S., Jones N., Garcia-Martin G., Garcia-Valdecantos J. L., Riviere L. M., Vidal-Beaudet L., Bodson M., Randrup T. B. 2002. Tree establishment practice in town and cities – results from a European survey. Urban forestry and urban greening, 1, 2: 83-96.
http://www.sciencedirect.com/science?_ob=IssueURL&_tockey=%23TOC%2320204%232002%23999989997%23527126%23FLP%23&_auth=y&view=c&_acct=C000033658&_version=1&_urlVersion=0&_userid=634387&md5=847f0f4e452ae5308e0a7983ea64a3a4 (marec 2005).
- Pavlin Š. 2007. »Poličarjeva lipa«. Polica pri Naklem, (osebni vir, januar, 2007)
- Perko F. 2006. »Lipa v Seničnem«. Senično (osebni vir, september, 2006)
- Petek M. 2006. »Drevesa v Tržiču«. Tržič (osebni vir, februar, 2007)
- Peterlin S. 1978. Pomen – raziskovalna naloga je pomembna za ohranitev naše drevesne dediščine. Pionir, 3: 13.
- Peterlin S. 1988. Naravna in kulturna dediščina v gozdu. V: Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu: zbornik seminarja. Ljubljana VTOZD za gozdarstvo BF: 18-24.

- Peterlin S., Ravbar M., Smerdu R., Vardjan F. 1976. Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije: stanje leta 1975. Ljubljana, Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine: 895 str.
- Petkovšek V. 19665. Tisa (*Taxus baccata* L.) v jugovzhodnem delu Evrope. Varstvo narave, 4: 33-41.
- Pirnat J. 1988. Drevo in gozd kot simbola. V: Estetska funkcija gozda: zbornik republiškega seminarja, Ljubljana 19. in 20. novembra 1987. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo: 31-46.
- Piskernik A. 1953. Robanov kot in Solčavska tisa. Planinski vestnik, 53: 415-423.
- Piskernik A. 1965. Iz zgodovine slovenskega varstva narave. Varstvo narave, 2/3: 59-88.
- Piskernik A. 1966. Jugoslovansko-avstrijski visokogorski park (predlog za zavarovanja). Varstvo narave, 4: 7-15.
- Pollak S. 2007. »Čeringlska krona«. Podljubelj (osebni vir, november, 2007)
- Povšnar J. 2007. »Povšnarjeva bukev«. Kokra (osebni vir, januar, 2007)
- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot. 2004. Ur. l. RS 111/2004.
- Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih. Ur. l. RS, št. 5/98.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih. Ur. l. RS 70/2006.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o varstvu gozdov. Ur. l. RS 56/2006.
- Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam. 2002. Ur. l. RS 82/2002.
- Pravilnik o varstvu gozdov. Ur. l. RS, št. 92/00.
- Prins K. 2005. How to measure success in achieving cultural objectives in SFM – Indicator 6.11 of MCPFE. Seminar on Forestry and our Cultural Heritage, Sunne, Sweden.
<http://www.mcpfe.org/documents/meetings/2005/sems> (april 2007).
- Programu dela Zavoda RS za varstvo narave za leto 2006.
http://www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=65&id_informacija=426 (maj, 2007).
- Protected trees: a guide to tree preservation procedures. 2004. Published by the Office of the Deputy Prime Minister, UK.
<http://www.odpm.gov.uk/index.asp?id=1127778> (april 2006).
- Rabič Cirila. 2007. »Lipa in jesen na Dovjem«. Dovje, predsednica Razvojne zadruge Dovje (osebni vir, januar, 2007)
- Razinger I. 2007. »Zakamniška hruška«. Plavški Rovt (osebni vir, julij, 2007)
- Register nepremične kulturne dediščine.
http://fz1.web.siol.com/Rkd_212/Zacetek.asp (oktober 2007).
- Rezar T. 1999. Srenja Vrbnje: zgodovina in ljudska izročila. Radovljica, samozal.: 92 str.

- Rival L. 2001. The social life of trees: anthropological perspectives of tree symbolism. Berg Oxford, New York: 315 str.
- Robnik D. 2006. »Robnikova (Močnikova) lipa«. Jezersko (osebni vir, julij, 2006)
- Russell T., Cutler C. 2004. The world encyclopedia of trees. London, Lorenz Books: 256 str.
- Rutar S. 1972. Zgodovina Tolminskega. Faksimilirani ponatis po izvodu v zasebni lasti. Nova Gorica, Goriški muzej: 333 str..
- Sagadin M. 2000. Arheološka podoba Dežele. V: Preteklost v zavetju Stola. Meterc J (ur.). Žirovnica, Občina: 145-156 str.
- Sattler M., Stele F. 1973. Stare slovenske lipe. (Redna knjižna zbirka) V Celju, Mohorjeva družba: 254 str.
- Seeland K. 1997. Nature is culture: indigenous knowledge and socio-cultural aspect of trees and forests in non-European cultures. Intermediate Technology Publication: 152 str.
- Seminar on Forestry and our Cultural Heritage, Sunne, Sweden. (Seminar o gozdarstvu in naši kulturni dediščini, Sunne, Švedska). 2005.
<http://www.mcpfe.org/documents/meetings/2005/sems> (april 2007).
- Sgerm F. 1980. Zeleni spomenik osmih Sgermovih rodov. Nedeljski dnevnik, 13.1.1980: 18.
- Shigo A. L. 1991. Modern arboriculture. Durham, New Hampshire: 424 str.
- Simić M. 2005. Poročilo o pripravi strokovnega predloga za določitev naravnih vrednot in njihovo razvrstitev na vrednote državnega in lokalnega pomena. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Agencija RS za okolje: 42 str. (osebna korespondenca)
- Sinobad J. 1999. Dežela: kulturnozgodovinski oris Radovljiske ravnine. Begunje na Gorenjskem, samozal.: 315 str.
- Skoberne P., Peterlin S. 1988. Inventar najpomembnejše dediščine Slovenije. 1. del, vzhodna Slovenija. Ljubljana, Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine: 436 str.
- Skoberne P., Peterlin S. 1991. Inventar najpomembnejše dediščine Slovenije. 2. del, osrednja Slovenija. Ljubljana, Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine: 606 str.
- Skuber J. 2007. »Makekova tisa«. Jezersko (osebni vir, januar, 2007)
- SSKJ - Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1994. Bajec A. in sod. (ur.). Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS: 1714 str.
- Sruk V. 1985. Mali filozofski leksikon. Maribor, Obzorja: 225 str.
- Statistični urad RS. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1585 (junij, 2008).
- Stritar I. 2006. »Divja kostanja na Dovjem«. Dovje (osebni vir, julij, 2006)

- Strniša G. 1988. Driada: transcendentalna burka. V: Svetovje. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 303-389.
- Svetličič B., Skoberne P. 1988. Drevo kot naravna dediščina. V: Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu: zbornik republiškega seminarja. Ljubljana, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo: 88-96.
- Šebat J. 2008. »Lipa Na vasi v Smokuču«. Smokuč (osebni vir, februar, 2008)
- Šemrl J. 2006. »Drevesna dediščina na območju ZGS OE Bled«. Bled, ZGS OE Bled (osebni vir, november, 2006)
- Šivic A. 1923. Tisa in njena nahajališča v Sloveniji. Šumarski list, 47., 1: 3-10.
- Šivic A. 1948. Prastara tisa v Stranjah pod Nanosom. Proteus, 11, 1: 25.
- Šivic A. 1956. Naši narodni in drevesni parki ter parkovni gozdovi, pragozdi in drugi zakonske zaščite vredni objekti. Gozdarski vestnik 14, 9/10: 257-271.
- Škofljica.info.
<http://www.skofljica.info/grad.htm> (september, 2007).
- Šmid M. 2007. Nujčev hrast in njegovi prebivalci. Naravna dediščina, 3: 8-9.
- Šmitek Z. 2004. Mitološko izročilo Slovencev. Ljubljana, Študentska založba: 428 str.
- Šmitek Z. 2007. »Tipologija svetih dreves«. Osebna korespondenca.
- Šoštarič M. 1966. Stara in znamenita drevesa v Podravju in Pomurju. I. del, Varstvo narave IV. Ljubljana: 107-114.
- Šoštarič M. 1967. Stara in znamenita drevesa v Podravju in Pomurju. Nad., Varstvo narave V. Ljubljana: 171-176.
- Tarman K. 1992. Osnove ekologije in ekologija živali. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 547 str.
- The ancient tree forum.
<http://www.woodland-trust.org.uk/ancient-tree-forum/atfhome/home.htm> (maj 2005).
- The delos initiative (Deloška iniciativa).
<http://www.med-ina.org/delos/> (april 2007).
- The Montserrat Statement on sacred natural sites in technologically developed countries (Izjava iz Montserrata o svetih krajih v tehnološko razvitih državah).
<http://www.med-ina.org/delos/The%20Montserrat%20Statement.pdf> (april 2007)
- The tree council.
<http://www.treecouncil.org.uk/> (maj 2005).
- Tomažič J. 1990. Pohorske pravljice. Reprint originalne izd., ki je izšla leta 1942 kot 29. zvezek Slovenčeve knjižnice. Celje, Mohorjeva družba: 238 str.
- Torelli N. 2004. Senescenca in staranje v drevesih. V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. Gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 1-18.

Urban forestry newtvork.

<http://urbanforestrynetwork.org/benefits/aesthetic.htm> (marec 2008).

Urbanija F. 2007. »Lipa na Dovjem«. Dovje (osebni vir, februar, 2007)

Uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o zvrsteh naravnih vrednot. Ur. l. RS 67/2003.

Uredba o urejanju posameznih razmerij iz zakona o gozdovih. Ur l. SRS št. 8/1975.

Uredba o zavarovanih prosto živečih rastlinskih vrstah. Ur. l. RS, št. 46/04, 109/2004, 84/2005.

Uredba o zvrsteh naravnih vrednot. Ur. l. RS 52/2002 in Ur. l. RS 67/2003.

Value, benefits, and costs of urban trees.

<http://www.ext.vt.edu/pubs/forestry/420-181/420-181.html> (marec 2008).

Valvasor J.V. 1984. Slava vojvodine Kranjske. Izbrana poglavja. Ljubljana, Mladinska knjiga: 340 str.

Vienna living forest summit declaration. 2003.

http://www.mcpfe.org/files/u1/vienna_declaration.pdf (maj 2007).

Vilfan S. 1944. Očrt slovenskega pravnega narodopisja. V: Narodopisje Slovencev. Ljubljana: 217-262.

Visković N. 2001. Stablo & čovjek: Prilog pričevalna p.j botanici. Split, AB izdanja antibarbarus.

Vrhovnik I. 1934. Ljubljanske lipe. Kronika slovenskih mest, 1, 2: 138-139.

Watkins C. 1998. European woods and forests: V: Studies in cultural history. Cambridge, CAB international, University press: 1-10.

Zakon o gozdovih. Ur. l. SRS št. 16/1974.

Zakon o gozdovih. Ur. l. RS 30/1993.

Zakon o naravni in kulturni dediščini. Ur. l. SRS št. 1/1981.

Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2). Ur. l. RS 96/2004.

Zakon o ratifikaciji Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Pariz 1972). Ur. l. SFRJ 56/1974.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (MKVNKD). Ur. l. RS-MP, št.1/2008.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o gozdovih (ZG-B) Ur. l. RS, št. 110/2007.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o gozdovih. Ur. l. RS 67/2002.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Ur. l. RS 16/2008.

Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti v Ljudski republiki Sloveniji. Ur. l. LRS št. 23/1948.

Zakon o varstvu narave. Ur. l. SRS št. 7/1970.

Zaplotnik C. 1995. Debeluharji s Hudega: debela, stara, visoka ali kako drugače zanimiva drevesa. V: Gorenjski glas, 48, 14: 22

Zavod RS za varstvo narave (ZRSVN).

<http://www.zrsvn.si/> (maj 2007)

Zavod za gozdove Slovenije.

<http://www.zgs.gov.si/> (marec 2008).

Zupan D. 2007. »Stagne pri Zabreznici«. Zabreznica (osebni vir, december, 2007)

Zupan J. 2008. »Jelka na Poljški planini«. Begunje (osebni vir, februar, 2008)

Zupančič J. 1999. Karavanke - od ločnice do stičišča Slovencev z obeh strani meje. V: Sonaravni razvoj v slovenskih Alpah in sosedstvu: 1. Melikovi geografski dnevi, Kranjska Gora, 5. - 7. november. Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete: 337-348.

ZAHVALA

Na tem mestu še posebej hvala za zaupanje in pomoč vsem, ki ste si vzeli čas in mi omogočili raziskavo o drevesni dediščini.

Mentorju prof. dr. Boštjanu Anku za podporo, dolge in poglobljene pogovore, potrpežljivost ter za njegove dragocene nasvete.

Zaposlenim na ZRSVN OE Kranj, ki so mi posredovali podatke, potrebne za izdelavo naloge. Prav tako se za posredovane podatke zahvaljujem zaposlenim na ZGS OE Bled, ZGS OE Kranj KE Tržič in ZGS OE Kranj KE Jezersko.

Jaki Šubicu za strokovno pomoč pri zbiranju dendroloških podatkov.

Lastnikom dreves in ostalim za obujanje spominov in neprecenljive pripovedi o njihovih drevesih.

Andreji za vspodbudo, branje in lektoriranje.

Prijateljem in domačim, še posebno staršem ter Matjažu, za razumevanje, branje, spremljanje in vožnje na terenskih ogledih, ki jim ni bilo videti konca.

PRILOGA A

Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot in drugih izjemnih dreves na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000 pred začetkom raziskovanja

PRILOGA B

**Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot in drugih
izjemnih dreves na območju predvidenega parka
Karavanke Natura 2000 po zaključku raziskovanja**

PRILOGA C

Zgodbe dreves

1. RATEČE – LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena, Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)

Obseg: 415 cm

Položaj: v naselju

Novo ovrednotenje: debelina, etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Kranjčevo lipo, ki stoji sredi Rateč pri Kranjski Gori, je okrog leta 1898 posadil prapraded sedanjega lastnika, ki je bil gostilničar. »Posadil jo je kar tako, enemu delavcu, ki je delal v Baconovi dolini v Italiji, je rekel, da mu da za frakelj žganja, če mu prinese in nasadi lipo. Baconova dolina je znana po lepih in košatih lipah,« je povedal Valentin Kopavnik. Navezanost na lipo se je preko prednikov prenesla tudi na sedanjega lastnika Valentina Kopavnika. Ko so v 70. letih prejšnjega stoletja v Ratečah širili cesto, so hoteli drevo odstraniti; k sreči oče sedanjega lastnika lipe ni pustil podreti, odstranili so lahko le nekaj vej, ki so silile na cesto. Valentin Kopavnik je omenil še: »Oče tudi ni dovolil, da bi ljudje trgali in rezali veje s cvetjem za čaj. Nabirali so lahko le spodaj, kar so dosegli z rokami.« Pod mogočno Kranjčevo lipo se vsako leto 15. avgusta, ko je praznik Marijinega vnebovzetja, začne sprevod z godbo na pihala in narodnimi nošami. Lipo si danes lasti več ljudi (v zemljiški knjigi je za parcelo, na kateri raste lipa, vpisanih več lastnikov), vendar je lipa Kranjčeva in ponosni lastnik se ji ne bo odpovedal.

Vir: Valentin Kopavnik, Marija Kopavnik

2. RATEČE – LIPA PRED SPOMENIKOM NOB

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 215 cm

Položaj: na cesti

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost

Lipa stoji sredi križišča nasproti spomenika NOB. Marija Mlinar - Jakova teta Mina je povedala, da so lipo posadili šolski otroci pod vodstvom učitelja Ivana Bitenca leta 1939 ali 1940 za 18. rojstni dan kraljeviča Petra²². Sredi križišča, kjer danes raste lipa, pa je prej stala hiška, v kateri je bil snežni plug. Enkrat po vojni so nekateri vaščani lipo že hoteli podreti, pa so jim drugi povedali, da je to spominska lipa in da se je ne sme podreti.

Po besedah bližnjega soseda Antona Richterja na lipi decembra prižgejo lučke, ki ostanejo na vejah kar celo leto.

Vir: Mlinar Marija - Jakova teta Mina, Anton Richter

3. KORENSKO SEDLO – BREST

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 380 cm

Položaj: na cesti

Novo ovrednotenje: debelina

Po podatkih iz Zemljiške knjige je lastnik bresta na Korenskem sedlu Uprava za ceste LRS, tehnična sekcija Ljubljana. O zgodovini bresta pa smo se pogovarjali z Jožefom Lavtižarjem - Karabidcevim stricem, ki je trenutno najstarejši moški v Podkorenu. Jožef Lavtižar se spominja, da je ob stari poti včasih raslo več

²² Ker se je Peter II Karadžordžević rodil 6. septembra 1923, je bil leta 1939 star 16 let, leta 1940 pa 17 let, nikakor pa ne 18 let, zato ne moremo točno ugotoviti, katerega leta je bila lipa zasajena.

brestov, vsaj še štirje, ki so se posušili ali pa so jih posekali. Brestu domačini rečejo l'movc. Po njegovem mnenju mora biti brest, ki je še ostal, star več kot 100 let, saj je bil velik in košat že takrat, ko je on pri komaj petih letih začel v bližini (na senožetih, ki so jim rekli na Poljanah) pasti živino. Jožef Lavtižar meni, da so drevesa verjetno posadili cestarji, da so ljudem, ki so hodili po poti čez gore, dajala senco. Omenil je še, da so nekdanj poleti z nekaterih brestovih vej posmukali liste, ki so jih prelili z vročo vodo, da so postali mastni – s tem so hranili prašiče; če pa je bila slaba paša oziroma, »če je trava prestareva«, so z brestovimi listi hranili tudi krave. Jeseni so listje grabili za steljo. Liste so lahko nabirali vsi, ker pa je brest rasel precej daleč od vasi, se je redko zgodilo, da je šel kdo tako daleč ponje. Ker daje dobro senco, včasih lovci in gobarji pod njim parkirajo avtomobile.

Pri drugem obisku bresta je Jurij Langus povedal, da so včasih iz brestovega in jesenovega lesa delali mize, »saj ta les nima smole«. Njegov ata, ki je bil žnidar, je imel eno takih miz.

Vir: Jožef Lavtižar – Karabidcov stric, Jurij Langus

4. GASILSKA LIPA V PODKORENU

Seznam: Seznam dodatnih dreves

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 260 cm

Položaj: v naselju

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost, spominska pomembnost, simbolna pomembnost, estetska pomembnost

V Podkorenu imajo sredi vasi zelo lepo in staro lipo, ki bo leta 2008 dopolnila 100 let. Posadili so jo gasilci ob ustanovitvi gasilskega društva leta 1908 – zato se imenuje tudi Gasilska lipa. Do takrat Podkorenčani niso imeli svojih gasilcev, v primeru požara so prišli gasit gasilci iz Kranjske Gore. Glavni pobudnik zasaditve je bil poveljnik gasilcev Janez Petraš, imenovan Načelnik (pri njihovi hiši se še danes reče pri Načelniku). Ko so jo posadili, so ji h koreninam položili steklenico s takratnim denarjem, ki ga je poklonil Makovčev gospodar, za spomin, da bodo potomci videli, kakšen denar so imeli. Včasih je ob lipi stalo korito, kjer so napajali živino. Podnevi so se pod lipo zbirale ženske, ki so volno česale oz. »aklale«. Na večer pa so pod lipo prišli fantje in peli. S prometno ureditvijo v vaškem jedru pa so ti običaji zamrli. Nekajkrat so pod lipo organizirali miklavževanje. Pobudnika za miklavževanje in ustanovitev kulturnega društva sta bila Vinko in Pavla Oman. Prvo soboto in nedeljo v avgustu še danes prirejajo gasilski ples. Konec septembra pred Mihaelovo nedeljo, ko imajo v Podkorenu semenj, pa za čisto posebno, šaljivo prireditev poskrbijo otroci. Na predvečer vaškega praznika smejo pred lipo privleči iz vasi različne predmete in orodje, ki niso pospravljeni. Tako so ob našem obisku ob lipi ležale grablje, nekaj orodja, malo stran so od nekje iz vasi postavili klop. Vaščani morajo potem predmete seveda pospraviti sami.

Za lipo skrbijo predvsem gasilci, ki jo imajo tudi v svojem žigu, sicer pa so nanjo ponosni vsi domačini. Lojzka Peternel pravi, da je za domačine lipa sveta, nihče se je ne sme dotakniti. Nobenih plakatov ne lepijo nanjo (za plakate imajo posebno desko), le decembra jo okrasijo z lučkami. Vaščani so med seboj zelo povezani in tudi priseljenci sodelujejo z domačini. Zato so še toliko bolj ponosni, ko vidijo, da tudi priseljenci spoštujejo in negujejo lipo. Občina je ob lipi uredila klopi in lesene tlake.

Zaradi estetske, pričevalne in vzgojne vrednosti in še posebno zaradi pozitivnega odnosa domačinov, bi bilo lipo smiselno vključiti med drevesno dediščino.

Vir: Pavla Maršič, Lojzka Peternel

Področje, kjer raste brest, se imenuje »l'movnk« (brestu rečejo l'movc). Mojca Hlebanja pravi: »Na tem območju je bilo včasih več brestov, ki so se najbrž naravno zasejali. Sedaj je ostal samo še ta brest, ostali pa so zboleli za holandsko brestovo boleznijo in se posušili. Mogoče, da je zaradi starosti ta brest bolj odporen, za brestovo boleznijo zbolevalo predvsem bolj mladi.« Včasih so imeli le njive, trave je primanjkovalo, zato so glavno seno porabili za krave. Drobniči so dajali brestovo listje. »Jesene in breste smo imeli za vejnike - liste so jedle koze, namočeni brestovi listi pa so bili dobri tudi za prašiče, ker jih varujejo proti rdečici,« še doda Mojca Hlebanja. Kadar gredo mimo, predvsem moški med tednom, ko gredo v senožeti, brest radi pogledajo.

Vir: Mojca Hlebanja

7. JELKA (GOZD)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 464cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Jelka nima posebne zgodbe.

8. MACESEN (GOZD)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 322 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Macesen nima posebne zgodbe.

9. JELKA (DOVJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 350 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Jelka nima posebne zgodbe.

10. JELKA (DOVJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 320 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo - kandidat

Jelka nima posebne zgodbe.

11. SMREKA (DOVJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 380 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Smreka nima posebne zgodbe.

12. SMREKA (DOVJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 381 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Smreka nima posebne zgodbe.

13. VELIKI JESEN (DOVJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 554 cm

Položaj: rob travnika

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost

Na Dovjem rasteta kar dve zanimivi in mogočni drevesi, lipa ob stari šoli ter star in mogočen jesen, ki raste ob poti pod Dovško cerkvijo, in bi bil primeren za zavarovanje. »Sedaj ob njem"domuje" Žilijeva Anca iz Triglavskih pravljič²³, zeliščarka in padarica, ki zna marsikaj pozdraviti, posebej še žalostno dušo,« je povedala Cirila Rabič. Triglavske pravljičice so več kot le pravljičice, so spomini na resnične osebe, ki so živele na Dovjem. Poleg spomina na osebe in življenje na Dovjem pa je njihova velika zasluga tudi v ohranitvi ledinskih imen.

Najbližji sosed Jože Kramar se spominja, da so jesen domači še do nedavnega (približno do leta 1985) obsekavali za veje. Po njegovi oceni mora biti star okrog 300 let in je najstarejši jesen na Dovjem. Po podatkih ZGS OE Bled jesen v prsnem obsegu meri 554 cm, njegova višina pa je ocenjena na 21 metrov. Na Dovjem in v okoliških krajih so imeli veliko jesenov, iz katerih so pripravljali vejnike. Zemlja je bila dragocena, travo in seno so uporabljali za krave, drobnica pa se je morala zadovoljiti z vejniki iz jesenovih vej. V jesenu je bila včasih velika luknja, v katero so lahko zlezli štirje otroci in se igrali. Nekoč, ko je v luknji gorelo in se je iz drevesa kadilo, so gasilci ogenj pogasili, luknjo pa zamašili, da otroci niso več lezli vanjo. Ob asfaltiranju ceste so jesenu poškodovali nekaj korenin, nekaj pa se jih je razširilo celo do sredine Kramarjeve njive. Kramarjevi se spominjajo tudi zgodbe, v kateri je imel jesen pomembno vlogo za njihovo družino. Ko je bilo njihovem sinu okoli 6 let, sta s prijateljem v luknji začela kaditi. Ker je bilo v luknji zelo malo svežega zraka, sta vdihavala tudi dim in sinu je kmalu postalo zelo slabo. Od takrat ni nikoli več poskusil kaditi.

Vir: Jože Kramar, Cirila Rabič, Franc Urbanija, Papler-Lampe - Izjemna drevesa na zgornjem Gorenjskem

14. LIPA (DOVJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 406 cm

Položaj: v naselju

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Ob stari šoli na Dovjem raste tudi lipa. Lipa naj bi bila zasajena v spomin na gradnjo cerkve. Legenda pripoveduje, da so imeli Dovžani z gradnjo cerkve nenehne zaplete. Nekoč pa so zagledali belega goloba, ki je odnašal trske (v Triglavskih pravljičah so omenjene cvetlične bilke) s prostora, kjer so delali tesarji, na drug kraj. Mojster Kočjanč je to prepoznal kot namig, da je gradnjo cerkve potrebno prestaviti na sredo dovškega polja. Neki tesar se je iz mojstra in njegove razlage norčeval, nato pa se je usekal v nogo, da bi

²³ Razvojna zadruga Dovje Pr Katr je pripravila program Triglavskih pravljič, ki vključuje sprehajalno pot s sedmimi lokacijami s pravljičnim značajem, ena med njimi je tudi pri jesenu, kjer domuje zeliščarka Žilijeva Anca, ki se tudi sicer pojavlja v Triglavskih pravljičah, ki jih je napisal Mirko Kunčič. Več o programu je dostopno na <http://www.pr-katr.dovje.net/index2.htm>

kmalu izkrvavel. Tako so gradnjo cerkve predstavili na kraj, kamor je golob odnašal trske (Kunčič, 1995). Župnik Franc Urbanija pa je dodal, da so na mestu, kjer so prvotno želeli zgraditi cerkev, Dovžani zasadili lipo, saj v tistih časih na Dovjem še ni bilo toliko hiš. Če legenda drži in ker je farna cerkev zgrajena na začetku 14. stoletja, starost lipe pa je ocenjena na 350 let, je zelo verjetno, da je sedanja lipa že nadomestna.

Pod vaško lipo pa naj bi ob neki drugi priliki Dovžani sklenili, da bodo ujeli Bedanca. »Vse kar leze in gre se je zbralo pod častitljivo vaško lipo, ki je preživela že pet rodov in je tudi šestemu rodu nudila svojo senco.« (Kunčič, 1995: 27)

Ker lipa raste ob stari šoli, ki je delovala od leta 1854 pa vse do leta 1964, ko je bila zgrajena nova šola v Mojstrani, jo domačini imenujejo tudi šolska lipa. Prsni obseg lipe je 406 cm. Včasih je bilo pod njo veliko igrišče, kjer so se igrali in telovadili šolski otroci. Po pripovedovanju domačinov lipa lepo zeleni, cveti in diši, v zadnjem času pa z nje padajo tudi suhe veje, zato se je v deževnih in vetrovnih dneh tudi bojijo. Zinka Pezdarnik, nekdanja šolska kuharica, pravi, da je včasih z nje potrgala par cvetov za čaj (kar se je doseglo z roko) in kljub temu da je pod njo v jeseni treba kar naprej grabiti listje, naj je nikar ne posekajo. Bo preveč prazno, še doda. Bredo Mežnar pa lipa vsakič razveseli, ko gre po Dovški globeli. Pravi, da je lepo, če sredi vasi raste taka lipa, vendar bi jo morali obžagati ter odstraniti oreh, ki raste ob njej, ker je preveč agresiven. Župnik Franc Urbanija je omenil, da se je na »farovškem vrtu« zasadilo veliko njenih mladice, ki jih da vsakomur, ki ga prosi zanje. Eno takih mladice je ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 presadil ob spomenik Jakobu Aljažu, vendar drevesce sedaj bolj kot ne životari. Včasih so imeli ob dnevu državnosti pri lipi proslave, sedaj pa ne več, ker med ljudmi ni prave volje. Kljub temu da je rastišče lepo ogradi, mu je bilo zelo hudo, ko je videl »da ga je nekdo pregazil z motorjem, ob drugem prazniku so strgali zastave, pa tudi Aljaža je nekdo že pobarval«. Ampak oni se ne dajo, ohranjali jo bodo naprej. Tudi lipa se ne da, zaključí Franc Urbanija. Po njegovem mnenju imajo do šolske lipe več odnosa in nostalgije tisti domačini, ki so še hodili v staro šolo. Franc Urbanija je velik ljubitelj drevja, zelo ga občuduje in pred leti je na Brezjah pripravil fotografsko razstavo Drevje in križ. Rad se spominja čudovite lipe v rojstni vasi v Radomljah, pod katero je imel novo mašo. Ali pa mokovca, ko spomladi ozeleni in skozenj zapiha veter. Meni, da so določena drevesa tako pomembna za določeno krajino, da se ne more reči, da gre le za naravno dediščino, ampak tudi za njeno kulturno izročilo.

Cirila Rabič iz krajevne skupnosti Dovje-Mojstrana, ki je dejavna na področju osveščanja o pomenu naravne in kulturne dediščine pri domačinih, je predlagala, da se zavaruje oziroma ohrani jesen pod Dovško cerkvijo in lipo ob stari šoli. Omenila je še, da je v Mojstrani, v bližini gasilskega doma včasih rasel tako velik kostanj, da so imeli na njem iz desk zbito plesišče, kjer so ob veselicah zaplesali! Ob obnovi in širitvi gasilskega doma v 60. letih preteklega stoletja so kostanj podrl.

Viri: Cirila Rabič, Franc Urbanija, Zinka Pezdarnik, Marjana Baloh, Breda Mežnar, Papler-Lampe - Izjemna drevesa na zgornjem Gorenjskem, Mirko Kunčič - Triglavske pravljice

16. BUKEV (PL. ROVT)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 466 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Bukev nima posebne zgodbe.

17. SMREKA (PL. ROVT)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 300 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo - kandidat

Smreka nima posebne zgodbe.

18. ZAKAMNIŠKA HRUŠKA

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 460 cm

Položaj: ob opuščeni kmetiji

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Ob opuščeni kmetiji v Zakamnikih raste ena izmed najstarejših hrušk na območju Karavank. Ivan Razinger njeno starost ocenjuje od 300 do 400 let. Katarina Žerjav, ki je v Zakamnikih živela 15 let, se spominja, da ji je nekoč gospodar povedal, da so eno leto, ko je bila huda lakota, zimo preživeli s suhim sadjem. Na domačiji je gospodinja včasih suhe hruške poparila, jih zmlela na strojček za meso in dodala med potico, Katarina, ki je bila primožena, tega ni delala. Po 15. letih se je Katarina z možem preselila v hišo na Plavškem Rovtu.

Ivan Razinger je povedal, da je kljub starosti hruška še vedno zelena in vsako leto bogato obrodi. Hruška mu pomeni »lepoto in okras, je že zgodovina in da lepe hruške. Tako stare hruške ni daleč naokrog.« Pravijo ji »vinca (moštarca)«. Včasih so iz hrušk pripravili 300 litrov mošta, sedaj pa jo namakajo in pridelajo 10-20 litrov žganja, nekaj hrušk pa posušijo za krljce. »Pod hruško pa je treba malo dol leči,« še dodaja. Svoje dni so pod njo južinali, ven so prinesli rjuho, dali notri malo sena, eno veliko skledo in žlice, hišni gospodar pa je po kosilu pod njo malo počil. V prijetni hruškini senci si poleti še danes radi odpočijejo. Kljub temu da se vsako leto odlomi kakšna veja, vrh raste in se ne bojijo, da bi jo podrl veter. Ivan Razinger je prepričan, da bo hruška živela še vsaj 100 let. Na hruški je gugalnica, na katero so se hodili otroci iz Plavškega Rovta ob nedeljah gugat.

Ob vikendu, ki stoji poleg hiše, ima Ivan Razinger še dve stari hruški, ki v obsegu merita 180 in 190 centimetrov.

Jože Klinar, ki nam je pripovedoval o brestu z Markljeve planine, je povedal, da je včasih vsaka domačija imela kakšno hruško, katere plodove so sušili za krljce, ki so jih jedli pozimi ali pa so iz hrušk pripravljali mošt.

Vir: Ivan Razinger, Katarina Žerjav, Jože Klinar

19. LIPA (PLANINA)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 410 cm

Položaj: travnik

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, spominska pomembnost

Lipo na Planini pod Golico je posadil lastnikov prapraded pred približno 200 leti, v spomin in za srečo, da so preživeli, ko je po teh krajih razsajala smrtonosna bolezen. Lipa raste malo stran od domačije, ki edina še nosi leseno tablico z domačim priimkom pr' Uric, na lepem razglednem mestu, mimo nje pa vodi pot od domačije naprej v gozd. Rajko je povedal, »da so jo pred 7. leti obžagali (pa ne prehudo), vanjo pa je dva do trikrat udarila strela«. Rajko Smolej se spominja, ko je pred 15. leti prišel mimo tujec, ki je imel specialno karto in spraševal za pot. »Ko je vrgel specialko na mizo, je imel notri vrisano lipo. Kar pri srcu me je zbolelo. Pri nas takrat nisi mogel kupiti karte, v kateri bi bila točno vrisana vas, on pa je imel karto, kjer je bila lipa notri.« Lastnik je ponosen, da je lipa preživela toliko različnih stvari in let. Omenil je še, da so včasih pod njo imeli malico in pod njo je še danes klopca, na kateri počivajo planinci, pozimi pa smučarji.

Včasih so nabirali cvetje za čaj, za zatikanje za okna pa ob binkoštih pa niso uporabljali lipovih temveč jesenove vejice. Rajko Smolej je povedal, da so včasih lipov les uporabljali za izdelavo cokel in žlic.

Vir: Rajko Smolej

20. SMREKA (PLANINA)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 340 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo - kandidat

Smreka nima posebne zgodbe.

21. BREST NA MARKLJEVI PLANINI

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 290 cm

Položaj: planina

Novo ovrednotenje: debelina, etnološka pomembnost

Brest oziroma l'movc, ki raste ob pastirski staji na Markljevi planini, so včasih obsekavali, saj so imeli poleti na planini prašiče, krave in ovce. Jože Klinar, ki se spominja, da je brest že od nekdaj na planini, pravi, da so ga običajno osmukali okrog sv. Jerneja (goduje 24. avgusta), to so pa delali tako, da »so splezali gor in vse osmukali.« Brestove liste so potem zmešali s pomijami in otrobi in dali prašičem. Večje veje so obsekavali na dve leti, sušili pa so jih na podstrehi na hlevu. Poleg bresta je bila včasih staja za ovce, tako da je brest dajal senco ovcam in živini, prostor okrog pa je bil zagrajen.

Tilka Klinar je dodala, da je bil po vojni Rovt nacionaliziran in bresta niso več sekali, med 1995-1996 pa so planino dobili nazaj in so brest pred petimi leti ponovno obsekali ter pripravili 60 vejnikov. Trenutno nimajo potrebe po vejnikih, če pa bo suša in če bodo imeli čas, jih bodo naredili za ovce, ker naj bi brestovi vejniki predstavljali beljakovinski dodatek. Vendar sin, ki študira gozdarstvo pravi, da ga ne bi več obsekavali, da ne bo brestu padla vitalnost. Tudi Tilka je potrdila, da so prašiče krmili s s kropom poparjenimi posušenimi brestovimi listi.

Jože Klinar je povedal še, da so bresti včasih več rasli ob mejah, ob njivah in tudi v Rovtah (Markljeva planina) jih je bilo več. Planina je včasih pripadala pol Markljevim, pol pa Šimnovčevim, vendar so na karto zapisali samo Markljeva planina.

Vir: Jože Klinar, Tilka Klinar

22. SMREKA (PRIHODI)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga zanimiva drevesa

Obseg: 270 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo – kandidat

Smreka nima posebne zgodbe.

23. JESENICE – VELIKI JESEN OB HERMANOVEM MOSTU

Seznam: Register naravnih vrednot,

Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 368 cm

Položaj: na cesti

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Po mnenju Silvestra Gerdeja je bil jesen skupaj s topoli, ki so jih požagali leta 2002, verjetno zasajen v Napoleonovem času. Jesen, ki ga je pred posekom rešil Knifc iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Kranju tako, da ga je vpisal v register drevesne dediščine, raste tik ob Hermanovem mostu na Jesenicah.

Domačini so se zelo trudili, da bi ohranili tudi ostala drevesa (topole), ki so jim nudila zelenje ter zaščito pred poplavami in vetrom, vendar vseh dreves ni bilo mogoče rešiti. Ostanek enega izmed topolov lahko občudujemo v spominskem parku na Jesenicah. Silvester Gerdej se spominja, da so prav ta drevesa leta 1966 rešila okoliške hiše pred poplavo.

Silvester Gerdej je še povedal, da je bila med drugo svetovno vojno z jesena na topol postavljena radijska antena. Poslušali so radio London, radio so imeli v svinjaku nedaleč stran. Jesen je ljudem vedno dajal senco.

V Savi pod jesenom so našli dva pralna kamna z oznako KIG (Krainische Industrie Gessellschaft - Kranjska Industrijska Družba), ki so ju postavili pod drevo in skupaj tvorijo nekakšen muzej na prostem. Domačini oziroma ljudje, ki živijo ob njem, ga imajo radi in se zanj borijo. Čutijo, da jih čuva pred poplavo. Gerdej meni, da »če ga ne bi bilo, bi jih že zdavnaj odnesla voda«. Lastniki bližnjih stanovanj bi radi odkupili zemljo, na kateri raste jesen, potem bi KS postala lastnica zemlje, oni pa bi jo dobili v najem. KS financira občina, ki bi tudi morala zagotoviti denar za sanacijo.

Viri: Silvester Gerdej, Tone Konobelj

24. VELIKI JESEN (JAVORNIŠKI ROVT)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 370 cm

Položaj: v parku

Novo ovrednotenje: debelina, habitus

Jesen nima posebne zgodbe.

25. LIPA (JAVORNIŠKI ROVT)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 434 cm

Položaj: v parku

Novo ovrednotenje: debelina

Lipa nima posebne zgodbe.

26. ŽIROVNICA – LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 360 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost

Stanko Čop hrani fotografijo lipe pred Čopovo rojstno hišo iz leta 1905. Pravi, da lipa lepo cvete in jo rad pride pogledat. Cvetoča lipa je znak, kdaj se nabira cvetje za čaj (nabira pa ga na drugi lipi).

Vir: Stanko Čop

27. DOSLOŠKA PLANINA – BUKEV

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 460 cm

Položaj: gozdni rob

Novo ovrednotenje: debelina

Mirko Gerčar, ki je bil pogosto na Doslovški planini, je povedal, »da so tam rasle tri velike bukve, od ene je ostal le štor, deblo druge leži na tleh (vanjo naj bi pred leti udarila strela), tretja pa še raste. V bližini teh dreves je včasih stala konjska bajta, kjer so prenočevali konjski pastirji«. Nekaj debelih dreves so posekali, ker so se bali, da ne bi padla na kočo. Planina je danes opuščena in se zarašča, lastnik je Agrarna skupnost Doslovče-Breznica. Na primeru podrte bukve obrasle z mahom obiskovalci lahko vidijo, kako se razgrajuje drevo v naravi.

Vir: Gerčar Mirko

28. SMREKA (DOSLOVČE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 470 cm

Položaj: gozdni rob

Novo ovrednotenje: debelina

Smreka nima posebne zgodbe.

29. SMREKA (DOSLOVČE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 330 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo – kandidat

Smreka nima posebne zgodbe.

30. BUKEV (BEGUNJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 328 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo – kandidat

Bukev nima posebne zgodbe.

31. JELKA (BEGUNJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 360 cm

Položaj: gozdni rob

Novo ovrednotenje: debelina

Jelka nima posebne zgodbe.

32. SMREKA (BEGUNJE)

Seznam: Seznam evidentiranih izjemnih dreves na Zgornjem Gorenjskem

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 290 cm

Položaj: planina

Novo ovrednotenje: habitus

Smreka nima posebne zgodbe.

34. STAGNE PRI ZABREZNICI

Status: druga izjemna drevesa

Seznam: Dodaten seznam

Dolžina niza: 740 metrov

Položaj: niz dreves, ki raste ob kolovozu med Zabreznico in Vrbo

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Na Stagne je z naslednjimi besedami opozoril Branko Bulovec, ki je na občino Žirovnica poslal pobudo za zavarovanje Stagen kot naravne in kulturne dediščine: »Naše Stagne (iz SSKJ: stagne – gen. ž. mn. nar. pot, steza, po kateri hodi živina na pašo: srečala sta se, ko je gnal živino po stagnah) so torej pot oz. kolovoz, dolg kakih 800 m, ki poteka skozi »drevored« sestavljen iz pretežno hrastovih in lipovih dreves. Skozi stagne so še pred dobrima dvema desetletjema gnali živino s paše, ker je drevje in grmovje onemogočalo, da se čreda razkropi po obdelanih njivah in dela škodo. Drug pomen stagen je ta, da ta naravna bariera varuje vas Vrbo pred močnim vetrom, ki je vedno bolj pogost, hkrati pa tudi bogati severozahodno veduto Vrbe.«

Ker tudi občina Žirovnica meni, da so Stagne pri Zabreznici res nekaj posebnega in ker v bližnji okolici druge stagne niso poznane, je 29.11.2007 na ZRSVN OE Kranj podala predlog za zaščito Stagen in njihovo uvrstitev med naravno dediščino.

»Včasih so hrastova drevesa uporabljali za izdelavo stebrov (stožnikov) pri kozolcu, listje pa nekateri mejaši še danes uporabljajo za nastiljo. Za Stagne skrbijo mejaši (teh je sedaj 10), ki jih čistijo in ohranjajo,« dodaja Darko Zupan. Prvotno so drevesa zasadili kmetje, kasneje pa so se sama zasajala.

Vir: Branko Bulovec, Darko Zupan, Občina Žirovnica (spletni portal)

35. VRBA – LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Register nepremične kulturne dediščine

Status: naravna vrednota lokalnega pomena, Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)

Obseg: 360 cm

Položaj: na cesti

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost

Na sredini vasi Vrba stoji stara lipa, okoli katere je še danes 16 kamnov. Na njih so posedali gospodarji in odločali o usodi srenje. Nihče v vasi ne ve, kdo je drevo zasadil, niti kdaj, je pa gotovo, da je lipa stara nekaj sto let. Verjetno so jo zasadili na križišču zato, da so se lahko zbirali okrog nje srenjski upravičenci. Jarc (2004) omenja, da lipa raste na stičišču poti v vasi Vrba, ki so že v antiki vodile iz Smokuča, Studenčic, Radovljice, Bleda, Zasipa, Žirovnice, Zabreznice in Breznice.

Anton Dolar meni, da za njo skrbi »Spomeniško varstvo ali pa občina Žirovnica oziroma občinski svet, ki naroča sanacijo. Domačini so na lipo zelo ponosni, verjetno je to edini primer v Sloveniji, ko so okrog drevesa razporejeni kamni. Pred 4-6 leti je lipa gorela, ko jo je »zažgala mularija«; poklicni gasilci so jo gasili dva dni - prvi dan so pogasili ogenj, ker pa se je drugi dan iz nje ponovno začelo kaditi, so jo prišli ponovno gasiti«. Anton je še povedal, da je lipo že dvakrat saniralo podjetje Tisa iz Ljubljane, ki je tudi obrezalo suhe veje. Ko bo lipa stara ali bolna, jo bo gotovo potrebno nadomestiti z novo, že par metrov visoko lipo. Malo večjo lipo so ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 vsadili tudi pred cerkvijo oziroma pred mrliško vežico.

Anton Dolar se spominja, da mu je nekoč ata pravil, »kako je vanjo zabil pakl'c žebļev, nekateri pa so zabijali vanjo patrone«.

O pomenu lipe v Vrbi in srenjskih kamnih okoli nje je pisal tudi Kidrič (1949) v Prešernovem albumu. Parcela, na kateri raste lipa, je na situacijskem načrtu iz leta 1826 označena kot »Dorfraum«, kar pomeni vaški prostor. Kidrič (1949: 285) je zapisal, da gre za prastaro lipo »okrog katere je bilo vsaj že v poznejših

36. LIPA NA VASI V SMOKUČU

Seznam: Seznam dodatnih dreves

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 58 cm

Položaj: ob sakralnem objektu

Novo ovrednotenje: nadomestno drevo, etnološka pomembnost, simbolna pomembnost

Lipo so v Smokuču posadili leta 1995 kot nadomestno drevo, ki so ga podrli v letih 1959/1960, ko so širili in urejali cesto. Po pripovedovanju domačina Janeza Šebata sta v Smokuču Na vasi (po domače se izgovori na vasé) rasli dve drevesi. Gledano iz smeri Begunje proti Žirovnici je na desni strani ceste stalo staro znamenje (iz leta 1824) in staro korito, poleg je rasel divji kostanj (kraj so zato nekateri imenovali tudi »Pr' kostan«), na levi strani ceste pa je rasel oreh, pod katerim so bili štirje kamni – to drevo omenja tudi Sinobad (1999). Leta 1994 so na Šebatovo pobudo na istem kraju ponovno postavili vaško korito in sicer v obliki, kot jo je imelo prvotno korito, leta 1995 pa so ob koritu zgradili tudi novo kapelico. »Takrat smo ob koritu zasadili tudi lipo, pod katero smo postavili kamnito mizo (nekdanje mlinsko kolo) in dva kamna iz temelja starega znamenja,« pravi Janez Šebat. Kapelica, novo korito ter nadomestna lipa s kamnoma so tako postali nosilci kulturnega spomina in obujajo staro vaško jedro, saj se na prostoru ob različnih priložnostih zberejo domačini (npr. ob 10. obletnici osamosvojitve Slovenije, tam so pričakali veslača brata Pirih, včasih pod lipo pripravijo večer na vasi ipd.).

Vir: Janez Šebat

37. RODINE – HRAST

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 417 cm

Položaj: travnik

Novo ovrednotenje: debelina

Hrast nima posebne zgodbe.

38. BEGUNJE NA GORENJSKEM – TISA

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 95 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: drevo - kandidat

Tiso je pred približno 70 do 100 leti posadil lastnikov stari oče ali pa predniki. Peter Gašperin sklepa, da so jo zasadili slučajno oziroma zato, da so imeli vedno pri roki kakšen »pušeljc« ali zelenje za okras. Ker ni pogosto drevo v Begunjah, jo lastnik ohranja (če ne bi jo že požagal). Ker so njene iglice in jagode strupene, je treba paziti, ko vozijo seno mimo nje. Če se bo posušila, bo dala lep les, na katerega dodajo trofeje.

Vir: Peter Gašperin

39. LIPA NA DOLENČEVI GUBI

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 395 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Lipa ob domačiji na Dolenčevi gubi spada med hišne lipe. Nanjo nas je opozoril tržiški župan, ki je predlagal, da se namesto lipe v Lomu zavaruje oziroma uvrsti na seznam lipo na Dolenčevi gubi. Zasajena je

morala biti že pred letom 1914, ko je posestvo kupil lesni posestnik Franc Dolenc iz stare Loke (Kragel, 1936). Frančiška Meglič, ki ima lipo rada in želi, da ostane, pravi, da je včasih zraven vsake kmečke hiše raslo drevo, običajno lipa. Na sosednji domačiji so imeli oreh, vendar so ga podrli, ker je s koreninami spodrival hišo. Po njenem mnenju so velika drevesa preprečevala, da bi strela udarila v hišo. Njihovo lipo vsako leto obiščejo otroci iz OŠ Podljubelj, ki jo na zelo poseben način tudi premerijo. Premerijo jo namreč tako, da jo otroci iz vsakega razreda posebej objamejo in potem vidijo, koliko otrok je potrebnih za objem iz prvega, koliko iz drugega, tretjega in četrtega razreda.

Domači nabirajo cvetje za čaj, poleti pa imajo v njeni senci piknike in kosila. Ko so nekoč poleti zvečer sedeli pod lipo in je nekdo prižgal luč, so zbudili sršene, ki so prileteli iz lipe, niso pa se več znali vrniti nazaj v gnezdo, ki je bilo očitno v lipi. Frančiška Meglič pravi, da sršenov sedaj ni več, ker jih je verjetno mali detel, ki ga včasih vidi in sliši, izbrskal ven.

Ker raste na lepem južnem razglednem kraju, se spomladi vanjo upre sonce. Pod njo imajo nasajene zvončke, ki prvi cvetijo na domačiji. Za binkošti njena hči in sosed nalomita nekaj lipovih vejic in jih zataknejo za okna hiš. Včasih je imel mlajši sin na lipi leseno hiško. Ko so okoliški prebivalci za 4. julija še množično hodili na Bistriško planino, so se obvezno ustavili pod lipo, kjer jim je Frančiška Meglič postregla s pijačo. Sedaj se večina ljudi pelje na planino z avtom.

Lipa ima dva vrhova; pred leti so odžagali spodnjo močno vejo. Ker spodnje veje visijo na cesto, jo spodaj občasno obsekajo, da tovornjak lahko pelje mimo. Na zemlji, kjer ima danes Frančiška čudovit na pol divji vrt, na robu katerega raste drevesasti črni bezeg, so včasih stale šupe. Frančiška in njena družina se boji, da bi ta zemlja postala zazidljiva, saj bo bodoči lastnik, če bo želel graditi, lipo posekal. Zemlje z vrtom pa ne morejo odkupiti, ker je predraga.

Vir: Frančiška Meglič, Kragel V. – Zgodovinski drobci župnije Tržič

40. ČRNI BEZEG NA DOLENČEVI GUBI

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 133 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: debelina, estetska pomembnost

Poleg lipe na Dolenčevi gubi na robu vrta raste tudi drevesasti črni bezeg izjemne debeline. Jože Meglič se strinja s staro ljudsko modrostjo, ki pravi, da je bezeg tako zdravilen, da se mora pred njim vsak moški odkriti. In kljub temu da ima Frančiška Meglič alergijo na bezeg, ga bodo obdržali. Cvetoči bezeg zelo diši in ji je všeč njegov vonj, ki se iz vrta širi v zgornjo vežo, kjer običajno telefonira. Jeseni iz njegovih plodov kuhajo marmelado in sok, ki ga včasih pozimi zakuhajo v čaj. Nekaj cvetja naberejo in posušijo tudi za čaj, ki je dober za zdravljenje zimskih prehladov.

Vir: Frančiška Meglič, Jože Meglič (Dolenčeva guba)

41. TRŽIČ – JOŽEVČOVA SMREKA

Seznam: ZGS KE Tržič

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 320 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo - kandidat

Smreka nima posebne zgodbe.

42. TRŽIČ – ČERINGLSKA KRONA

Seznam: ZGS KE Tržič

Status: druga izjemna drevesa

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: habitus

Čeringlska krona nima posebne zgodbe.

43. TRŽIČ – ROTARJEVA SMREKA

Seznam: ZGS KE Tržič

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 364 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina

Rotarjave smreka nima posebne zgodbe.

44. GRAHOVŠE – JESEN

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 310 cm

Položaj: rob travnika

Novo ovrednotenje: kompleksna povezanost

Po mnenju Jožeta Megliča naj bi bil jesen star 150-200 let; spominja se ga, ko je bil pol tanjši. Lastnik se spominja, kako so včasih po njem radi plezali otroci, v njegovi krošnji so si naredili hiško – jesen z neposredno okolico je predstavljal vaško igrišče. Mimo jesena je včasih vodila pešpot do Slaparske vasi, poleg jesena je bil »prevoz« - lesena pručka ob lesi, preko katere stopiš na drugo stran. Poleg drevesa je jama za gašeno apno, ki predstavlja priložnost dodatni zaslužek (imajo tudi peč za žganje apna, ki je po podatkih lastnika edina na Gorenjskem) in so jo jesenove korenine že skoraj raznesle. Leta 1963, ko je pogorel hlev, je požar močno prizadel tudi jesen, kasneje pa se je obrasel. Leta 1998, ko so v vasi kopali rov za vodovod in so jesenu nevede pretrgali korenine, so ga komaj obdržali. Jesen se skupaj z domačijo povezuje v novo celoto.

Vir: Jože Meglič (Grahovše)

45. LOM POD STORŽIČEM – LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 430 cm

Položaj: na cesti

Novo ovrednotenje: debelina, etnološka pomembnost

Lipa v Lomu pod Storžičem raste na sredini ceste, nekdanje pa ni bilo tako. Ko so ljudje hodili še peš oziroma so se vozili s konjem, je bila cesta ožja in je lipa rasla na robu travnika. Lipo so posadili Megličevi predniki pred 180 do 200 leti. Janko Meglič in Janez Slapar sta omenila, da je prej na tem mestu že stala lipa, ki je bila stara in votla in so jo nato nadomestili z novo lipo. Janez Slapar, ki popisuje zgodovino Loma pod Storžičem in okoliških vasi, nam je povedal, da je bila včasih pod lipo vrtna oziroma gasilska veselica, saj je bila lipa del dvorišča. Janez Slapar se je o lipi takole razgovoril: »Naši predniki so od nekdaj sadili lipe ob cerkvah; vsaka prava domačija ima doma lipo. Ko je lipa najbolj medila, so nabirali cvetje za čaj, da je bil sladek. Za birmo so pod lipo postavili stojnice »štante«, kjer so prodajali židane rute, piškote, moleke, knjižice, rožne vence, srčke,.. za časa komunizma pa se to ni smelo delati. Pod lipo so imeli shode (podobno kot pod lipo v Vrbi), tam so se dobili. Včasih so se moški in fantje pod lipo zbrali tudi po maši in šli v gostilno na kakšen deci vina, to so bile »vaške seje«. Ljudem se je zdelo samoumevno, da imajo lipo ob cerkvi. V kraljevini SHS je bila pri Megličevih gostilna, ljudje so radi postali pod lipo, še posebno po maši. Lipa je predstavljala vaški komunikacijski prostor. Pri Megličevih je bila prva svobodna hiša v Lomu, njena naloga je bila oskrbovati cerkev in romarje, ki so hodili tod mimo na Koroško k sv. Valentinu in na Maria Zell, ostale hiše

49. HUDO – KOSTANJ 1

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena; Odločba o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo, Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj

Obseg: 740 cm

Položaj: rob travnika

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost

Lastnik Janez Zupan je na debeli kostanj ponosen in je vesel, da je poznan med ljudmi (ljudje govorijo npr. "pri ta debelem kostanju" se dobimo,...). Lastnik pozna kostanj s Štajerske, ki ni tako debel, pa se vseeno pojavlja v prospektih in ima tablico, zato bi bil vesel, če bi bil tudi njegov kostanj kje omenjen ali se pojavil v kakšnem prospektu.

Kaže, da je kostanj votel. Ko je bil lastnik mlajši, so iz drevesa na višini približno 6 do 7 metrov iztrgali čebelji panj. Ven so ga izsekali s sekiro. Kostanj je omenjen tudi v neki knjigi, ki govori o kostanjih na Hudem, vendar se lastnik ni mogel spomniti naslova knjige.

Vir: Janez Zupan, Odločba o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo (21. julij 1951, Ur. l. LRS, št.29/51, Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)

51. – 57. HUDO – KOSTANJI

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena; Odločba o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo

Obseg kostanj 3: 600 cm

Obseg kostanj 5: 560 cm

Obseg kostanj 6: 460 cm

Obseg kostanj 7: 420 cm

Obseg kostanj 8: 380 cm

Položaj: gozdni rob

Novo ovrednotenje: debeline (razen kostanj 8), etnološka pomembnost

Janez Aljančič je povedal, da so oče in še nekateri drugi lastniki dali kostanje zaščititi po vojski okrog leta 1953, da jih ne bi "dali odsekati". Kmalu po vojski je bila namreč obvezna oddaja debelih dreves, ki so dala veliko materiala in če ne bi bili zaščiteni, jih že zdavnaj ne bi bilo več. Sekali so jih na roke, če so več posekali, so dobili tudi boljše plačilo. Janez Praprotnik je povedal, da so večino debelih kostanjev posekali okoli leta 1970. »Posekali so jih, ker so bili stari in debeli in so jim dobro plačali. Ko je vozil še vlak (okrog 50 let nazaj), so les posekali, ga naložili na tovornjak, iz njega pa so ga skladali na vagone. Včasih so kostanj uporabljali za tanin, tega pa za "purfel" oziroma smodnik. Debelejši kot je bil, več je dal tanina. Ko pa je cena padla, so sekanje ukinili. Včasih - pred vojno in nekaj časa po II. svet. vojni, sta oče in mama kostanj s konji vozila prodajat v Tržič in celo na Jesenice. Kostanj je šel dobro v promet in so zanj dobili dobro plačilo.« (Janez Praprotnik). Sedaj v Ljubljani na tržnici prodajajo češnje. Ker so otroci večino časa hodili bosi, se spominja Janez Praprotnik, je imel včasih podplate tako trde, da je lahko z njimi odprl kostanjevo ježico. Spominja se še, da je pred približno 30. leti padel en debel kostanj, ki je imel res debele plodove, pred 6. leti pa je padlo še drugo drevo, ki je bilo že suho in je slabo rodilo. Pravi, da se ga tudi ni več splačalo imeti. Les so porabili za drva.

Skoraj vsi kostanji se že sušijo, v vrhovih so že vsi suhi. Janez Aljančič pravi, da bodo kostanje verjetno posekali, saj z njih padajo suhe veje in morajo čistiti bližnji travnik. Les bodo porabili za drva, saj ga za drugo ne moreš uporabiti.

Kostanji so zavarovani z Odločbo o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo, ki pravi:

Vaščani so nabirali tudi cvetje za čaj, vendar ne preveč, ker lipe niso hoteli sekati. Včasih, še posebno ob sobotah zvečer, ko so se vračali iz gostilne Pri Bajdu, so se ustavili pod lipo in zapeli. Tako se je še pelo približno 40 let nazaj. Dandanes pod lipo tudi mladi kaj zapojejo. Pred leti so člani ansambla Gašperji pod Seniško lipo snemali kaseto.

»Karkoli se je in se dogaja na vasi, vse se dogaja pod lipo, pod njo se vedno zberejo in bog obvaruj, da bi jo kdo posekal,« zaključuje Tončka Perko. Če bi se lipi kaj zgodilo oziroma če bi jo doletela kakšna bolezen, jo bodo zdravili, popravili,... skratka ne bodo dopustili, da bi propadla. »Če pa bi se ji vendarle kaj zgodilo, bi gotovo posadili novo lipo,« je še dodal Franc Perko. Za listje, vejice, rože in zelenico zgledno skrbi Peter Gregorc, po domače Jurčnikov »voča«. Franc Perko meni, da bi bilo potrebno varovati tudi lipo v Snakovem, ki so jo pred več kot 40 leti posadili domačini, ko so zgradili novo vas.

Viri: Franc Perko, Tončka Perko

59. LIPA V SNAKOVEM

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 175 cm

Položaj: v naselju

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost, estetska pomembnost

Naselje Snakovo, ki spada pod Križe, je večino hiš dobilo v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Prej je na tem območju stalo le par velikih kmetij, sem in tja pa kakšna hiša. Svojo lipo so domačini dobili leta 1980, ko so postavili spomenik. Po pripovedovanju domačinov naj bi šel Tito, potem ko je prenočil na bližnjem Mahavovem griču, leta 1935 ilegalno skozi Snakovo čez Karavanke naprej v Avstrijo na nekakšen posvet. Vodil ga je domačin, ki je poznal pot. Ko je leta 1980 Tito umrl, so mu v spomin na ta dogodek vaščani sredi vasi postavili spomenik, ob njem pa zasadili lipo in uredili okolico. Po besedah Franca Albrehta je bil kos zemlje, kjer so postavili spomenik in zasadili lipo, last krajevne skupnosti, Lucija Grašič pa je omenila, da so zemljo odstopili Ernestovi. Franc Albreht, tedanji predsednik KS, ki je bil ob zasaditvi prisoten, se spominja, da je lipo zasadil sedaj že pokojni domačin Kavar, ki je bil dolga leta tudi ravnatelj na OŠ Križe. Kavar je imel lipo sprva zasajeno doma na vrtu, ker pa mu je delala senco, obenem pa mu jo je bilo škoda zavreči, je vprašal ostale sovaščane, če jo lahko zasadi ob spomeniku. Sovaščani so se strinjali in so bili zadovoljni, saj v vasi do tedaj niso imeli nobene vaše lipe. Dokler se lipa ni prijala in obrasla, jo je zalival Kavar sam. Kot pravi Slavko Bohinjc, sedanjí predsednik KS, ki je bil takrat tajnik, so bili za lipo zadolženi taborniki, ki pa so žal propadli. Danes zanjo in okolico skrbi najbližja soseda Ernestova Barbka, ki pokosi travo. Lucija Grašič pravi, da so lipo enkrat že hoteli podreti, ker je sosedu škodoval njen vonj, vendar je vaščani niso pustili. Franc Albreht je povedal, da bi tistega, ki bi lipo lomil in trgal za čaj, sam ustavil. »Lipa je lepa, nikjer odlomljena in zaradi njenega pomena bi jo moral nekdo varovati, morala bi imeti svojega varuha,« pravi Albreht. Meni še, da bi iz Občine Tržič iz Oddelka za okolje in prostor morali poslati kakšnega javnega delavca, ki bi prišel pokosit in uredit okolico. Klopi pa pod lipo raje ne bi namestil, da se ne bi spodaj zbirala mladina in smetila.

Približno od leta 2002 se za 1. maja pod lipo zbere Tržiška godba, v kateri igra tudi nekaj sosedov iz Snakovega. Ko so iskali lokacijo, kje v vasi bi se zbrali, so pomislili na lipo, ki sedaj tvori center vasi. Bohinjc meni, da je prav, da tam stoji lipa, za spomenik pa meni, da ne paše, ker so se časi spremenili. Ker je cesta prometna in ker ni več fantov, ki bi peli, je vsakoletna prvomajska budnica edini dogodek pri Snakovski lipi. Pod lipo občasno domuje tudi tržiška potujoča knjižnica.

Viri: Lucija Grašič, Marjeta Kogoj, Franc Albreht, Slavko Bohinjc

60. NOVAKE – HRASTI

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena; Odlok o o razglasitvi spominskega parka Udin Boršt za zgodovinski in kulturni spomenik

Obseg hrast 1: 370 cm

Obseg hrast 2: 290 cm

Obseg hrast 3: 360 cm

Obseg hrast 4: 350 cm

Obseg hrast 4: 420 cm

Dolžina niza: 180 m

Položaj: rob travnika

Novo ovrednotenje: debelina, estetska pomembnost

Jožefa Dolžan pravi, da nihče ne ve, kdo je zasadil hraste na poti v Novake. Po njenem mnenju so to vsaj 200 let stari hrasti. Takih hrastov se spominja še, ko je bila majhna. Ker je bilo tu včasih hrastov več, vzdolž celotne poti do križišča za Golnik pa so med njimi rasli tudi jeseni in gabri, Dolžanova preiščuje, da so jih mogoče zasadili zaradi kakšne meje ali ceste. Hrasti dobijo hrano od travnika, ki ga gnojijo. Dreves nihče ne obrezuje, čeprav se dve že sušita. Jožefa Dolžan rada pogleda hraste, pravi, da so lepi za pogledati, še posebno zato, ker preiščuje, koliko časa že rastejo in kako čudoviti so; spominjajo pa jo tudi na prednike. Ko bodo drevesa ostarela oziroma če bodo bolna, jih bodo posekali, saj se tako starih dreves ne da več zdraviti. Ne ve pa, kaj bodo potem naredili z lesom. Spominja se, da je včasih v poletni nevihti pod mogočnimi hrasti kdo tudi vedril. Povedala je še, da sta malo naprej od teh hrastov rasli dve debeli češnji, v katerih so bile kače (goži), tja gor so radi plezali ljudje.

Vir: Jožefa Dolžan, Odlok o razglasitvi spominskega parka Udin Boršt za zgodovinski in kulturni spomenik, Uradni vestnik Gorenjske 20/85, 13. december 1985.

61. ŽIGANJA VAS – LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota državnega pomena, Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15- /3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)

Obseg: 730 cm

Položaj: v naselju ob sakralnem objektu

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Eno izmed najstarejših dreves, ki raste na območju predvidenega parka Karavanke Natura 2000, je prav gotovo skoraj 500 let stara lipa v Žiganji vasi v bližini cerkve sv. Urha. Anica Bohinc pravi, da ji je njen oče pripovedoval, da je lipo zasadil grof Žiga, ki je tu živel okrog leta 1520 in po katerem je vas tudi dobila ime, ali pa so jo vsadili prvi ljudje, ki so se v tistem času začeli naseljevati v vasi. Anica Bohinc pravi, da je lipa ob cerkvi (ki se prvič kot kapelica omenja leta 1327) zagotovo že rasla leta 1550. Spominja se tudi, da je pokojni župnik Kepic leta 1996 vaščanom razdelil nekakšne liste - informatorje, na katerih je bilo med drugim navedeno, da je lipa stara 481 let (po tej informaciji, ki pa je nismo mogli preveriti, saj Anica Bohinc lista-informatorja ne najde, je bila lipa zasajena leta 1515). Anica Bohinc je povedala, da so bili v lipi pred približno 50. leti sršeni, ki jih je nekdo hotel požgati. Takrat je v lipi začelo goreti; najprej so gasili otroci, pa ni pomagalo, potem pa je Aničin ata zvezal dve lestvi skupaj, »da je požar »z vrha dol« mogel gasiti pogumni gasilec«. Še pred tem je v lipo udarila strela, nakar je začela od znotraj trohneti. Sedaj v njej gnezdiijo nekatere ptice. Anica, Valentin in Janez Bohinec so si bili enotni, da bodo lipo čuvali, zdravili in sanirali, dokler se bo dalo, saj so nanjo vsi vaščani zelo ponosni. Lipa daje lepo senco, ima zelo velik obseg, obenem pa je tudi votla in v njej stoji lestev. V poletnih nevihtah in vetrovnih dnevih Anica Bohinc, ki živi nasproti lipe, s strahom pogleduje proti lipi, da se ji ne bi kaj zgodilo. Do sedaj je kljubovala vsem vetrovom. Ko pa medi, takrat Anica Bohinc stopi iz hiše, da se naduha vonja. Pravi, da tako lepo diši, da bi bila kar tam. Cvetja z lipe pa ne nabirajo, ker je preveč prašno od ceste. Anica in Valentin Bohinec se še spominjata, da so pred 50. leti in še več ob sobotah zvečer fantje peli pod staro lipo. Pel je tudi njihov ata, ki jim je pripovedoval, da so se včasih pod lipo zbirali domačini iz cele vasi. Pod lipo so imeli sestanke, jim je govoril. Anica Bohinc pravi, da so ona in še trije prijatelji pod lipo peli še pred približno 30. leti, potem pa ne več.

O jelki smo se pogovarjali z nekaterimi najstarejšimi domačini, vendar je prvotno jelko videl le Pavel Grašič iz Strahinja. Omenil je, da je rasla čez pot od juga proti severu (vrh je imela na severu), približno 4 metre od poti. Bila je zelo debela in stara, ljudje so govorili, da tako debelega lesa ni daleč naokoli. Sam je z bratom večkrat hodil mimo, ker so imeli 15 minut hoda naprej svoj gozd. Grašič pravi, da so ljudje govorili, da se jelka suši, nekoč pa naj bi jo dokončno podrl sneg.

Anton Gradišar, ki je lani dopolnil 90 let, pravi, da je prava Kriva jelka rasla drugje, približno 100 metrov nižje v dolini, kjer se konča Petričev in začne Lukančev boršt. To mu je povedal starejši brat, ki je bil v času nastanka knjige Pod krivo jelko star okoli 10 let in se je spominjal, kako je župnik Peter Bohinjec poizvedoval pri domačinih o rokovnjačih. Gradišar je ob priliki premaknil tablo z napisom Kriva jelka po cesti malo naprej, vendar jo je Jože Markič premaknil nazaj na mesto, kjer danes raste nova. Prvotna jelka je bila verjetno pomembna, ker so si ljudje kraj, kjer je rasla, lažje in dobro zapomnili in so se pri njem lahko zmenili. Stari ljudje so bili bolj navezani na gozd. Ker so zelo čuvali zemljo, so več hodili po gozdu; Mari Cvetko se spominja, da so šli včasih iz Zg. Dupelj v Sp. Duplje celo k pogrebu po gozdu. Zaradi spomina na Krivo jelko, na rokovnjače in prednike, je Gradišar že pred 40 leti predlagal, da se v gozdu, na mestu ob cesti, kjer je bila tabla, postavi skala, da bodo ljudje vedeli, kje je »pri Krivi jelki«. Skale sicer niso nikoli postavili, lovci pa so iz praktičnih razlogov vseeno namestili in skrbeli za table, ki so označevale stara ledinska imena (Pri krivi jelki, Klemenčkova cegelnica ipd.). Markič Jože se Krive jelke spominja predvsem zato, ker so imeli tam ob nedeljah ali ob kakšnih praznikih po končanem lovu z lovci malice in piknike. Običajno je šel še s kakšnim prijateljem jagat oziroma »travbat« živali (predvsem srnjad). Ko so živali prignali do Krive jelke, so jih tam pričakali lovci in postrelili.

Leta 1996 je ob 750-letnici prve omembe Dupelj izšel Dupljanski zbornik. Ob zbiranju gradiva je med domačini ponovno oživel spomin na Krivo jelko, rokovnjače in ostale prednike. Ivan Meglič se spominja, da se je iz gibanja, ki je nastalo ob izdaji zbornika, razvilo kulturno-turistično društvo Pod krivo jelko. Ker se v rokovnjaški zgodbi omenja Kriva jelka in ker so ustanovili društvo, ki ima v imenu jelko, jelke pa ni bilo, so uvideli, da je prišel čas, da jo posadijo. Ta čast je na prvem finfranju 16. aprila 1998, na katerem se je zbralo okoli 400 ljudi, pripadla dvema tedaj najstarejšima vaščanoma, Jožetu Markiču in Janezu Kuharju. V kroniki KTD Pod krivo jelko Duplje, ki jo ureja Vera Vrtač je pod fotografijami o tem dogodku zapisano: »Najstarejša domačina Janez Kuhar in Jože Markič sta 1998 z vso častjo zasadila mlado krivo jelko.« Markič je novo jelko odkopal v šopu mladih jelk nedaleč stran. Kasneje jo je hodil zalivat, da se ne bi posušila. Na ta dogodek ima še danes lep spomin, pravi, da je ponosen, vesel in celo prevzet, ker je smel posaditi jelko. Jelko čuti s srcem. Kljub temu da že nekaj časa ni bil v gozdu, bi jo šel prav rad še enkrat pogledat. Prepričan je, da bo sedaj spomin na Krivo jelko ohranjen za večno, tako bo imela tudi mladina spomin nanjo. »Ta jelka bo zgodovina, ta bo večna, besedo bo tudi mladina prenesla naprej,« je prepričan Jože Markič. Po njegovem mnenju so za ohranitev imena in spomina na Krivo jelko največ pripomogli prav lovci, ki so se vedno dobivali pri Krivi jelki. Predsednik društva Ivan Meglič je vesel, da se je jelka »prijela« med ljudmi, da so jo tako domačini kot tudi ostali vzeli za svojo. K njej danes dnevno »romajo« Dupljanci, Strahinjci, Žigovci, Sebenjci, prebivalci Letenc in Tenetiš, pridejo celo iz oddaljene Kokrice. Vse se dogaja samoiniciativno, nekateri so prinesli okraske in jo za božič okrasili. Ob jelki je v posebni škatli tudi vpisna knjiga, v letu 2006 je bilo 14749 vpisov, ker pa se nekateri ne vpisujejo, predvidevajo, da je bilo obiskovalcev še več. Kulturno-turistično društvo Pod krivo jelko tam organizira dve prireditvi na leto:

- nočni pohod z baklami na prvo januarsko soboto, ko ljudje od vsepovsod v večernih urah priromajo k jelki, kjer jih čakajo krompir v oblicah, zaseka, čaj in kuhano vino (v letu 2007 se je pohoda udeležilo preko 1000 ljudi) ter
- finfranje oziroma rokovnjaško veselico sredi maja.

Društvo nudi tudi priložnost obisk manjših skupin, kjer obiskovalce pri Krivi jelki pozdravijo rokovnjači. Meglič je presenečen in hkrati vesel, da kljub velikemu številu obiskovalcev ne prihaja do vandalizma. Vsak pospravi za sabo, ljudje z odnosom in spoštovanjem hodijo k jelki. Zdi se mu dobro in lepo, da imajo jelko. Pri Krivi jelki se nekaj domačinov zbere tudi na Silvestrovo, kjer pričakajo novo leto. Za leto 2002 je v kroniki zapisano: »Novo leto je pri Krivi jelki dočakalo 48 ljudi. To dokazuje, kako priljubljen je ta kraj za pohodnike.«

Položaj: na cesti

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost, spominska pomembnost

Metka Pintar je povedala, da so lipo v Podbrezjah zasadili Dvakovi fantje, bratje Filipa Štularja ob njegovi novi maši 9. julija 1933. Kdo je dal pobudo za zasaditev (bodoči duhovnik ali bratje), žal ne ve. Ivan Drinovec pa se spominja, da so v njene korenine dali tudi steklenico s posvetilom, nihče pa več ne ve, kaj je pisalo na posvetilu. Župnik Filip Štular je kasneje utonil v Savi. Lipa raste sredi Dolenje vasi. »Včasih je imela travnat obroč in klopi, na katerih so posedali vaščani in vodili kakšno sejo. Otroci so se pod njo igrali, fantje so velikokrat pod njo peli... včasih se je vse dogajalo pod lipo,« je o lipi povedal Miha Petek. Jaka Korenčan in Zdenka Purgar pa sta dodala, da so včasih, ko so s kozolca peljali mimo in je bil voz zelo naložen, s koso ali srpom nasekali malo vej, s katerih so potem doma otroci in tete obrali cvetje za čaj. Včasih so v ta namen ob lipo prislonili lestev in z nje trgali cvetje. Za binkošti so z lipe trgali vejice in jih zatikali za okna domačih hiš. Kasneje so pod njo zbirali mleko, lipa pa je služila tudi kot oglasna deska. Lani se je začela sušiti in so jo dali obrezati. »Ko so videli, da so lipo precej obrezali, so bili sosedje razočarani,« pravi Zdenka Purgar. Sedaj jim lipa veliko pomeni in so ponosni nanjo, spominjajo pa se, da je bilo obdobje, ko je niso posebno cenili in so se do nje (še posebno generacija pred njimi) mačehovsko obnašali. Nekaj časa je bil nanjo pritrjen tudi električni drog.

Domačini bi pod lipo radi uredili in postavili manjše korito in morda klop za posedanje.

Vir: Metka Pintar, Mihael Petek, Jaka Korenčan, Zdenka Purgar, Ivan Drinovec

66. LIPI PRED OŠ PODBREZJE

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 257 cm

Obseg: 252 cm

Položaj: v naselju

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost

V Srednji vasi v Podbrezjah imajo še dve lipi, ki so ju zasadili v spomin na kralja Aleksandra in njegovega sina Petra. Medtem ko se Mihael in Edvard Petek spominjata, da so lipi zasadili ob Peterčkovem obisku Podbrezjij leta 1933, ko se je peljal na Bled, v Podbrezjah pa si je ogledal velikanske ptičnice (velike kletke z različnimi pticami), se Metka Pintar spominja, da so lipi zasadili leta 1934, ko so ubili kralja Aleksandra. Spominja se še, da so imeli ob zasaditvi manjšo proslavo z recitacijami, govori in ker je bil ustoličen nov kralj, so otroci prepevali neko pesem, kjer je med drugim tudi sledeče besedilo: »Peterček kako smo mladi, mlad je tvoj slovenski rod.«

Ob kateri priložnosti sta bili lipi zasajeni, ni mogoče dobiti verodostojnega odgovora, dejstvo pa je, da so krajani posadili dve lipi, eno za »Petrčka«, drugo pa za njegovega očeta kralja Aleksandra (tista, ki raste bližje kapelici).

Viri: Mihael Petek, Edvard Petek, Metka Pintar

67. ANGELINA LIPA V ŽEJAH

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 185 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost, estetska pomembnost

Lipo je pred približno 50 leti zasadila Angela Jošt, ki se je iz Raven pri Šoštanju primožila v Žeje. Pri Angeli v Ravnah imajo še vedno veliko in mogočno lipo, pod katero so ob nedeljskih popoldnevih posedali domači in sosedje. V Žejah, na njenem novem domu, pa ni bilo nobenega takega drevesa. Ob obisku doma, potem ko je bila že kakšno leto poročena v Žeje, je brat kopal jamo za električni kabel in je naletel na čisto majhno

lipico, ki jo je dal Angeli. Angela se še spominja, da je bila lipa tako majhna, da jo je domov prinesla kar v torbici in jo spomladi sama zasadila pred hišo. Drevo je zalivala in okopavala; bala se je, da se ne bi polomila. Poleg lipe je zasadila tudi kol oz. palico, da je ne bi kdo pokosil. Drevo je hitro raslo, ker pa ni cvetelo, so vsi govorili, da je lipovec. Ob priliki je soseda Ivica, ki je delala v vrtnariji, odnesla šefu pokazat vejico in je potrdil, da gre za lipo, ker pa ima verjetno predobro zemljo, ne cveti. Ob lipi so res imeli gnojšče, dodatno vodo pa je dobivala od sosedov, ki so v bližini hladili mleko. Slednjič je lipa začela cveteti in dišalo je vsenaokrog. Nekoč je Angeli neka ženska omenila, da je ob hiši škoda imeti lipo, saj nimaš od nje nobene koristi. Svetovala ji je, naj raje posadi kakšno sadno drevo. Angela pa ji je odvrnila, da je lipa za spomin na prednike, nanjo in na moža. Tudi mož se je strinjal, da se засadi lipa. Pred leti je lipi začelo odpadati cvetje in listje, k sreči pa se je drevo samo »pozdravilo«. Lipa je vedno privabljala čebele (mož je imel čebelnjak) in ptice, ki so v njenem vrhu po cele dneve prepevale. Pod lipo so se igrali otroci, z nje pa so domači in sosedje nabirali cvetje za čaj; vendar le s tistih vej, ki so bile pri tleh oz. so visele.

Ko je pred leti Angela prodala del domačije, je v pogodbo dala zapisati tudi člen, v katerem je zapisano, da novi lastnik lipe ne sme podreti. Novi lastnik je odsekal le del vrha, ker je bila že preveč košata, za pod lipo pa je napravil klop in mizo. Hrastove deske za klop in mizo je prispevala Angela, tako si je zagotovila pravico, da lahko kdaj posesti pod lipo. Ko je še imela kokoši, je večkrat prišla posedat pod lipo. Čez cesto nasproti domačije ima Angela novo hišo, skozi kuhinjsko okno pa vidi svojo lipo. Ko jo gleda, se spomni na moža, na razne dogodke iz njunega življenja, kot na primer na tisti topli pomladni dan, ko sta z možem prebirala krompir in je bilo tako vroče, da sta nesla krompir pod lipo v senco. Ko se je pred tremi leti Angela preselila v novo hišo, je hitro posadila še eno lipo, ki ji jo je prinesel svak in ji ob zasaditvi dodal samokolnico gnojja za dobro rast. Tudi nečaku, ki bo živel v zgornjih prostorih nove hiše, bo povedala, da male lipe ne sme posekati.

Miro Mihelič, ki je kupil domačijo, je obljubil, da lipe ne bo posekal in da jo bo negoval. Lipo je spodaj malo obrezal, da je pod njo lahko postavil klop in mizo. Pravi, da je lepo imeti tako lipo, saj z njo dobi tudi senco.

Vir: Angela Jošt, Miro Mihelič

68. LIPA PRED VRTCEM (NAKLO)

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 68 cm

Položaj: v naselju

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost, simbolna pomembnost

Leta 1995 so v Naklem pred vrtcem posadili eno lipo. »Bilo nas je sedem, morda osem. Ko se je pred vrtcem urejala okolica (tam je center vasi Naklo), smo se odločili, da posadimo tudi lipo. V jamo, kamor smo jo posadili, smo položili tudi dobro zapečateno steklenico, v kateri je sporočilo za zanamce – če bo kdo kdaj kopal, da bo vedel, zakaj je tam lipa. To je lipa z vsebino pod korenino,« je pripovedoval Jože Mohorič. Sin Tadej Mohorič, ki je bil tedaj zraven in se je tudi podpisal na sporočilo, je dodal, da je šlo za lipo miru. Sogovorniki se spominjajo še, da je bil poleg tudi župan in da je bil dogodek povezan z ustanovitvijo novih občin. Pri lipi se nihče ne zbira, malokdo tudi ve, da se v njenih koreninah skriva steklenica s sporočilom.

Vzgojiteljica v vrtcu Vlasta Pipan pa je povedala, da si jeseni vsaka skupina otrok (vseh skupin je 6) izbere eno drevo na vrtu okrog vrtca, na katerem otroci opazujejo spremembe letnih časov. Jeseni nabirajo liste, iz katerih naredijo herbarij ali kaj podobnega, spomladi opazujejo liste, ki zelenijo ipd. Po njenih besedah je največ zanimanja za ginko, ki raste zadaj na vrtu, saj je starejši in nenavaden.

Vir: Jože Mohorič, Tadej Mohorič, Vlasta Pipan

69. 88 LIP V SPOMIN MARŠALA TITA (NAKLO)

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Dolžina niza: 245 m

Položaj: niz dreves ob cesti Naklo - Okroglo

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost

V Naklem imajo prav poseben drevored. Zasadili so ga jeseni 1983 v spomin na smrt maršala Tita. Kljub temu da so v imenu omenjene lipe, so drevesa v drevoredu lipovci. »Pobudniki akcije so bili tedanji tajnik Janko Troha, Ciril Jošt in Franc Križnar (sedaj že pokojni). 88 sadik, kolikor je bil star Tito, ko je umrl. Po sadike na Dolenjsko je šel Ciril Jošt, ki je tedaj delal na Viatorju. Lipe so izbrali kot sinonim slovenskega naroda. Ker so bile sadike lipovcev cenejše od lipinih sadik in ker jih je bilo dovolj na zalogi, je Ciril domov pripeljal lipovce. Za vsak primer, če bi se kakšno drevo posušilo, so kupili nekaj sadik več. Križnar Franc, ki je bil zaposlen v Kmetijski zadrugi, je preskrbel malico, tako da smo imeli ob sajenju tudi manjšo gostijo. Janko Troha je povabil različne družbeno politične organizacije, katerih člani so drevesa potem posadili. Denar za sajenje je prispevala krajevna skupnost,« se je razgovoril Jože Mohorič. Pove, da je skopal nekaj lukenj in posadil par sadik. »Lipe smo sadili s ponosom. Bili smo ponosni, da krojimo zgodovino.« Spomladi, tik pred praznikom 22. aprila 1984, ko so dokončno uredili okolico in so drevored povezali s spominsko potjo, ki je vodila do partizanske jame na Okroglem, je bilo potrebno nekaj dreves zamenjati. »Lepo je bilo pogledati, bila je ena lepa spominska pot. Danes pa je vse zaraščeno,« se spominja Jože Mohorič. »Danes raste še 39 lip, nekaj so jih uničili ob gradnji ceste, dve pa sta padli zaradi dveh prometnih nesreč s smrtnim izidom. Čeprav je bil sprejet trden sklep, da bodo lipe zamenjali, če se bodo sušile, posušenih oziroma poškodovanih dreves niso nikoli zamenjali. V tistem času se je politika pač prehitro menjala. Nostalgija pri nekaterih še traja, vendar se zgodbe izgublajo,« na koncu doda Jože Mohorič. Večina starejših krajanov še pozna zgodbo, mlajša generacija pa ne več. Na severni strani drevoreda stoji približno meter visok kamen, na katerem je bila včasih tabla z napisom »88 lip v spomin na maršala Tita«.

Vir: Jože Mohorič

70. POLIČARJEVA LIPA

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 266 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost, estetska pomembnost

Poličarjeva lipa raste na dvorišču pred stoletno Poličarjevo domačijo na Polici pri Kranju. Lastniki ocenjujejo, da je kmetija stara več sto let; menijo, da je bil starejši del hiše, ki je pogorel okrog leta 1750, gotovo star 500 let. V spomin na požar zunanjo stran novejšega dela hiše krasi freska sv. Florjana. Kaj pa ima pri vsem tem lipa? Zadnja dva rodova rodbine nista imela otrok. Prvi rod so rešili tako, da so na domačiji posvojili žlahtnika, Matijevčevega fanta iz Naklega in ga poročili z vdovo iz Šenčurja. Tudi onadva nista mogla imeti otrok in ko mu je umrla žena, je z domačo deklo leta 1937 dobil sina. Od sreče, da se je rodil sin Janez oz. »v čast nasledniku« kot je rekla Štefka Pavlin, je oče še isto leto zasadil lipo. Ker je dekla sedaj postala gospodarica, so prišli na kmetijo pomagat in delat njeni bratje in sestre. Ena od njenih sester je kasneje pripovedovala, kako sta skupaj z očetom posadila lipo, ki je bila že takrat »za dobro roko« debela. 6. avgusta 2005, na rojstni dan vnuka Kocla, so Poličarjevi začeli meriti debelino lipe. Leta 2005 je lipa na višini 1,25 m²⁴ merila 264 cm, leta 2006 pa 2 cm več, torej 266 cm. Z merjenjem bodo nadaljevali vsako leto na Koclov rojstni dan.

Korenine lipe so pred približno 20 leti, ko so asfaltirali del dvorišča, malo poškodovale, tako da se je lipa nekaj let obletavala. Do danes se je lipa lepo obrasla, morali pa so ji odžagati en vrh, ker se je vanjo zajedala električna žica (na lipi je bila namreč pritrjena oprijemalka, preko katere je tekla elektrika). Vrh so odstranili delavci podjetja Elektro Gorenjska.

²⁴ Približna prsna višina moža Štefke Poličar. Domači niso bili seznanjeni, da po gozdarskih pravilih prsna višina pomeni 1,3 m.

Lipovo cvetje so nabirali za čaj, nikoli pa je v ta namen niso pustili žagati. Edino spodaj, kjer ima bujno rast, jo kar s škarjami obstrižejo, da se vanjo ne zadevajo avtomobili in traktor. Štefka omeni, da je tudi pri njej doma oče posadil lipo, da so imeli dovolj čaja za celo leto. Včasih ni nihče kupoval čaja v vrečkah. Čaj so potem mešali z meto, majaronom in podobnimi zelišči. Ko Poličarjeva lipa cveti, kar traja približno 14 dni, diši po celem dvorišču. Najprej začne cveteti in medeti spodaj, kasneje pa na vrhu. Takrat iz sosedovega čebelnjaka prileti k njim polno čebel. Za binkošti z lipe nalomijo vejic, ki jih zataknejo za okna, eno večjo vejo (okrog 2 m visoko) postavijo pred vhodna vrata. Nekaj lepih vejic s cvetjem, ki je še v popku, Štefka vsako leto posuši, nato pa jih poškropi z lakom, da ostanejo lepe. Take vejice potem kot okrasek doda božičnim darilom. Poleti domači posedajo v njeni senci, ki je gosta in prijetna. Rečejo, da »gredo pod lipo« ali da »so pod lipo«.

Ker se Poličarjevi ukvarjajo z integrirano pridelavo, obenem pa imajo tudi muzej mlinskih kamnov, jih nekajkrat na leto obiščejo domači in tuji turisti. V sklopu ostalih stvari jim povedo tudi zgodovino hiše in lipe. Opazili so, da ljudje čedalje bolj cenijo znamenitosti in ohranjeno krajino. Na lipo so Poličarjevi zelo ponosni in jo čuvajo, da se bo ohranila. Kljub temu da so vnuki še mladi in kot pravi Štefka Poličar »določeno modrost da šele starost«, starejši vnukom razlagajo zgodbe in jim pripovedujejo o lipi. Janez in Štefka Poličar sta mlajšemu rodu povedala in naročila, da če ju spoštujejo, naj spoštujejo tudi lipo. Kolikor časa bosta živa onadva, bo stala tudi lipa. Če bi znala govoriti, bi lipa še marsikaj povedala.

Pred dvema letoma so ob novi hiši posadili še eno lipico, ki je zrasla iz semen stare lipe. Za vnuka Kocla. Drugo lipo, ki je prav tako potomka stare lipe, bodo vsadili na drugo stran hiše in bo za vnukinjo Jero, da gre tradicija naprej.

Vir: Štefka Pavlin

71. LIPA NA ZLATEM POLJU PRI KRANJU

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 510 cm

Položaj: travnik

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Lipo na Zlatem polju, ki v prsnem obsegu meri 510 cm, mi je pokazal Branko Sladič, ki pripravlja pohodno pot po severnem delu Kranja in bi jo zaradi estetskega in ekosistemskega pomena rad vključil v pot. Ob njej bi rad postavil klop za počitek. Ob mojem obisku je bil pod lipo šopek rož, prižgana sveča, na deblu pa obešena lesena tablica, na kateri je pisalo: Zoja, 21.3.2001 – 22.2.2006. Kasneje smo izvedeli, da je z lipe padel kuža in se ubil.

Sedanji lastniki njive, na kateri raste lipa, so Javornikovi iz Struževega, ki bodo lipo absolutno ohranjali in se zavedajo njene mogočnosti. Pod njo imajo Kranjčani piknike in če pospravijo za seboj, Javornikovih ne motijo. Veseli in ponosni so, ker so lipo že videli na kakšnem koledarju, s ponosom pove Slavka Javornik. Njivo ima v najemu Peter Kokalj iz Okroglega pri Naklem, ki je povedal, da je tako drevo na njivi veliko vredno. Ob njej se ustavljajo Kranjčani, ki pridejo na popoldanske sprehode, včasih pa so pod njo počivali štajerski romarji, ki so šli tod mimo na Brezje. Ker je lipa lepo slovensko drevo, naj kar raste.

Okrog leta 1932 je oče Pavla Grašiča kupil zanemarjeno parcelo, na kateri se je bohotila pirnica, in jo očistil. Njivo so očistili, pirnico so navozili v bližnjo jamo in zasadili lipo in češnjo. Lipo, ki je bila takrat stara približno 15 let, je oče našel na produ ob sotočju Bistrice in Save. Tam še danes rastejo lipe. Lipo, ki je bila že malo večja, so podprli, da je ne bi prevrnil veter. Zasadili so jo iz praktičnih razlogov, ob njej so lahko privezali konje, ob počitku in malici je nudila senco, v dežju pa zavetje. Poleg so imeli tudi lopo in kozolec, kamor so skladali deteljo, rž in soršco (mešanica rži in pšenice). Pod lipo sredi polja so vedrili in počivali tudi drugi kmetje in delavci, ki so bili na njivah v okolici. Včasih so se pod njo ustavili celo Romi. Lipa je zaradi dobrih pogojev hitro rasla. Kasneje je oče posest razdelil na dva dela, ki sta ju dedovala sestra in brat. Lipa, ki je rasla dobre 4 m čez polovico parcele, je pripadala sestri, njeni potomci pa so zemljo z lipo vred

Veličastna Povšnarjeva bukev raste ob stezi, ki je nekdanj vodila na Koroško. Skoberne in Peterlin (1991: 414) sta zapisala, da je bila bukev »baje pomnik in varuh starodavnega prehoda na Koroško, ko po dolini Kokre še ni bilo poti«. Po vsej verjetnosti je bukev s koreninami podpirala stezo, da je večji nalivi niso odnesli. Za domače bukev predstavlja zgodovinsko dragocenost, zato so jo vedno čuvali in varovali, je povedal Janez Povšnar. Pomagali so ji tudi tako, da so posekali nekaj okoliškega drevja, da je dobila dovolj svetlobe. Nihče še pomislil ni, da bi jo posekal. Njeno starost ocenjujejo na 500 let, verjetno je stara toliko kot Povšnarjev rod, ki se omenja že od odkritja Amerike leta 1492. Kraju, kjer raste bukev, so vsi vedno pravili »pri ta debeli bukvi«, zasadila pa se je verjetno sama.

Na stari Povšni imajo za stezo zasajen tudi javorjev in lipov drevored, ki so ga približno do leta 1960 uporabljali za vejnike. Za vejnike so uporabljali še jesenove, včasih pa tudi brestove veje. Več o vejnikih in njihovi uporabi smo po pripovedovanju Janeza Povšnarja, Jurija Skubra, Milana Kocjana ter knjig Karničar - Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu in Konobelj - Javorniški Rovt opisali v poglavju 7.6.1 Pričevalna (kulturna) pomembnost – ugotovitve.

Poleg bukve, javorjevega in lipovega drevoreda ter tise, ki jo bomo posebej omenili, imajo Povšnarjevi še eno zanimivo in lepo drevo, ki raste pred njihovo domačijo. Janez Povšnar je omenil, da je bilo: »na Kokri v navadi, da je ženska, ki se je primožila na domačijo, zasadila lipo. Tako je tudi žena leta 1978, ki se je k hiši primožila z Jezerskega, pred hišo zasadila drevo. Kljub temu da je bilo ob zasaditvi prisotnih 5 ljudi, se je kasneje, ko je začelo zeleneti, izkazalo, da drevo ni lipa, temveč lipovec.« Približno 5 let staro sadiko so našli v gozdu v Preddivoru. Janez Povšnar je lipovec že hotel posekati in posaditi pravo lipo, pa mu žena in domači niso pustili. Poleti se pod drevesom igrajo otroci. Lipa Povšnarjevim predstavlja simbol slovenstva.

Vir: Janez Povšnar

73. TISA NA STARI POVŠNI

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 241 cm

Položaj: opuščena kmetija

Novo ovrednotenje: debelina, etnološka pomembnost

Poleg bukve imajo Povšnarjevi na Stari Povšni tudi tiso, ki je (verjetno kot hišno drevo) rasla ob stari domačiji. Povšnarjevi so se s stare domačije preselili že okoli leta 1870. Leta 1944 so Nemci staro kmetijo požgali. Tisa je bila takrat malo osmojena, vendar se je potem lepo obrasla. V obsegu meri 241 cm in po mnenju Janeza Povšnarja mora biti podobne starosti kot bukev, torej okrog 500 let. Tisa, ki pa je bila zagotovo zasejana z namenom, Janeza Povšnarja spominja na njegov rod, ki izhaja iz Bolzana na Tirolskem in ga povezuje s predniki. Ker so bili pri hiši vedno jagri (lovci), so verjetno tisine veje uporabljali za deščice, na katere so pribijali lovske trofeje. Njihovi tisi se vidi, da je bila v preteklosti kleščena. Tisine vejice so uporabljali tudi za gubance (velikonočne butarice). Osnova so bile vrbove veje, mednje pa so poleg tisinih vejic, odvisno od vremena, zatikali še bršljan in resje.

Vir: Janez Povšnar.

74. JEZERSKO – LIPE V ROBCIH

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena, Odločba o zavarovanju nekaterih dreves kot naravnih znamenitosti v okraju Kranj (5. junij 1961, št. 04/5-15-/3-1961, Uradni vestnik okraja Kranj, št. 19)

Obseg lipa 1: 542 cm (večdebela)

Obseg lipa 2: 470 cm

Obseg lipa 3: 490 cm

Obseg lipa 4: 350 cm

Obseg lipa 5: 490 z bulami (brez 470) cm

Položaj: opuščena kmetija

Novo ovrednotenje: debeline (razen lipa 4), etnološka pomembnost

Karničar v knjigi Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu navaja, da je kmetija Ročnik, imenovana tudi Robčnik (ker je bila v Robcah), na kateri je živel rod Štularjev, začela propadati, ko jo je kupil Fuchs in takoj za tem dal razkriti streho (približno prva polovica 19. stoletja). Fuchs, ki je bil v tistem času največji predelovalec in trgovec lesa na Jezerskem, si je zaželel tudi lepih kmetij v območju Podstoržiča. »Z različnimi zvijačami je pokupil kmetijo za kmetijo, pri čemer so mu pomagali sosednji grofje in sodišča. S kupljene kmetije je pregnal ljudi tako, da je ukazal svojim delavcem odkriti strehe hiš in gospodarskih poslopij. ... V dobrih stotih letih ni bilo od nekdaj sedmih močnih lepih kmetij nobene več. Vse so služile samo še veliki gospodi za lov in sečnjo lesa.... Ruševine njihovih kmetij je preraslo grmičevje in drevje, tudi njihove njive in travniki so se zarasli.« (Karničar, 2004: 42, 43)

Med terenskim raziskovanjem nismo uspeli izvedeti, kdo je lipe zasadil, Jože Muri pa je povedal: »V Robcah sta bili nekoč dve kmetiji (Zg. in Sp. Ročnik) in povsem verjetno je, da so lipe posadili njuni lastniki. Od Fuchsa je kmetijo kupil grof Lamezan, okrog leta 1954 ali pa 1956 pa se je z družino ubil v prometni nesreči. Takrat je posestvo prešlo v državno last.« Po e-pošti pa nam je Alenka Korenjak, predstavnice Sklada KZG RS, sporočila, da je leta 1995 zemljišče prišlo v upravljanje Sklada KZG RS, ki v celoti spoštuje predpise s področja varstva narave.

Vir: Karničar - Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu, Jože Muri, Alenka Korenjak

75. SPODNJE JEZERSKO – LIPE PRI KMETIJI KOVK

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravne vrednota lokalnega pomena

Obseg lipovca: 305 cm

Obseg lipa: 365 cm

Obseg lipa (za hlevom): 290 cm

Položaj: od domačiji

Novo ovrednotenje: habitus, etnološka pomembnost

Domači imajo lipo in lipovca pred domačijo še posebno radi, kljub temu da Veroniko Smrtnik žalosti, ker zaradi vej, ki silijo v hišo, ne more imeti rož na ganku. Lastnik Janez Smrtnik, ki ne pusti trgati cvetja za čaj, je povedal, da poleti drevesi dajete prijetno senco, včasih pa je sence že tudi preveč.

Debli lipe in lipovca pred domačijo lahko povežejo med seboj z verigo, na katero so včasih, ko še ni bilo hladilnikov, obesili zaklanega prašiča, da se je shladil. Danes zaklano živino in drobnico hladijo v garaži. Na lipi je obešena tudi trikotna bronasta pločevina, debeline približno 1cm. Nanjo so udarili s kladivom, da so kosci vedeli, kdaj je čas za malico ali južino. Ta »pripomoček« še vedno uporabljajo za klic k malici/južini. Na posesti imajo še eno lipo staro okrog 35 let, ki se je zasadila sama. Tudi to lipo bodo obdržali, saj s koreninami utrjuje teren oziroma, kot je rekel Janez Smrtnik, »teren gor drži«.

Vir: Janez Smrtnik, Veronika Smrtnik

76. REZMANOV LIPOVEC

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 470 cm

Položaj: travnik

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost

Lipovec nima posebne zgodbe.

77. SPODNJI VIRNIK-LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 495 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost

Lipa raste kot hišna drevo nad kaščo na kmetiji Spodnji Virnik. Sedanja lastnica kmetije Ana Smrtnik meni, da so jo posadili predniki prejšnjega lastnika Štularja pred več kot sto leti. Kot je povedala, so v okolici Jezerskega imeli navado, da je novi gospodar, ko se je priženil na kmetijo, posadil lipo – in tako začel nov rod. »Občasno veter polomi kakšno vejo, sicer pa je drevo zdravo,« je dodala Ana Smrtnik. Lastnica je na lipo ponosna in ji veliko pomeni; sama pa leta 1959, ko je prišla na kmetijo, ki jo je podedovala, ni posadila nobenega drevesa. Pozno spomladi z lipe nabirajo cvetje za čaj.

Vir: Ana Smrtnik

78. ROBNIKOVA LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Register nepremične kulturne dediščine

ZGS KE Jezersko

Status: naravna vrednota državnega pomena

Obseg: 730 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: dimenzije, habitus, etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Robnikova oziroma pravilno Močnikova lipa ni samo največja lipa na Jezerskem koncu, temveč po do sedaj zbranih podatkih tudi na celotnem območju predlaganega parka Karavanke Natura 2000. Lastnik želi, da se ime v seznamu popravi na »Močnikovo lipo«, saj se pri kmetiji reče pri Močnik, zaradi moče, ker imajo veliko vodnih izvirov. Lastnik pravi, da je knjižena oziroma evidentirana šele par let, prej je ni bilo na seznamu. Spomladi, ko cveti, okoli nje vse »beči« (obleteva jo ogromno čebel in čmrljev), jeseni pa da ogromno listja, s katerim imajo veliko dela (grabijo ga, da ne leži vse naokrog po gruntu).

Visoka je približno 37,7 m, v prsnem obsegu pa meri 730 cm. Stara naj bi bila okrog 300 let. Leta 1900 je domačijo za doto dobil lastnikov ded, ki se je sem preselil iz Logarske doline. Takrat sta po pripovedovanju lastnika Damijana Robnika ob domačiji pred hišo rasli dve lipi (razvidno tudi s starih fotografij). »V lipo pri hlevu, ki je bila starejša in pod katero je speljan vodovod, je pred leti udarila strela in jo podrla. Pod lipo, ki je ostala, se nahaja vodni izvir, tako da drevo nikoli ne trpi zaradi suše,« je povedal Damijan Robnik. Včasih so radi posedali v njeni senci, ko pa se je približevala nevihta, pa so hiteli stran, da ne bi »noter« udarilo. Če bi znala govoriti, bi lipa lahko veliko povedala.

Damijan Robnik je še dodal, da lipe nihče ne obrezuje, le po spodnjih vejah nabirajo cvetje za čaj. Pred leti so gozdarji želeli ugotoviti točno starost lipe in so v ta namen želeli s svedrom zavrtati v deblo, vendar jim lastnik ni dovolil.

Vir: Damijan Robnik

79. JEZERSKO – MAKEKOVA TISA

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 310 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: debelina, etnološka pomembnost, estetska pomembnost

Tisa, ki je najstarejše drevo na Jezerskem, raste na samotni Makekovi domačiji in v prsnem obsegu meri 310 cm. Visoka je okoli 20 m. Dr. Sgerm in dr. Juhart, ki sta tiso prišla tudi večkrat pogledat, sta njeno starost

ocenila na 500 – 600 let. Karničar navaja, da je starost zaščitene tise ocenjena celo na osemsto let (Karničar: 1998). Ker je Makekova tisa moškega spola, imajo spomladi, ko cveti, na dvorišču in tudi po vrtu vse polno rumenega prahu. Jurij Skuber pravi, da je tisa že od nekdaj pri hiši. Po pripovedovanju je njegov, torej Makekov rod, »na Jezerskem prisoten verjetno že od 12. ali 13. stoletja, ko so se čez našo deželo selili in premikali Kelti«. Jurij Skuber meni, da se je začetnik rodu najbrž kot svobodnjak naselil v teh krajih. Podatek potrjuje Karničar, ko navaja, da so se »po podatkih, ki jih je imel dekan Šenk, prvi Makeki naselili na sedanjem Marofu okoli leta 1200« (Karničar, 1998: 103).

Jurij Skuber se spominja, da so nekoč, ko mu je bilo 10 ali 11 let, pri domačem opraviilu tiso poškodovali. Oče, ki je posekal poseko za hišo, je na tiso prislonil lestev, po kateri so priletela drevesa s poseke. Tisa se je kasneje obrasla. Ko mu je mama leta 1978 dala del posestva in mu naročila, da mora obnoviti dom, sta se ustavila tudi pri tisi, pri kateri je rekla: »Vidiš, tole drevo so naši predniki zasadili zaradi Turkov. To je tudi dokaz, da ti nisi slovanskega izvora, ampak keltskega.«. Ker so Turki na svojih pohodnih vedno vse izropali, uničili in požgali, so ljudje verovali, da jih bo tisa obvarovala pred Turki. Jurij Skuber sicer ne ve, kaj od tega je resnično, verjame pa, kar mu je pripovedovala mati.

Ko se Skubrovi poslovijo od pokojnih sorodnikov, nalomijo tisine vejice za kropljenje. Za božič, novo leto in sv. tri kralje pa nalomijo vejice za žegnano vodo. Kadar gredo obiskat sestro v Ljubljano, ji v šopek med ostalo domače cvetje zataknejo tisino vejico. Tisine vejice pa so domači zatikali tudi v »presnc« oziroma velikonočno butarico. Presnc, ki je imel tisine vejice, je bil več vreden. Ker je bila njihova tisa ena redkih na Jezerskem (Jurij Skuber pozna še eno prvobitno tiso, ki raste v gozdu, Milan Kocjan pa je omenil, da dve tisini drevesi rasteta pod steno Pod babami), so tudi drugi Jezerjani pred cvetno nedeljo hodili k njim po tisine vejice. Oče, ki se je na domačijo priženil, je trdil, da lahko vejice nabere vsak, ne da bi vprašal, mati, ki je želela imeti red, pa je vztrajala pri tem, da se ljudje pri domačih oglasijo in povprašajo. Ko je mati leta 1978 Juriju dala staro domačijo, mu je naročila, da mora velikonočni zajček pod tiso prinesiti pirhe. Domači tiso spoštujejo, pomeni jim spomin na dom in njihov rod. Tisa jim predstavlja družinsko dragocenost.

Tisa je bila zelo cenjena in priljubljena tudi med lovci, saj je veljalo, da mora biti trofeja pribita na tisini deščici.

Vir: Jurij Skuber, Karničar A. - Jezerska kronika: Jezersko v ustnem izročilu

80. JEZERSKO – MAROŠKA LIPA

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg: 450 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: debelina, habitus, etnološka pomembnost

Ob prvotni kmetiji imenovani tudi Makekov marof raste mogočna lipa, ki je po mnenju Jurija Skubra verjetno stara od 350 do 400 let. Lipa v prsnem obsegu meri 450 cm. Kljub temu da je Makekov rod vezan na tiso in ne na lipo, so včasih imeli pod lipo piknike, je omenil Jurij Skuber. Dodal je še, da je že od nekdaj pod lipo klopca, na kateri sta posedala starša, ko sta bila še mlada, sedaj pa nudi počitek marsikateremu popotniku, ki gre tod mimo na Češko kočo. Planinci se pod lipo ustavijo in posedijo tudi nazaj grede. Žena Jurija Skubra in njegove sestre so spomladi hodile pod lipo posedat in ležat. Sestra Jurija Skubra Elizabeta Skuber Osterman je dodala, da so ležale na tleh in gledale, kako brenčijo čebele ter poslušale šelestenje listja. Ko je lipa ozelenela, so opazovale liste. Prepričana je, da ima lipa in sploh vsa drevesa posebno energijo.

Jurij Skuber se spominja, da so pod lipo in tremi lipami na novi domačiji večkrat posedali, jedli in se pogovarjali. Enkrat na leto pa je bil poseben dan, nekakšen hišni obred, na ta dan niso kuhali južine, ampak so imeli pod lipo piknik. Starša sta imela ležalni stol, otroci pa so sedeli in jedli na odeji. Jedli so domače klobase, salamo, kaj kislega, pili pa so hruševo vodo, belo kavo ali čaj. Pod lipo so prišli okoli dvanajste ure

in so pod njo ostali celo popoldne. Veliko so se pogovarjali, mama pa si je ob takih trenutkih vzela čas in jim povedala kakšno zgodbo o domačiji in o njihovem rodu. Dokler je mati lahko hodila, so imeli piknike pod lipo na stari domačiji, kasneje pa pod tremi lipami spodaj ob novi hiši. Kljub temu da po mamini smrti niso več hodili pod lipo na piknike, domači še vedno posedajo in se zbirajo pod lipami ob novi (spodnji) domačiji. Najemnikom, ki so delali pri Makeku in so živeli v njihovih kočah, pod lipo ni bilo dovoljeno posedati, na klopci so sedeli skrivaj (»na šverc«).

Z lipe vsako leto naberejo cvetja za čaj, v ta namen včasih odžagajo tudi kakšno vejo, ki raste preblizu hiše. Cvetje za čaj nabirajo s posebnimi škarjami, podobnimi tistim za obiranje sadežev.

Jurij Skuber je povedal, da je na Makekovem veljal zakon, da določenih dreves ni dovoljeno sekati in da Makekovi ne kupujejo zemlje, saj niso lastniki, ampak najemniki. »Za zemljo moraš skrbeti in je ne prodajaš,« je rekel. Ko so otroci dosegli določeno starost, so jim starejši razložili določena pravila gospodarjenja pri Makeku. Zakone je vpeljal Jurijev praded, Jurij Šenk. Drevesa, ki se niso smela posekati, so bila: tisa, lipa pri stari domačiji, tri lipe pri novi domačiji in hrast. Jurij Skuber je na seznam dodal še češnjo, ki jo je zasadil, ter jesen, ki raste v bližini obnovljenega skednja.

Vir: Jurij Skuber, Elizabeta Skuber Osterman

81. LIPA PRI NOVI MAKEKOVI DOMAČIJI NA JEZERSKEM

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 290 cm

Položaj: ob domačiji

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost

Pri novi (spodnji) Makekovi domačiji raste lipa, ki je bila zasajena ob smrti kralja Aleksandra leta 1934. »Lipo je zasadil Milan Šenk pred kaščo na spodnji Makekovi domačiji. Po pripovedovanju so med korenine dali steklenico, v kateri so bili papirji/dokumenti,« nam je razložil sedanji lastnik Jože Skuber. Lipo pred kaščo vsakih 10 let obrežejo, saj je zasajena preblizu kašče, na kateri zaradi lipine sence gnije streha. Več o lipi ne vedo, saj kot je še povedal Jože Skuber, »po II. svetovni vojni take stvari niso bile nič vredne, zanje se tudi ni nihče zanimal.« Kljub vsemu pa doda, da je lepo imeti lipe pri hiši.

Vir: Jože Skuber.

82. LIPA ČEŠKO-SLOVENSKEGA PRIJATELJSTVA NA JEZERSKEM

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 28 cm

Položaj: v naselju

Novo ovrednotenje: spominska pomembnost, simbolna pomembnost

Lipo češko-slovenskega prijateljstva sta posadila veleposlanica Češke republike v Sloveniji Hybašková, in župan občine Jezersko (Milan Kocjan) dne 30. 7. 2000, ob priložnosti praznovanja 100-letnice Češke koče leta 2000. Karničar (1998) navaja, da so Jezerjani skupaj s Čehi leta 1900 zgradili Češko kočjo na Sp. Ravneh. V tistem času so namreč začeli na Jezersko prihajati češki turisti. »Češka gospoda, ki je imela v lasti bližnje kranjske tovarne, je bila prva, ki je ta kraj gledala z očmi človeka, ki išče tisto najlepše, ne le najkoristnejše,« je navedeno na spletni strani občine Jezersko. Milan Kocjan je omenil, da so bili na zasaditvi lipe leta 2000 prisotni tudi predstavniki planinskega društva. Ideja o zasaditvi lipe je prišla kot znak spoštovanja in spomina s češke strani.

Lipa raste ob kamnitem zidu ob spomeniku NOB na Jezerskem, na katerem je nabita tudi spominska tabla z napisom »Lipa Slovinsko-Českeho pratelstvu; L.P. 2000.« Milan Kocjan občasno opazi, da se ob lipi ustavi avtobus ali osebni avto, ljudje si preberejo besedilo na tablici, potem pa se peljejo naprej. »Sedaj, ko so meje

v Evropi bolj odprte, bo morda naša lipa postala tudi simbol povezovanja,« dodaja Milan Kocjan. Povedal je še, da je zemljo, na kateri je spomenik in kjer raste lipa, odkupila občina. Ker pa se je lipa prebujno razrasla v višino, so jo morali malo privezati.

Jana Hybaškova, ki je lipo posadila, je odšla v Bruselj, ostali na češkem veleposlaništvu pa do sedaj niso pokazali zanimanja za lipo.

Vir: Milan Kocjan, spletna stran občine Jezersko

83. LIPE PRI ŽUPNIŠČU NA ZGORNJEM JEZERSKEM

Seznam: Register naravnih vrednot

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Obseg lipa 1 (ob cerkvi): 440 cm

Obseg lipa 2: 515 cm

Obseg lipa 3: 565 cm

Obseg lipa 4: 620 cm

Obseg lipa 5: 610 cm

Položaj: na robu travnika (ob župnišču)

Novo ovrednotenje: debeline, etnološka pomembnost

Ob župnišču na Zgornjem Jezerskem raste 5 lip, med domačini znane tudi pod imenom 'farovške lipe'. Župnišče je zgrajeno na temeljih Nahtigalove domačije, saj je cerkveno predstojništvo sv. Ožbolta zamenjalo Žmitkovo kmetijo, ki so jo kupili farani leta 1760, z Nahtigalovim posestvom (Karničar, 1998). Janez Ham pravi, da je ocenjena starost lip, ki so bile zasajene po dve skupaj, sedaj pa sta se debli združili, približno 250 let. Lipe so verjetno predstavljale zaščito pred vetrom. Kljub temu da se zaradi sence, ki jo dajejo drevesa, na strehi župnišča nabira mah in z njih včasih padajo suhe veje, je župnik Janez Ham vesel, da jih imajo, saj še danes uspešno opravljajo funkcijo zavetrovanja.

Vir: Janez Ham

84. JEZERSKO – JESENOVE MEJE (VEJNIKI)

Seznam: ZGS KE Jezersko

Register nepremične kulturne dediščine

Status: naravna vrednota lokalnega pomena

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: etnološka pomembnost

Jesenove meje predstavljajo enoredni drevoredi jesena posajeni ob zemljiških mejah na Jezerskem. Vejniki so bila posebna drevesa, na katerih so klestili veje. Karničar za Jezersko poroča, da so veje obsekavali »eni tretjini vseh dreves, tako da je vsako drevo prišlo na vrsto najpozneje vsako tretje leto (Karničar, 1998: 161). Odsekane veje so povezali v velike butare, ki so jih imenovali vejniki in so v Karavankah predstavljali pomemben vir zimske prehrane za drobnico.

Jesenove meje so pomemben element v Jezerski krajini.

85. JEZERSKO – ANCLARSKA LIPA

Seznam: ZGS KE Jezersko

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 315 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo – kandidat

Lipa nima posebne zgodbe.

86. JEZERSKO – BUKEV

Seznam: ZGS KE Jezersko

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 330 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: drevo – kandidat

Bukev nima posebne zgodbe.

87. JEZERSKO – MACESEN

Seznam: ZGS KE Jezersko

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 423 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina

Kljub temu da macesen iz seznama nima zgodbe, bomo na tem mestu zapisali opombo o jezerskih macesnih, ki nam jo je povedal Jurij Skuber. Takole je pripovedoval: »Jezerski macesen je bil izredno cenjen in kvaliteten les, iz katerega so izdelovali jambore. Najbolj kvaliteten les dajo macesnova drevesa, ki rastejo nad 1000 m nadmorske višine in na kisli podlagi.« Praded Jurija Skubra je nekaj domačih macesnov prodal v Trst in obogatel. Z denarjem, ki ga je zaslužil, je potem lahko obnovil domačijo. »Na Makekovem je veljal zakon, da macesne, ki v boju za obstanek premagajo druge drevesne vrste, obravnavajo in varujejo kot osamelce. Taki osamelci morajo preživeti tri generacije in jih sme sekati šele četrta generacija,« je zaključil Jurij Skuber. Jurij Skubner je imel dva taka macesna, enega so posekali, ko je hčerka z družino gradila novo hišo, drugega pa Jurij skrbno varuje, da bo preživel. Tudi Karničar (1998) navaja, da so Jezerjani sloveli po lepem in trdnem macesnu, ki so ga uporabljali za ladijske jambore.

Vir: Jurij Skuber

88. JEZERSKO – JELKA

Seznam: ZGS KE Jezersko

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 410 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina

Jelka nima posebne zgodbe.

89. JEZERSKO – JELKA

Seznam: ZGS KE Jezersko

Status: druga izjemna drevesa

Obseg: 353 cm

Položaj: gozd

Novo ovrednotenje: debelina

Jelka nima posebne zgodbe.

90. JEZERSKO – ŠENKOVE ULICE

Seznam: Dodaten seznam

Status: druga izjemna drevesa

Dolžina niza: 177 m

Položaj: ob kolovozu od cerkve sv. Andreja do Šenkove domačije

Ovrednotenje: etnološka pomembnost

Šenkove ulice tvori dvostranski niz jesenovih dreves, ki obrobajo kolovoz od cerkve sv. Andreja do Šenkove domačije. Na zunanji strani je dodan plot. Mimi Šenk je povedala, da so jesene obsekavali, med njimi pa je rasel tudi kakšen javor, katerega listje so uporabljali za steljo. Tako zavarovana pot je preprečevala, da bi živina uhajala na okoliška polja. Drevesa, ki so bila na določenih mestih drevoreda posekana, nadomeščajo z novimi jesenovimi drevesi.

Vir: Mimi Šenk

PRILOGA D

Viri in zastopniki

Viri

Albreht Franci, Snakovo, roj. 1938, orodni brusač in nekdanji predsednik KS

Aljančič Janez, Hudo, roj. 1953, kmet

Baloh Marjana, Dovje, roj. 1950, upokojena tekstilna tehničarka

Bodlaj Boštjan, Duplje, roj. 1973, mesar

Bohinc Anica, Žiganja vas, roj. 1944, upokojena trgovka

Bohinec Janez, Žiganja vas, roj. 1954, knjižničar

Bohinec Valentin, Žiganja vas, roj. 1934, upokojeni kolar

Bohinjc Slavko, Snakovo, roj. 1955, ing. usnjarsko-predelovalne tehnologije, sedanji predsednik KS

Cvetko Mari, Duplje, roj. 1935, upokojena knjigovodkinja

Čop Stanko, Žirovnica, roj. 1925, upokojeni ing. metalurgije

Diaci Jurij, Ljubljana, roj. 1963, profesor na UL BF

Dolar Anton, Vrba, roj. 1932, kmet

Dolžan Jožefa, Novake, roj. 1926, kmetica

Drinovec Ivan, Podbrezje, roj. 1936, šofer

Gaberc Igor, Tržič, roj. 1957, parkovni vrtnar

Gašperin Peter, Begunje, roj. 1954, delavec

Gerčar Mirko, Doslovče, roj. 1925, upokojenec

Gerdej Silvester, Jesenice, roj. 1959, upokojeni varilec

Gradišar Anton – Rožmanov Tone, Duplje, roj. 1916, upokojeni čevljar

Grašič Lucija, Snakovo, roj. 1927, uslužbenka

Grašič Pavel, Strahinj, roj. 1929, kmet

Ham Janez, Jezersko, roj. 1934, župnik

Hlebanja Mojca, Srednji Vrh, roj. 1959, gospodinja

Javornik Slavka, Struževo, roj. 1945, upokojenka

Jošt Angela, Žeje, roj. 1925, kmečka gospodinja,

Klinar Jože, Belca, roj. 1927, upokojeni gozdar

Klinar Tilka, Plavški Rovt, roj. 1960, ing. kmetijstva

Kocjan Milan, Jezersko, roj. 1944, župan

Kogoj Marjeta, Snakovo, roj. 1951, upokojena tekstilna tehničarka

Kokalj Peter, Okroglo, roj. 1949, kmet

Konobelj Tone, Hrušica, roj. 1949, organizator galerijske dejavnosti

Kopavnik Marija, Rateče, roj. 1937, upokojena bolniška sestra

Kopavnik Valentin, Rateče, roj. 1972, varilec

Korenčan Jaka, Podbrezje, roj. 1958, kmet

Košir Anica – Jenkova Anica, Jezersko, roj. 1925, kmetica

Košir Stanko, Gozd Martuljek, roj. 1917, upokojenec in pisatelj
Kramar Jože, Dovje, roj. 1938, ing. elektrotehnike
Kunčič Milka, Begunje, roj. 1952, upokojena delavka
Langus Jurij, Mojstrana, roj. 1949, ključavničar
Lavtižar Jožef – Karabidcov stric, Podkoren, roj. 1921, kmet
Markič Jože, Duplje, roj. 1912, upokojeni železarski in tekstilni delavec
Maršič Pavla, Podkoren, roj. 1933, upokojena učiteljica
Meglič Frančiška, Dolenčeva guba, roj. 1943, upokojenka
Meglič Ivan, Zadruga, roj. 1959, predsednik kulturno-turističnega društva
Meglič Janko, Lom pod Storžičem, roj. 1953, tesar in kmet
Meglič Jože, Dolenčeva guba, roj. 1939, upokojenec
Meglič Jože, Grahovše, roj. 1939, upokojeni delavec
Mežnar Breda, Dovje, roj. 1938, ing. metalurgije
Mihelič Miro, Podbrezje, roj. 1964, strojni ključavničar
Mlinar Marija - Jakova teta Mina, Rateče, roj. 1926, upokojena gospodinja
Mohorič Jože, Naklo, roj. 1953, prodajni referent v turizmu
Mohorič Tadej, Naklo, roj. 1985, študent
Muri Jože, Jezersko, roj. 1948, agronom
Pavlin Štefka, Polica pri Naklem, roj. 1945, izučena pletilja in kmetica
Perko Franc, Senično, roj. 1942, upokojeni delavec
Perko Tončka, Senično, roj. 1944, upokojena delavka
Petek Edvard, Podbrezje, roj. 1927, upokojenec
Petek Marija, Tržič, roj. 1922, predmetna učiteljica v pokoju
Petek Mihael, Tržič, roj. 1922, upokojen industrijski pedagog
Peternel Lojzka, Podkoren, roj. 1940, frizerka
Pezdirnik Zinka, Dovje, roj. 1919, nekdanja šolska kuharica
Pintar Metka, Podbrezje, roj. 1922, gospodinja
Pipan Vlasta, Naklo, roj. 1956, vzgojiteljica v vrtcu
Pollak Stanislav, Podljubelj, roj. 1923, upokojenec
Povšnar Janez, Kokra, roj. 1941, upokojeni gozdar
Praprotnik Janez, Hudo, roj. 1938, kolar
Purgar Zdenka, Podbrezje, roj. 1956, trgovka
Rabič Cirila, Dovje, roj. 1954, gradbeni tehnik in predsednica Razvojne zadruga Dovje
Razingar Ivan, Jesenice, roj. 1932, upokojenec železarne
Richter Anton, Rateče, roj. 1948, upokojenec-tovarniški delavec
Robič Slavica, Gozd Martuljek, roj. 1914, upokojena gospodinja

Robnik Damijan, Jezersko, roj. 1954, kmet
Rogelj Franc, Jezersko, roj. 1945, upokojeni šofer
Skuber Jože, Jezersko, roj. 1947, kmet
Skuber Jurij, Jezersko, roj. 1941, upokojeni ing. gozdarstva
Skuber Osterman Elizabeta, Ljubljana, roj. 1949, psihologinja
Slapar Janez, Grahovše, roj. 1937, upokojeni uradnik v pisarni
Smolej Rajko, Planina pod Golico, roj. 1964, poklicni gasilec in reševalec
Smrtnik Ana, Jezersko, roj. 1937, upokojena gospodinja na kmetiji
Smrtnik Janez, Jezersko, roj. 1964, kmet
Smrtnik Veronika, Jezersko, roj. 1933, gospodinja
Stritar Inka, Dovje, roj. 1934, profesor v pokoju
Šebat Janez, Smokuč, roj. 1941, kmet
Šenk Mimi, Jezersko, roj. 1923, kmečka gospodinja
Šimon Franc, Radovljica, roj. 1955, gozdar
Tavčar Olga, Gozd Martuljek, roj. 1924, upokojenka
Teran Milica, Duplje, roj. 1921, upokojena gospodinja
Urbanija Franc, Dovje, roj. 1942, župnik
Zupan Darko, Zabreznica, roj. 1926, kmet
Zupan Janez, Kovor, roj. 1944, upokojeni strojni tehnik
Zupan Janez, Begunje, roj. 1940, upokojenec
Žerjav Katarina, Plavški Rovt, roj. 1924, gospodinja

Zastopniki

Brudar Jože, Občina Kranjska Gora, občinski tajnik, telefonski pogovor
Jerala Izidor, Občina Tržič, vodja urada za urejanje prostora, obisk
Korenjak Alenka, Sklad KZG RS, predstavnica, odgovor po elektronski pošti
Nahtigal Igor, ZGS OE Kranj KE Jezersko, telefonski pogovor
Nardoni Rolando, ZGS OE Kranj KE tržič, vodja KE Tržič, obisk
Rangus Nina, Direkcija RS za ceste, strokovna sodelavka v Sektorju za organizacijsko komuniciranje, odgovor po elektronski pošti
Resman Bernarda, Občina Žirovnica, direktorica občinske uprave, telefonski pogovor
Šemrl Janez, ZGS OE Bled, strokovni sodelavec, obisk

PRILOGA E

Popisni list

POPISNI LIST ZA OPIS DREVESNE VREDNOTE - dendrološki podatki

Ime drevesne vrednote:																																																															
Latinsko ime drev. vrste:																																																															
Št. naravne vrednote:																																																															
Koordinate:	x	y																																																													
Lastnik:	Kat občina:	Parcelna št.:																																																													
Opis lokacije drevesa*:																																																															
Opis rastišča*:																																																															
Tlakovanost tal:																																																															
Obseg (cm):	Višina (m):																																																														
Stopnja vitalnosti*:																																																															
Opis korenin*:																																																															
Opis debla*:																																																															
Opis krošnje*:																																																															
Oblika krošnje:	stebrasta	okrogla	jajčasta																																																												
	piramidalna	asimetrična	stožčasta																																																												
			srčasta																																																												
			drugo																																																												
Simptomi nevarnosti:	za okolico																																																														
Simptomi ogroženosti:	za drevo																																																														
Predpisovanje ukrepov:	<table><thead><tr><th>ukrep</th><th>X</th><th>razlog ukrepanja (opisno)</th><th>kdaj</th></tr></thead><tbody><tr><td>vzgojno obžagovanje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>čiščenje krošnje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>redčenje krošnje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>dvig krošnje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>zmanjšanje krošnje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>obnovitev krošnje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>oblikovanje krošnje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>oskrba udarnin</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>obglavljanje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>posek</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>nadomestno drevo</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>vezava krošnje</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>izboljšanje rastišča</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>drugo</td><td></td><td></td><td></td></tr></tbody></table>			ukrep	X	razlog ukrepanja (opisno)	kdaj	vzgojno obžagovanje				čiščenje krošnje				redčenje krošnje				dvig krošnje				zmanjšanje krošnje				obnovitev krošnje				oblikovanje krošnje				oskrba udarnin				obglavljanje				posek				nadomestno drevo				vezava krošnje				izboljšanje rastišča				drugo			
ukrep	X	razlog ukrepanja (opisno)	kdaj																																																												
vzgojno obžagovanje																																																															
čiščenje krošnje																																																															
redčenje krošnje																																																															
dvig krošnje																																																															
zmanjšanje krošnje																																																															
obnovitev krošnje																																																															
oblikovanje krošnje																																																															
oskrba udarnin																																																															
obglavljanje																																																															
posek																																																															
nadomestno drevo																																																															
vezava krošnje																																																															
izboljšanje rastišča																																																															
drugo																																																															
Razlog zavarovanja*:																																																															
Predlagane varstvene usmeritve:																																																															
Opombe:																																																															
Popisovalec:	Datum :																																																														

* Glej prilogo za opis stopnje vitalnosti, korenin, debla in krošnje.

POPISNI LIST ZA OPIS DREVESNE VREDNOTE - intervju

Ime drevesne vrednote:	_____
Št. naravne vrednote:	_____
Kdo je zasadil drevo?	_____
Kdaj je bilo drevo zasajeno?	_____
Zakaj je bilo drevo zasajeno (ozadje zasaditve)?	_____
Kako skrbi(jo) zanj?	_____
Ali je drevo evidentirano?	_____
Če da, na katerem seznamu?	_____
Ali bo drevo izločeno iz seznama in zakaj?	_____
Kakšen odnos ima do drevesa lastnik?	_____
Kaj bodo storili z drevesom, ko bo bolno, staro...?	_____
Je z drevesom povezana kakšna zgodba? (opis morebitne zgodbe)	_____ _____ _____
Opombe:	_____ _____
Informator:	_____
Popisovalec:	_____

Datum: _____

PRILOGA F

Navodila za izpolnjevanje kategorij na popisnem listu

Lokacija (položaj) drevesa

- gozd
- gozdni rob
- na cesti
- ob domačiji
- opuščena kmetija
- planina
- rob travnika
- travnik
- v naselju
- v naselju ob sakralnem objektu
- v parku

Rastišče

- dobro: gozd, travnik, pod 30% kolovozne poti
- zadovoljivo: pod 50% asfaltirane površine, ostalo travnik, peščena pot, peščeno dvorišče
- slabo: nad 50% asfaltirane, tlakovane ali utrjene peščene površine, rastišče poškodovano zaradi paš

Vitalnost

- dobra
- slaba
- drevo se suši

Opis korenin

- korenine so vitalne
- otežena rast korenin
- poškodovanost korenin
- prisotnost adventivnih poganjkov na koreninah
- prisotnost gliv
- prisotnost odebelitev in bul na koreninah
- korenin niso vidne

Opis debla

- nagnjenost oz. krivost debla
- poškodovanost debla
- prisotnost adventivnih poganjkov
- prisotnost gliv
- prisotnost odebelitev in bul
- razpoke
- votlost debla.
- dvodebelno drevo

Opis krošnje

- delež suhih vej (v %)
- prisotnost gliv
- prisotnost odebelitev
- presvetljenost krošnje (gosta, presvetljena)

Razlog zavarovanja (naš predlog)

- izjemne debeline
- izjemne višine
- izjemen habitus
- znanstveno-raziskovalna pomembnost
- pričevalna (kulturna) pomembnost
- kompleksna povezanost
- simbolna pomembnost
- estetska (okrasna) pomembnost
- duhovna pomembnost
- nadomestno drevo

Kdo je zasadil drevo?

- predniki/lastnik
- bivši lastnik
- organizacija
- samoniklo drevo
- Ni podatka

Starost drevesa

- do 50 let
- od 50 do 100 let
- od 100 do 150 let
- od 150 do 200 let
- 200 let ali več
- ni podatka

Razlog zasaditve

- pričevalni pomen
- simbolni pomen
- varovalni pomen
- praktični razlog
- menjava lastništva
- drevo se je zasadilo samo
- drugo
- ni podatka

Ali za drevo kdo skrbi?

- da
- ne

V primerih, ko je odgovor pozitiven, se določi še oblika nege/skrbi za drevo:

- Lastnik skrbi za drevo sam.
- Strokovna pomoč.
- Lastnik skrbi za drevo sam, po potrebi pokliče strokovno pomoč.

Odnos lastnika do drevesa

- Lastnik je na drevo ponosen.
- Lastniku drevo predstavlja vez s predniki/ preteklostjo.
- Lastniku je drevo všeč.
- Lastniku drevo je drevo v breme.
- Lastnik nima odnosa do drevesa.

Vir

- ime in priimek
- poklic
- starost

PRILOGA G

Anketni lis

Spoštovani!

Vijudno vas prosimo, da izpolnite spodnji vprašalnik. Podatki, pridobljeni s pomočjo vprašalnika, bodo služili Mateji Šmid (podiplomski študentki Varstva naravne dediščine) pri izdelavi magistrske naloge, delovni skupini projekta Karavanke – Natura 2000 pa za oblikovanje politike do ohranjenih, starih in izjemnih dreves. Vprašalnik je anonimen, rezultate bomo uporabili izključno za namene raziskovalnega dela. Krajši povzetek študije bo objavljen v eni od prihodnjih števil Informatorja. Za sodelovanje v raziskavi se vam zahvaljujemo.

Uredništvo

PODATKI O ANKETIRANCU

Leto rojstva _____ Poklic _____ Delovno mesto _____

Prosimo, ustrezno označite tako, da pobarvate krožec.

Spol: ☒ M ☐ Ž

Dokončana izobrazba:

Osnovna šola ali manj ☐Poklicna šola ☐Srednja šola ☐Višja/visoka šola ali več ☐

Kraj bivanja:

mesto ☐podeželje ☐

Na kaj pomislite ob besedi 'drevo'?

Na kaj pa pomislite ob besedi 'drevesna dediščina'?

Razvrstite (rangirajte) naslednjih 5 pojmov/vrednot po vrstnem redu pomembnosti za vas. Pripišite jim število od 1 do 5, tako da bo število 1 pripisano ob stvari, ki je za vas najpomembnejša, število 5 pa ob stvari, ki je za vas najmanj pomembna.

— cesta

— drevo

— parkirišče

— ptice

— senca

Prosimo, da s pobarvanim krožcem označite svoje mnenje glede spodnjih trditev, pri čemur pomeni:

1- se sploh ne strinjam, 2- se delno ne strinjam, 3 – sem neodločen, 4- se delno strinjam, 5- se popolnoma strinjam.

V predvidenem parku je potrebno zgraditi poti, ceste ter žičnice, čeprav bi bila s tem okrnjena tudi lepota parka.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Ljudje bi morali spoštovati naravo že zato, ker je vrednota sama po sebi.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Človekovi posegi v naravo imajo pogosto škodljive posledice.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Živali in rastline imajo prav toliko pravico obstajati kot človek.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Drevo (na splošno) mi veliko pomeni.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Ljudje prekomerno izkoriščamo naravo.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

V naslednjih dveh letih bom verjetno posadil(a) vsaj eno drevo.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Drevo, četudi staro, je vredno, da zanj skrbimo.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Človek se bo sčasoma naučil dovolj, da bo obvladal naravo.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Ljudje imamo pravico do spreminjanja in preoblikovanja narave tako, da slednja čimbolj služi našim potrebam.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Da bi ohranili zavarovano drevo, sem pripravljen(a) tudi aktivno sodelovati (ukrepati).

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Drevo je živo bitje.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Rad(a) opazujem menjavo letnih časov kot jih razkrivajo drevesa.

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Ali poznate kakšno zgodbo o drevesu?

☐ Da

☐ Ne

Kaj vas v vašem okolju navdaja z največjim ponosom?